

AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

AYSUN ATICI

Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı Tezi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İzmir Ekonomi Üniversitesi

İzmir

2023

AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

AYSUN ATICI

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. A. Melda SUR

İzmir Ekonomi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı'na
Yüksek Lisans Tezi
olarak sunulmuştur.

İzmir
2023

ETİK BEYAN

Bu tezin tek yazarı olduğumu ve tezin planlanmasından savunulmasına kadar her aşamasında akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak çalışmamı yürüttüğümü beyan ederim. Çalışmama özgü olmayan tüm fikir, bilgi ve bulgulara etik davranış kurallarının gerektirdiği şekilde atıf yaptığımı ve atıf yapılmayan her ifadenin bana ait olduğunu teyit ederim.

Ad Soyad: Aysun ATICI

Tarih: 17.04.2023

İmza:

ÖZET

AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

ATICI, Aysun

Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. A. Melda SUR

Nisan, 2023

Bu çalışmada öncelikle Amerikalılar Arası insan hakları sisteminin temel belgeleri olan Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi ile Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve organları olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ile Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yapısı incelenmiştir. Ardından, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yetkileri olan çekişmeli yargı yetkisi, geçici önlem alma yetkisi ile danışma görüşü verme yetkisi ve bu yetkilerin zaman, yer, kişi ve konu bakımından kapsamı irdelenmiştir. Daha sonra, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yargılama usulü açıklanmıştır. Son olarak, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi ile karşılaştırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Bölgesel İnsan Hakları Koruma Sistemi, Bölgesel İnsan Hakları Mahkemeleri, Bölgesel İnsan Hakları Mahkemelerinin Karşılaştırılması.

ABSTRACT

THE STRUCTURE AND FUNCTIONING OF THE INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ATICI, Aysun

Master's Program in Public Law

Advisor: Prof. Dr. A. Melda SUR

April, 2023

In this thesis, firstly, the American Declaration of Human Rights and Duties and the American Convention on Human Rights, which are the basic documents of the Inter-American human rights system, and the Inter-American Commission on Human Rights and the structure of Inter-American Court of Human Rights, which are the organs of the Inter-American human rights system, have been analyzed. Then, the contentious jurisdiction of the Inter-American Court of Human Rights, its power to adopt provisional measures and its power to provide advisory opinions and the scope of these powers in terms of time, place, person and subject have been examined. Later, the jurisdictional procedure of the Inter-American Court of Human Rights has been explained. Finally, the Inter-American Court of Human Rights has been compared with the European Court of Human Rights and the African Court of Human and Peoples' Rights.

Keywords: Inter-American Court of Human Rights, Regional Human Rights Protection System, Regional Human Rights Courts, Comparison of Regional Human Rights Courts.

Dedem Aziz Durmuş'a İthafen

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İTHAF.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xiii
BÖLÜM 1: GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2: GENEL OLARAK AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI SİSTEMİ.....	3
2.1. <i>Amerikan Devletleri Örgütü</i>	5
2.2. <i>Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi</i>	8
2.3. <i>Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi</i>	11
2.3.1. <i>Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Konulan Çekinceler ve Yorum Beyanları</i>	14
2.3.2. <i>Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar</i>	19
2.3.3. <i>Doğrudan Uygulanabilirlik Sorunu</i>	20
2.3.4. <i>Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki Haklar ve İnsan Haklarına İlişkin Diğer Sözleşmeler</i>	21
2.4. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu</i>	23
2.4.1. <i>Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'yle Birlikte Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunda Meydana Gelen Yapısal Gelişmeler</i>	26
2.4.2. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Üyeleri</i>	29
2.4.3. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun Yetkileri ve Görevleri</i>	31
2.5. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi</i>	36
2.5.1. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Tarihçesi ve Kuruluşu</i>	36
2.5.2. <i>Genel Kurallar</i>	38
2.5.3. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Merkezi</i>	40
2.5.4. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Devletler ve Örgütlerle İlişkileri</i>	41
2.5.5. <i>Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı</i>	43

2.5.5.1. Yargıçlar	43
2.5.5.1.1. Yargıçların Sahip Olması Gereken Nitelikler	43
2.5.5.1.2. Yargıçların Görev Süresi	44
2.5.5.1.3. Yargıçların Seçimi	44
2.5.5.1.4. Geçici Yargıç	46
2.5.5.1.5. Ad Hoc Yargıç	47
2.5.5.1.6. Yargıçların Hakları.....	50
2.5.5.1.7. Yargıçların Davayı Görmesini Engelleyen Hâller	52
2.5.5.1.8. Yargıçlık Görevinin Sona Ermesi	53
2.5.5.2. Başkanlık ve Başkan Yardımcılığı.....	54
2.5.5.3. Sekreterlik	56
2.5.5.4. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Bütçesi	57
2.5.6. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Çalışması.....	59
2.5.6.1. Oturumlar.....	59
2.5.6.2. Duruşmalar, Müzakereler ve Kararlar.....	60
BÖLÜM 3: AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN	
YETKİLERİ VE YETKİLERİNİN KAPSAMI	62
3.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Yetkisi	62
3.1.1. Çekişmeli Yargı Yetkisi.....	62
3.1.2. Geçici Önlem Alma Yetkisi	64
3.1.2.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun Geçici Önlem Talep Etme Kararı	67
3.1.2.2. Mağdurların veya Mağdur Olduğu İddia Edilenlerin ya da Temsilcilerinin Geçici Önlem Talep Etmesi.....	69
3.1.2.3. Geçici Önlem Kararının Yararlanıcıları	70
3.1.2.4. Geçici Önlem Talebinin İncelenmesi.....	71
3.1.2.5. Geçici Önlem Kararı Verilmesi.....	73
3.1.2.6. Acil Önlem Kararı	74
3.1.2.7. Geçici Önlem Kararının Uygulanması ve Takibi.....	75
3.1.2.8. Geçici Önlem Kararının Süresi ve Kaldırılması	77
3.1.3. Danışma Görüşü Verme Yetkisi	78
3.1.3.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Hakkında Danışma Görüşü. 81	
3.1.3.2. Amerikan Devletlerinde İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Diğer Andlaşmalar Hakkında Danışma Görüşü	82

3.1.3.3. İç Hukukun Uyumu Hakkında Danışma Görüşü.....	83
3.1.3.4. Danışma Görüşü Talebinin İncelenmesi.....	84
3.1.3.5. Danışma Görüşünün İçeriği.....	85
3.1.3.6. Danışma Görüşünün Önemi.....	85
3.2. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Yetkisinin Kapsamı.....	88
3.2.1. Zaman Bakımından.....	88
3.2.1.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Zaman Bakımından Uygulanması.....	88
3.2.1.2. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun Zaman Bakımından Yetkisi.....	89
3.2.1.3. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Zaman Bakımından Yetkisi.....	90
3.2.1.4. Geçmişe Yürümezlik.....	92
3.2.2. Yer Bakımından.....	95
3.2.3. Kişi Bakımından.....	99
3.2.3.1. Çekişmeli Yargı Yetkisinin Kişi Bakımından Kapsamı.....	100
3.2.3.2. Danışma Görüşü Verme Yetkisinin Kişi Bakımından Kapsamı ..	102
3.2.4. Konu Bakımından.....	102
3.2.4.1. Çekişmeli Yargı Yetkisinin Konu Bakımından Kapsamı.....	104
3.2.4.1.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü.....	105
3.2.4.1.2. Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme.....	109
3.2.4.1.3. Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme	110
3.2.4.1.4. Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme.....	111
3.2.4.1.5. Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme	112
3.2.4.1.6. Yaşlıların Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme.....	113
3.2.4.1.7. Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi.....	114
3.2.4.2. Danışma Görüşü Verme Yetkisinin Konu Bakımından Kapsamı	115

BÖLÜM 4: AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNDE YARGILAMA USULÜ	117
4.1. Başvuru Süreci.....	117
4.1.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Aşaması	117
4.1.1.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonuna Başvuru.....	119
4.1.1.2. Ön İşlemler.....	124
4.1.1.3. Kabul Edilebilirlik İncelemesi.....	125
4.1.1.3.1. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi	127
4.1.1.3.2. Başvuru Süresi.....	129
4.1.1.3.3. Usullerin Tekrarlanmaması	129
4.1.1.3.4. Kabul Edilebilirlik veya Kabul Edilemezlik Kararı.....	130
4.1.1.4. Esasa İlişkin İnceleme	132
4.1.1.5. Dostane Çözüm Süreci.....	134
4.1.1.6. Arşivleme Kararı	136
4.1.1.7. Esasa İlişkin Rapor ve Karar	136
4.1.1.8. Vakanın Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine Gönderilmesi.....	139
4.1.2. Başvuru Şartları	141
4.1.2.1. Başvurucu.....	141
4.1.2.2. Aleyhinde Başvurulan Devlet.....	142
4.1.2.3. İddia ve Talepler.....	144
4.1.2.4. Başvuru Süresi.....	145
4.2. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Önünde Usul	146
4.2.1. Temsil.....	146
4.2.1.1. Devlet Temsili.....	146
4.2.1.2. Komisyon Temsili	147
4.2.1.3. Mağdur Katılımı	147
4.2.1.3.1. Hukuki yardım fonu.....	149
4.2.2. Yazılı Yargılama.....	150
4.2.2.1. Başvuru	150
4.2.2.1.1. Vakanın Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Tarafından Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine Gönderilmesi	152
4.2.2.1.2. Vakanın Bir Devlet Tarafından Amerikalılar Arası İnsan	

<i>Hakları Mahkemesine Gönderilmesi</i>	153
4.2.2.2. <i>Öninceleme</i>	154
4.2.2.3. <i>Vakanın Bildirimi</i>	154
4.2.2.4. <i>Mağdur Olduğu İddia Edilen Kişinin/Kişilerin Dilekçesi</i>	155
4.2.2.5. <i>Devletin Cevabı</i>	156
4.2.2.6. <i>İlk İtirazlar</i>	156
4.2.2.7. <i>Amicus Curiae</i>	157
4.2.2.8. <i>Diğer Aşamalar ve Sözlü Yargılamadan Sonraki Son Yazılı Yargılama Aşaması</i>	159
4.2.3. <i>Sözlü Yargılama</i>	160
4.2.3.1. <i>Mağdur Beyanı</i>	160
4.2.3.2. <i>Tanık Beyanı</i>	162
4.2.3.3. <i>Bilirkişi</i>	162
4.2.3.4. <i>Duruşmalar</i>	163
4.2.3.4.1. <i>Duruşma Tutanağı</i>	165
4.2.4. <i>Deliller</i>	165
4.2.4.1. <i>Delillerin Kabulü</i>	165
4.2.4.2. <i>Delillerin Toplanması</i>	166
4.3. <i>Yargılamayı Sona Erdiren Hâller</i>	167
4.3.1. <i>Vazgeçme</i>	167
4.3.2. <i>Kabul</i>	167
4.3.3. <i>Dostane Çözüm</i>	167
4.4. <i>Kararlar ve Hüküm</i>	168
4.4.1. <i>Hükümün İçeriği</i>	169
4.4.2. <i>Onarım ve Tazminata Hükmetme</i>	171
4.4.2.1. <i>Onarım</i>	172
4.4.2.2. <i>Onarım Tedbirleri</i>	173
4.4.2.3. <i>Tazminat</i>	175
4.4.2.4. <i>Onarıma Hükmetme Yetkisinin Sonuçları</i>	177
4.4.3. <i>Hükümün Teslimi ve İletilmesi</i>	177
4.4.4. <i>Hükümün Yorumlanması</i>	178
4.4.5. <i>Hükümün İcrası</i>	179
4.4.6. <i>Hükümün Takibi</i>	181

BÖLÜM 5: AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İLE DİĞER

<i>BÖLGESEL MAHKEMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI</i>	188
5.1. <i>Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Karşılaştırma</i>	188
5.1.1. <i>Bölgesel Sistemlerin Yapısı</i>	190
5.1.2. <i>Mahkemelerin Çalışması ve Yapısı</i>	192
5.1.3. <i>Mahkemelerin Yetkileri</i>	194
5.1.4. <i>Mahkemelerin Yetkilerinin Kapsamı</i>	196
5.1.5. <i>Mahkemelerin Yargılama Usulleri</i>	198
5.1.6. <i>Mahkemelerin Hükümleri</i>	200
5.2. <i>Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi ile Karşılaştırma</i>	202
5.2.1. <i>Bölgesel Sistemlerin Yapısı</i>	205
5.2.2. <i>Mahkemelerin Çalışması ve Yapısı</i>	206
5.2.3. <i>Mahkemelerin Yetkileri</i>	207
5.2.4. <i>Mahkemelerin Yetkilerinin Kapsamı</i>	208
5.2.5. <i>Mahkemelerin Yargılama Usulleri</i>	209
5.2.6. <i>Mahkemelerin Hükümleri</i>	210
BÖLÜM 6: SONUÇ	212
KAYNAKÇA	215

KISALTMALAR

AAİHK/ Komisyon/ Amerikan Komisyonu: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu

AAİHK Statüsü/ Komisyon Statüsü: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Statüsü

AAİHM/ Mahkeme/ Amerikan Mahkemesi: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADÖ: Amerikan Devletleri Örgütü

ADÖ Şartı/ Şart: Amerikan Devletleri Örgütü Şartı

AFB: Afrika Birliği

AİHÖB/ Bildiri: Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi

AİHHK/Afrika Komisyonu: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu

AİHHM/Afrika Mahkemesi: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi

AİHHŞ/Afrika Şartı: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

AİHHŞ MP/ Afrika Şartı Mahkeme Protokolü: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Protokolü

AİHM/Avrupa Mahkemesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS/Avrupa Sözleşmesi: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Ame.İHS/ Sözleşme / San José Paktı: Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

BM: Birleşmiş Milletler

m.: madde

BÖLÜM 1: GİRİŞ

İnsan haklarının evrenselliği ve bütünlüğünün kabulüyle ve insan hakları ihlallerine yönelik ulusal düzeydeki korumaların zamanla yetersizliğinin anlaşılmasıyla, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gereklilik sonucu ortaya çıkan evrensel koruma mekanizmalarının yanında bölgesel koruma mekanizmaları da uluslararası alanda yer almıştır. Belirli bir bölgedeki devletlerin tarihsel, kültürel, siyasi ve ekonomik olarak benzerliklerinin yüksek olması ve bölgesel koruma mekanizmalarında yer alan karar mercilerinin evrensel mercilere göre bölgesel duruma, koşullara ve gelişmelere daha hâkim olması nedeniyle bölgesel koruma mekanizmalarının insan haklarının korunması açısından evrensel koruma mekanizmalarına göre daha avantajlı olduğu söylenebilir.

Bölgesel insan haklarını koruma mekanizmalarından biri, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinden oluşan Amerikalılar arası insan haklarını koruma sistemidir. Kuruluşundan beri Avrupa sisteminden farklı olarak, diktatörlükler ve askeri rejimlerde insan haklarının korunması ve demokrasinin gelişmesi için çalışan Amerikalılar arası sistemin bölgedeki insan haklarının ve demokrasinin gelişimine önemli katkıları bulunmaktadır. Ancak Amerikalılar arası insan haklarını koruma sisteminin, Avrupa'da kurulan insan haklarını koruma sistemi kadar gelişmiş ve etkili olmadığı iddia edilmektedir. Bu tezde, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yapısının ve işleyişinin incelenmesi yoluyla, bu iddianın günümüzde tam anlamıyla gerçeği yansıtmadığı, bazı konularda Avrupa sisteminden de daha ilerici kararlar alındığı ve geçmişte de bazı uygulamaların Avrupa sisteminden daha önce ve etkin kullanıldığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisinin zaman, yer, kişi ve konu bakımından kapsamı, uluslararası alanda da daha az çalışılmış olması nedeniyle, bu çalışmada ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bunun yanında, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi ile diğer bölgesel mahkemelerden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin karşılaştırması yapılmış ve böylece çalışmanın somutlaştırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, Türk

doktrinde Avrupa sistemi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kadar fazla yer almayan ve daha sınırlı sayıda çalışma bulunan Amerikalılar arası insan haklarının korunması sisteminin ve özellikle Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç bölgesel mahkemelerin de karşılıklı olarak birbirlerinin içtihatlarından yararlanması, atıfta bulunması ve insan haklarının evrenselleşmesi nedeniyle Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarının Türkiye'nin de yargı yetkisine tabi olduğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarını etkilediği ve etkileyeceği gerçeğine dayanmaktadır.

Bu çalışmada ilk bölümde Amerikalılar arası insan hakları sistemini oluşturan Amerikan Devletleri Örgütü ve sistemin temel belgeleri olan Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi ile Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne değinilmiştir. Ardından Amerikalılar arası insan hakları sisteminin organları olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin çekişmeli yargı yetkisi, geçici önlem alma yetkisi ve danışma görüşü verme yetkisi şeklindeki yetkileri açıklanmış ve yetkilerinin kapsamı zaman, yer, kişi ve konu bakımından irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin çekişmeli yargı yetkisi kapsamında gerçekleştirdiği yargılama usulü açıklanmıştır. Son bölümde ise Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi ile sırasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi karşılaştırılmıştır.

BÖLÜM 2: GENEL OLARAK AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI SİSTEMİ

İkinci Dünya Savaşı öncesinde insan haklarının devletlerin iç meselesi olarak görülmesi ve ulusal düzeyde korunması olgusu baskındı. Ancak, savaş esnasında yıkıcı ve ağır insan hakları ihlalleri yaşanmış ve bu ihlaller ulusal düzeyde tutulan koruma mekanizmalarıyla engellenememiştir. Bu nedenle, savaş sonrasında ulusal mekanizmalara uluslararası düzeyde koruma mekanizmaları da eklenmiştir¹. Bu şekilde ortaya çıkan insan hakları koruma sistemleri, ya Birleşmiş Milletler Örgütünde olduğu gibi evrensel düzeyde, ya da Avrupa Konseyi, Amerikan Devletleri Örgütü veya Afrika Birliği nezdinde kurulan insan hakları sistemlerinde olduğu gibi bölgesel düzeyde olabilir.

Bölgesel koruma sistemlerinden biri olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi, ikili bir yapıya sahiptir. Bu ikili yapı korumanın farklı anlaşmalar üzerinde temellendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlaşmalar, Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ) Şartı ile Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'dir (Ame.İHS)². Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ile kurulan sistem, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (AAİHK) tarafından yürütülmekte ve Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nde (AİHÖB) düzenlenen hakların korunmasını sağlamaktadır. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile kurulan sistemde ise Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun yanında Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (AAİHM) tarafından da korunma sağlanmaktadır. Ayrıca bu sistem, Bildiri'nin yanında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin içerdiği hakları da korumaktadır. Bu nedenle Ame.İHS ile kurulan sistemin hem kurumsal olarak hem de koruduğu haklar bakımından ADÖ Şartı ve AİHÖB ile kurulan sisteme göre daha kapsamlı bir koruma

---

¹ Piza, R. (1980) *Coordination of the Mechanisms for the Protection of Human Rights in the American Convention with Those Established by the United Nations*, American University Law Review, 30(1), s. 169; Grossman, C. (2000) *Moving Toward Improved Human Rights Enforcement in the Americas*, Human Rights, 27(3), s. 16; Cerna, C. M. (2004) *The Inter-American System for the Protection of Human Rights*, Florida Journal of International Law, 16(1), s. 196; Ural Uslan, Y. ve Güner, T. (2014) *İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(2), s. 310; Ural Uslan, Y. (2014) *İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, s. 1.

² Davidson, S. (1997) *The Inter- American Human Rights System*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company, s. 8; Shelton, D. and Carozza P. G. (2013) *Regional Protection of Human Rights*. 2nd edition. New York: Oxford University Press, s. 52.

mekanizmasına sahip olduğu söylenebilir.

Bu ikili yapı, üç seviyeli bir koruma modeli oluşturmaktadır. İlk seviye yukarıda da bahsedildiği gibi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmayan Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerde, Bildiri'de yer alan haklar kapsamında Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunca sağlanan korumadır. İkinci seviye, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan fakat Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini tanımamış Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerde, Ame.İHS'de yer alan haklar kapsamında Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunca sağlanan korumadır. Üçüncü seviye ise, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olup Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini kabul etmiş Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerde, Ame.İHS'de yer alan haklar kapsamında hem Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunca hem de Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesince sağlanan korumadır³.

Amerikan İnsan Hakları Sistemi, ADÖ'nün kadına karşı şiddet, zorla kaybedilme ve engelliler ile ilgili belgeleri kabul eden ilk bölgesel sistem olduğu göz önünde bulundurulduğunda yenilikçi bir sistemdir⁴.

Bu çalışmada, Amerikan İnsan Hakları Sistemi, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesini merkeze alarak incelenecektir. Bu nedenle öncelikle temel kurumlar ve sözleşmeler kısaca açıklanacaktır. Bu kapsamda Amerikan Devletleri Örgütü, Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonuna değinildikten sonra çalışmanın asıl konusu olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi incelenecektir.

---

³ Shelton, D. (2008) *Regional Protection of Human Rights*. New York: Oxford University Press., 2008, s. 1030; Aslan, V. (2012) *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3(2), s. 261; Ural Uslan ve Güner (2014), s. 320; Nesli, A. (2019) *Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesinin Tarihi Gelişim Süreci, Genel Teşkilât Yapısı ve Yargılama Usûl Esasları*, Terazi Hukuk Dergisi, 14(150), s. 340.

⁴ Shelton and Carozza (2013), s. 64.

2.1. Amerikan Devletleri Örgütü

Amerikalılar arası insan hakları sistemi, 1890 yılında Amerikan Cumhuriyetleri Birliği olarak kurulmuş ve 1910 yılında Pan Amerikan Birliği adını almıştır. Daha sonra, Birleşmiş Milletler Örgütünün kurulmasının ardından, savaş sonrası yeni dünyaya uyum sağlamak amacıyla Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ) (*Organization of American States – OAS*) olarak adlandırılmıştır⁵.

ADÖ Şartı⁶, 30 Nisan 1948 tarihinde Kolombiya'nın başkenti Bogota'da yapılan Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında, 21 Amerika devletinin imzasıyla oluşturulmuştur⁷. Amerikan Devletleri Örgütünün⁸ kurucu belgesi olan bu Şart, 140. maddesinde öngörüldüğü üzere, imzalayan devletlerin 2/3'ünün onaylamasıyla yani 14. devlet olarak Kolombiya'nın onaylaması ile 13 Aralık 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹. Ayrıca, ADÖ Şartı, 16 Aralık 1952'de Birleşmiş Milletler Örgütüne tescil edilmiştir.

Daha sonra, Üçüncü Özel Amerikalılar Arası Konferans'ta, 27 Şubat 1967 tarihli ADÖ Şartı'nda değişiklik yapılmasına ilişkin protokol kabul edilmiştir¹⁰. Buenos Aires

⁵ Cerna (2004), s. 196.; Shelton and Carozza (2013), s. 52, 54.

⁶ ADÖ Şartı (*Charter of the Organization of American States (A-41)*) tam metni için bkz. http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-41_charter_OAS.asp#Chapter_XXI (Erişim tarihi: 20.12.2020).

⁷ Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nı 30 Nisan 1948'de imzalayan Amerika devletleri: Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Meksika, Nikaragua, Panama, Peru, Şili, Uruguay ve Venezuela'dır. ADÖ Şartı'nı imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi için bkz. http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-41_charter_OAS_signatories.asp (Erişim tarihi: 20.12.2020).

⁸ Amerikan Devletleri Örgütü'nden önce Amerikalılar arası bölgesel sistemin gelişimi hakkında bilgi için bkz. Fenwick, C. G. (1956) *The Inter-American Regional System: Fifty Years of Progress*, *American Journal of International Law*, 50(1), s. 18-31.

⁹ ADÖ Şartı'nı ortaya çıktığı tarih olan 30 Nisan 1948'den sonra, 1967 yılına kadar imzalayan başka bir devlet olmamıştır. Bu nedenle, 13 Aralık 1951 tarihinde de imzalayan devlet sayısı 21'dir ve dolayısıyla Şart'ın yürürlüğe girmesi için gereken onay sayısı 14'tür. ADÖ Şartı'nı onaylayan ilk 14 devlet (onaylama tarihi sırasıyla): Kosta Rika (16.11.1948), Meksika (23.11.1948), Dominik Cumhuriyeti (22.04.1949), Honduras (07.02.1950), Brezilya (13.03.1950), Paraguay (03.05.1950), Nikaragua (26.07.1950), El Salvador (11.09.1950), Bolivya (18.10.1950), Ekvator (28.12.1950), Panama (22.03.1951), Haiti (28.03.1951), Amerika Birleşik Devletleri (19.06.1951), Kolombiya (13.12.1951). ADÖ Şartı'nı imzalayan ve onaylayan devletlerin imzalamaya ve onaylama tarihleri için bkz. http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-41_charter_OAS_signatories.asp (Erişim tarihi: 20.12.2020).

¹⁰ Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nda Değişiklik Yapılması Protokolü (Buenos Aires Protokolü) (*Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (B-31) – Protocol of Buenos Aires*) tam metni için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_B-31_Protocol_of_Buenos_Aires.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

Protokolü olarak da anılan bu Protokol, 27 Şubat 1970 tarihinde yürürlüğe girdi¹¹. Buenos Aires Protokolü ile getirilen değişiklikler, ADÖ Şartı'nın insan hakları konusunda etkinleşmesini sağlamıştır¹². Bu Protokol'ün ardından ADÖ Şartı'nda, 16 Kasım 1988'te yürürlüğe giren 5 Aralık 1985 tarihli Cartagena de Indias Protokolü¹³, 25 Eylül 1977 tarihinde yürürlüğe giren 14 Aralık 1992 tarihli Washington Protokolü¹⁴ ve 29 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren 10 Haziran 1993 tarihli Managua Protokolü¹⁵ ile çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

ADÖ Şartı 3 kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda: Amaçlar (Bölüm I) (*Chapter I – Nature and Purposes*), İlkeler (Bölüm II) (*Chapter II – Principles*), Üyeler (Bölüm III) (*Chapter III – Members*), Devletlerin Temel Hak ve Ödevleri (Bölüm VI) (*Chapter IV – Fundamental Rights and Duties of States*), Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü (Bölüm V) (*Chapter V – Pacific Settlement of Disputes*), Ortak Güvenlik (Bölüm VI) (*Chapter VI – Collective Security*) ve Bütünsel Gelişme (Bölüm VII) (*Chapter VII – Integral Development*) bölümleri bulunmaktadır. İkinci kısımda Örgütün organlarına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bu organlar; Genel Kurul (*The General Assembly*), Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısı (*The Meeting of Consultation of Ministers of Foreign Affairs*), Konseyler (*The Councils of the Organization*), Daimî Konsey (*The Permanent Council of the Organization*), Amerikalılar Arası Bütünsel Gelişme Konseyi (*The Inter-American Council for Integral Development*),

---

¹¹ Buenos Aires Protokolü de ADÖ Şartı gibi imzalayan devletlerin üçte ikisinin onayı ile yürürlüğe girmiştir (Protokol m. 26). Buenos Aires Protokolü'nü imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_B-31_Protocol_of_Buenos_Aires_sign.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

¹² Gemalmaz, M. S. (1994) *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Latin Amerika'da İnsan Hakları*. 3. baskı. İstanbul: Kavram Yayıncılık. s. 45; Gemalmaz, M. S. (2012) *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 2*. 8. baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık. s. 336.

¹³ Cartagena de Indias Protokolü (*Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (A-50) – Protocol of Cartagena de Indias*) tam metni için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_A-50_Protocol_of_Cartagena_de_Indias.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020); Cartagena de Indias Protokolü'nü imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_A-50_Protocol_of_Cartagena_de_Indias_sign.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

¹⁴ Washington Protokolü (*Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (A-56) – Protocol of Washington*) tam metni için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_A-56_Protocol_of_Washington.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020); Washington Protokolü'nü imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_A-56_Protocol_of_Washington_sign.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

¹⁵ Managua Protokolü (*Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (A-58) – Protocol of Managua*) tam metni için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_A-58_Protocol_of_Managua.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020); Managua Protokolü'nü imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_A-58_Protocol_of_Managua_sign.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

Amerikalılar Arası Hukukçular Komitesi (*The Inter-American Juridical Committee*), Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (*The Inter-American Commission on Human Rights*), Genel Sekreterlik (*The General Secretariat*), Uzmanlık Konferansları (*The Specialized Conferences*) ve Uzmanlık Örgütleri (*The Specialized Organizations*) şeklinde sıralanabilir. Üçüncü kısımda ise çeşitli hükümler, yürürlük ve geçici hükümler gibi hususlar düzenlenmiştir.

ADÖ, Amerika Birleşik Devletleri'nin Örgütte baskın olması nedeniyle eleştirilmektedir. Zira ADÖ'nün masraflarının yaklaşık %60'ını ABD'nin karşılamakta olması¹⁶, diğer üye devletlere karşı siyasi baskı uygulayabilmesine uygun, avantajlı bir durum yaratmaktadır. Hatta ABD'nin örgüt içindeki baskınlığının, ADÖ'nün zayıf bir yönü olduğuna dair eleştirel görüşler de mevcuttur¹⁷.

ADÖ Şartı insan haklarının tanınması ve korunmasına ilişkin yetersiz ve dağınık da olsa çeşitli hükümler içermektedir¹⁸. Bunun yanında, ADÖ Şartı ile aynı Konferans'ta kabul edilen Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, insan haklarına ilişkin bir liste sunmaktadır. Daha sonra, insan hakları alanında kurumsal yenilenmenin sağlanabilmesi amacıyla Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi hazırlanmıştır¹⁹. ADÖ'yü ilgilendiren bu belgeler insan hakları alanında önemli bir yere sahiptir. Amerikan Devletleri Örgütünün bu çalışma açısından önemi ise çalışmanın ana konusunu oluşturan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesini kuran Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ancak ADÖ üyesi devletlerin taraf olabilmesidir. Bu nedenle önce Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'ni ve sonra da Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ni incelemek gerekir.

---

¹⁶ Padilla, D. J. (1990) *The Inter-American System for the Promotion and Protection of Human Rights*, Georgia Journal of International and Comparative Law, 20(2), s. 396.

¹⁷ Doğan, İ. (2019) *İnsan Hakları Hukuku*. 3. baskı. Ankara: Astana. s. 316.

¹⁸ Bu hükümlerden en önemlileri 3. ve 17. maddelerdir. Bkz. Buergenthal, T. and Torney, J. V. (1976) *International Human Rights and International Education*. Washington D. C.: US National Commission for UNESCO Department of State, s. 72; Shelton and Carozza (2013), s. 54; Ural Uslan ve Güner (2014), s. 311.

¹⁹ Gemalmaz (2012), s. 335-336.

2.2. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi (*American Declaration of the Rights and Duties of Man*), ADÖ Şartı'nın da imzalandığı Bogota'da gerçekleşen Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında 2 Mayıs 1948 tarihinde kabul edilmiştir²⁰. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi (AİHÖB), dünyanın ilk temel insan hakları belgesi olma niteliğini haizdir²¹. AİHÖB ile ADÖ Şartı insan hakları yönünden tamamlanmaya çalışılmıştır. Nitekim başta bağlayıcılığı bulunmayan²² bir bildiri olarak ortaya çıkmışsa da daha sonra AİHÖB'ye bağlayıcılık kazandırılmasına yönelik çabalar gösterilmiştir²³. ADÖ Şartı'nda tanımlanmayan insan haklarının Bildiri ile tanımlandığı, bu nedenle Bildiri'nin bağlayıcı olduğu görüşü hem Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunca hem de Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesince benimsenmiştir²⁴. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve İngilizce konuşan Karayip ülkelerinin birçoğu Bildiri'nin bağlayıcılığını reddetmiştir²⁵. AİHÖB'nin yayınlanması, insan haklarının desteklenmesi ve savunulması konusunda Amerikalılar arası sistem için bir başlangıç noktası teşkil etmiştir²⁶.

²⁰ Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin tam metni için bkz. <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic2.american%20declaration.htm> (Erişim tarihi: 24.11.2020); Bildiri'nin Türkçe çevirisi için bkz. Gemalmaz, M. S. (2011) *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri I. Cilt*. 2. baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık. s. 719-726.

²¹ Glendon, M. A. (2003) *The Forgotten Crucible: The Latin American Influence on the Universal Human Rights Idea*, Harvard Human Rights Journal, 16, s. 31; Ural Uslan ve Güner (2014), s. 311; Ural Uslan (2014), s. 72; Çamurcuoğlu, G. (2019) *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Öngörülen Koruma Mekanizmaları*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(2), s. 715.

²² Hatta 1949 yılında, ADÖ'nün organlarından biri olan Amerikalılar Arası Hukukçular Komitesi, Bogota Konferansı'na ilişkin raporunda, AİHÖB'nin hukuksal olarak sözleşmesel yükümlülükler doğurmadığını belirtmiştir. Bkz. Gemalmaz (1994), s. 80.

²³ AİHÖB'nin bağlayıcılığına ilişkin çabaları ortaya koyan çeşitli kararlar ve raporlar için bkz. Gemalmaz (1994), s. 81-88.

²⁴ Nitekim Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 64. maddesine dayanarak Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'ni yorumladığı danışma görüşünde bu hususu belirtmiştir. Bkz. I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-10/89, Interpretation of the American Declaration of the Rights and Duties of Man within the Framework of Article 64 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Government of Colombia, 14.07.1989, Series A No. 10; AAİHM'nin bu görüşüne ilişkin açıklamalar için bkz. Padilla (1990), s. 403; Gemalmaz (1994), s. 85-88; Gemalmaz (2012), s. 343; *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012). San José: Secretariat of the Inter-American Court of Human Rights, s. 6; Doğan (2019), s. 320.

²⁵ Cerna (2004), s. 196.

²⁶ Icaza, E. Á. (2013) *The Inter-American System and Challenges for Its Future*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), 2013, 107, s. 4.

Nitekim Buenos Aires Protokolü ile ADÖ Şartı'nda yapılan değişiklikler, ADÖ üyesi devletler açısından AIHÖB'yi ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Statüsü'nü bağlayıcı hâle getirmiştir²⁷. Ayrıca, AAİHK Statüsü'nün 1. maddesinin 2. fıkrası hükmünde Statü'nün amaçları bakımından insan haklarının, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmayan ADÖ üyesi devletler açısından Bildiri'de yer alan haklar olduğu belirtilmiştir. Bu şekilde bağlayıcılık kazandırılan Bildiri dolayısıyla, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmayan devletlere karşı da denetim gerçekleştirebilmesi sağlanmıştır.

Bildiri'de tüm insanların özgür, onurda ve haklarda eşit doğduğu belirtilmiştir. Ayrıca, ödevlerin hakların önkoşulu olduğu da başlangıç hükümlerinde ifade edilmiştir. Bu nedenle Bildiri'de hem haklara hem de ödevlere yer verilmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, AIHÖB, hakların yanından ödevleri de düzenlemiş olması ve bölgesel düzeyde olmasıyla, kendisinden yedi ay sonra kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden ayrılmaktadır²⁸. Ayrıca, AIHÖB haklara ilişkin 28 ve ödevlere ilişkin 10 olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır ve bu nedenle 30 maddelik BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden daha kapsamlı içeriğe sahiptir²⁹. Ancak bu iki bildirinin gerek içerdikleri hakların benzerlikleri gerek II. Dünya Savaşı'nın ardından düzenlenmeleri gerekse de hazırlanırken hukuken bağlayıcılık taşımalarının amaçlanmaması nedeniyle ortak yanları da bulunmaktadır³⁰. Bir başka benzerlik ise, tıpkı ADÖ Şartı'nda insan haklarına yer verilmemesi nedeniyle oluşan boşluğun, bu hakların AIHÖB'de düzenlenerek doldurulmaya çalışılması gibi, BM Şartı'nda da insan hakları kavramına yer verilmesine rağmen bu hakların düzenlenmemiş olmasıyla meydana gelen eksikliğin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile giderilmesinin amaçlanmasıdır³¹.

---

²⁷ Buergenthal, T. (1975) *The Revised OAS Charter and the Protection of Human Rights*, American Journal of International Law, 69(4), s. 834-835; Buergenthal and Torney (1976), s. 72; Gemalmaz (2012), s. 343.

²⁸ Buergenthal and Torney (1976), s. 72; *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 6; Gemalmaz (2012), s. 341; Shelton and Carozza (2013), s. 54; Doğan (2019), s. 319.

²⁹ Gemalmaz (1994), s. 75-76.

³⁰ Doğan (2019), s. 319.

³¹ Ural Uslan (2014), s. 13; İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin hazırlanması ve kabul edilmesinde Latin Amerika ülkelerinin ve dolayısıyla Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin etkisi hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Glendon (2003), s. 27-40.

AİHÖB’de; yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı (m. I); yasa önünde eşitlik hakkı (m. II); dinsel özgürlük ve ibadet hakkı (m. III); araştırma özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve yayma özgürlüğü (m. IV); şeref, bireysel itibarın ve özel ve aile hayatının korunması hakkı (m. V); aile kurma ve ailenin korunması hakkı (m. VI); annelerin ve çocukların korunması hakkı (m. VII); yerleşme ve seyahat hakkı (m. VIII); konut dokunulmazlığı hakkı (m. IX); haberleşmenin dokunulmazlığı ve iletilerin nakledilmesi hakkı (m. X); sağlığın ve refahın korunması hakkı (m. XI); eğitim hakkı (m. XII); kültürden yararlanma hakkı (m. XIII); çalışma ve adil ücret hakkı (m. XIV); dinlenme zamanı ve kullanım hakkı (m. XV); sosyal güvenlik hakkı (m. XVI); hukuksal kişiliğin ve kişisel hakların tanınması hakkı (m. XVII); adil yargılanma hakkı (m. XVIII); vatandaşlık hakkı (m. XIX); oy kullanma ve yönetime katılma hakkı (m. XX); toplanma hakkı (m. XXI); örgütlenme hakkı (m. XXII); mülkiyet hakkı (m. XXIII); dilekçe hakkı (m. XXIV); keyfi tutuklamadan korunma hakkı (m. XXV); usulüne uygun yargılanma hakkı (m. XXVI); ve sığınma hakkı (m. XXVII) düzenlenmiştir. Daha sonra, insan haklarının başkalarının hakları, herkesin güvenliği, genel refahın adil gerekleri ve demokrasinin yetkinleştirilmesi nedeni ile sınırlandırılabilmesine değinilmiştir (m. XXVIII). Belirtmek gerekir ki, Bildiri’de yalnızca kişisel ve siyasi haklara değil; ekonomik, sosyal ve kültürel bazı haklara da yer verilmiştir³².

AİHÖB’de hakların ardından birtakım ödevlere yer verilmiştir: Topluma karşı ödevler (m. XXIX), çocuklara ve ebeveynlere karşı ödevler (m. XXX), öğretim görme ödevi (m. XXXI), oy verme ödevi (m. XXXII), yasalara uyma ödevi (m. XXXIII), topluma ve ulusa hizmet etme ödevi (m. XXXIV), sosyal güvenlik ve refaha ilişkin ödevler (m. XXXV), vergi ödeme ödevi (m. XXXVI), çalışma ödevi (m. XXXVII) ve yabancı bir ülkede siyasal faaliyette bulunmaktan kaçınma ödevi (m. XXXVIII).

---

³² Seymen Çakar, A. (2018) *Sosyal Hakların Gerçekleştirilmesinin Amerikan Devletleri Örgütü Sisteminde Denetimi*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), s. 424. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar şu şekilde sıralanabilir: aile kurma ve ailenin korunması hakkı (m. VI); annelerin ve çocukların korunması hakkı (m. VII); sağlığın ve refahın korunması hakkı (m. XI); eğitim hakkı (m. XII); kültürden yararlanma hakkı (m. XIII); çalışma ve adil ücret hakkı (m. XIV); dinlenme zamanı ve kullanım hakkı (m. XV); sosyal güvenlik hakkı (m. XVI); örgütlenme hakkı (m. XXII).

2.3. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (*American Convention on Human Rights “Pact of San José, Costa Rica” (B-32)*), 22 Kasım 1969 tarihinde Kosta Rika’nın San José kentinde kabul edilmiştir³³. Bu nedenle San José Paktı olarak da anılmaktadır. Sözleşme, 11 devletin onayıyla 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ame.İHS, Amerikalılar arası insan hakları sistemindeki en kapsamlı yasal belge olarak nitelendirilmektedir. Zira, Ame.İHS’de başta kişisel ve siyasi haklar olmak üzere birçok hakkın ifade edilmesinin yanında devletlere ulusal mevzuatlarını Ame.İHS’ye göre uyarlama görevi de yüklenmiştir³⁴. Bunun yanında, Sözleşme ile Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu yeniden oluşturulmuş ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur.³⁵

2022 yılı Eylül ayı itibariyle Ame.İHS’ye toplam 24 devlet taraftır³⁶. Kanada ve ABD Ame.İHS’ye taraf değildir. Ancak belirtmek gerekir ki, ABD Ame.İHS’ye imza koymuş olmasına rağmen onaylamamış ve bu nedenle Ame.İHS’nin tarafı hâline gelmemiştir.³⁷

Bunların yanında, Trinidad ve Tobago, 26.05.1998 tarihinde Ame.İHS’yi feshettiği bildiriminde bulunmuştur. Ame.İHS’nin 78. maddesi uyarınca Sözleşme’nin

³³ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin tam metni için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm (Erişim tarihi: 25.12.2020); Ame.İHS’nin hazırlanmasına ilişkin tarihsel süreç ve bu esnada hazırlanıp onaya sunulan BM İkiz Sözleşmeleri’nin Ame.İHS’nin hazırlanmasına etkisi hakkında bilgi için bkz. Gemalmaz (1994), s. 90-94.

³⁴ Ame.İHS’nin 2. maddesi: “Madde 1’de atıfta bulunulan herhangi bir hakkın ya da özgürlüğün kullanımının yasal ya da diğer hükümler tarafından henüz temin edilmemiş bulunduğu yerlerde, Taraf Devletler, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşme’nin hükümlerine uygun olarak, söz konusu haklara ve özgürlüklere işlerlik kazandırmak için gerekli olabilecek türdeki yasal ya da diğer önlemleri almayı üstlenirler.” “*Where the exercise of any of the rights or freedoms referred to in Article 1 is not already ensured by legislative or other provisions, the States Parties undertake to adopt, in accordance with their constitutional processes and the provisions of this Convention, such legislative or other measures as may be necessary to give effect to those rights or freedoms.*”; Diğer bir çeviri için bkz. Gemalmaz (2011), s. 731; Cooper, A. F. and Thérien, J.-P. (2004) *The Inter-American Regime of Citizenship: Bridging the Institutional Gap between Democracy and Human Rights*, Third World Quarterly, 25(4), s. 734.

³⁵ Cerna (2004), s. 197.

³⁶ Ame.İHS’ye taraf devletler: Arjantin, Barbados, Bolivya, Brezilya, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Kolombiya, Kosta Rika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Şili, Uruguay, Venezuela’dır.

³⁷ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’ni imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi, imza ve onaylama tarihleri için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm (Erişim tarihi: 05.09.2022).

yürürlüğe girişinden itibaren 5 yıl sonra feshedilmesi mümkündür. Fesih, bildirimden itibaren bir yıl geçmesiyle hüküm doğurur. Bu nedenle Trinidad ve Tobago, 27.05.1999 tarihinden beri Ame.İHS'ye taraf değildir. Ame.İHS'yi feshederken Trinidad ve Tobago tarafından ölüm cezasına hükmedilen kişilere ilişkin başvuruların süresine dair nedenler belirtmiştir. Buna göre, Trinidad ve Tobago'da katillere idam cezası verilmesi mümkündür. Ancak bu cezaya ilişkin temyiz sürecinin sıkı kurallara bağlı olarak ve belirli zaman limitlerine uygun olarak yapılmaması hâlinde, idamın beklenilmesinin uzun sürmesinin insanlık dışı ve aşağılayıcı bir durum yaratacağı belirtilmiştir. Bu nedenle, Trinidad ve Tobago Danışma Meclisi'nin Yargı Komitesi tarafından verilen 1994 tarihli Pratt ve Morgan v. Jamaika Başsavcısı kararında, mahkumiyetten sonra 12 ay içinde temyiz duruşmalarının yapılması ve iç hukuk yollarının yaklaşık iki yıl içinde tamamlanması öngörülmüştür. Bunun yanında, BM İnsan Hakları Komitesi ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu gibi uluslararası insan hakları organlarının idam cezalarına ilişkin başvuruları 18 ay içinde tamamlanmasının gerektiği belirtilmiştir. Bu karar nedeniyle, Trinidad ve Tobago Hükümeti temsilcisi olarak Başsavcısı ve Dışişleri Bakanı, ADÖ Genel Sekreter Yardımcısı ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ile görüşmüştür. Görüşmede Trinidad ve Tobago temsilcileri anılan zaman limitlerini uygulanması konusunda Komisyonun işbirliği yapmasını talep etmiş, ancak Komisyon, başvuruların tamamlanmasına ilişkin kendi prosedürleri olduğunu belirterek zaman kısıtlamalarına uyulması ile ilgili bir güvence veremeyeceğini bildirmiştir. Bu nedenle Trinidad ve Tobago Ame.İHS'yi feshetmiştir.³⁸ Trinidad ve Tobago'nun Ame.İHS'den çekilmesiyle sonuçlanan olaylar, AAİHM tarafından devletleri Amerikalılar arası insan hakları sisteminde tutmanın önemini değerlendirirken öne çıkmaktadır³⁹.

Benzer şekilde, Venezuela da 10.09.2012 tarihinde fesih bildiriminde bulunmuştur ve 11.09.2013 tarihi itibarıyla Ame.İHS'nin tarafı olmaktan çıkmıştır. Ancak, 31

---

³⁸ http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm (Erişim tarihi: 25.12.2020); Trinidad ve Tobago'nun Ame.İHS'den çekilmesi süreci ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Concepcion, N. P. (2001) *The Legal Implications of Trinidad&Tobago's Withdrawal from the American Convention on Human Rights*, American University International Law Review, 16(3), s. 847-890.

³⁹ Lixinski, L. (2010) *Treaty Interpretation by the Inter-American Court of Human Rights: Expansionism at the Service of the Unity of International Law*, The European Journal of International Law, 21(3), s. 604.

Temmuz 2019'da Venezuela onay belgesi tevdi ederek tekrar Ame.İHS'nin tarafı hâline gelmiştir.⁴⁰ Ame.İHS'yi fesih bildiriminde bulunurken Venezuela, fesih nedenlerine ilişkin ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur.⁴¹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun, özellikle 2002'deki darbeye ilgili ve Aralık 2003'te petrol endüstrisindeki grev eylemlerine karışan kişilerin cezasızlığını desteklediği için, tarafsızlığa, şeffaflığa ve Ame.İHS'nin ruhuna aykırı bir şekilde hareket ettiğini iddia etmiştir.

Ardından, Venezuela öncelikle AAİHK'nin faaliyetlerine ilişkin olgulara değinmiştir⁴². Bu bağlamda Venezuela, son 12 yılda dikkat çekmeye çalıştığı, Komisyonun kurulmasını destekleyen nitelikler ile faaliyetleri arasındaki ayrılığa ilişkin çeşitli örnekler saymıştır: 1. Komisyon tarafından hazırlanan yıllık raporların IV. bölümünde bölgedeki insan hakları durumuna ilişkin kısma ülkeleri dahil etme koşullarının gözden geçirilmesi sırasında Komisyonun tarafsızlığı ve kesinlikten uzaklığı, 2. Varsayımsal geleceğe yönelik ve belirsiz gerçeklerle ilgili şikâyetleri kabul ederek ve yayarak ulusların bağımsız yasama uygulamalarına müdahale, 3. Geçici tedbirler ve bireysel başvurular açısından kesinlik eksikliği, 4. Komisyonun işlemleri için zaman aralığı (konusunda açık kriter bulunmaması), 5. Takdir yetkisi ve görevleri ile kuralları yeniden yorumlamada ihmalkârlık, 6. Komisyonun İdari Sekreteri Santiago Canton'un komplocu ihmali ve 11 Nisan 2002 darbesinin ve darbe rejiminin fiili yetkililerinin Komisyon tarafından tanınması, 7. ADÖ üyelerinin büyük çoğunluğu tarafından ciddi şekilde sorgulanan bir sistemde gerekli reformların yapılmasının imkânsızlığı.

AAİHK'nin faaliyetlerinden sonra, Komisyon tarafından Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine götürülen davalardan bahsedilmiştir. Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca Komisyon, bir vakaya dair esasa ilişkin rapor yayınladıktan sonra eğer uygun ve yeterli görürse vakayı Mahkemeye gönderme yetkisine sahiptir. Venezuela ise

---

⁴⁰ Venezuela'nın Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne tekrar taraf olmak için tevdi ettiği onay belgesi için bkz. http://www.oas.org/es/sla/ddi/docs/B-32_venezuela_RA_7-31-2019.pdf (Erişim tarihi: 05.06.2021).

⁴¹ Venezuela'nın Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ni fesih bildirimini metni için bkz. http://www.oas.org/DIL/Nota_República_Bolivariana_Venezuela_to_SG.English.pdf (Erişim tarihi: 03.06.2021).

⁴² Vivas, L. (2014-2015) *Latin America: A Backlash in Human Rights?*, Harvard International Review, 36(2), s. 21.

Komisyon ve Mahkemenin, Venezuela mahkemeleri tarafından incelenen davalarla ilgili şikâyetleri veya daha önce Venezuela mahkemelerine hiç sunulmamış şikâyetleri kabul ederek Venezuela Cumhuriyeti'ne karşı koordineli eylemlerde bulduklarını ve Ame.İHS'nin kabul edilebilirlik şartlarına ilişkin 46/1. maddesini ihlal ettiklerini iddia etmiştir. Bu bağlamda, kabul edilebilirlik şartlarının sağlanmamasına rağmen incelenen vakalara ilişkin örnekler belirtmiştir. Bu örneklerden biri olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Apitz Barbera *et. al.* v. Venezuela⁴³ kararını, Venezuela Yüksek Adalet Divanı Anayasa Dairesi 18 Aralık 2008 tarihinde uygulanamaz olarak ilan etmiştir⁴⁴. Son olarak, Venezuela, anayasal düzenlemelere değinerek Mahkemenin tekrarlanan kararlarının Venezuela Anayasası'nın ilkeleriyle ve hatta Ame.İHS'nin kendisiyle tutarsız olduğunu belirtilip Ame.İHS'yi feshetme iradesini bildirmiştir.

2.3.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Konulan Çekinceler ve Yorum Beyanları

Ame.İHS'ye çekince konulması 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne uygun olduğu ölçüde mümkündür⁴⁵ (Ame.İHS m. 75). Bu şekilde, Arjantin, Barbados, Dominik Cumhuriyeti, Dominika (Milletler Topluluğu), El Salvador, Meksika, Şili ve Uruguay Ame.İHS'nin çeşitli maddelerine çekince koymuşlardır. Guatemala ise koymuş olduğu çekinceyi geri çekmiştir. Bunların yanında, Trinidad ve Tobago ile Venezuela da Ame.İHS'yi feshetmeden önce çekince koymuşlardır. Ame.İHS'de yorum beyanları için çekince konulmasına izin veren hüküm gibi herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır⁴⁶. Ancak, düzenleme

⁴³ I-ACt.HR, Case of Apitz Barbera et al, v. Venezuela (Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs), 05.08.2008, Series C, No. 182.

⁴⁴ Constitutional Chamber of the Supreme Court of Justice of the Bolivarian Republic of Venezuela, Decision No. 1572/2008, 18.12.2008; http://www.oas.org/DIL/Nota_República_Bolivariana_Venezuela_to_SG.English.pdf (Erişim tarihi: 03.06.2021).

⁴⁵ Ame.İHS'ye çekince konulması ve konulan çekincelerin değerlendirilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Montalvo, A. E. (2000) *Reservations to the American Convention on Human Rights: A New Approach*, American University International Law Review, 16(2), s. 269-314.

⁴⁶ “Çekince, andlaşmaya taraf olan bir devletin o andlaşma yapılırken bazı hükümlerinin etkisini kendisi bakımından değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik tek taraflı bildirimidir. Esasen burada kullanılan isim önemli değildir; ‘yorum beyanı’ olarak adlandırılrsa dahi, gerçekte andlaşmadaki bazı hükümlerin etkisini değiştiriyorsa, bu işlem bir çekince sayılmalıdır.” Bkz. Sur, M. (2021) *Uluslararası Hukukun Esasları*. 15. baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık. s. 66; “Uluslararası hukukta çekince, bir uluslararası hukuk kişinin bir anlaşmanın kimi hükümleri ile bağlı olmayacağını

bulunmasa da Brezilya ve Bolivya ile çekince koymuş olan Arjantin ve Meksika, Ame.İHS'nin bazı maddeleri ile ilgili yorum beyanında bulunmuşlardır⁴⁷.

Ame.İHS'ye genellikle onaylanma esnasında çekince konulmuştur. Şili Hükümeti, Ame.İHS'nin mülkiyet hakkına ilişkin 21. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen mülkiyetten yoksun bırakılma durumunda, dikkate alınan kamu yararı veya toplumsal çıkar nedenine ilişkin açıklamada bulunmayacağını Ame.İHS'yi onaylarken belirtmiştir.

Arjantin'in Ame.İHS'nin 21. maddesine ilişkin çekincesi de onay aşamasında konulmuştur. Bu çekinceyle Arjantin, hükümetin ekonomi politikasına ilişkin sorunların uluslararası bir mahkeme tarafından incelemeye tabi tutulamayacağını belirtmiştir. Bunun yanında, ulusal mahkemelerin kamu yararına veya toplumsal çığara ilişkin bir konu olarak belirlediği şeyleri ve adil tazminat olarak değerlendirebilecekleri herhangi bir şeyi gözden geçirilebilir olarak kabul etmeyeceğini belirtmiştir.

El Salvador da Ame.İHS'yi onaylamasının, El Salvador Cumhuriyeti'nin Politik Anayasası'nın açık kurallarıyla çelişebilecek Ame.İHS hükümlerine halel getirmeyecek şekilde anlaşılması gerektiği yönünde genel bir çekince koymuştur.

Benzer şekilde, Barbados da onaylama esnasında üç çekince belirtmiştir. İlk olarak, Ame.İHS'nin 4/4. maddesine Barbados Ceza Kanunu'nun cinayet ve vatana ihanet suçlarında asılarak idam cezasını öngörmesi nedeniyle çekince konulmuştur. Barbados Hükümeti bu çekinceyle birlikte, nadiren uygulansa da idam cezası konusunu gözden geçirmekte olduğunu, ancak bazı hâllerde vatana ihanet durumlarının siyasi bir suç olarak görülebileceği ve dolayısıyla siyasi suçlara ilişkin idam yasağı kapsamına girebileceği için çekince konulduğunu belirtmiştir. Yine 4. maddenin 5. fıkrasına ilişkin olarak, Barbados kanunlarına göre 16 yaşından büyük ve 70 yaşından küçük

---

açıklayan tek-taraflı bir bildirimdir. Bkz. Pazarcı, H. (2019) *Uluslararası Hukuk*. 18. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi. s. 88.

⁴⁷ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan ve onaylayan devletlerce yapılmış yorum beyanları ve konulmuş çekinceler için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm (Erişim tarihi: 25.12.2020).

kişilerin idam edilebileceği ve suçlunun yaş küçüklüğü veya yaşlılığının Barbados'un en yüksek temyiz mahkemesi olan Danışma Meclisi tarafından ölüm cezasının gerekip gerekmediği değerlendirilirken dikkate alınabileceği belirtilmiştir. Ame.İHS'nin 8/2-e maddesine konan çekince ise Barbados kanunlarının cezai yargılamalarda asgari bir garanti olarak, devlet tarafından sağlanan bir avukattan yardım alma konusunda devredilemez herhangi bir hak sağlamadığı, adli yardımın cinayet ve tecavüz gibi belirli planlanmış suçlarda sağlandığı belirtilmiştir.

Dominika, Ame.İHS'ye altı çekince koymuştur. Ame.İHS'nin 5. maddesine, Dominika'nın Bedensel Ceza Kanunu veya Çocuk Suçluları Cezalandırma Kanunu uyarınca uygulanan bedensel cezaların yasaklanması şeklinde okunmaması yönünde çekince konulmuştur. Bunun yanında, Ame.İHS'nin 4/4. maddesinin "veya ilgili adi suçlar" ibaresi için çekince konulmuş, 8/2-e maddesinin Dominika için geçerli olmayacağı belirtilmiş, 62. maddesine konulan çekince uyarınca Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisi kabul edilmemiştir. Son olarak, Ame.İHS'nin 21/2. ve 27/1. maddelerinin Dominika Anayasası hükümleri ışığında yorumlanmaları gerektiği ve Anayasa'da tanınan hakları genişlettiği veya sınırlandırdığı şeklinde düşünülmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Venezuela, Ame.İHS'yi ilk onayladığı sırada bir çekince koymuş, ancak Ame.İHS'yi feshettikten sonra tekrar onaylarken herhangi bir çekince koymamıştır. Önceden koyduğu çekince, Venezuela Anayasası'nda yer alan fakat Ame.İHS'nin 8/1. maddesinde yer verilmemiş olan bir olasılığa ilişkindir. Venezuela Anayasası'nın 60/5. maddesine göre hiç kimse bir suçtan dolayı, suçlamalar hakkında kişisel olarak bilgilendirilmeden ve kanunun öngördüğü şekilde dinlenmeden bir cezai yargılamada hüküm giyemez. Ancak, kamu malına karşı işlenmiş bir suçla itham edilen kişiler, garantilerle ve kanunun öngördüğü şekilde gıyaben yargılanabilir.

Benzer şekilde, Ame.İHS'yi feshetmeden önce Trinidad ve Tobago da Ame.İHS'nin 4/5. maddesine bir çekince koymuştur ve Trinidad ve Tobago kanunlarında, 70 yaşından büyük kişiler hakkında ölüm cezasının infaz edilmesine ilişkin herhangi bir yasak olmadığı beyan etmiştir. Bunun yanında, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yargı yetkisini tanıırken, bu tanımının Trinidad ve Tobago Anayasası'nın ilgili bölümleriyle tutarlı olduğu ölçüde geçerli olduğunu ve

Mahkemenin herhangi bir kararının bir özel hukuk kişinin mevcut haklarını ve yükümlülüklerini ihlal edemeyeceği, yeni bir hak yaratamayacağı veya var olan hakları ortadan kaldıramayacağı şartını belirtilmiştir.

Dominik Cumhuriyeti ise imza esnasında, ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin ilkenin, basitçe, Amerikan devletlerinin genel uygulamaları ile ve 20 Haziran 1969 tarihinde ADÖ Daimî Konseyinin delegasyonlarına dağıttığı sözleşme taslağı üzerinde yapılan gözlem ve yorumları sürdürecektir şekilde olması gerektiğini belirtmiştir.

Dominik Cumhuriyeti gibi Uruguay da imza esnasında Ame.İHS'nin 23. maddesine çekince koymuştur. Ame.İHS'ye çekince koyan ilk devlet olan Uruguay'ın⁴⁸ çekincesinin nedeni, Uruguay Anayasası'nın 80/2. maddesinin Ame.İHS'nin 23. maddesinde tanınan yönetime katılmaya ilişkin haklar üzerinde getirdiği kısıtlamaların, yine 23. maddede belirtilen kısıtlama koşulları arasında öngörülmemesidir. Uruguay Anayasası'nın 80/2. maddesinde bir kişi hakkında hapis cezasıyla sonuçlanabilecek bir suç isnadıyla ilgili iddianame bulunması hâlinde o kişinin vatandaşlığının askıya alınabileceği belirtilmektedir.

Guatemala, Ame.İHS'nin 4/4. maddesine, Anayasa'nın 54. maddesi gereğince, siyasi suçlarla ilgili adi suçlar için değil, sadece siyasi suçlarda ölüm cezasının uygulanmasını hariç tuttuğuna dair çekince koymuştur⁴⁹. Ancak Guatemala hükümeti, artık Anayasa tarafından desteklenmediğini göz önünde bulundurarak yürürlükteki yeni hukuk sistemi ışığında, 20 Mayıs 1986 tarihinde bu çekinceyi geri çekmiştir. Çekincenin geri çekilmesi işlemi, 12 Ağustos 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Meksika ise Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini kabul ederken Meksika Birleşik Devletleri Siyasi Anayasası'nın 33. maddesinin uygulanmasından doğan davaları hariç tuttuğunu belirtmiştir. Ancak daha sonra, 11 Temmuz 2014 tarihinde bu çekincesini geri çektiğini ADÖ Genel Sekreterliğine bildirmiştir.⁵⁰ Bu

⁴⁸ Montalvo (2000), s. 288.

⁴⁹ Bu çekince AAİHM'nin "I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-3/83, Restrictions to the Death Penalty (Arts. 4.2 and 4.4 American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission of Human Rights, 08.09.1983, Series A No. 3." künyeli danışma görüşüne konu olmuştur. Bkz. Shelton and Carozza (2013), s. 136.

⁵⁰ http://www.oas.org/es/sla/ddi/docs/tratados_multilaterales_interamericanos_B-32_mexico_reserva.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2021).

çekincenin dışında Meksika, Ame.İHS'nin onaylanması sırasında bir çekince daha koymuş, daha sonra bu çekinceyi kısmen geri çekmiştir. Anılan çekince, Meksika Anayasası'nın 130. maddesine göre mezhep bakanlarının aktif veya pasif oy kullanma veya siyasi amaçla dernek kurma hakları olmadığı gerekçesiyle, Ame.İHS'nin 23/2. maddesine konulmuştur. 9 Nisan 2002 tarihinde yapılan bildirimle çekincenin mezhep bakanlarının aktif oy kullanma yasağına ilişkin kısmı kaldırılmıştır.

Meksika çekincelerin yanında Ame.İHS'ye ilişkin bir yorum beyanında da bulunmuştur. Meksika, Ame.İHS'nin 4/1. maddesinde yer alan "genel olarak" ifadesinin, gebe kalma anından itibaren yaşamı korumak için kanunlar kabul etme ve yürürlükte tutma yükümlülüğünü kapsamadığını, bunun devletlerin iç hukukunun konusuna girdiğini belirterek beyan etmiştir. Ayrıca, Meksika Hükümeti, Anayasası'nda getirilen tüm kamuya açık dini ibadet eylemlerinin kamuya açık ibadet yerlerinin içinde yapılması gerektiği şeklindeki sınırlamanın, Ame.İHS'nin 12/3. maddesindeki sınırlamalara uygun olduğuna inandığını belirtmiştir.

Arjantin'in Ame.İHS'ye ilişkin üç yorum beyanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, cezanın suçlu dışında hiç kimseye teşmil edilemeyeceğine ilişkin Ame.İHS'nin 5/3. maddesinin vekaleten ceza verilemeyeceği şeklinde yorumlanacağına ilişkindir. Bunun yanında, Ame.İHS'nin 7. maddesinin 7. paragrafında belirtilen borçtan dolayı tutukluluk yasağının, devletin belirli borçların temerrüde düşmesine ceza verilmesini, bu cezanın temerrüt nedeniyle değil de öncesinde, bağımsız, yasa dışı ve cezalandırılabilir bir eylem için verildiği durumları içermediği şeklinde yorumlanacağını belirtmiştir. Son olarak Arjantin, Ame.İHS'nin 10. maddesinde belirtilen adli hatayı, ulusal mahkemeler tarafından tespit edilen adli hata olarak yorumlamıştır.

Brezilya, katılma esnasında AAİHK'nin ülke ziyaretlerinin ilgili devletin açık rızasına bağlı olduğunu hatırlatarak, Ame.İHS'nin 43. ve 44. maddelerini, Komisyona otomatik olarak ülke ziyareti ve yerinde denetim yapma yetkisi vermediği şeklinde yorumladığını bildirmiştir.

Son olarak, Bolivya, Ame.İHS'yi onaylarken yaptığı yorum beyanında, koşulsuz ve belirsiz normların Bolivya Anayasası'na, özellikle mütekabiliyet, geriye yürümezlik

ve yargı özerkliği ilkelerine sıkı sıkıya uyularak uygulanacağını belirtmiştir.

Konulan çekinceler ve yapılan yorum beyanları Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ile Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin yetkilerini konu bakımından etkilemektedir. Zira Komisyon kendisine başvuru bir vakada incelemesini, Mahkeme de yargılamasını Ame.İHS’de yer alan hükümlere göre yapar. Bu hükümler açısından hukuken geçerli bir çekince veya yorum beyanı bulunuyorsa inceleme ve yargılama bu çekinceye veya beyana uygun şekilde yapılmalıdır. Dolayısıyla yukarıdaki çekinceler ve yorum beyanları Komisyonun ve Mahkemenin konu bakımından yetkisinin kapsamını değiştirebilmektedir.

2.3.2. Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar

Başlangıç hükümlerinde belirtildiği üzere, San José Paketi’nin temelini, 1967 yılında Buenos Aires’te gerçekleşen Üçüncü Özel Amerikalılar Arası Konferansta alınan sosyal ve ekonomik haklar açısından daha kapsamlı bir standart oluşturulması ve bu konulara ilişkin görev yapacak organlar oluşturulup bunların yapısının, yetkisinin ve usullerinin belirlenmesine ilişkin karar oluşturmaktadır⁵¹.

Her ne kadar sosyal ve ekonomik haklar açısından daha kapsamlı standart oluşturulmasından söz edilmişse de Ame.İHS’de yer alan haklar çoğunlukla kişisel ve siyasal haklardır. Ancak, Ame.İHS’nin kişisel ve siyasal haklar kısmında örgütlenme özgürlüğü, aileye ilişkin haklar ve çocuk hakları gibi sosyal haklara yer verildiğinin de gözden kaçırılmaması gerekir⁵². Ayrıca, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin de verdiği kararlarda ekonomik ve sosyal hakları, kişisel ve siyasal haklar kapsamında dolaylı olarak koruduğu ifade edilmektedir⁵³.

Ame.İHS’de sosyal, ekonomik ve kültürel haklara ilişkin doğrudan bir madde

---

⁵¹ Ame.İHS Başlangıç kısmının 5. paragrafı: “...*Considering that the Third Special Inter-American Conference (Buenos Aires, 1967) approved the incorporation into the Charter of the Organization itself of broader standards with respect to economic, social, and educational rights and resolved that an inter-American convention on human rights should determine the structure, competence, and procedure of the organs responsible for these matters...*”.

⁵² Volio, F. (1980) *The Inter-American Commission on Human Rights*, American University Law Review, 30(1), s. 69; Seymen Çakar (2018), s. 425.

⁵³ Gemalmaz (2012), s. 352.

bulunmaktadır: “Taraflar Devletler, Buenos Aires Protokolü ile değiştirilen Amerikan Devletleri Örgütü Şartı’nda belirtilen ekonomik, sosyal, eğitimle ilgili, bilimsel ve kültürel standartların içinde yer alan hakların tam olarak gerçekleştirilmesini, mevzuat ve diğer uygun yöntemlerle aşamalı olarak başarmak amacıyla hem ulusal olarak hem de uluslararası işbirliği yoluyla, özellikle ekonomik ve teknik nitelikteki olmak üzere, önlemler almayı taahhüt ederler.” (Ame.İHS m. 26)⁵⁴. Bu madde de aslında atıf niteliğindedir⁵⁵. Ame.İHS’nin yarattığı boşluk, daha sonra, San Salvador Protokolü olarak da anılan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü⁵⁶ ile tamamlanmıştır. Bu konuya ilişkin ayrıntılı açıklama, Mahkemenin konu bakımından yetkisinin kapsamına ilişkin kısımda yapılacaktır.

2.3.3. Doğrudan Uygulanabilirlik Sorunu

Ame.İHS’ye dair belirtilmesi gereken bir diğer husus ise doğrudan uygulanabilirlik sorunudur. Ülke olarak, Ame.İHS’nin iç hukukta etkili olabilmesi için ayrıca bir işlem yapılması gerekmemektedir⁵⁷. Bu etki, Ame.İHS’nin iç hukuka yönelik etkilerini düzenleyen “Madde 1’de atıfta bulunulan herhangi bir hakkın ya da özgürlüğün kullanımının yasal ya da diğer hükümler tarafından henüz temin edilmemiş bulunduğu yerlerde, Taraflar Devletler, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşme’nin hükümlerine uygun olarak, söz konusu haklara ve özgürlüklere işlerlik kazandırmak için gerekli olabilecek türdeki yasal ya da diğer önlemleri almayı üstlenirler.”⁵⁸ şeklindeki 2.

⁵⁴ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin *Ekonomik, Sosyal Kültürel Haklar* başlıklı III. Bölümü’nde yer alan *Aşamalı Gelişim* başlıklı 26. maddesi şu şekildedir: “The States Parties undertake to adopt measures, both internally and through international cooperation, especially those of an economic and technical nature, with a view to achieving progressively, by legislation or other appropriate means, the full realization of the rights implicit in the economic, social, educational, scientific, and cultural standards set forth in the Charter of the Organization of American States as amended by the Protocol of Buenos Aires.”; Diğer bir çeviri için bkz. Gemalmaz (2011), s. 741.

⁵⁵ Piza (1980), s. 174; Gemalmaz (2012), s. 351.

⁵⁶ 17 Kasım 1988 tarihli San Salvador Protokolü, 11 devletin onaylamasıyla 16 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. San Salvador Protokolü’nün tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); San Salvador Protokolü’nü imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-52.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

⁵⁷ Gemalmaz (2012), s. 351.

⁵⁸ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, madde 2: “Where the exercise of any of the rights or freedoms referred to in Article 1 is not already ensured by legislative or other provisions, the States Parties undertake to adopt, in accordance with their constitutional processes and the provisions of this Convention, such legislative or other measures as may be necessary to give effect to those rights or freedoms.”; Diğer bir çeviri için bkz. Gemalmaz (2011), s. 731.

maddesine dayanmaktadır. Ancak bazı devletlerin iç hukuk kuralları veya yargı içtihatları nedeniyle doğrudan uygulanabilirlik engellenebilmektedir. Hatta ABD örneğinde olduğu gibi, Ame.İHS'nin onaylanması esnasında, doğrudan uygulanabilirliğin kabul edilmediğine dair beyanda bulunulması da mümkündür⁵⁹. Bu durumda, Ame.İHS hükümleri için doğrudan uygulanabilirlik, madde 2'nin yanında devletlerin iç hukuk düzenlemeleri ve Ame.İHS'deki ilgili hakkın düzenlenme biçimine bakılarak yorumlanabilir⁶⁰.

Ulusal hukuk düzenlemelerinin uluslararası koruma normlarıyla uyumlu hâle getirilmesine ilişkin Ame.İHS'nin 2. maddesiyle Ame.İHS'de korunan haklara saygı gösterilmesi ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanmasına dair 1/1. maddesinin oldukça ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim, Ame.İHS'nin 1/1. maddesinden yola çıkarak, taraf bir devletin kendi yargı yetkisindeki kişilerin Ame.İHS tarafından korunan tüm haklarından tam olarak yararlanmasını garanti etmek için yasama yolu da dahil olmak üzere önlemler alması gerektiğinin belirtilmesi mümkündür. Hatta, Ame.İHS'nin 2. maddesinin ihlalinin her zaman 1/1. maddesinin de ihlali anlamına geldiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, insan hakları ihlallerinin tekrarının önlenmesinin sağlanması, Ame.İHS'nin hem 1/1. hem de 2. maddelerinde öngörülen genel yükümlülüklerin temel bileşenidir⁶¹.

2.3.4. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki Haklar ve İnsan Haklarına İlişkin Diğer Sözleşmeler

Ame.İHS'de; hukuk kişiliğine sahip olma hakkı (m. 3), yaşam hakkı (m. 4), insanca muamele görme hakkı (m. 5), köle olmama özgürlüğü (m. 6), kişi özgürlüğü hakkı (m. 7), adil yargılanma hakkı (m. 8), *ex post facto* yasalara tabi olmama özgürlüğü (m. 9), tazminat hakkı (m. 10), özel hayatın gizliliği hakkı (m. 11), vicdan ve din özgürlüğü (m. 12), düşünce ve ifade özgürlüğü (m. 13), yanıt hakkı (m. 14), toplanma hakkı (m.

---

⁵⁹ Vargas Carreño, E. (1980) *Some Problems Presented by the Application and Interpretation of the American Convention on Human Rights*, American University Law Review, 30(1), s. 128.

⁶⁰ Antlaşmaların iç hukuka etkisine ilişkin açıklamalar için bkz. Vargas Carreño (1980), s. 129-133; Shelton and Carozza (2013), s. 126-127; Sur (2021) s. 59 vd.; Ame.İHS'nin doğrudan uygulanabilirliği sorununa ilişkin ayrıntılı açıklamalar ve örnek için bkz. Gemalmaz (1994), s. 98-102.

⁶¹ Cançado Trindade, A. A. (1998) *Thoughts on Recent Developments in the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights: Selected Aspects*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), April 1-4, 1998, 92, s. 200.

15), örgütlenme özgürlüğü (m. 16), aileye ilişkin haklar (m. 17), isim hakkı (m. 18), çocuk hakları (m. 19), vatandaşlık hakkı (m. 20), mülkiyet hakkı (m. 21), seyahat ve yerleşme özgürlüğü (m. 22), yönetime katılma hakkı (m. 23), eşit korunma hakkı (m. 24) ve yargısal korunma hakkı (m. 25) düzenlenmiştir⁶². Bunların yanında Sözleşme, anılan hakların güvencelerinin askıya alınması (m. 27), Sözleşme hükümlerinin yorumlanması (m. 29), hakların sınırlanması (m. 30) ve başka hakların tanınmasına (m. 31) ilişkin hükümler de içermektedir.

Ame.İHS’de düzenlenen hakların yanında, San Salvador Protokolü olarak da bilinen Ame.İHS’ye Ek Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü ve Ame.İHS’ye Ek Ölüm Cezasını Kaldıran Protokol⁶³ ile Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi⁶⁴, Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme⁶⁵, Kadınlara Kişisel Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme⁶⁶, Kadınlara Siyasal Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme⁶⁷, Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan

---

⁶² Ame.İHS’de yer alan haklar ve yükümlülüklerle ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz. Cabra, M. G. M. (1980) *Rights and Duties Established by the American Convention on Human Rights*, American University Law Review, 30(1), s. 21-64.

⁶³ 8 Haziran 1990 tarihli Ame.İHS’ye Ek Ölüm Cezasını Kaldıran Protokol (*A-53: Protocol to the American Convention on Human Rights to Abolish the Death Penalty*), 28.08.1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ame.İHS’ye Ek Ölüm Cezasını Kaldıran Protokol’ün tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-53.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); Ame.İHS’ye Ek Ölüm Cezasını Kaldıran Protokol’ü imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/signs/a-53.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

⁶⁴ 9 Aralık 1985 tarihli Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (*Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture*), 28 Şubat 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-51.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’ni imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/signs/a-51.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

⁶⁵ 9 Haziran 1994 tarihli Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons*), 28 Mart 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme’nin tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-60.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme’yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/signs/a-60.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

⁶⁶ 2 Mayıs 1948 tarihli Kadınlara Kişisel Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter-American Convention on the Granting of Civil Rights to Women*), 17 Mart 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kadınlara Kişisel Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme’nin tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-45.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); Kadınlara Kişisel Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme’yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/signs/a-45.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

⁶⁷ 2 Mayıs 1948 tarihli Kadınlara Siyasal Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter-American Convention on the Granting of Political Rights to Women*), 17 Mart 1949 tarihinde

Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (Belem do Para Sözleşmesi)⁶⁸, Engelli Kişilere Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme⁶⁹ gibi ayrı sözleşmelerle de Amerikalılar arası sistemde insan hakları koruma altına alınmıştır.

Ame.İHS'nin "Koruma Yolları" başlıklı II. kısmında ise Ame.İHS'ye taraf devletlerin taahhütlerini yerine getirmelerine ilişkin hususlarda yetkili organlar belirtilmiş ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ile Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'ne ilişkin temel esaslar düzenlenmiştir.

2.4. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu

AAİHK, ilk olarak ADÖ'nün bir birimi olarak kurulmuştur. 12-18 Ağustos 1959 tarihlerinde Şili'nin başkenti Santiago'da yapılan 5. Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısında, Amerikan Bildirisi'nin duyurulmasından 11 yıl sonra, artık ortamın insan haklarına yönelik bir sözleşmenin yapılmasına uygun olduğuna ve Amerikalılar Arası Hukukçular Konseyi tarafından insan haklarının korunması için Amerikalılar Arası Mahkemenin kurulmasını da içeren bir sözleşme hazırlanmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte, ADÖ üyesi devletlerin her birinin önerdiği 3'er kişi arasından ADÖ Daimî Konseyinin seçeceği 7 üyeden oluşan İnsan Hakları

---

yürürlüğe girmiştir. Kadınlara Siyasal Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme'nin tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-44.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); Kadınlara Siyasal Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme'yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-44.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

⁶⁸ 9 Haziran 1994 tarihli Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence Against Women – Convention of Belem Do Para*), 5 Mart 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme'nin tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-61.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme'yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-61.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

⁶⁹ 7 Haziran 1999 tarihli Engelli Kişilere Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter-American Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Persons with Disabilities*), 14 Eylül 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Engelli Kişilere Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme'nin tam metni için bkz. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-65.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020); Engelli Kişilere Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme'yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-65.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

Komisyununun kurulmasına da karar verilmiştir⁷⁰. AAİHK'nin temel işlevi, bölgedeki insan haklarının genel durumunu denetlemek, şikâyetleri incelemek, insan haklarının gelişmesine katkıda bulunmak ve bu konuda ADÖ'ye danışmanlık sağlamaktır⁷¹.

ADÖ Daimî Konseyi, 25 Mayıs 1960 tarihinde Komisyonun Statü'sünü onaylamış ve 29 Haziran 1960 tarihinde üyelerinin seçilmesiyle Komisyon çalışmaya başlamıştır⁷². 1960 tarihli Statü'ye göre Komisyon, ADÖ'nün özerk bir birimidir⁷³ ve AAİHK tarafından dikkate alınacak insan hakları, Amerikan Bildirisi'nde belirtilen haklardır. Bu şekilde, bağlayıcı olmayan Bildiri'ye bağlayıcılık kazandırılması için adım atılmış ve Bildiri, AAİHK için temel norm niteliği kazanmıştır⁷⁴.

AAİHK, 3-28 Ekim 1960 tarihinde yaptığı ilk toplantıda Statü'yü yorumlamıştır. Bu yorumlamada önem arz eden hususlardan biri, Komisyonun sadece her bir üye devlet için değil, bunun yanında üye devletlerin tümü için tavsiyede bulunabileceği yorumudur⁷⁵. Bu genişletici yorum sayesinde, gerektiğinde ülke ziyaretleri gerçekleştirilerek üye devletlerdeki insan hakları ihlallerine ilişkin ülke raporları hazırlanmasına ve hükümetlerin önlem almaya zorlanmasına yönelik hükümlerin önü açılmıştır. Bunun karşın, AAİHK'nin bireysel başvuruları incelemesini önleyici diğer önemli yorumu ise daraltıcı nitelikteydi⁷⁶.

Bu daraltıcı yorumun aksine, 17-30 Kasım 1965 tarihinde Rio de Janeiro'da gerçekleşen İkinci Özel Amerikalılar Arası Konferansta alınan karar ile AAİHK'nin yetkileri genişletilmiş ve bireysel başvuruları inceleme imkânı tanınmıştır⁷⁷. Bu karar

---

⁷⁰ Resolution VII, Fifth Meeting of Consultation of Ministers of Foreign Affairs, Santiago, Chile, 12-18 August 1959, Final Act, OEA Ser., C/II.5 (English), 1960, s. 10; *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 7.

⁷¹ Shelton, D. (1988) *Improving Human Rights Protections: Recommendations for Enhancing the Effectiveness of the Inter-American Commission and Inter-American Court of Human Rights*, American University Journal of International Law and Policy, 3(2), s. 325; Cooper and Thérien (2004), s. 734; Duhaime, B. (2012) *Canada and the Inter-American Human Rights System: Time to Become a Full Player*, International Journal, 67(3), s. 641.

⁷² http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/intro.asp#_ftn7 (Erişim tarihi: 05.02.2021); *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 8.

⁷³ Scheman, L. (1965) *The Inter-American Commission on Human Rights*, American Journal of International Law, 59(2), s. 336; Buergenthal and Torney (1976), s. 72.

⁷⁴ Buergenthal (1975), s. 830; Gemalmaz (1994), s. 53.

⁷⁵ Scheman (1965), s. 339; Buergenthal (1975), s. 830.

⁷⁶ Scheman (1965), s. 338; Buergenthal (1975), s. 831; Gemalmaz (1994), s. 53-54.

⁷⁷ Buergenthal and Torney (1976), s. 74; Icaza (2013), s. 5.

doğrultusunda Komisyon, Nisan 1966'da yapılan oturumlarda, alınan karar doğrultusunda Statü'sünde değişikliklere gitmiştir. Bu değişikliklerin en önemlisi, bireysel başvuruların incelenmesinin önünün açılmış olmasıdır⁷⁸. Bu bağlamda özel önem atfedilen haklar ise, Amerikan Bildirisi m. I (yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı), m. II (yasa önünde eşitlik hakkı), m. III (dinsel özgürlük ve ibadet hakkı), m. IV (araştırma özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve yayma özgürlüğü), m. XVIII (adil yargılanma hakkı), m. XXV (keyfi tutuklamadan korunma hakkı) ve m. XXVI (usulünü uygun yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi)'dir. Komisyon, bu haklarla ilgili başvuruları inceleme yetkisini haiz kılınmıştır⁷⁹. Bunun yanında, AAİHK'nin ADÖ Genel Kuruluna veya Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısına yıllık rapor sunmasına karar verilmiştir⁸⁰.

Daha sonra, 1967 tarihli Buenos Aires Protokolü ile ADÖ Şartı'nda yapılan değişiklikler sonucu AAİHK, ADÖ'nün temel bir organı olarak kabul edilmiştir⁸¹. Böylece Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısı kararı ile kurulan AAİHK⁸², bir andlaşma temelinde düzenlenmiştir⁸³. Her ne kadar 1969 yılında Ame.İHS imzaya açılrsa da 1978'e kadar yürürlüğe girmediği için, bu tarihe kadar Komisyon ADÖ Şartı kapsamında çalışmalarını sürdürmüştür⁸⁴. ADÖ Şartı kapsamında çalışan AAİHK'nin temel işlevleri, insan haklarının etkin bir şekilde teşvik edilmesi, savunulması ve insan haklarıyla ilgili konularda ADÖ'ye bir danışma organı olmasıdır⁸⁵.

---

⁷⁸ *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 8.

⁷⁹ Buergenthal and Torney (1976), s. 74; Shelton (2008), s. 498.

⁸⁰ Resolution XXII, Second Special Inter-American Conference, Rio de Janeiro, 17-30 November 1965, Final Act, OEA Ser., C.I.12, 1965; *Official Documents, Second Special Inter-American Conference, Rio de Janeiro, Brazil, November 17-30, 1965, Resolutions*, (1966), The American Journal of International Law, 60(2), s. 458-460; Gemalmaz (1994), s. 54.

⁸¹ http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/intro.asp#_ftn7 (Erişim tarihi: 05.02.2021); *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 9.

⁸² Cerna (2004), s. 197.

⁸³ Buergenthal (1975), s. 833; Padilla (1990), s. 396-397; Gemalmaz (1994), s. 55; Shelton and Carozza (2013), s. 55.

⁸⁴ Buergenthal (1975), s. 834; Shelton and Carozza (2013), s. 55.

⁸⁵ Volio (1980), s. 68.

2.4.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'yle Birlikte Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunda Meydana Gelen Yapısal Gelişmeler

1978 tarihinde Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte AAİHK, iki ayrı sözleşme bağlamında yetkileri ve görevleri olan bir organ hâline gelmiştir. Bir başka deyişle, AAİHK, hem ADÖ Şartı'nda belirtilen görevleri yerine getiren ADÖ'nün bir organı hem de Ame.İHS gereği kurulan insan haklarını korumaya yönelik sistemin bir parçası olmuştur⁸⁶. Bu bağlamda, Ame.İHS ile Komisyonun yetkileri genişlemiş ve yeni sorumluluklar yüklenmiştir⁸⁷. Hatta bu nedenle, Ame.İHS'den ve Mahkemenin kurulmasından önce, büyük ve sistematik ihlallere odaklandığı için Komisyonun çalışmalarını izlemenin ve değerlendirmenin daha kolay olduğu da ifade edilmiştir⁸⁸.

ADÖ Daimî Konseyi, 20 Eylül 1978'de aldığı kararla, ADÖ'yle kurulmuş olan mevcut AAİHK ile Ame.İHS'yle kurulan AAİHK arasındaki geçici dönemi düzenlemeyi amaçlamıştır. Bu kararla AAİHK'nin, mevcut kurallarını Ame.İHS'ye taraf olmayan ADÖ üyesi devletlere hiçbir değişiklik olmaksızın uygulamaya devam edeceği, yalnızca Ame.İHS'yi onaylayan devletler için hazırlanabilecek olan yeni kuralları uygulayacağı ve yeni kurallar hazırlanıncaya kadar mevcut kuralların Ame.İHS'ye taraf devletlere değişiklik olmaksızın uygulayacağı düzenlenmiştir⁸⁹.

Ame.İHS'ye uygun olarak hazırlanan yeni Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Statüsü (*Statute of the Inter-American Commission on Human Rights*), 1979'da ADÖ Genel Kurulunun 447 sayılı Kararı ile kabul edilmiştir. Böylece AAİHK Statüsü, ADÖ Şartı'nın doğal bir parçası hâline gelmiştir⁹⁰. Daha sonra, Komisyon tarafından Usul Kuralları (*Rules of Procedure of the Inter-American*

---

⁸⁶ Norris, R. E. (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights* in Hannum, H., ed., *Guide to International Human Rights Practice*. London: The Macmillan Press, s. 108; Doğan (2019), s. 326.

⁸⁷ Dwyer, A. S., (1990) *The Inter-American Court of Human Rights: Towards Establishing an Effective Regional Contentious Jurisdiction*, Boston College International and Comparative Law Review, 13(1), s. 131-133; Gemalmaz (2012), s. 357; Samancı, U. (2019) *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları ve Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının Denetimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(Özel S.), s. 1802.

⁸⁸ Cerna, C. M. (2001) *The Inter-American System for the Protection of Human Rights*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), April 4-7, 2001, 95, s. 76.

⁸⁹ Vargas Carreño (1980), s. 141.

⁹⁰ *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 11; Shelton and Carozza (2013), s. 55.

Commission on Human Rights) hazırlanmış ve 8 Nisan 1980 tarihinde kabul edilmiştir⁹¹.

İki ayrı sistemde işlev ve görevlere sahip olan AAİHK'nin çalışma mekanizması şu şekilde özetlenebilir: Eğer ADÖ üyesi bir devlet Ame.İHS'yi onaylamışsa, herhangi bir bireysel başvuru yapılması durumunda Komisyon incelemesini Ame.İHS'de belirtilen haklara ve usule göre yapar. Ancak, Ame.İHS'ye taraf olmayan bir ADÖ üyesi devlet söz konusuysa, Komisyon incelemesini Amerikan Bildirisi'nde düzenlenen haklar çerçevesinde gerçekleştirir⁹². Bu şekilde oluşturulmuş sistem dolayısıyla ADÖ üyesi devletler Ame.İHS'ye taraf olsun veya olmasın AAİHK'nin denetimi altında olmaktadır. Dolayısıyla, ADÖ üyesi tüm devletler Amerikan Bildirisi'nde yer alan insan haklarına saygı göstermekle yükümlüdür⁹³. Bu nedenle aslında Ame.İHS'ye taraf olmayarak denetimden kaçınılması mümkün değildir.

Bu bağlamda, özellikle ADÖ'ye geç üye olup Ame.İHS'ye taraf olmayan Kanada ve Ame.İHS'yi imzalamasına rağmen onaylamayan ABD, aleyhlerinde yapılan bireysel başvuruların Bildiri'deki haklar kapsamında incelenmesiyle AAİHK'nin denetiminden kaçamamaktadır⁹⁴. Kanada ve ABD'nin Amerikalılar arası insan hakları sistemine en büyük katkıları finansal destekleridir⁹⁵. Hatta Kanada, AAİHK Sekreterliği bünyesinde bireysel dilekçeleri alan, kaydeden, ön değerlendirmelerini yapan bir grup avukattan oluşan kayıt memurluğunun oluşturulmasına katkıda bulunmuştur⁹⁶. Bu yönüyle Kanada tam bir ADÖ üyesi olsa da Amerikalılar arası insan hakları sisteminin tam üyesi olmamıştır. Ancak, Kanada'nın Ame.İHS'ye taraf olmasını ve AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmesini engelleyebilecek nitelikte ciddi ve geçerli bir yasal endişenin olmadığı belirtilmektedir⁹⁷.

---

⁹¹ Gemalmaz (2012), s. 357; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun güncel Usul Kuralları'nın tam metni için bkz. <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp> (Erişim tarihi: 27.11.2020).

⁹² Norris (1984) "The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights", s. 109; *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 11-12; Doğan (2019), s. 328; Aydın, R. (2019) *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sisteminde Hükümet Dışı Kuruluşların Yargısal Süreçlere Katılımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, s. 48.

⁹³ Concepcion (2001), s. 858.

⁹⁴ Gemalmaz (2012), s. 346; Duhaime (2012), s. 641.

⁹⁵ Duhaime (2012), s. 645.

⁹⁶ Duhaime (2012), s. 646.

⁹⁷ Duhaime (2012), s. 648.

Kanada'nın sisteme tamamen katılması, Ame.İHS'ye taraf olması ve AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmesi Amerikalılar arası insan hakları sistemini güçlendirecektir. Anglo-Sakson hukuk sistemini benimsemiş olan Kanada'nın sisteme katılması hem sistemi zenginleştirecek hem de Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Belize, Guyana, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia gibi diğer Anglo-Sakson hukukunu benimsemiş olan devletlerin sisteme katılması için örnek olarak sistemin evrenselleşmesine destek olacaktır. Bunun yanında, yargı sistemi gelişmiş bir devlet olan Kanada'nın iç hukuk yollarını tüketmiş olan bireysel başvuruların daha tartışmalı, karışık ve sofistike konuları sisteme getireceği ve dolayısıyla Amerikalılar arası doktrinin gelişmesine ve içtihatlarının zenginleşmesine katkı sağlayacağı açıktır⁹⁸.

AAİHK Statüsü'nün ilk maddesi de Komisyonun çalışma mekanizmasındaki bu ikili duruma değinmektedir. Bu hükme göre Statü'nün amaçları bakımından insan hakları ile kastedilen; Ame.İHS'ye taraf devletler için Sözleşme'deki haklar, diğer ADÖ üyesi devletler için ise Amerikan Bildirisi'nde belirtilen haklardır. Sonuçta, ADÖ üyesi bir devlet AAİHK Statüsü'yle bağlı olduğu için Statü'de belirlenen kurallar bağlamında Komisyonun denetimi altındadır⁹⁹. Yine aynı hükümde AAİHK'nin insan haklarının yerine getirilmesi ve korunmasını teşvik etme ve ADÖ'ye insan hakları konusunda danışmanlık yapma görevlerinin bulunduğu belirtilmiştir¹⁰⁰.

AAİHK'nin üç temel işlevi mevcuttur. İlki, bir devlette belirli insan hakları ihlallerine ilişkin şikâyetleri incelemektir. İkinci işlevi, genel olarak insan haklarına ilişkin ülke raporları hazırlamaktır. Son işlevi ise insan haklarının; yıllık raporlar hazırlayarak, danışmanlık sunarak, konferans veya seminerler gibi etkinlikler düzenleyerek ve Ame.İHS'nin daha fazla devletçe onaylanmasını teşvik ederek gelişmesini sağlamaktır¹⁰¹. Bu bağlamda, uzlaştırıcı nitelikli yarı yargısal bir organ olan

---

⁹⁸ Duhaime (2012), s. 650-651.

⁹⁹ Padilla (1990), s. 397; Shelton and Carozza (2013), s. 182.

¹⁰⁰ Statute of the Inter-American Commission on Human Rights, Article 1: "1. *The Inter-American Commission on Human Rights is an organ of the Organization of the American States, created to promote the observance and defense of human rights and to serve as consultative organ of the Organization in this matter.* 2. *For the purposes of the present Statute, human rights are understood to be: a. The rights set forth in the American Convention on Human Rights, in relation to the States Parties thereto; b. The rights set forth in the American Declaration of the Rights and Duties of Man, in relation to the other member states.*"

¹⁰¹ Gemalmaz (1994), s. 130.

Komisyon¹⁰², ilk derece mahkemesi olarak değerlendirilmemelidir¹⁰³.

2.4.2. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Üyeleri

Komisyon üyeleri, ADÖ Genel Kurulu tarafından, ADÖ üyesi devletlerin önerdiği üçer kişilik listelerden seçilir. Devletler tarafından önerilen üyelere en az biri, ADÖ üyesi diğer devletlerden birinin vatandaşı olmalıdır. (Ame.İHS m. 36, AAİHK Statüsü m. 3) Dolayısıyla, Komisyon üyeleri ADÖ'ye üye devletlerden birinin vatandaşı olmak zorundadır. Ancak, aynı devletin vatandaşı olan birden fazla kişi AAİHK'de bulunamaz. (Ame.İHS m. 37/2, AAİHK Statüsü m. 7) Komisyon üyeleri, yüksek ahlaki karaktere sahip ve insan hakları alanında yetkinliği kabul edilmiş kişiler olmalıdırlar ve kişisel yeteneklerine göre seçilirler. (Ame.İHS m. 34, AAİHK Statüsü m. 2) AAİHK'nin bir ADÖ organı olması nedeniyle, Komisyon üyelerinin belirlenmesi Ame.İHS'ye taraf devletlerle sınırlı tutulmamıştır. Zira Komisyon, ADÖ üyesi tüm devletleri temsil etmektedir. (Ame.İHS m. 35, AAİHK Statüsü m. 2/2)

Komisyon üyeleri, 4 yıl için seçilirler ve sadece bir kere yeniden seçilebilirler. Sadece ilk seçimde seçilmiş üyelere kura ile belirlenen üç üyenin görev süresi iki yıl ile sınırlandırılmıştır. (Ame.İHS m. 37/1) Görevleri seçtikleri yılı izleyen yılın ilk günü başlar. (AAİHK Statüsü m. 6) Komisyon üyelerinin görev sürelerinin dolmasından 6 ay önce ADÖ Genel Sekreterliği, yazılı olarak devletlerden üye adaylarını 90 gün içinde belirtmelerini ister. Genel Sekreterlik alfabetik sıraya göre bir üye aday listesi hazırlar ve bir sonraki ADÖ Genel Kurulundan en az 30 gün önce üye devletlere gönderir. (AAİHK Statüsü m. 4) Genel Kurulda üyelerin seçimi gizli oy yöntemiyle yapılır. (AAİHK Statüsü m. 5) Komisyon üyeleri her sene bir başkan ile iki başkan yardımcısını üyelerin mutlak çoğunluğuyla seçerler. Seçilen üyeler 4 yıllık görev süreleri içerisinde sadece bir kez daha seçilebilirler. (AAİHK Statüsü m. 14)

Komisyon üyeleri, bağımsızlığı, tarafsızlığı ve görevinin onur ve prestiji ile bağdaşmayan görevler üstlenemez. Eğer üyelikle bağdaşmayan bir husus söz konusu ise Komisyon tarafından incelenir ve Komisyonun en az 5 üyesi bir bağdaşmazlığın var olduğuna karar verirse, bu durum karar vermesi için ADÖ Genel Kuruluna iletilir.

¹⁰² Vargas Carreño (1980), s. 140; Cerna (2004), s. 197; Ural Uslan (2014), s. 175.

¹⁰³ Cerna (2004), s. 198, 204.

Genel Kurulda üye sayısının 2/3 çoğunluğuyla bağdaşmazlık saptanırsa, üyelikten çıkarılmasına karar verilir. (AAİHK Statüsü m. 8)

Komisyon üyeleri, bazı durumlarda bir konunun tartışılmasına, soruşturulmasına, müzakeresine veya konu hakkında karar verilmesine katılamazlar. Bu durumlar AAİHK'nin Usul Kuralları'nın 17. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: İncelemeye tabi devletin vatandaşı olan veya bu devlet nezdinde diplomatik ajan olarak görevde bulunmuş olan veya konunun dayandığı aynı olgularla ilgili bir karara daha önceden herhangi bir sıfatla katılmış olan ya da kararla ilgili taraflardan herhangi birine danışmanlık veya temsilcilik yapmış olan Komisyon üyesi/üyeleri, yukarıda belirtilen işlemlere katılamazlar. Böyle bir durum, konuya ilişkin işlemlerden çekinmesi gereken Komisyon üyesinin kendisi ya da başka bir üye tarafından gündeme getirilebilir. İlgili üyenin çalışmalara ve karara katılımının engellenmesine gerek olup olmadığına ilişkin kararı Komisyon verir.

AAİHK Statüsü, ayrıca, üyelerin görevlerini, görevlerin ihlali hâlinde yapılacakları, üyelikte meydana gelebilecek bir boşluğun nasıl doldurulacağını da düzenlemiştir. Bunun yanında, Komisyon üyelerinin; Ame.İHS'ye taraf olan devletlerde diplomatik ajanlara tanınan bağışıklıklardan ve ayrıcalıklardan, Ame.İHS'ye taraf olmayan devletlerde ise görevleri için gereken ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlanacakları belirtilmiştir. (AAİHK Statüsü m. 12)

AAİHK'nin merkezi Washington'dadır ve toplantılar kural olarak merkezde yapılır. Ancak, üyelerin mutlak çoğunluğunun oyuyla ve ilgili hükümetin izniyle veya davetiyle toplantı başka bir Amerikan devletinde de gerçekleştirilebilir. (AAİHK Statüsü m. 16) Toplantı yeter sayısı üyelerin mutlak çoğunluğudur, yani en az 4 kişi ile oturum yapılması mümkündür. Karar yeter sayısı ise ilgili devletin Ame.İHS tarafı olup olmadığına bağlı olarak değişmektedir. Ame.İHS tarafı devletlere ilişkin vakalarda karar yeter sayısı üyelerin mutlak çoğunluğu, diğer hâllerde toplantıda mevcut olan üyelerin mutlak çoğunluğudur. Ame.İHS tarafı olmayan devletlerde ise prosedüre ilişkin olaylar hariç olmak üzere karar yeter sayısı üye sayısının mutlak çoğunluğudur. Prosedüre ilişkin olaylarda basit çoğunluk yeterlidir. (AAİHK Statüsü m. 17)

AAİHK'nin resmi dilleri İspanyolca, Fransızca, İngilizce ve Portekizce'dir; çalışma dilleri ise Komisyon üyeleri tarafından konuşulan dillere göre Komisyon tarafından belirlenir. Bununla birlikte, Komisyonun herhangi bir üyesi, tartışmaların kendi dilinde yapılmasından ve belgelerin kendi dilinde hazırlanmasından vazgeçebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 22)

2.4.3. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun Yetkileri ve Görevleri

AAİHK'nin; Amerika halklarının insan haklarına ilişkin bilincini arttırma, devletlere insan haklarının geliştirilmesi amacıyla gerekli önlemleri almaları için tavsiyelerde bulunma, devletlerin aldıkları önlemlerle ilgili rapor sunmalarını talep etme, devletlerin talebi üzerine mümkünse danışma hizmeti sağlamak, ADÖ Genel Kurulu'na yıllık rapor sunmak, bir devletin daveti üzerine veya rızasıyla o devlette mahallinde (*in loco /on site*) araştırma yapmak, bütçesini ve programını Genel Kurula gönderilmek üzere Genel Sekretere sunmak gibi yetkileri ve görevleri bulunmaktadır. (AAİHK Statüsü m. 18) Ayrıca Komisyon, devletlerle, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışmalar yapabilir, eğitimler düzenleyebilir ve ortak yayımlar hazırlayabilir¹⁰⁴. Bu genel düzenlemenin yanında, Komisyona, bir devletin Ame.İHS'ye taraf olup olmamasına göre değişen yetkiler de tanınmıştır¹⁰⁵.

AAİHK Statüsü, ayrıca, insan hakları ihlalleri iddiaları ile ilgili şikâyetlerde ve iletişimde uygulanacak usulün, Ame.İHS'ye taraf olan ve olmayan devletlere göre ayrı ayrı AAİHK Usul Kuralları'nca düzenleneceğini belirtmiştir. (AAİHK Statüsü m. 23-24)

Ame.İHS'ye taraf olan devletlere ilişkin olarak; bireysel başvurularda Ame.İHS'nin 44-51. maddelerine uygun tasarruflarda bulunma, AAİHM tarafından incelenen olaylarda Mahkeme önünde bulunmak, kişilerin uğrayacakları telafisi olanaksız zararların önüne geçmek amacıyla gerektiğinde AAİHM'den geçici önlem almasını

---

¹⁰⁴ Aydın (2019), s. 47; AAİHK'nin yerli halkların ve kabilelerin haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi ve Oklahoma Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile işbirliği içinde yaptığı çalışma hakkında bilgi için bkz. Helton, T. (2010-2011) *Introduction to the IACHR on Indigenous and Tribal Peoples' Rights over Their Ancestral Lands and Natural Resources: Norms and Jurisprudence of the Inter-American Human Rights System*, American Indian Law Review, 35(2), s. 257-262.

¹⁰⁵ Shelton and Carozza (2013), s. 182.

talep etmek, insan haklarına ilişkin Amerikan sözleşmelerinin yorumlanması için Ame.İHS'ye başvurmak, Ame.İHS'de düzenlenmeyen hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla taslak protokoller hazırlayıp Genel Kurula sunmak ve Ame.İHS'de değişiklik önerilerini Genel Sekreter aracılığıyla Genel Kurula sunmak gibi ek yetkileri mevcuttur. (AAİHK Statüsü m. 19)

Bireysel başvuru sisteminin oluşturulması ile Komisyon, sistemi yapılandırmak ve verimliliğini arttırmak için çalışmalar yapmıştır. Bu amaçla Komisyon tarafından, kabul edilebilirlik şartları düzenlenmiş, duruşma sistemi revize edilmiş, önündeki vakalarda delil toplanması amacıyla ülke ziyaretlerini kullanarak soruşturma kapasitesini artırmış, dostane çözüm sürecini geliştirmiş ve vakaların Mahkemeye sunumu için yönergeler oluşturmuştur¹⁰⁶.

AAİHK'nin bireysel başvurunun yanında devlet başvurularını alma yetkisi de bulunmaktadır¹⁰⁷. AAİHK'nin bir devlet başvurusunu inceleyebilmesi için hem başvuran devletin hem de aleyhine başvuru yapılan devletin bu yetkiyi kabul ettiğini ayrıca beyan etmiş olması gerekir. Bu bağlamda, Komisyon tarafından yalnızca iki devlet başvurusu incelenmiştir. Bunlar, kabul edilemezlik kararı ile sonuçlanan *Nikaragua v. Kosta Rika*¹⁰⁸ başvurusu ile "*Yer Bakımından*" başlığı altında açıklanan *Ekvator v. Kolombiya*¹⁰⁹ başvurusudur¹¹⁰. Devlet başvurusu, Latin Amerika devletlerinin egemenliklerine ve iç işlerine karışmama ilkesine olan yüksek duyarlılıkları nedeniyle dostça olmayan bir diplomasi eylemi olarak değerlendirildiğinden sıkça başvuru yapılan bir mekanizma değildir¹¹¹.

---

¹⁰⁶ Grossman, C. (1998) *Strengthening the Intra-American Human Rights System: The Current Debate*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), April 1-4, 1998, 92, s. 190.

¹⁰⁷ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan bireysel başvurular için "*petition* (dilekçe)", devlet başvuruları için ise "*communication* (iletişim/yazışma)" terimi kullanılmaktadır. Bu çalışmada hem bireysel hem de devlet başvurularına ilişkin ortak bir durum söz konusu olduğunda kısaca başvuru terimi kullanılmıştır.

¹⁰⁸ I-ACHR, Inter-State Petition IP-01 – Inadmissibility – Nicaragua v. Costa Rica, Report No. 11/07, OEA/Ser.L/V/II.130 Doc. 22, rev. 1, 08.03.2007.

¹⁰⁹ I-ACHR, Inter-State Petition IP-02 – Admissibility – Franklin Guillermo Aisalla Molina – Ecuador - Colombia, Report No. 112/10, OEA/Ser.L/V/II.140 Doc. 10, 21.10.2010.

¹¹⁰ Pasqualucci, Jo. M. (2013) *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press. s. 138.; Shelton and Carozza (2013), s. 115.

¹¹¹ Buergenthal, T. (1980) *The American and European Conventions on Human Rights: Similarities and Differences*, American University Law Review, 30(1), s. 160.

Ame.İHS'ye taraf olmayan devletlere ilişkin AAİHK'nin ek yetkileri ise; AİHÖB'nin I, II, III, IV, XVIII, XXV, XXVI. maddelerinde düzenlenen haklara¹¹² uyulması için özel dikkat göstermek, yapılan başvuruları ve uygun nitelikli bilgileri incelemek ve bu konuda bilgi almak için ilgili devlete başvurmak, gerekli görürse insan haklarının yerine getirilmesine ilişkin devletlerin hükümetlerine tavsiyelerde bulunmak ve bunu yapabilmek için ilgili devletin iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğini incelemektir. (AAİHK Statüsü m. 20) Ame.İHS'ye taraf devletlerden farklı olarak, taraf olmayan devletlerle ilgili başvurularda Komisyon, yalnızca bağlayıcı olmayan tavsiyeler içeren raporlarını yayımlayabilir, vakaları Mahkemeye sunup bağlayıcı kararlar alınmasını sağlayamaz¹¹³. Ancak bağlayıcı olmasa da raporların yayımlanmasıyla oluşturulan kamuoyunun etkisi göz ardı edilmemelidir¹¹⁴.

Bu yetkiler göz önünde bulundurulduğunda, AAİHK'nin ADÖ birimi olarak gerçekleştirdiği ve faaliyetlerinden dikkat çeken rapor hazırlama ve şikâyet mahallinde araştırma yapma şeklindeki etkinliklerin, Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesinden sonra da her ne kadar bireysel başvuru sistemi öne çıksa da devam ettiği görülmektedir¹¹⁵. Bu etkinliklerden biri olan ülkelerdeki insan hakları ihlallerinin araştırılması ve buna ilişkin rapor hazırlanmasının ilk örneği, 1960'lı yıllarda Küba, Haiti ve Dominik Cumhuriyeti hakkında hazırlanan raporlardır. Bu raporlar hazırlanırken Komisyon, mahallinde araştırma yapmak için talepte bulunmuş ve bu talebe olumlu dönüş yaparak mahallinde araştırmaya izin veren devlet Dominik Cumhuriyeti olmuştur. Bu bakımdan AAİHK'nin ilk ülke ziyareti de Ekim 1961'de gerçekleşmiştir¹¹⁶.

Komisyon, 1961'den beri 23 ülkeye 102 mahallinde araştırma için ülke ziyareti (*in loco/on-site visit*) gerçekleştirmiştir¹¹⁷. Ülke ziyaretleri, ADÖ organlarının talebi veya

¹¹² Amerikan Bildirisi m. I (yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı), m. II (yasa önünde eşitlik hakkı), m. III (dinsel özgürlük ve ibadet hakkı), m. IV (araştırma özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve yayma özgürlüğü), m. XVIII (adil yargılanma hakkı), m. XXV (keyfi tutuklamadan korunma hakkı) ve m. XXVI (usulünü uygun yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi).

¹¹³ Concepcion (2001), s. 857.

¹¹⁴ Scheman (1965), s. 340.

¹¹⁵ Gemalmaz (1994), s. 55; Cerna (2004), s. 199, 201; Rodriguez-Pinzon, D. (2005) *Inter-American System*, Netherlands Quarterly of Human Rights, 23(3), s. 461.

¹¹⁶ Scheman (1965), s. 341; Buergenthal and Torney (1976), s. 73; Gemalmaz (1994), s. 57; Mahallinde araştırmaya ilişkin örnekler için bkz. Gemalmaz (1994), s. 138-143; Doğan (2019), s. 329.

¹¹⁷ http://www.oas.org/en/iachr/activities/countries_all.asp (Erişim tarihi: 05.09.2022); AAİHK'nin 1979-1983 tarihleri arasında gerçekleştirdiği mahallinde inceleme/ülke ziyareti örnekleri için bkz. Norris, R. E. (1984) *Observations in Loco: Practice and Procedure of the Inter-American Commission on Human Rights, 1979-1983*, Texas International Law Journal, 19(2), s. 285-318.

devletlerin kendi inisiyatifi sonucu devletlerin resmi davetleriyle ya da Komisyon tarafından re'sen gerçekleştirilebilir¹¹⁸. AAİHK'nin, ilgili devletin izni olmadan mahallinde araştırma ve ülke ziyareti (*in loco/on-site visit*) yapamasa da en azından bu konuda girişimlerde bulunması dahi önem arz etmektedir. Zira, ülke ziyaretlerindeki asıl amaçlardan biri insan hakları ihlallerini dünya kamuoyunun dikkatine sunmak ve bu tür ihlallere müsamaha gösterilmediği mesajını vermektir. Hatta devletler tarafından da ülke ziyareti talep edilmesi ve bu şekilde insan haklarının desteklendiğinin, Amerikalılar arası sistem ile işbirliğinin ve(ya) insan haklarına ilişkin sorunları tırmanmadan önce ele alma isteğinin gösterilmesi yoluna da başvurulduğu görülmektedir¹¹⁹.

Bu ziyaretler sonucunda Komisyon, ülkelerdeki insan hakları durumuna ilişkin bugüne kadar 80 özel ülke raporu hazırlamıştır¹²⁰. Ancak bir ülkedeki insan haklarının genel durumunu açıklayan ülke raporlarının¹²¹ tümü, ülke ziyaretleri sonucunda yapılmamıştır¹²². Ülke raporları, AAİHK'nin diğer insan hakları kurumlarından farklı bir uygulaması olarak öne çıkmaktadır¹²³. Bunun yanında, çeşitli haklara dikkat çekmek ve bu hakların genel olarak durumunu belirlemek amacıyla Komisyon tarafından tematik raporlar da hazırlanmıştır¹²⁴. AAİHK'nin bireysel başvuru inceleme

¹¹⁸ Buergenthal and Torney (1976), s. 73; Shelton (1988), s. 326; Grossman (1998), s. 187.

¹¹⁹ Grossman (2000), s. 17.

¹²⁰ <https://www.oas.org/en/IACHR/jsForm/?File=/en/iachr/reports/country.asp> (Erişim tarihi: 05.09.2022); Ülke raporları tarih sırasıyla şu şekildedir: Küba (1962), Küba (1963), Dominik Cumhuriyeti (1965), Dominik Cumhuriyeti (1966), Küba (1967), Haiti (1969), Küba (1970), El Salvador (1970), Şili (1974), Küba (1976), Şili (1976), Şili (1977), Uruguay (1978), Paraguay (1978), Panama (1978), Nikaragua (1978), El Salvador (1978), Haiti (1979), Küba (1979), Arjantin (1980), Nikaragua (1981), Bolivya (1981), Guatemala (1981), Kolombiya (1981), Surinam (1983), Nikaragua (1983), Küba (1983), Guatemala (1983), Surinam (1985), Guatemala (1985), Şili (1985), Paraguay (1987), Haiti (1988), Panama (1989), Haiti (1990), Peru (1993), Haiti (1993), Guatemala (1993), Kolombiya (1993), Guatemala (1994), Haiti (1994), El Salvador (1994), Haiti (1995), Bolivya (1996), Ekvator (1997), Brezilya (1997), Meksika (1998), Kolombiya (1999), Dominik Cumhuriyeti (1999), Peru (2000), Guarani'deki Paraguay (2001), Paraguay (2001), Guatemala (2001), Dominik Cumhuriyeti (2001), Guatemala (2003), Venezuela (2003), Guatemala (2004), Haiti (2005), Bolivya (2007), Haiti (2008), Bolivya (2009), Honduras (2009), Venezuela (2009), Kolombiya (2009), Honduras (2010), Jamaika (2012), Kolombiya (2013), Dominik Cumhuriyeti (2015), Guatemala (2015), Honduras (2015), Meksika (2015), Guatemala (2017), Venezuela (2017), Nikaragua (2018), Honduras (2019), Küba (2020), Brezilya (2021), Nikaragua (2021), El Salvador (2021), Şili (2022). Sıralanan bu raporlara, aynı ülkeye ilişkin devam raporları da dahildir.

¹²¹ Grossman, C. (2008) *The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future*, Indiana Law Journal, 83(4), s. 1267.

¹²² Padilla (1990), s. 398.

¹²³ Shelton (1988), s. 331.

¹²⁴ Tematik raporlar için bkz. <http://www.cidh.oas.org/pais.eng.htm> (Erişim tarihi: 05.02.2021); Shelton and Carozza (2013), s. 229; Çapan, A. (2014) *İnter-Amerikan İnsan Hakları Sistemi (Tarihsel Gelişim ve Güncel Sorunlara Yeni Yaklaşımlar)*, Hukuk Kuramı, 1(3), s. 28.

yetkisi 1965'te verildiğinden beri çok fazla başvuru yapılmış ve bu başvurulara ilişkin raporlar ise ya ülke raporlarında ya da AAİHK'nin yıllık raporlarında yer almıştır¹²⁵. Ülke ziyaretleri ve ülke raporları, özellikle büyük ve toplu ihlaller ile mücadele söz konusu olduğunda önem kazanmaktadır. Zira şikâyet dilekçeleri ve başvurularda vaka bazlı inceleme yapıldığı için bunların etkisi sınırlı kalmaktadır¹²⁶. Bunun yanında, ülke ziyaretleri yoluyla toplanan bilgiler de özellikle bazı ülkelerde meydana gelen ciddi insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak ADÖ Genel Kuruluna rapor sunulmasına olanak sağlamaktadır¹²⁷.

AAİHK'nin ülke ziyareti ve tematik raporlar gibi faaliyetleriyle insan hakları ihlallerine ilişkin attığı adımlar, kimi zaman ADÖ üyesi bazı devletler tarafından problematik olarak değerlendirilmiş ve hatta Amerikalılar arası sistemde kriz olduğu ifade edilmiştir. Özellikle Komisyon çerçevesinde gelişen bu eleştirilere, Komisyon merkezinin Ame.İHS'yi onaylamayan bir devlette, ABD'de, bulunmasının yerinde olmadığı eleştirileri¹²⁸ ve hatta Komisyon toplantılarına katılmak için ABD'den vize alınması gerekliliğinin yol açtığı sorunlar da eklenmiştir. Ancak, Amerikalılar arası sistemin, bölgede otoriter rejimlerin hâkim olduğu zamanlarda dahi insan haklarını güçlendirmeyi başardığı, bölgede demokrasi hâkim olduğunda da bu başarısını sürdürdüğü göz ardı edilmemelidir¹²⁹. Özellikle zamanaşımının uygulanmadığı ağır insan hakları ihlalleri için kovuşturma yapma ve mağdurlara tazminat sağlama görevi, kadına yönelik şiddetin kovuşturulması, ifade özgürlüğü, çocuk hakları, yerli halkların hakları ve askeri yargının sınırları konusunda standartları AAİHK'nin en yerinde çalışmaları olarak değerlendirilmektedir¹³⁰. Bunların yanında, Komisyonun kararları sonucunda bazı devletlerin ifade özgürlüğü gibi konularda mevzuatlarında değişiklik yaptıkları ve yerli halklara topraklarını iade ettikleri durumlar da belirtilmektedir¹³¹.

Belirtmek gerekir ki, Komisyon ve aşağıda bahsedilecek olan Mahkeme, özellikle acil önlemler alma konusunda diğer insan hakları kurumlarına göre hızlı hareket

¹²⁵ <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/what.asp> (Erişim tarihi: 05.02.2021); 1970-2010 yılları arasındaki yıllık raporlar için bkz. <http://www.cidh.oas.org/annual.eng.htm> (Erişim tarihi: 05.02.2021).

¹²⁶ Shelton (1988), s. 327-328; Grossman (1998), s. 187-188.

¹²⁷ Icaza (2013), s. 5.

¹²⁸ Icaza (2013), s. 3.

¹²⁹ Padilla (1990), s. 397.

¹³⁰ Pinto, M. (2013) *The Crisis of the Inter-American System*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), 2013, 107, s. 127-129.

¹³¹ Icaza (2013), s. 6.

etmektedir. Komisyon açısından, bireysel başvuruların aksine ülke ziyaretleri ve çalışmalarında daha hızlı olduğu söylenebilir. Bu hızlı hareket kabiliyeti acil ve kalıcı hasar oluşabilecek durumlarda önem kazanmaktadır. AAİHK'nin hızı Amerikalılar arası sistemin güçlü yönleri arasında anılmaktadır¹³².

AAİHK'ye yapılan başvurulara ilişkin kurallar ve izlenecek prosedürlere aşağıda “Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Aşamaları” başlığı altında yer verileceğinden burada bahsedilmemiştir.

2.5. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi

Ame.İHS'de, Komisyonun yanı sıra, taraf devletlerin taahhütlerini yerine getirmeleri konusunda yetkili olarak öngörülen diğer bir organ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'dir (*Inter-American Court of Human Rights*). (Ame.İHS m. 33) AAİHM, özerk bir yargısal kurumdur ve Ame.İHS'yi uygulamak ve yorumlamak amacıyla kurulmuştur. Ancak, Ame.İHS'deki hakların korunması ve uygulanması öncelikle ulusal yargı sistemlerinin görevidir. Bu bağlamda, AAİHM bir temyiz mercii değildir, taraf devletlerin ulusal yargı sistemlerini tamamlayıcı niteliktedir¹³³. AAİHM, bu çalışmanın ana konusu olması nedeniyle aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.5.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Tarihçesi ve Kuruluşu

AAİHM, Komisyonun aksine Ame.İHS ile kurulmuştur¹³⁴. Aslında, ADÖ Şartı ve AİHÖB'nin kabul edildiği Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında, ayrıca, insan haklarının korunmasına yönelik bir mahkemenin kurulması için bir statü hazırlanmasına dair XXXI sayılı karar alınmıştır. Bu karara ilişkin olarak 26 Eylül 1949 tarihinde Amerikalılar Arası Hukukçular Komitesi tarafından onaylanan raporda, Amerikan devletlerinin anayasal sistemlerinde radikal değişikliklere sebebiyet verebileceği gerekçesiyle, bir mahkeme kurulmasına yönelik

---

¹³² Shelton (1988), s. 330.

¹³³ Çamurcuoğlu (2019), s. 734.

¹³⁴ Gemalmaz (2012), s. 361.; Delgado, J. L. (1999) “The Inter-American Court of Human Rights”, *ILSA Journal of International & Comparative Law*, 5(3), p. 541.; García-Sayán, D. (2012) “The Role of the Inter-American Court of Human Rights in the Americas”, *U.C. Davis Journal of International Law & Policy*, 19(1), p. 104.

taslak oluşturulmasının erken olduğu belirtilmiştir¹³⁵.

1954 yılında Caracas'ta yapılan 10. Amerikalılar Arası Konferansta bir mahkeme kurulması konusu tekrar gündeme gelmiş, ancak konu 11. Konferans'a bırakılmıştır. Ancak 11. Konferans yapılmamıştır¹³⁶. 12-18 Ağustos 1959'da yapılan Dışişleri Bakanları 5. Danışma Toplantısında Amerikalılar Arası Hukukçular Konseyine bir sözleşme taslağı hazırlama görevi verilmesine karar verilmiştir. Yine 1959 yılında, Santiago'da gerçekleşen Amerikalılar Arası Hukukçular Konseyi toplantısında, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden yararlanılarak, klasik hakların yanında ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yer veren ve hem Komisyona hem de Mahkemeye ilişkin düzenlemeler içeren bir taslak hazırlanmıştır. Bu taslağın yanında, Şili ve Uruguay tarafından hazırlanan taslaklar, Rio de Janeiro'da 1965 yılında yapılan 2. Özel Amerikalılar Arası Konferans'a incelenip XXIV sayılı Karar ile onaylanmıştır.

1966'da ise ADÖ Daimî Konseyi tarafından bu üç taslak AAİHK'ye gönderilerek yeni bir taslak oluşturulması talep edilmiştir. Komisyon tarafından hazırlanan taslak 2 Ekim 1968'de ADÖ Daimî Konseyi tarafından Özel Konferansta sunulmak üzere kabul edilmiş ve ardından 22 Kasım 1969'da Özel Konferansta onaylanmıştır. Böylece, AAİHM'yi kuran Ame.İHS 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹³⁷. Mahkeme, Ame.İHS'nin 1978 yılında yürürlüğe girmesiyle hukuken kurulmuş olsa da fiilen kuruluşu 22 Mayıs 1979'da ilk yargıçlarının seçilmesiyle gerçekleşmiştir¹³⁸. AAİHM'nin ilk duruşması ise, 29-30 Haziran 1979'da Washington'daki ADÖ genel merkezinde gerçekleşmiştir¹³⁹. 3 Eylül 1979 tarihinde de Mahkeme merkezi San José'ye taşınmıştır¹⁴⁰.

---

¹³⁵ Gemalmaz (1994), s. 169; *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 12-13; Ural Uslan (2014), s. 131; Aydın (2019), s. 42.

¹³⁶ *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 13.

¹³⁷ Aslan (2012), s. 277; *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 13.

¹³⁸ Gemalmaz (1994), s. 170-171; Ural Uslan (2014), s. 131-132; <https://www.corteidh.or.cr/historia.cfm?lang=en> (Erişim tarihi: 16.04.2021).

¹³⁹ Seymen Çakar (2018), s. 430; Nesli (2019), s. 342.

¹⁴⁰ *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s.14.

2.5.2. Genel Kurallar

AAİHM'nin çalışmasını düzenleyen üç temel belge bulunmaktadır. Bu belgeler arasında hiyerarşik bir sıra mevcuttur. Buna göre, Mahkeme sırasıyla öncelikle Ame.İHS'ye, daha sonra AAİHM Statüsü'ne ve son olarak AAİHM Usul Kuralları'na uymak zorundadır¹⁴¹.

Ame.İHS'ye göre Mahkeme, kendi Statüsü'nü hazırlayıp ADÖ Genel Kurulu'nun onayına sunmalıdır. (Ame.İHS m. 60) Bu bağlamda, hazırlanan ve AAİHM'nin oluşumunu, yapısını, görevlerini ve çalışma usullerini düzenleyen Statüsü (*Statute of the Inter-American Court on Human Rights*), ADÖ Genel Kurulu tarafından Bolivya'nın La Paz kentinde yapılan 9. Olağan Toplantı'da, 448 sayılı Karar ile 31 Ekim 1979'da kabul edilmiştir. AAİHM Statüsü'nün 1 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Mahkeme göreve başlamıştır¹⁴². AAİHM Statüsü, ADÖ Genel Kurulunun Washington'da Kasım 1982'de gerçekleştirdiği 12. Olağan Toplantısında 625 (XII-0/82) sayılı Kararı ile değiştirilmiştir¹⁴³.

AAİHM Statüsü'nün de dayanağı olan Ame.İHS'nin 60. maddesinde, ayrıca, Mahkemenin kendi usul kurallarını kabul edeceği de öngörülmüştür. Bu bağlamda, Mahkemenin kendi hazırladığı Usul Kuralları (*Rules of Procedure of the Inter-American Court on Human Rights*) 9 Ağustos 1980 tarihinde kabul edilmiştir, ancak daha sonra birçok değişikliğe uğramıştır. İlk değişiklik, 9-18 Ocak 1991 tarihlerinde gerçekleştirilen 23. Olağan Toplantıda yapılmıştır. Daha sonraki değişiklik, 9-20 Eylül 1996'da yapılan 34. Olağan Toplantıda kabul edilmiştir. Ardından en köklü değişikliği gerçekleştirdiği ifade edilen yeni kurallar, 16-25 Kasım 2000 tarihlerinde yapılan 49. Olağan Toplantıda kabul edilip Haziran 2001'de yürürlüğe girmiştir. Bu yeni kurallar da 20 Kasım- 4 Aralık 2003 tarihlerinde yapılan 61. Olağan Toplantıda kısmen değiştirilmiş ve bu değişiklikler ise 1 Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir. Usul Kuralları'nda yapılan en son değişiklik ise 19-31 Ocak 2009'da gerçekleşen 82.

---

¹⁴¹ Buergenthal, T. (1982) *The Inter-American Court of Human Rights*, The American Journal of International Law, 76(2), s. 232; Vargas, M. D. (1984) *Individual Access to the Inter-American Court of Human Rights*, New York University Journal of International Law and Politics, 16(3), s. 602.

¹⁴² Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü m. 32; Gemalmaz (1994), s. 169; Delgado, (1999), s. 542-543.

¹⁴³ <https://www.corteidh.or.cr/estatuto.cfm?lang=en> (Erişim tarihi: 16.04.2021).

Olağan Toplantı esnasında kabul edilmiş ve 24 Mart 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁴⁴.

AAİHM'nin gerek Statüsü'nde gerekse de Usul Kuralları'nda değişiklik yapması mümkündür. AAİHM Statüsü'nün ADÖ Genel Kurulunca onaylanması gerektiğinden, değişiklik yapılması için de ADÖ Genel Kurulunun kararı gereklidir. Bu bağlamda, ADÖ Genel Kurulunun Statü'de değişiklik yapabilmesi için, bizzat Mahkeme girişimde bulunabileceği gibi herhangi bir üye devlet de bu yönde bir talepte bulunabilir. (AAİHM Statüsü m. 31) Burada dikkat çeken husus, AAİHM Statüsü'nde değişiklik önerisini, AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmemiş olan ADÖ üyesi devletlerin de yapabilmesidir¹⁴⁵.

Usul Kuralları ise tamamen Mahkemenin yetkisinde olduğu için ADÖ Genel Kurulu veya herhangi başka bir kurumun onayına gerek olmadan bizzat Mahkeme tarafından değiştirilebilir. Usul Kuralları'nın değiştirilebilmesi için, unvanlı yargıçların mutlak çoğunluğunca bir karar alınması gereklidir. Yeni Usul Kuralları'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, önceki kurallar ilga edilmiş olur. (AAİHM Usul Kuralları m. 77) Usul Kuralları'yla Mahkeme başkanına veya komitelere, nihai kararlar ile tavsiye görüşleri verilmesi dışındaki yargılama işlemlerinin belirli bölümlerini yürütme yetkisi verilebilir. Bu şekilde Mahkeme başkanı veya komiteleri tarafından verilen ve tamamen usule ilişkin olmayan ara kararların veya kararların, tüm üyelerinin mevcut olduğu Mahkeme önünde temyiz edilmesi mümkündür. (AAİHM Statüsü m. 25/2)

AAİHM'nin resmi dilleri, ADÖ'nün ve AAİHK'nin resmi dilleri olan İspanyolca, İngilizce, Portekizce ve Fransızca'dır. Çalışma dilleri ise her yıl Mahkeme tarafından belirlenir. Ancak, spesifik bir vakada, Mahkemeye başvuran devletin veya aleyhine başvurulmuş devletin dili de Mahkemenin resmi dillerinden biri olması şartıyla çalışma dili olarak kabul edilebilir. Her bir vakaya ilişkin çalışma dili, yargılama işlemlerinin başlangıcında belirlenir. Mahkeme, gerekli gördüğünde, hangi metnin geçerli kabul edildiğini belirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 22)

---

¹⁴⁴ Usul Kuralları'nın tüm metinleri için bkz. <https://www.corteidh.or.cr/reglamento.cfm?lang=en> (Erişim tarihi: 16.04.2021); Gemalmaz (2012), s. 361-362; *Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012* (2012), s. 15; Ural Usulan (2014), s. 132.

¹⁴⁵ Buergenthal (1982), s. 232.

Mahkeme, önüne gelen ve çalışma dillerini yeterli şekilde anlamayan herhangi bir kişiye, kendi dilini kullanma yetkisi verebilir. Bu durumda Mahkeme, bu kişinin ifadesini çalışma dillerine çevirmesi için bir tercümanın hazır bulunmasını sağlamalıdır. Tercüman, görevini sadakatle yerine getireceğine ve görevini yerine getirirken bilgisine ulaştığı olguların gizli niteliğine saygı göstereceğine dair yemin eder veya ant içer. (AAİHM Usul Kuralları m. 22/4)

2.5.3. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Merkezi

AAİHM'nin merkezi Kosta Rika'nın San José kentindedir. AAİHM'nin yerinin, ADÖ Genel Kurulunda Ame.İHS tarafı devletlerce belirleneceği, Ame.İHS'nin 58. maddesinin ilk fıkrasında düzenlenmiştir. 1 Temmuz 1978'de ADÖ Genel Kurulunun 8. oturumunda, Kosta Rika hükümeti tarafından yapılan Mahkemenin merkezinin Kosta Rika'da bulunması teklifinin onaylanması önerilmiştir. Mahkemenin merkezinin Kosta Rika'da bulunması kararı, Kasım 1978'de Ame.İHS'ye taraf devletlerce ADÖ Genel Kurulunun 6. Özel Oturumunda kabul edilmiştir¹⁴⁶.

AAİHM Statüsü'nün 3. maddesi ile de merkezin San José'de bulunduğu belirtilmiştir. Daha sonra, 10 Eylül 1981 tarihinde Mahkeme ile Kosta Rika hükümeti arasında, AAİHM'nin Merkezi Andlaşması imzalanmıştır ve bu Andlaşma 9 Eylül 1983 tarihli ve 6889 sayılı Kanun ile Kosta Rika parlamentosu tarafından onaylanmıştır¹⁴⁷. Mahkemenin hakimleri, personeli ve huzuruna çıkan kişiler için ayrıcalık ve dokunulmazlıkları düzenleyen bu Andlaşma'yla, Mahkemenin faaliyetlerinin normal akışının kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Andlaşma'nın bir parçası olarak, Mahkemeye, şuan bulunduğu bina bağışlanmıştır¹⁴⁸. AAİHM Statüsü'nde, ayrıca, Mahkemenin merkezinin uluslararası nitelikte olacağı da belirtilmiştir.

Mahkeme, kural olarak merkezin bulunduğu yerde toplanır. Ancak, Mahkeme yargıçlarının isteğiyle ve ilgili devletin rızasıyla, toplantının başka bir ADÖ üyesi devlette yapılması da mümkündür. Ayrıca, Mahkemenin merkezinin, ADÖ Genel

¹⁴⁶ OAS General Assembly, Resolution 372 (XIII-0/78), 1978, OEA/Ser.P, AG/doc.1020/78, Rev.2.

¹⁴⁷ Gemalmaz (2012), s. 356.

¹⁴⁸ <https://www.corteidh.or.cr/historia.cfm?lang=en> (Erişim tarihi: 16.04.2021).

Kurulunda, Ame.İHS'ye taraf devletlerin 2/3'ünün oyuyla değiştirilebilmesi de mümkündür. (Ame.İHS m. 58/1, AAİHM Statüsü m. 3)

2.5.4. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Devletler ve Örgütlerle İlişkileri

AAİHM'nin devletlerle olan ilişkileri özel andlaşmalarla yürütülür. Bu bağlamda ilk akla gelebilecek andlaşma, Mahkemenin merkezine ilişkin andlaşmadır. AAİHM Statüsü'nün 27. maddesinde belirtildiği üzere Mahkemenin ev sahibi ülkeyle yani Kosta Rika ile ilişkileri bir andlaşmayla düzenlenmiştir. 10 Eylül 1981 tarihinde Mahkeme ile Kosta Rika hükümeti arasında imzalanan AAİHM'nin Merkezi Andlaşması'nda Mahkemenin merkezi ve yargıçlara tanınan hakların yanında Mahkeme kararlarının Kosta Rika mahkemelerinin kararlarıyla aynı etkiye ve yürütme gücüne sahip olacağı şeklinde bir düzenleme de bulunmaktadır.¹⁴⁹

Mahkemenin Ame.İHS'ye taraf devletlerle ilişkisi ile ADÖ üyesi devletlerle olan ilişkileri farklılık göstermektedir. Ame.İHS'ye taraf devletler yargıçlık için aday gösterebilirler, yargıçlar yine taraf devletlerin oylarıyla belirlenir, AAİHK dışında yalnızca taraf devletler AAİHM'ye başvuruda bulunabilirler (Ame.İHS m. 61/1), Mahkemenin vakalara ilişkin verdiği hükümler de tüm Ame.İHS tarafı devletlere bildirilir (Ame.İHS m. 69). Bunun yanında, Ame.İHS'ye taraf devletlerin yasama, yürütme ve yargı organları da görevi Ame.İHS'yi uygulamak ve yorumlamak olan AAİHM'nin kararlarına ve hükümlerine uymakla yükümlüdür¹⁵⁰.

Diğer ADÖ üyesi devletler ise Mahkemedен Ame.İHS ile Amerikan devletleri arasında imzalanan insan haklarına ilişkin andlaşmaların yorumlamasını ve iç hukuk düzenlemelerinin uluslararası belgelerle uyumluluğu konusunda görüş bildirmesini

---

¹⁴⁹ Buergenthal (1982), s. 240.

¹⁵⁰ Ame.İHS'ye taraf devletlerin yasama, yürütme ve yargı organlarının AAİHM'nin kararlarına uyma yükümlülüklerini parlamento, hükümet ve yargıçlar başlıkları altında inceleyen makale için bkz. Ragone, S. (2016) *The Importance of the Relationship between Domestic Institutions and the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, Inter-American and European Human Rights Journal, 9(2), s. 456-469. Bu makalede, ayrıca, AAİHM'nin bir devlet hakkında verdiği hükmün diğer taraf devletlere etkisi, parlamento, hükümet ve yargıçlar başlıkları altında ayrı ayrı belirtilmiştir.; Vannuccini, S. (2014) *Member States' Compliance with the Inter-American Court of Human Rights' Judgments and Orders Requiring Non-Pecuniary Reparations*, Inter-American and European Human Rights Journal, 7, s. 228.

isteyebilirler¹⁵¹. (Ame.İHS m. 64)

AAİHM'nin örgütlerle olan ilişkilerine bakılacak olursa, yine özel andlaşmalar aracılığıyla yürütüldüğü görülür. ADÖ ve ADÖ organları, birimleri ve kuruluşlarının yanında, insan haklarının geliştirilmesi ve savunulmasında yer alan diğer hükümetler arası örgütlerle de Mahkeme arasında bu bağlamda özel andlaşmaların yapılması mümkündür. (AAİHM Statüsü m. 27/2) Hatta AAİHM, hukuk fakülteleri, barolar, mahkemeler, akademiler ve ilgili disiplinlerle ilgilenen eğitim veya araştırma kurumları gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlarla işbirliği andlaşmaları da yapabilir. Bu işbirliği andlaşmaları, genelde Ame.İHS'nin özelde ise AAİHM'nin hukuksal ve kurumsal ilkelerini güçlendirmek ve geliştirmek amacıyla yapılır. (AAİHM Statüsü m. 29/1)

AAİHM'nin ADÖ Genel Kurulu ile ilişkisi, yargıçların seçimi, Mahkeme Statüsü'nün onaylanması, Genel Kurulun Mahkeme üzerindeki disiplin yetkisi, yargıçlıkla bağdaşmazlık hâllerine ilişkin karar verilmesi, Mahkemenin bütçesinin onaylanması gibi hususların yanında Genel Kurula sunulan raporu da içermektedir. Mahkeme, ADÖ Genel Kurulunun her olağan oturumuna, bir önceki yılki çalışmaları hakkında rapor sunar¹⁵². Raporda, bir devletin Mahkemenin kararına uymaması durumu söz konusu ise buna ilişkin vaka, Mahkeme bir işbirliği andlaşması yaptıysa bu andlaşma ile sonuçları ve Mahkemenin kendi çalışmalarını ilgilendirdiği ölçüde Amerikalılar arası insan hakları sistemini iyileştirmenin yollarına ilişkin tavsiyeler belirtilir. (Ame.İHS m. 65, AAİHM Statüsü m. 29/2, 30)

ADÖ organı olan AAİHK ile özerk yargısal bir kurum olan AAİHM'nin ilişkisi ise, AAİHM'ye başvurulmasından önce AAİHK'ye başvurulması gerektiğinden ve hem Ame.İHS'nin 57. maddesi hem de AAİHM Statüsü'nün 28. maddesi gereğince AAİHM'nin çekişmeli yargı yetkisine giren tüm vakalarda Komisyonun Mahkeme önünde hazır bulunması gerektiğinden oldukça sıklıdır. Aslında AAİHM'nin kurulduğu ilk yıllarda AAİHK ile aralarında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle uyumlu bir çalışma süreci oluşturulması zaman almıştı. Bunun nedeni ise AAİHK'nin bazı

---

¹⁵¹ Gemalmaz (1994), s. 204.

¹⁵² Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin tüm yıllık raporları için bkz. https://www.corteidh.or.cr/informes_anuales.cfm?lang=en (Erişim tarihi: 30.04.2021).

vakaları AAİHM'ye göndermekten kaçınması, AAİHM'nin ise sanki AAİHK'nin hiyerarşik olarak üstüymüş gibi usuli işlemlerini düzeltmeye yönelik davranışlarda bulunmasıydı¹⁵³. Ancak AAİHK ile AAİHM arasında hiyerarşik bir ilişki olduğu söylenemez¹⁵⁴. Mahkeme ile Komisyon arasındaki ilişki, aşağıda başvuru süreci kısmında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.5.5. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı

2.5.5.1. Yargıçlar

2.5.5.1.1. Yargıçların Sahip Olması Gereken Nitelikler

AAİHM, Ame.İHS'ye taraf devletlerce ADÖ Genel Kurulunda seçilen yedi yargıçtan oluşmaktadır¹⁵⁵. Bu yargıçlar ADÖ üyesi devletlerin vatandaşı olmalıdır. Yargıçlar kişisel sıfatlarıyla seçilir ve bu seçim insan hakları alanında tanınmış, yetkin ve üstün ahlaki niteliklere sahip hukukçular arasında yapılır. Yargıçlar, kendilerini aday gösteren veya vatandaşı buldukları devlet hukukuna göre en üst yargısal görevleri üstlenmek için gereken niteliklere sahip olmalıdır. (Ame.İHS m. 52/1, AAİHM Statüsü m. 4/1) Bu husus, ülkeden ülkeye değişiklik gösterebileceği için sorun yaratabilir¹⁵⁶. Oluşabilecek sorunların önüne geçilmesi amacıyla, somut nitelikler belirlenmesi ve bunların hükümde açıkça yer alması daha yerinde olur. Ek olarak, Mahkemede aynı dönemde, aynı devletin vatandaşı iki yargıç bulunamaz. (Ame.İHS m. 52/2, AAİHM Statüsü m. 4/2)

¹⁵³ Çapan (2014), s. 28-29.

¹⁵⁴ Gemalmaz (1994), s. 205; Nesli (2019), s. 343.

¹⁵⁵ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin 25 Nisan 2021 tarihindeki yargıçları: Elizabeth Odio Benito (Başkan, Kosta Rika), Patricio Pazmiño Freire (Başkan yardımcısı, Ekvator), Eduardo Vio Grossi (Şili), Humberto Antonio Sierra Porto (Kolombiya), Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot (Meksika), Eugenio Raul Zaffaroni (Arjantin), Ricardo Perez Manrique (Uruguay). Görev süresi dolan yargıçların değişimi sonrasında 05.09.2022 tarihindeki yargıçlar: Ricardo Perez Manrique (Başkan, Uruguay), Humberto Antonio Sierra Porto (Başkan yardımcısı, Kolombiya), Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot (Meksika), Nancy Hernández López (Kosta Rika), Verónica Gómez (Arjantin), Patricia Pérez Goldberg (Şili), Rodrigo Mudrovitsch (Brezilya). Bkz. <https://www.corteidh.or.cr/composicion.cfm?lang=en> (Erişim tarihi: 05.09.2022).

¹⁵⁶ Gemalmaz (1994), s. 173.

2.5.5.1.2. Yargıçların Görev Süresi

Yargıçların görev süresi 6 yıldır ve yalnızca bir kere yeniden seçilebilmeleri mümkündür. Ancak ilk seçimde seçilen yargıçlardan ADÖ Genel Kurulunda kura ile belirlenen üçünün görev süresi üç yıl ile sınırlandırılmıştır. (Ame.İHS m. 54/1) Bu şekilde hem yargıçların rotasyonu hem de bazı yargıçların devamlılığı sağlanmış olur¹⁵⁷. Görev süresi, yargıçların seçildikleri yılı izleyen yılın ilk gününden (1 Ocak'tan) başlar ve görev sürelerinin sona erdiği yılın son günü (31 Aralık'ta) biter. (AAİHM Statüsü m. 5/2) Ayrıca, herhangi bir şekilde görev süresi sona ermeyen bir yargıcın yerine seçilen bir yargıç, yerine geçtiği yargıcın görev süresini tamamlar. (Ame.İHS m. 54/2, AAİHM Statüsü m. 5/1)

Kural olarak, yargıçların hizmeti görev sürelerinin sonuna kadar devam eder. Ancak yargıçlar, görmeye başladıkları ve görev sürelerinin bitiminden sonra da derdest bulunan vakaları görmeye devam ederler. Böylece, yeni seçilen yargıçların derdest vakalar açısından görev süresi dolan yargıçların yerini almalarının önüne geçilir. (Ame.İHS m. 54/3, AAİHM Statüsü m. 57/3) Bu şekilde aslında, yeni seçilen yargıçların derdest vakaları baştan incelemesi nedeniyle yargılama sürelerinin uzaması gibi oluşabilecek olumsuz durumların önüne geçilmiş olur. Ancak ölüm, istifa, engellilik, mazeret veya görevden azil durumlarında, eğer uygulanabilir ise söz konusu yargıcın yerine seçilmiş olan geçici bir yargıç ya da görev süreleri dolan yargıçların yerine seçilen yeni yargıçlardan en kıdemli olanı tarafından söz konusu yargıcın yeri doldurulur. (AAİHM Usul Kuralları m. 17/1)

2.5.5.1.3. Yargıçların Seçimi

Yargıçlar, Ame.İHS'ye taraf devletlerce seçilirler. Taraf devletlerin AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiş olmaları aranmaz¹⁵⁸. Taraf devletler, yargıç adayları gösterirler ve yargıçlar ADÖ Genel Kurulunda bu adaylar arasından seçilir. Her bir taraf devlet, kendi vatandaşı veya ADÖ üyesi diğer devletlerin vatandaşı olan, en çok üç aday gösterebilir. Bir devletin üç aday göstermesi durumunda, bunlardan en az birinin başka bir devletin vatandaşı olması gerekir. (Ame.İHS m. 53, AAİHM Statüsü m. 7)

---

¹⁵⁷ Davidson (1997), s. 124.

¹⁵⁸ García-Sayán (2012), s. 105.

Yargıçların seçimi, mümkünse, ayrılacak yargıçların altı yıllık görev sürelerinin sona ermesinden hemen önceki ADÖ Genel Kurulunda yapılır. (AAİHM Statüsü m. 6/1) Yargıçların görev sürelerinin bitmesinden altı ay önce, taraf devletlerden adaylarını 90 gün içinde bildirmeleri, ADÖ Genel Sekreteri tarafından yazılı olarak talep edilir. Gösterilen adayların alfabetik olarak sıralandığı bir liste hazırlanır ve ADÖ Genel Sekreteri tarafından hazırlanan bu liste, mümkünse bir sonraki ADÖ Genel Kurulu oturumundan en az 30 gün önce taraf devletlere gönderilir. (AAİHM Statüsü m. 8/1-2)

Bir yargıcın ölümü, sürekli maluliyeti, istifası veya azli nedeniyle boşalan üyelik, o yargıcın görev süresinin bitimine altı aydan az bir süre kalmamış olması şartıyla, mümkünse ADÖ Genel Kurulunun ilk oturumunda seçim yapılarak doldurulur. (AAİHM Statüsü m. 6/2) Bu şekilde bir üyeliğin boşalması veya bir adayın ölümü ya da sürekli maluliyeti durumunda yukarıda anılan seçime ilişkin sürelerin, ADÖ Genel Sekreteri tarafından makul bulunan sürelerle indirilmesi mümkündür. (AAİHM Statüsü m. 8) Ayrıca, bir üyeliğin görev süresinin bitiminden önce boşalmış olması durumunda, yerine seçilen yargıç, önceki yargıcın kalan görev süresini tamamlar. (AAİHM Statüsü m. 5/1)

Yargıçların seçimi, ADÖ Genel Kurulunda, Ame.İHS'ye taraf devletlerin gizli oyuyla yapılır. Adaylar arasından en çok oyu alan ve mutlak çoğunluğu sağlayanlar seçilmiş olarak ilan edilir. Ancak, ilk oylama ile seçimin tamamlanamaması durumunda, sonraki oylamalar en az oy alan adayların sırayla elenmesi suretiyle gerçekleştirilir. En az oy alan adayların elenmesine ilişkin usul, Ame.İHS'ye taraf devletlerce belirlenir. (AAİHM Statüsü m. 9)

Kural olarak yargıçların seçimi bu şekilde gerçekleşse de Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte yapılan ilk yargıçların seçimi, Ame.İHS'nin geçici hükümlerinde ayrıca düzenlenmiştir. Ame.İHS'nin 81. maddesine göre Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi üzerine ADÖ Genel Sekreteri, yazılı olarak taraf devletlerden AAİHM üyeliği adaylarını doksan gün içinde sunmalarını talep eder. Normal usuldeki gibi, Genel Sekreter alfabetik olarak sunulan adayların sıralandığı bir liste hazırlayıp bir sonraki ADÖ Genel Kurulu oturumundan en az 30 gün önce taraf devletlere iletir. Aynı

şekilde, aday listesinden ADÖ Genel Kurulunda taraf devletlerin gizli oyuyla seçim yapılır ve taraf devletlerin temsilcilerinin oylarının mutlak çoğunluğunu alan adaylar seçilmiş ilan edilir. Tüm yargıçların seçilebilmesi için birden fazla oylamaya ihtiyaç duyulursa, en az oyu alan adaylar taraf devletlerce belirlenen şekilde art arda elenir. (Ame.İHS m. 82) Görüldüğü gibi, ilk seçimle sonraki seçimler arasında pek fark bulunmasa da ilk seçimler özel olarak düzenlenmiştir.

Seçilen yargıçlar, Mahkeme başkanı ve mümkünse diğer yargıçların huzurunda “*Bir yargıç olarak görevlerimi onurlu, bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getireceğime ve tüm görüşmeleri gizli tutacağıma*” - “*ant içerim*” veya “*yemin ederim*” şeklinde yemin eder veya ant içerler. (AAİHM Statüsü m. 11)

Bu şekilde, normal yolla seçilen yargıçlar, “seçilmiş yargıç” veya “unvanlı yargıç” olarak anılmaktadır. Böylece, geçici yargıçlardan ya da ad hoc yargıçlardan ayrı olarak anılmaları sağlanır¹⁵⁹.

2.5.5.1.4. Geçici Yargıç

AAİHM'nin toplantı yeter sayısını beş yargıç oluşturur. (Ame.İHS m. 56, AAİHM Statüsü m. 23/1, AAİHM Usul Kuralları m. 14) Ancak yargıçların ölümü, azli, sürekli maluliyeti veya istifası gibi görev süresi bitiminden önce üyeliklerinin boşalması nedeniyle toplantı yeter sayısının sağlanamaması ve Mahkemenin faaliyetlerini yürütememesi durumunun önüne geçmek amacıyla geçici yargıç atanması mümkündür. Üyeliğin süresinden önce boşalması durumunda, görev süresi sona erinceye ve seçimle yeni yargıçlar seçilinceye dek hizmet verecek olan geçici yargıç, Mahkeme başkanının istemi üzerine ADÖ Daimî Konseyi toplantısında atanır. Genel Kurul yerine Daimî Konseyde atanıyor olsalar da geçici yargıçlar da Ame.İHS'ye taraf devletlerce atanırlar. Bir ya da birden çok geçici yargıcın atanması mümkündür. (AAİHM Statüsü m. 6/3) Geçici yargıçlar da aksi açıkça belirtilmedikçe veya sınırlandırılmadıkça, normal yargıçlarla aynı hak ve görevlere sahiptirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 18)

---

¹⁵⁹ Davidson (1997), s. 124.

Geçici yargıçların, daha sonra unvanlı yargıç olarak seçilip seçilemeyecekleri veya seçilmeleri durumunda görev süresi ile yeniden seçilme konusunda bir sınır bulunup bulunmadığı belirsizdir. Aynı şekilde, daha önce unvanlı yargıç olarak görev yapmış, hatta tekrar seçilerek AAİHM’de yargıç olabileceği süreyi tamamlamış bir kişinin, geçici yargıç olarak seçilip seçilemeyeceği konusuna ilişkin de açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

İkinci belirsizlik hakkında, AAİHM Statüsü’nün 13. maddesinin son fıkrasından yola çıkarak cevap bulunması mümkündür. Anılan madde öncelik düzenine ilişkindir ve son fıkrasında ad hoc yargıçlar ile geçici yargıçların, seçilmiş yargıçların ardından, yaşlarına göre önceliklerinin belirleneceğiyle birlikte, ad hoc ve geçici yargıçlardan daha önce seçilmiş yargıç olarak görev yapmış olanların daha kıdemli sayılacağı belirtilmiştir. Böylece seçilmiş bir yargıcın, daha sonra geçici yargıç olarak veya ad hoc yargıç olarak görev yapabileceği dolaylı olarak hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla, seçilmiş bir yargıcın görev süresinin sonunda yalnızca bir kere daha tekrar seçilebilmesi durumunun, ad hoc yargıçlık veya geçici yargıçlığı kapsamadığı kanaatindeyiz.

Buradan, geçici veya ad hoc yargıçlık durumlarının seçilmiş yargıçlığı ve dolayısıyla da aynı yargıcın tekrar seçilmesiyle oluşabilecek 12 yıllık azami görev süresini etkilemediği sonucu çıkarılırsa, ilk belirsizlik hakkında da bir sonuca ulaşılabılır. Başka bir deyişle, seçilmiş yargıcın görev süresi, geçici veya ad hoc yargıçlıktan etkilenmediği için, daha önce AAİHM’de geçici veya ad hoc yargıçlık yapmış bir kişinin, unvanlı yargıç olarak seçilebileceği ve görev süresinin sonunda tekrar seçilebilmesinin de mümkün olduğu görüşündeyiz.

2.5.5.1.5. Ad Hoc Yargıç

Ad hoc yargıç, geçici yargıçta olduğu gibi yerine geldiği yargıcın görev süresinin sonuna kadar atanmanın aksine somut vakalar özelinde atanır. Öncelikle belirtilmesi gereken, bir yargıcın Mahkemenin önüne gelen vakanın tarafı olan devletlerden birinin vatandaşı olması durumunda, yargıcın bu vakanın görülmesinde yer alma hakkının bulunduğudır. (Ame.İHS m. 55/1, AAİHM Statüsü m. 10/1) Zira bu durum, diğer taraf devlete de bir ad hoc yargıç atayabilmesi imkânı tanıdığı için, yargıcın tarafsızlığını

etkileyen bir dezavantaj olarak görülmemiş, aksine vatandaşı olduğu devletin iç hukukunu bilmesi nedeniyle -ileride bahsedilecek olan iç hukuk yollarının tüketilmesi şartının tespitinde kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle- bir avantaj olarak görülmüştür¹⁶⁰.

AAİHM Usul Kuralları'nda, Ame.İHS'nin bu hükmüyle kısmen çatışır görünen bir hüküm bulunmaktadır. AAİHM Usul Kuralları'nın 19. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenlemeye göre vakanın tarafı olan devletlerden birinin vatandaşı olan yargıçlar, ancak Mahkemeye yapılan başvurunun Ame.İHS'nin 45. maddesinde düzenlenen devlet başvurusu olması durumunda vakayı görmeye devam edebilirler. Bunun yanında, Mahkeme başkanının vakanın tarafı olan devletlerden birinin vatandaşı olması durumunda başkan, görevlerini yerine getirmeyi bir başka yargıca devredecektir. Bu fıkradaki düzenlemenin Ame.İHS'deki düzenleme ile paralel olduğu görülmektedir.

AAİHM Usul Kuralları'nın 19. maddesindeki düzenlemenin, Ame.İHS madde 55/1 ile kısmen çatışır görünen kısmı ise, Ame.İHS'nin 44. maddesine göre yapılan ve bireysel başvurular olarak adlandırabileceğimiz başvurularda, aleyhine başvuruda bulunulan devletin vatandaşı olan bir yargıcın, bu vakanın duruşmasına ve müzakeresine katılamayacağını belirten ilk fıkrasıdır. Bu iki hüküm çatışır görünseler bile aslında çatıştıkları söylenemez. Zira, Ame.İHS'nin 55. maddesindeki genel düzenlemeye göre bir yargıcın vakanın tarafı olan devletlerden birinin vatandaşı olması durumunun söz konusu olabilmesi için, birden fazla devletin vakaya taraf olması gerekmektedir ve bu ancak devlet başvurularında mümkündür. Bu nedenle, sadece devlet başvurularında, vakaya taraf devletlerin vatandaşı olan yargıçların vakayı görmeye devam etmesi ve aşağıda açıklanacağı üzere şartları mevcutsa ad hoc yargıç atanması mümkün kılınmıştır. Bunun yanında, Arjantin tarafından 14 Ağustos 2008 tarihinde Ame.İHS'nin 55. maddesinin yorumlanmasına ilişkin danışma görüşü talep edilmiş ve Mahkeme danışma görüşünde oy çokluğuyla bireysel başvurularda vakaya taraf devletin vatandaşı olan bir yargıcın o vakaya ilişkin işlemlere katılmaması gerektiği

---

¹⁶⁰ Buergenthal (1980), s. 158; Shaver, L. (2010) *The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection*, Washington University Global Studies Law Review, 9(4), s. 645.

belirtilmiştir¹⁶¹.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, bireysel başvurularda da aleyhine Mahkemeye başvuru birden fazla devletin bulunması durumunda, birden fazla devletin vakaya taraf olacağı, bu nedenle Ame.İHS'nin 55. maddesindeki genel düzenlemeden yararlanılabilmemesinin mümkün olduğu şeklinde bir yorumlamaya gidilmesinin hükmün amacı ile çelişeceği ortadadır. Zira bu hâlde başvuru bir devlet değil kişi olduğu için, aleyhine başvuru devletlerin vatandaşı olan yargıçların vakanın görülmesinde bulunması, başvuru açısından dezavantajlı bir durum yaratabilir ve vakaya ilişkin tarafsızlığı olumsuz etkileyebilir.

Eğer Mahkeme önüne gelen vakanın tarafı olan devletlerden sadece birinin vatandaşı olan bir yargıç mevcutsa, bu vakaya taraf diğer devlet veya devletler de AAİHM'de görev yapması için seçtiği bir kişiyi ad hoc yargıç olarak görevlendirebilirler. Hatta vakaya bakmakla görevli yargıçlardan hiçbirinin vakaya taraf devletlerden birinin vatandaşı olmaması durumunda da bu devletlerden her biri ad hoc yargıç görevlendirebilirler. Bu durumda vakaya taraf bazı devletlerin menfaatlerinin ortak olması hâlinde ne yapılacağı sorusu akla gelmektedir. Bu soru, bir vakada taraf devletlerden birkaçının menfaati ortaksa, bu devletlerin tek bir taraf olarak kabul edileceği ve bu nedenle tek bir ad hoc yargıç görevlendirebilecekleri şeklindeki düzenlemeyle cevaplanmıştır. Menfaat ortaklığına ilişkin tereddüt olması hâlinde kararı Mahkeme verir. (Ame.İHS m. 55, AAİHM Statüsü m. 10/2-3)

Ad hoc yargıçların da yargıç olmak için gereken ve Ame.İHS m. 52/1 ile AAİHM Statüsü m. 4/1'de belirtilen nitelikleri taşımaları gerekmektedir. Dolayısıyla, bu nitelikleri taşımayan bir yargıç önerildiğinde, AAİHM'nin öneriyi reddetme yetkisine sahip olduğu kabul edilebilir¹⁶². Ad hoc yargıçlar da vakanın incelendiği ilk toplantıda yemin ederler. Ayrıcalık ve bağımsızlıklar, yargıçlıkla bağdaşmazlık hâlleri, engellilik hâlleri ve disiplin rejimi konusunda normal yargıçların tabi olduğu hükümlere tabidirler. (AAİHM Statüsü m. 10/5) Aynı şekilde, ad hoc yargıçlar da normal yargıçlar gibi ödenek alabilirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 20/6)

---

¹⁶¹ I-Act.HR, Advisory Opinion OC-20/09, Article 55 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Republic of Argentina, 29.09.2009, Series A, No. 20.

¹⁶² Buergenthal (1982), s. 235.

Ad hoc yargıç atanması gereken bir vaka söz konusu olduğunda, Mahkeme başkanı bu durumu sekretarya aracılığıyla ilgili devletlere bildirir ve bildirim yapıldığından itibaren 30 gün içerisinde ad hoc yargıç atama hakları olduğunu belirtir. Devletlerin menfaat birliğinin bulunduğu durumlarda da ortak bir ad hoc yargıç atayabilecekleri bildirilir. 30 gün içinde ortak bir yargıç atanması konusunda devletlerin uzlaştıklarını iletmemeleri hâlinde, devletlerden her biri kendi adayını 15 gün içinde önerebilir. Bu şekilde birden fazla aday önerilmişse Mahkeme başkanı kura yoluyla ad hoc yargıç belirler ve taraflara bildirir. (AAİHM Usul Kuralları m. 20/1-2)

Belirtilen sürelerde devletlerden bir bildirim gelmemesi durumunda, ad hoc yargıç atanması hakkında feragat ettikleri kabul edilir. (AAİHM Statüsü m. 10/4, AAİHM Usul Kuralları m. 20/3) Buradan da anlaşıldığı üzere, ad hoc yargıç atama hakkında vazgeçilmesi mümkündür¹⁶³. Ad hoc yargıç atanması durumunda, AAİHK'ye, mağdur olduğunu iddia eden kişiye veya varsa temsilcisine ya da başvuran devlete ve aleyhine başvurulmuş devlete bu durum Sekreter tarafından iletilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 20/4)

2.5.5.1.6. Yargıçların Hakları

Yargıçlar, belirli sıklıkla ve belirli süreyle Mahkemenin merkezinde veya oturumlarını yapmayı kararlaştırdığı yerde bulunarak Mahkemeye hizmet vermelidir. Mahkeme başkanının hizmetleri ise süreklidir. (AAİHM Statüsü m. 16) Mahkeme başkanı da dahil yargıçların hizmetlerini sunarken sahip olması gereken birtakım haklar mevcuttur. Bu haklar, yargıçların sahip olduğu ayrıcalık ve bağımsızlıklar ile ücretlerdir.

Yargıçlar, seçildikleri andan itibaren görev süreleri sona erene kadar, uluslararası hukukça diplomatik ajanlara tanınan bağımsızlıklardan yararlanırlar, görevlerini yerine getirebilmeleri için gereken ayrıcalıklara da sahip olurlar. Bunun yanında, görevlerinin ifası sırasında açıkladıkları görüşlerden veya aldıkları kararlardan dolayı, görev süreleri bitmiş olsa dahi sorumlu tutulamazlar. (Ame.İHS m. 70) Ancak görevleriyle ilgili olmayan, kişisel faaliyetlerinden dolayı işlenen suçlar bakımından dokunulmazlıkları yoktur ve hatta suç işleyen yargıç hakkında yaptırım

---

¹⁶³ Buergenthal (1980), s. 158.

uygulanabilir¹⁶⁴.

Yargıçların yanında, AAİHM ve Mahkeme personeli de uygun değişikliklerin yapılması suretiyle 15 Mayıs 1949 tarihli Amerikan Devletleri Örgütü Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar Andlaşması'nda düzenlenen ayrıcalık ve bağışıklık hükümlerinden yararlanırlar. Ayrıcalık ve bağışıklıklara ilişkin anılan kurallar Ame.İHS'ye taraf devletler bakımından uygulanır, ancak, ADÖ üyesi devletlerden kabul edenlerde de uygulanması mümkündür. Bu kabul açıkça yapılmalıdır. Bu kuralların genel olarak kabul edilmesi de belirli vakalar için kabulü de mümkündür. Bunun yanında gerek yargıçların gerek Mahkeme personelinin ayrıcalık ve bağışıklıklarına dair ADÖ üyesi devletler veya ADÖ ile iki ya da çok taraflı andlaşmalar yapılabilir. (AAİHM Statüsü m. 15)

Yargıçların ücret ve yolluk alma hakkı da bulunmaktadır. (Ame.İHS m. 72) Yargıçlara ödenecek olan ücret, AAİHM Statüsü'nün 16. maddesi uyarınca yerine getirdikleri yükümlülüklerle bağlıdır. Yani yargıçlar düzenli maaş almazlar; katıldıkları oturumlar, yaptıkları raportörlükler ve yerine getirdikleri görevlere göre belirlenen bir ücret alırlar¹⁶⁵. Ayrıca, ücretin belirlenmesinde yargıçlıkla bağdaşmayan durumlar nedeniyle görevden uzaklaştırılmasından kaynaklanan yoksunluklar da göz önünde bulundurulur. Yargıçlara ücretin yanında, günlük harcırah ve yolluk da ödenebilir. Ad hoc yargıçlar da Mahkeme bütçesi sınırlarına göre belirlenen ücretleri alabilirler. (AAİHM Statüsü m. 17) Geçici yargıçlar açısından da normal yargıçların hakları aksi belirtilmediği takdirde geçerli olacağından, ücret ödenmesine ilişkin bu kurallar uygulanır.

Yargıçların AAİHM nezdinde sürekli görevleri ve düzenli maaşları olmadığı göz önünde bulundurulursa, yargıçların kendi mesleklerini icra etmekte serbest bırakılmaları, avukatlık, öğretim faaliyetleri veya kendi ülkelerinde yapabilecekleri diğer meslekler açısından özgür kılınmaları yerindedir. Ancak bu özgürlüğünde de sınırları çizilmiş, AAİHM Statüsü'nün 18. maddesi ile yargıçlıkla bağdaşmazlık hâlleri düzenlenerek birtakım kısıtlamalar getirilmiştir¹⁶⁶.

---

¹⁶⁴ Gemalmaz (1994), s. 175.

¹⁶⁵ Aslan (2012), s. 279.

¹⁶⁶ Buergenthal (1982), s. 233.

2.5.5.1.7. Yargıçların Davayı Görmesini Engelleyen Hâller

Görevin tamamen sona ermesine sebep olmayan ancak yargıcın belirli vakalara bakmasına engel olan bazı durumlar mevcuttur. Yargıçların, belirli vakalara ilişkin işlemlerde yer almamasını gerektiren engellilik hâlleri: Mahkemenin önüne gelen vakada yargıcın kendisinin veya aile üyelerinin doğrudan menfaatinin bulunması veya yargıcın daha önce bir ajan, danışman veya avukat olarak ya da ulusal veya uluslararası mahkemede ya da soruşturma komitesinde üye olarak ya da herhangi başka bir sıfatla vakada yer almış olmasıdır. (AAİHM Statüsü m. 19/1) Ancak bu hâller sınırlı değildir. Zira AAİHM Statüsü'nün 19. maddesinin 2. fıkrasında anılan nedenlerin bulunması durumunun yanı sıra başka bir geçerli nedenin bulunması hâli de belirtilmiştir. Bu hükümle, vakaya ilişkin maddede sayılan nedenler veya başka geçerli nedenlerle bir yargıcın göreve engellilik durumu söz konusuysa, yargıcın bu durumu Mahkeme başkanına bildireceği düzenlenmiştir. Ancak Mahkeme başkanı, engellilik durumunun bulunmadığını düşünüyorsa, yani yargıçla farklı görüşseyse, konuya ilişkin Mahkeme karar verir.

Benzer şekilde, Mahkeme başkanı, bir yargıcın vakaya bakmasına engel teşkil eden bir durum olduğu görüşündeyse, bunu ilgili yargıca bildirir. Eğer yargıç, Mahkeme başkanıyla farklı görüşseyse, kararı yine Mahkeme verir. (AAİHM Statüsü m. 19/3) Bu şekilde bir veya birden fazla yargıcın vakada yer almamasını gerektiren engellilik hâlinin tespit edilmesi durumunda, Mahkeme başkanı, bu yargıçların yerini almak üzere geçici yargıç atanmasını Ame.İHS tarafı devletlerden ADÖ Daimî Konseyinde talep edebilir. (AAİHM Statüsü m. 19/4)

Göreve engellilik hâli gibi mazeret durumları ile görevden azil durumları da AAİHM Statüsü'nün 19. maddesindeki düzenlemelere göre ele alınır. Engellilik ve mazerete ilişkin dilekçeler, vakaya ilişkin ilk duruşmadan önce sunulmalıdır. Ancak, ilk duruşmadan sonra bu hâllerin ortaya çıkması veya öğrenilmesi durumunda, mümkün olan ilk fırsatta bu konudaki dilekçe AAİHM'ye sunulmalıdır ki Mahkeme derhâl konuya ilişkin bir karar verebilsin. Eğer bir yargıç herhangi bir nedenle duruşmalardan birinde veya diğer yargılama aşamalarında bulunmamışsa, Mahkeme ilgili gördüğü tüm koşulları dikkate alarak yargıcın, o vakayı görmeye devam etmekten azledilmesine karar verebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 21)

2.5.5.1.8. Yargıçlık Görevinin Sona Ermesi

Yargıçlık görevi, kural olarak 6 yıllık görev süresinin tamamlanmasıyla sona erer, bakmaya başladıkları derdest davalar için görev süresinin bitiminden sonra da devam edebilir. Ancak, bazı hâllerde görev süresi bitmeden de yargıçlık görevinin sona ermesi mümkündür. Bunlar; yargıçlıkla bağdaşmazlık hâlleri, istifa ve ehliyetsizlik gibi durumlardır.

Yargıçlık görevinin istifa ile sona ermesi mümkündür. AAİHM üyeliğinden istifa, yazılı olarak Mahkeme başkanına sunulmalıdır. AAİHM'nin kabul etmesiyle istifa yürürlüğe girer, bu nedenle Mahkeme kabul edene kadar istifa sonuç doğurmaz. (AAİHM Statüsü m. 21/1) Ayrıca, bir yargıcın görevlerini yerine getirmeye ehil olmaması durumu da sona erme hâllerinden biridir. Bir yargıcın görevini ifaya ehliyetli olup olmadığının tespiti konusunda kararı Mahkeme verir. (AAİHM Statüsü m. 21/2) İstifa veya ehliyetsizlik durumlarında, Mahkemenin kabulünün veya tespit kararının ardından Mahkeme başkanı, ADÖ Genel Sekreterine buna uygun işlemleri yapması amacıyla bildirimde bulunur. (AAİHM Statüsü m. 21/3)

Yargıçlık görevini sona erdiren durumlardan biri olan yargıçlıkla bağdaşmazlık hâlleri ise AAİHM Statüsü'nün 18. maddesinde düzenlenmiştir. İlk olarak yargıçlık statüsü ile bağdaşmayan makamlar ve faaliyetler belirtilmiştir. Bunlar: Yürütme organının doğrudan emri altında bulunmayan makamlar ve ADÖ'de veya ADÖ üyesi devletlerde misyon şefi olmayan diplomatik ajanlar hariç devletin yürütme organında üye veya üst düzey resmi görevli olmak, uluslararası örgütlerde resmi görevli olmak, yargıçları görevlerini yapmaktan alıkoyabilecek ya da bağımsızlıklarını, tarafsızlıklarını veya görevin onur ve saygınlığını etkileyebilecek başka herhangi bir makam veya faaliyette bulunmaktır.

Yargıçlıkla bağdaşmaz bir durumun söz konusu olup olmadığına dair tereddüt hâlinde kararı Mahkeme verir. Ancak Mahkeme tarafından da bir çözüme ulaşılamıyorsa, Ame.İHS'nin 73. maddesinde ve AAİHM Statüsü'nün 20. maddesinde düzenlenen disiplin rejimi hükümlerine göre hareket edilir. Buna göre, Mahkeme yargıçları ve personeli, görevlerini yerine getirirken yaptıkları ihlallerden, kusurlu tasarruflarından, ihmallerinden ve hareketlerinden dolayı Mahkemeye karşı sorumludurlar. ADÖ Genel

Kurulunun yargıçlar üzerinde, yalnızca Mahkemenin istemi üzerine ve disiplin uygulanması amacıyla Mahkemenin disiplin uygulanması talep edilen yargıç haricindeki yargıçlarından oluşan heyeti aracılığıyla kullanabileceği disiplin yetkisi bulunmaktadır. Mahkeme isteminin gerekçelerini, bağdaşmazlık hâli hakkında tereddüt durumunda bu yola başvurulduysa bağdaşmazlık yarattığı iddia edilen makam veya faaliyeti ADÖ Genel Kuruluna bildirmelidir. ADÖ Genel Kurulunca yargıçlara herhangi bir yaptırım uygulanması hususunda karar alınabilmesi için Ame.İHS'ye taraf devletlerin üçte ikisinin bu yönde oy kullanması gerekir. Ame.İHS'de veya AAİHM Statüsü'nde ya da Usul Kuralları'nda açıkça bir yaptırım belirtilmemiştir.

Yargıçlıkla bağdaşmazlık hâlinin tespit edilmesi durumunda yargıç görevinden uzaklaştırılabilir ve uygulanabilir görülen sorumluluklar yargıca yüklenebilir. Ancak, bağdaşmazlığın bulunması, yargıcın katıldığı işlemleri ve kararları geçersiz hâle getirmez. (AAİHM Statüsü m. 18/3)

2.5.5.2. Başkanlık ve Başkan Yardımcılığı

Mahkeme, kendi üyeleri arasından bir başkan ve bir başkan yardımcısı seçer. Başkan ve yardımcısının görev süresi iki yıldır ve yeniden seçilebilirler. (AAİHM Statüsü m. 12/1) Seçim, önceki yılın son olağan oturumunda yapılır ve görev süresi yılın ilk günü başlar. Seçimde mevcut unvanlı yargıçlar oy kullanır ve gizli oylama suretiyle seçim gerçekleştirilir. Oylama sonucunda dört veya daha fazla oy alan yargıçlar seçilmiş olur. Ancak, herhangi bir adayın gerekli oyu alamadığı durumlarda, en çok oyu alan iki yargıç arasında yeni bir seçim gerçekleştirilir. Oylarda eşitlik olması durumunda ise öncelik sıralamasında daha kıdemli olan yargıç seçilmiş sayılır. (AAİHM Usul Kuralları m. 3)

Öncelik sıralaması AAİHM Statüsü'nün 13. maddesine göre belirlenir. Anılan hükme göre, başkan ve yardımcısının ardından, unvanlı yargıçlar görevdeki kıdemlerine göre sıralanırlar, kıdemleri aynı olan yargıçlar da yaşlarına göre sıralanırlar. (AAİHM Statüsü m. 13/1-2) Uygulamada, başkan ve başkan yardımcısının Amerika kıtasının farklı bölgelerinin vatandaşları olmasına ve dolayısıyla coğrafi dengenin sağlanmasına

yönelik bir tercih söz konusudur¹⁶⁷.

Başkan, AAİHM'yi temsil eder ve Mahkemenin çalışmalarını yönlendirir. Oturumlara başkanlık eder ve gündemdeki konuları Mahkemenin değerlendirmesine sunar. Mahkemenin önüne gelen vakaların çözüm sırasını belirler, ancak herhangi bir yargıcın talebi üzerine sıra düzeni oy çokluğuyla belirlenir. (AAİHM Statüsü m. 12/2) Başkan, Mahkemeye yılda iki kez, bu sıfatla yürüttüğü faaliyetler hakkında rapor sunar. Ayrıca, AAİHM Statüsü ile Usul Kuralları tarafından kendisine verilen veya Mahkeme tarafından tevdi edilen görevleri yerine getirir. (AAİHM Usul Kuralları m. 4/1) Özel vakalarda başkan, Mahkemeyi temsil etme görevini başkan yardımcısına veya herhangi bir yargıca ya da gerekliyse Mahkeme sekreterine veya sekreter yardımcısına bırakabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 4/2)

Başkan yardımcısı ise başkanın geçici yokluğunda onun yerini alır. Hatta, başkanlık makamının görev süresinin bitiminden önce boşalması durumunda da başkanın yerini alır ve kendi görev süresini tamamlamak üzere Mahkeme tarafından yeni bir başkan yardımcısı seçilir. (AAİHM Statüsü m. 12/3) Başkan yardımcısının sürekli yokluğu durumunda da kalan görev süresini tamamlamak üzere yeni bir başkan yardımcısı seçilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 5/1) Eğer hem başkan hem de başkan yardımcısının yokluğu söz konusuysa, görevleri öncelik düzenine göre belirlenen en kıdemli yargıç yerine getirir. (AAİHM Statüsü m. 12/4, AAİHM Usul Kuralları m. 5/2)

Başkanın görevlerini yerine getirmesine yardım eden Daimî Komisyon da bulunmaktadır. Daimî Komisyon, başkan, başkan yardımcısı ve Mahkemenin ihtiyacına göre atanması başkan tarafından uygun bulunan yargıçlardan oluşur. Bunun yanında, spesifik konularda başka komisyonlar oluşturulması da mümkündür. Hatta, acil vakalarda Mahkemenin oturum hâlinde olmadığı durumlarda, bu komisyonlar başkan tarafından da atanabilir. Daimî Komisyon dahil tüm komisyonlar, uygun olduğu ölçüde AAİHM Usul Kuralları'na göre çalışırlar. (AAİHM Usul Kuralları m. 6) Daimî Komisyon üyelerinden en az birinin Kosta Rika'da ikamet etmesi ve Mahkemenin çalışma dillerini bilmesi uygulamada tercih edilen bir durumdur¹⁶⁸.

---

¹⁶⁷ Buergenthal (1982), s. 234.

¹⁶⁸ Buergenthal (1982), s. 234; Davidson (1997), s. 41.

2.5.5.3. Sekreterlik

Sekreter, Mahkeme tarafından seçilir ve tam zamanlı olarak görev yapar. Sekreterlik ofisi Mahkemenin merkezinin bulunduğu yerdedir. Sekreter, Mahkemenin merkezi dışında yaptığı tüm toplantılara katılır. (AAİHM Statüsü m. 14/2) Sekreter, makamının gerektirdiği hukuki bilgiye sahip, Mahkemenin çalışma dillerine hâkim ve görevlerini yerine getirmek için gereken tecrübeye sahip olmalıdır. (AAİHM Usul Kuralları m. 7/1)

Sekreterin görev süresi beş yıldır ve yeniden seçilmesi mümkündür¹⁶⁹. Bunun yanında, sekreter herhangi bir zamanda Mahkemenin kararıyla azledilebilir. Sekreterin atanmasına veya azline ilişkin kararlar, toplantı yeter sayısının sağlandığı yani en az beş yargıcın bulunduğu bir oturumda, mevcut yargıçların gizli oylarıyla verilir ve bu kararların verilebilmesi için en az dört yargıcın bu yönde oy vermiş olması gereklidir. (AAİHM Usul Kuralları m. 7/2)

Sekretere görevlerinde yardımcı olması ve sekreterin geçici yokluğunda yerine geçebilmesi için sekreterin önerisiyle bir yardımcı sekreter de atanır. (AAİHM Statüsü m. 14/3, AAİHM Usul Kuralları m. 8/1) Diğer sekretarya personeli ise AAİHM Sekreteri'nin görüşü alınarak ADÖ Genel Sekreteri tarafından atanır. (AAİHM Statüsü m. 14/4) Uygulamada, ADÖ Genel Sekreteri, AAİHM Sekreteri tarafından önerilen atamaları yapmaktadır¹⁷⁰. Sekretarya, ADÖ Genel Sekreterliğinin idari standartlarına uygun olarak görev yapar ve AAİHM Sekreterinin doğrudan emri altındadır. Mahkemenin bağımsızlığı ile bağdaşmayan konular dışında tüm konularda görev yapar. (Ame.İHS m. 59, AAİHM Statüsü m. 14/1)

Sekreter ve sekreter yardımcısının görevlerini ifa edemeyecek durumda olmaları hâlinde, Mahkeme başkanı geçici sekreter atayabilir. Ancak eğer sekreter ve sekreter yardımcısı geçici olarak Mahkemede bulunmuyorlarsa, sekreter, yokluğunda görevlerini yerine getirmesi için sekretaryadaki bir hukukçuyu görevlendirebilir.

---

¹⁶⁹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin 25 Nisan 2021 tarihindeki sekreteri Pablo Saavedra Alessandri (Şili), yardımcı sekreteri Romina Sijniensky. (Arjantin)'dir. Bkz. https://www.corteidh.or.cr/recursos_humanos.cfm?lang=en (Erişim tarihi: 05.09.2022).

¹⁷⁰ Buergenthal (1982), s. 234.

(AAİHM Usul Kuralları m. 8/2-3)

Sekreter ve sekreter yardımcısı görevlerini sadakatle yerine getireceklerine ve görevlerini yerine getirirken bilgisine ulaştıkları olguların gizli niteliğine saygı göstereceklerine dair Mahkeme başkanının önünde yemin ederler veya ant içerler. Aynı yemini veya andı görevlerini üstlendikleri sırada, kısa süreli veya geçici görevler üstlenmek üzere çağrılanlar dâhil tüm sekretarya personeli de Mahkeme başkanının önünde, başkan hazır bulunmuyorsa sekreterin önünde gerçekleştirirler. Bütün yemin işlemleri, bir belgeye kaydedilir ve bu belge hem yemin eden hem de yemin ettiren kişi tarafından imzalanır. (AAİHM Usul Kuralları m. 9)

Sekreter, Mahkeme başkanının onayı olması kaydıyla, diğer personeller üzerinde disiplin yetkisine sahiptir. Sekreter üzerindeki disiplin yetkisi ise Mahkemededir. (AAİHM Statüsü m. 20/3) Sekreter, Mahkemenin hükümlerini, danışma görüşlerini, talimatlarını ve diğer kararlarını iletir, Mahkeme oturumlarının tutanaklarını tutar, Mahkemenin tüm toplantılarına katılır, yazışma işlerini yürütür ve belgeleri onaylar. Bunların yanında, başkanın talimatları uyarınca Mahkemenin idaresini yürütür, Mahkeme personelinin çalışmalarını planlar, yönetir ve koordine eder ve Mahkemenin çalışma programları, kuralları, düzenlemeleri ile bütçesine ilişkin taslaklar hazırlar. Ayrıca Mahkeme veya başkan tarafından kendisine verilen görevler ile AAİHM Statüsü veya Usul Kuralları'nda öngörülen görevleri yerine getirir. (AAİHM Usul Kuralları m. 10)

2.5.5.4. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Bütçesi

Ame.İHS'nin 72. maddesinde ve AAİHM Statüsü'nün 26. maddesinde AAİHM'nin bütçesi düzenlenmiştir. Buna göre, Mahkeme kendi bütçesini belirler ve ADÖ Genel Sekreterliği aracılığıyla ADÖ Genel Kurulunun onayına sunar. ADÖ Genel Kurulu bütçeyi onaylamayabilir, ancak bütçede değişiklik yapması mümkün değildir. Aynı şekilde, ADÖ Genel Sekreterliği de bütçede değişiklik yapılmasını öneremez. Bütçe, yargıçlara ödenen maaş ve yolluklar ile Mahkemenin sekretarya giderlerini kapsayacak şekilde belirlenir. Bütçenin idaresi Mahkemeye aittir. Bütçe yetersizliği

Mahkemenin en büyük sorunlarından biridir¹⁷¹. Hatta Mahkemenin eski yargıçlarından Diego García-Sayán, 2012 tarihli bir makalesinde AAİHM’yi fikirleri veya insan haklarına bağlılığı bakımından değil, bütçesinin büyüklüğü bakımından dünyanın en fakir uluslararası mahkemesi olarak nitelendirmiştir¹⁷².

AAİHM’nin dört ana gelir kaynağı mevcuttur. Bunlar ADÖ Düzenli Fonu, uluslararası işbirliği projeleri, üye devletlerin gönüllü katkıları ve diğer özel gelirlerdir. AAİHM’nin 2020 yılındaki geliri toplam 7.203.132,12 Amerikan dolarıdır. Bu gelirin %71,69’u olan 5.163.697,50 doları ADÖ Düzenli Fonu tarafından sağlanmıştır. Bunu, 1.525.018,49 dolar ile gelirin %21,17’sini oluşturan uluslararası işbirlikleri takip etmektedir. Kosta Rika (105.609,11 dolar), Meksika (400.000,00 dolar) ve Peru (8.807,02 dolar) tarafından yapılan gönüllü katkılar da AAİHM’nin 2020 yılı gelirin %7,14’ünü (toplam 514.416,13 dolar) oluşturmaktadır.

AAİHM’nin 2021 yılı bütçesi 20 Ekim 2020 tarihinde Washington’da sanal olarak gerçekleştirilen 50. Genel Kurulda 5.024.000,00 Amerikan doları olarak kabul edilmiştir. Ancak bütçenin, Meksika’nın Cancun kentinde Haziran 2017’de yapılan ADÖ Genel Kurulunda AAİHM’nin bütçesinin üç yıl içinde iki katına çıkarılmasına dair verilen karara uygun olmadığı yani 2017’deki bütçenin iki katına tekabül etmediği belirtilmelidir. 2017 yılında ADÖ Düzenli Fonunca AAİHM’ye sağlanan bütçe yaklaşık 2.756.200,00 Amerikan dolarıdır. Bu nedenle, 2020 yılı itibariyle ADÖ tarafından tahsis edilen bütçenin 5.512.400,00 dolara yükselmiş olması gerekliydi. Bu husus, AAİHM’nin ADÖ Genel Kuruluna sunduğu 2020 yılı yıllık raporunda da belirtilmiştir¹⁷³.

AAİHM’nin 2021 yılındaki geliri ise toplam 8.329.573,40 Amerikan dolarıdır. Bu gelirin %60,32’si olan 5.024.000,00 doları ADÖ Düzenli Fonu tarafından sağlanmıştır. Bunu, 2.405.916,27 dolar ile gelirin %28,88’sini oluşturan uluslararası işbirlikleri takip etmektedir. Kosta Rika (99.657,13 dolar) ve Meksika (800.000,00 dolar) tarafından yapılan gönüllü katkılar da AAİHM’nin 2021 yılı gelirin %10,80’ini (toplam 899.657,13 dolar) oluşturmaktadır.

---

¹⁷¹ Grossman (1998), s. 191.

¹⁷² García-Sayán (2012), s. 105.

¹⁷³ <https://www.corteidh.or.cr/docs/informe2020/ingles.pdf> (Erişim tarihi: 30.04.2021).

AAİHM'nin 2022 yılı bütçesi ise 10-12 Kasım 2022 tarihinde Guatemala City'de sanal olarak gerçekleştirilen 51. Genel Kurulda 5.024.000,00 Amerikan doları olarak kabul edilmiştir. 2021 yılıyla aynı şekilde 2022 bütçesinin de Haziran 2017'de yapılan ADÖ Genel Kurulunda AAİHM'nin bütçesinin üç yıl içinde iki katına çıkarılmasına dair verilen karara uygun olmadığı görülmektedir. Bu husus, AAİHM'nin ADÖ Genel Kuruluna sunduğu 2021 yılı yıllık raporunda da belirtilmiştir¹⁷⁴.

2.5.6. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Çalışması

2.5.6.1. Oturumlar

AAİHM, sürekli çalışan bir mahkeme değildir¹⁷⁵, olağan ve olağanüstü oturumlar yapabilir. (AAİHM Statüsü m. 22/1) Mahkeme, önceki olağan oturumda kararlaştırılan tarihlerde, görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli olağan oturum dönemlerini düzenler. İstisnai hâllerde başkan, yargıçlarla istişare ederek oturumların tarihlerini değiştirebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 11) Mahkeme her yıl, her biri iki hafta süren dört olağan oturum gerçekleştirir¹⁷⁶. Olağanüstü oturumlar için ise, toplanma çağrısı kendi inisiyatifiyle veya yargıçların çoğunluğunun talebi üzerine Mahkeme başkanı tarafından yapılabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 12)

Mahkeme oturumlarda, çekişmeli davalara ilişkin duruşmalar gerçekleştirme, geçici önlemlere karar verme, danışma görüşü ortaya koyma ve kararlarının yerine getirilip getirilmediğine ilişkin denetimler yapma gibi faaliyetlerde bulunur¹⁷⁷.

Oturumlar, kural olarak Mahkemenin merkezinin bulunduğu yerde yani San José'de yapılır. Ancak oturumların Mahkemenin merkezinden başka bir ADÖ üyesi devletin ülkesinde yapılması da mümkündür. Bunun için, Mahkeme çoğunluğunun bu yönde bir isteğinin ve ilgili devletin önceden verilmiş rızasının bulunması gerekir. (AAİHM

¹⁷⁴ <https://www.corteidh.or.cr/docs/informe2021/ingles.pdf> (Erişim tarihi: 05.09.2022).

¹⁷⁵ Davidson (1997), s. 137, 139; Harris, D. (1998) *Regional Protection of Human Rights: The Inter-American Achievement*, in Harris, D. J. and Livingstone, S., eds., *The Inter-American System of Human Rights*. New York: Oxford University Press, s. 3.

¹⁷⁶ Cerna (2004), s. 197.

¹⁷⁷ Aslan (2012), s. 282.

Usul Kuralları m. 13) Latin Amerika ülkelerinde düzenli olarak oturumlar gerçekleştirilmektedir. Oturumun gerçekleştirildiği ülkelerin desteğiyle Mahkeme, işlemlerini nispeten daha az masrafla yürütebilmektedir. Bunun yanı sıra, oturumların farklı ülkelerde gerçekleştirilmesi, Mahkeme için sembolik olarak ve sosyal açıdan önem arz etmektedir¹⁷⁸.

2.5.6.2. Duruşmalar, Müzakereler ve Kararlar

Duruşmalar, AAİHM'nin uygun gördüğü zamanlarda ve aleni olarak yapılır. AAİHM'nin, duruşmanın kapalı yapılmasına karar vermesi de mümkündür. Müzakereler ise kapalı yapılır ve gizli tutulur. Müzakerelerde yalnızca yargıçlar yer alır, ancak, Mahkeme sekreteri, sekreter yardımcısı veya bunların vekilleri ya da gerekli sekreteryaya personeli de katılabilir. Mahkemenin özel kararıyla izin verilen ve yemin eden ya da ant içen kişiler dışında başka hiç kimse müzakerelere kabul edilemez. (AAİHM Statüsü m. 24/1-2, AAİHM Usul Kuralları m. 15/1-2) Mahkemenin duruşmaları ve müzakereleri, sesli olarak kayıt altına alınır. (AAİHM Usul Kuralları m. 15/4)

Oylama gerektiren tüm hususlar, Mahkemenin çalışma dillerinden birinde, açık ve kesin terimlerle ifade edilmelidir. Yargıçlardan herhangi birinin talebi üzerine, sekreteryaya, oylama gerektiren hususları belirten metni diğer çalışma dillerinden birine çevirip oylamadan önce dağıtabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 15/3) Başkan, her bir konuyu tek tek oylamaya sunar. Her yargıç lehe veya aleyhe oy kullanmalıdır, çekimser kalınması mümkün değildir. Oylamaya, en kıdemsiz yargıçtan başlanır. (AAİHM Usul Kuralları m. 16/1-2)

Kararlar oylamada hazır bulunan yargıçların çoğunluğuyla alınır. Oylarda eşitlik olması hâlinde ise Mahkeme başkanının oyu belirleyici olur. (AAİHM Statüsü m. 23, AAİHM Usul Kuralları m. 16/3-4) Mahkemenin kararları, hükümleri ve görüşleri açık duruşmada verilir ve taraflara yazılı olarak tebliğ edilir. Bunun yanında, kararlar, hükümler, görüşler, yargıçların bireysel oyları ve görüşleri ve Mahkemenin uygun gördüğü diğer veriler veya vakanın arka planındaki bilgilerle birlikte yayınlanır.

---

¹⁷⁸ Dembour, M.-B. (2015) *When Humans Become Migrants – Study of the European Court of Human Rights with an Inter-American Counterpoint*. New York: Oxford University Press, s. 308.

(AAİHM Statüsü m. 24/3)

BÖLÜM 3: AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN YETKİLERİ VE YETKİLERİNİN KAPSAMI

3.1. Amerikalular Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Yetkisi

AAİHM'nin üç temel yetkisi bulunmaktadır. Bunlar bağlayıcı kararlar verebildiği çekişmeli yargı yetkisi ile geçici önlem alma yetkisi ve danışma görüşü verme yetkisidir¹⁷⁹. Bu bölüm altında AAİHM'nin anılan yetkileri açıklanacaktır. Geçici önlem alma yetkisi, çekişmeli yargı yetkisinden ayrı olarak incelenmiştir. Zira, aşağıda açıklanacağı üzere, geçici önlem alma yetkisinin kullanılabilmesi için ilgili vakanın Mahkemenin önünde bulunması gerekmemekte, henüz Mahkemeye intikal ettirilmemiş vakalar açısından da belirli durumlarda geçici önlem kararı verilebilmektedir. Bunun yanında, geçici önlem kararı verilmiş bir vakanın daha sonra Mahkemeye sunulması zorunluluğu da bulunmamaktadır. Bu nedenle geçici önlem alma yetkisi ayrı bir yetki olarak incelenmiştir.

Ayrıca AAİHM, devletlerle, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğiyle eğitimler düzenleyebilir, ortak yayınlar hazırlayabilir ve konferanslar yapabilir¹⁸⁰.

3.1.1. Çekişmeli Yargı Yetkisi

Ame.İHS tarafı bir devlet, onay veya katılım belgesini tevdi ederken veya daha sonra herhangi bir zamanda AAİHM'nin, Ame.İHS madde 62 gereğince, Ame.İHS'nin yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin konulardaki yargı yetkisini tanıdığını beyan edebilir. Dolayısıyla, bir devletin Ame.İHS'yi onaylaması AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiş sayılması anlamına gelmez¹⁸¹. Kabul beyanı, daha önce de belirtildiği üzere, karşılıklılık şartıyla, belirli bir süre için ya da belirli durumlar için yapılabileceği gibi kayıtsız şartsız da yapılabilir. Kabul beyanının karşılıklılık şartı veya belirli süreler ya da belirli vakalarla sınırlanabilmesi, insan haklarının sürekli ve etkin koruma altına alınmasını engelleyici nitelik taşıdığı gerekçesiyle

¹⁷⁹ García-Sayán (2012), s. 104.

¹⁸⁰ Çamurcuoğlu (2019), s. 738.

¹⁸¹ Buergenthal (1982), s. 236.; Vargas (1984), s. 603.

eleştirilmiştir¹⁸².

AAİHM'nin çekişmeli yargı yetkisine konu olan herhangi bir hak ihlali iddiası, bireysel başvuru veya devlet başvurusu şeklinde sunulmuş olabilir. Ancak, AAİHM'ye bireysel başvuru denildiğinde Mahkemeye doğrudan bireylerin başvurabileceği anlaşılmalıdır. Zira bireylerin AAİHK'ye başvurabilmesi mümkünse de AAİHM'ye ancak taraf devletler veya Komisyon vaka götürebilir. Bireylerin doğrudan AAİHM'ye başvuramaması, Mahkemenin bireylerin haklarını koruyucu niteliği de göz önünde bulundurulduğunda, eleştirilmektedir¹⁸³. Bu bağlamda, doğrudan Mahkemeye başvurulamaması durumunun bireylerin Mahkemeyi başvuru mercii olarak görmesine yönelik algıyı zorlaştırdığı belirtilmektedir¹⁸⁴. Buna rağmen, başvuru sisteminin somut vakada adaleti sağlamanın yanı sıra insan hakları konusunda gerilemeyi önlemenin, demokrasiyi genişletmenin ve bölgesel insan hakları standartlarını oluşturmanın bir yolu olduğu da ifade edilmektedir¹⁸⁵.

Ame.İHS madde 62/3'e göre AAİHM'nin yargı yetkisi, davaya taraf devletlerin bu yetkiyi özel bir beyanla veya özel bir andlaşmayla tanımaları koşuluyla, Ame.İHS'nin hükümlerinin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin tüm vakaları kapsar. Bu bağlamda Mahkeme, Komisyonun hazırladığı rapordaki olgularla, bulgularla ve hukuki değerlendirmelerle bağlı değildir, bunlar üzerinde inceleme yapma yetkisine sahiptir¹⁸⁶. Bu durum vakaların iki kere kanıtlanması, tanık dinlenmesi veya delil incelenmesi gibi usuli faaliyetlerin AAİHK'nin ardından Mahkemenin nezdinde tekrarlanması ve dolayısıyla yargılama masraflarının artması anlamına gelmesi nedeniyle usul ekonomisi açısından eleştirilmiştir. Ek olarak, vaka Mahkeme önüne gelene kadar geçen zaman nedeniyle delillerin kaybolabilmesi ve tanıkların olayın ayrıntılarını unutmaları gibi dezavantajlı durumlar da yaratabilmektedir. Bunun yanında, her vakanın zaten Mahkeme tarafından yeniden incelenmesi, devletlerin Komisyon önündeki işlemlerde işbirliği yapmasına gerek olmadığı imajı oluşturarak Komisyonu zayıflatmaktadır¹⁸⁷.

---

¹⁸² Çamurcuoğlu (2019), s. 737.

¹⁸³ Gemalmaz (2012), s. 376.

¹⁸⁴ Dwyer (1990), s. 145.

¹⁸⁵ Grossman (2000), s. 17.

¹⁸⁶ Harris (1998) *Regional Protection of Human Rights: The Inter-American Achievement*, s. 26; Gemalmaz (2012), s. 377.

¹⁸⁷ Grossman (2008), s. 1280; Çapan (2014), s. 35-36.

Mahkeme, kuruluşundan itibaren ilk altı yıl içinde sadece bir vakayı incelemiştir. Bu vaka, Mahkemenin çekişmeli yargı yetkisi kapsamında önüne gelen ilk vaka olan, *Viviana Gallardo et al.*¹⁸⁸ vakasıdır¹⁸⁹. Aşağıda, “AAİHM Başvuru Süreci” – “AAİHK Aşaması” başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, *Viviana Gallardo et al.* vakasında Komisyon aşaması tamamlanmadan Mahkemeye başvurulamayacağına, dolayısıyla Ame.İHS’de öngörülen usullerden feragat edilemeyeceğine hükmedilmiştir.

Mahkeme, çekişmeli yargı yetkisi kapsamında, bir hak ihlalinin gerçekleştiğine karar verirse, mağdur olduğu tespit edilen kişiye ihlal edilen hakkının sağlanmasına, uygun hak arama yollarının sağlanmasına ve bu kişinin gerekirse zararının tazmin edilmesine hükmedebilir¹⁹⁰. Çekişmeli yargı yetkisi kapsamında yapılan yargılama usulü “Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi’nde Yargılama Usulü” başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanacaktır. Bu bağlamda, hak ihlallerinin yol açtığı zararların onarımı ve tazmini konusu ile çekişmeli yargılama sonucunda verilen hükmün yorumlanması konusu da aşağıda “Kararlar ve Hüküm” başlığı altında açıklanacaktır.

3.1.2. Geçici Önlem Alma Yetkisi

Mahkeme, çok ciddi ve acil durumlarda ve kişilerin uğrayacakları telafisi olanaksız zararların önüne geçmek amacıyla, gerektiğinde, incelemekte olduğu konularda uygun gördüğü geçici önlemleri (*provisional measures*) re’sen alabilir. Henüz AAİHM’ye sunulmamış bir vakaya ilişkin olarak ise AAİHK’nin talebi üzerine Mahkeme geçici önlem almak için harekete geçebilir. (Ame.İHS m. 63/2, AAİHM Usul Kuralları m. 27/1-2)

---

¹⁸⁸ I-ACt.HR, In the matter of Viviana Gallardo et al., Series A No. 101; I-ACt.HR, Viviana Gallardo et al. v. Costa Rica, Decision of July 22, 1981; I-ACt.HR, Viviana Gallardo et al. v. Costa Rica, Decision of November 13, 1981.

¹⁸⁹ Gemalmaz (1994), s. 194; Hawkins and Jacoby (2010), s. 46.

¹⁹⁰ Buergenthal (1982), s. 240; Gonzalez-Salzberg, D. D. (2013) *Do States Comply with the Compulsory Judgments of the Inter-American Court of Human Rights? An Empirical Study of the Compliance with 330 Measures of Reparation*, Revista do Instituto Brasileiro de Direitos Humanos, 13(13), s. 94; Yücel Dericiler, Ö. (2014) *Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri – Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme*. İstanbul: XII Levha Yayıncılık, s. 219-220; Seymen Çakar (2018), s. 431.

AAİHM'nin gerek önündeki vakada re'sen gerekse de henüz kendisine sunulmamış bir vakada AAİHK'nin talebiyle geçici önleme karar verebilmesi için ilgili devletin Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş olmasının bir ön koşul teşkil ettiği doktrinde belirtilmiştir¹⁹¹. Ancak henüz kendisine sunulmamış bir vakada Mahkemenin geçici önleme karar verebilmesi için Ame.İHS'ye taraf olmanın yeterli olduğu, ayrıca AAİHM'nin yargı yetkisinin kabul edilmesinin aranmasına gerek olmadığı yönünde görüş de mevcuttur¹⁹². Bu görüş geçici önlem alma yetkisinin çekişmeli yargı yetkisinin bir parçası olmadığı temeline dayandırılmıştır. Bu bağlamda Mahkemenin geçici önlem kararı vermesinin vakayı Mahkemeye sunma zorunluluğu getirmediği ve geçici önlem kararlarının esas hakkında bir ön yargı oluşturmadığı olgularına dayanılmıştır. Bu olgular gerçeği yansıtsa da AAİHM tarafından benimsenen uygulama, geçici önlem talep edilecek devletin AAİHM'nin yargı yetkisini kabul ettiğine dair beyanda bulunmuş olmasıdır. AAİHM, geçici önlem kararlarında ilgili devletin yargı yetkisini kabul etmiş olduğunu en az bir kere belirtmiştir¹⁹³.

Devletlerin herhangi bir zamanda veya herhangi bir vaka özelinde AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmesi mümkün olduğundan, Komisyon, henüz AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmemiş devletlerle ilgili vakalarda da geçici önlem talep edebilmektedir¹⁹⁴. Mahkeme, önüne gelen geçici önlem talebinde, ön inceleme olarak yargı yetkisinin bulunup bulunmadığını tespit eder. Ancak yargı yetkisinin olup olmadığı konusunda bir sorun ortaya çıkarsa ve ciddi ve acil bir vaka söz konusuysa, uluslararası uygulamaya paralel olarak AAİHM'nin yargı yetkisine sahip olduğunu *prima facie* olarak göstermesinin yeterli olması gerektiği doktrinde belirtilmektedir¹⁹⁵. Bunun yanında, eski AAİHM Başkanı Rafael Nieto Navia'nın desteklediği,

---

¹⁹¹ Buergenthal (1982), s. 241; Shelton, D. (1983) *Implementation Procedures of the American Convention on Human Rights*, German Yearbook of International Law, 26, s. 251; Dwyer, A. S., (1990) *The Inter-American Court of Human Rights: Towards Establishing an Effective Regional Contentious Jurisdiction*, Boston College International and Comparative Law Review, 13(1), s. 134; Gemalmaz, M. S. (2007) *Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukukunda "Geçici Önlem" (Kapsam, İşlev, Yetkili Organ, Uygulama ve Değerlendirme) İkinci Kitap*. 1. baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık, s. 12; Thomas Buergenthal, Rafael Nieto Navia, Jo M. Pasqualucci ve Héctor Gros Espiell tarafından bu görüş desteklenmektedir. Bkz. Burbano Herrera (2010), p. 34-36; Gemalmaz (2012), s. 380.

¹⁹² H. Faundez Ledesme tarafından bu görüş desteklenmektedir. Bkz. Burbano Herrera (2010), s. 32-33.

¹⁹³ Geçici önleme karar verilebilmesi için devletlerin AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiş olması gerekir gerekmediğine ilişkin görüşler hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. Burbano Herrera (2010), s. 32-37.

¹⁹⁴ Gemalmaz (2007), s. 73.

¹⁹⁵ Buergenthal (1982), s. 241; Shelton (1983), s. 251; Pasqualucci (1993), s. 826; Gemalmaz (2007), s. 74.

AAİHM'nin yargı yetkisine sahip olduğunu *prima facie* olarak göstermesinin yeterli olmadığı, bu konuda şüpheye yer vermeyecek şekilde açıklık olması gerektiği yönünde görüş de mevcuttur¹⁹⁶. Ancak Mahkeme, yalnızca kendisinin yargı yetkisine sahip olduğuna inanmasının yeterli olduğu görüşünü benimsemektedir¹⁹⁷. Hatta Mahkemenin yetkisinin bulunmadığına ilişkin ilk itirazlar yapılmış olsa dahi geçici önlem kararı verilmesinin mümkün olduğu ileri sürülmüştür¹⁹⁸.

AAİHM, yalnızca Ame.İHS'de yer alan haklarla ilgili geçici önlem kararı vermiştir¹⁹⁹. Bununla birlikte, Ame.İHS'de bulunan tüm hakların geçici önlemlerle korunup korunamayacağı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre Ame.İHS'de yer alan tüm haklar, 63/2. maddede belirtilen çok ciddi ve acil durumlar ile kişilerin uğrayacakları telafisi olanaksız zararların söz konusu olması şartlarını taşıması hâlinde, geçici önlemlerle korunabilir. Bu görüş insan haklarının bölünmezliğine dayandırılmaktadır²⁰⁰. Farklı görüşe göre ise, Ame.İHS'nin 63/2. maddesinde bahsedilen şartlar belirli haklar konusunda söz konusu olabilir. Bu haklar yaşam hakkı (m. 4), insanca muamele görme hakkı (m. 5), kişi özgürlüğü hakkı (m. 7), adil yargılanma hakkıdır (m. 8)²⁰¹. Zaten AAİHM başlangıçta geçici önlem kararlarını ölüm cezasının infazını engellemek amacıyla kullanmıştır²⁰². Bu görüş belirtilen hakların ihlal edilmesi durumunda diğer haklardan yararlanmanın da mümkün olmayacağını dolayısıyla bu hakların hiyerarşik olarak diğer haklardan daha üstün olduğunu ileri sürmektedir²⁰³. Kanaatimizce hakları kısıtlı tutmak Ame.İHS'nin amacıyla bağdaşmaz bir durum yaratabilir. Zira zaten geçici önlem kararı alınabilmesi için çok ciddi ve acil durumlar ile kişilerin uğrayacakları telafisi olanaksız zararların söz konusu olması şartı mevcut olduğu için her hakkın ihlali geçici önlem kararı alınmasına sebep olmaz. Ancak, temel insan haklarının önemi göz önünde bulundurulduğunda anılan şartların vakalar özelinde değerlendirilmesi, baştan geçici önlem kararı alınabilecek hakların sınırlanmasından daha yerinde olur.

---

¹⁹⁶ Burbano Herrera (2010), s. 35.

¹⁹⁷ Burbano Herrera (2010), s. 35-36.

¹⁹⁸ Burbano Herrera (2010), s. 58.

¹⁹⁹ Burbano Herrera (2010), s. 48.

²⁰⁰ Burbano Herrera (2010), s. 86-87.

²⁰¹ Burbano Herrera (2010), s. 49.

²⁰² Çapan (2014), s. 36.

²⁰³ Burbano Herrera (2010), s. 86.

3.1.2.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun Geçici Önlem Talep Etme Kararı

AAİHK, geçici önlem talep edilmesine karar verirken önlemden yararlanacak kişilerin ve temsilcilerinin görüşlerini göz önünde bulundurur. Zira zaten başvuru, mağdur veya temsilcisi ya da yakını ve hükümet dışı örgütler de AAİHK'den geçici önlem talebinde bulunmasını isteyebilirler²⁰⁴. Ancak, AAİHM'nin önünde olmayan bir vakaya ilişkin geçici önlem ancak AAİHK talep edebilir. Bu bağlamda, Komisyonun henüz önünde olmayan bir olayla ilgili AAİHM'den geçici önlem talep edemeyeceği sorusu akla gelebilir. Bu soruyu cevaplayacak herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Ame.İHS'de bir sınırlama olmadığı, sadece AAİHM önünde olmayan vakalar hakkında AAİHK'nin başvurabileceği yönünde sınırlandırma yapıldığı, dolayısıyla geçici önlemlerin doğası ve hakların etkin şekilde korunması amacı dikkate alındığında talep edilebilmesi gerektiği belirtilmiştir²⁰⁵.

AAİHK'nin geçici önlem talep ederken dikkate alacağı birtakım hususlar açıkça belirlenmiştir. Bunlar; ilgili devletin Komisyon tarafından verilen önleyici tedbirleri uygulamaması, önleyici tedbirlerin etkili olmaması, AAİHM'ye sunulan bir vakayla ilişkili bir önleyici tedbirin bulunması veya AAİHK'nin istenilen önlemin etkililiği için gerekli görürse sunacağı bu amacı taşıyan gerekçeleridir. (AAİHK Usul Kuralları m. 76) Komisyon, geçici önlem talebiyle birlikte tehlikede olan kişilerin korunması için gereken spesifik önlemleri de belirtebilir²⁰⁶.

Komisyon tarafından geçici önlem talebinde bulunurken dikkate alınacak olan önleyici tedbirler ile Mahkemenin önündeki bir vakaya ilişkin olarak veya henüz kendisine sunulmamış bir vakada Komisyonun talebiyle alınan geçici önlemler karıştırılmamalıdır. Komisyon, bir başvuruyla ilgili olsun veya olmasın, bir kişiye ya da Amerikalılar arası sistem organları önünde derdest olan bir başvurunun veya vakanın konusuna geri dönülemez şekilde zarar verme riski olan ciddi ve acil durumlarda re'sen veya talep üzerine, ilgili devletten önleyici tedbirler alınmasını

---

²⁰⁴ Burbano Herrera (2010), s. 8.

²⁰⁵ Çapan (2014), s. 37.

²⁰⁶ Burbano Herrera (2010), s. 9.

isteyebilir²⁰⁷. Komisyon önleyici tedbirleri ADÖ Şartı'nın 106. maddesi, Ame.İHS'nin 41/b maddesi, AAİHK Statüsü'nün 18/b maddesi ve Kişilerin Zorla Kaybedilmesine İlişkin Amerikan Sözleşmesi'nin XIII. maddesi uyarınca talep edebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 25/1)

AAİHK'nin devletlerden talep edebileceği önleyici tedbirler ile AAİHM'nin alacağı geçici önlem kararları arasındaki ilişki ayrıca bir hükümle düzenlenmiştir. Buna göre aynı konuyla ilgili alınan her türlü önleyici tedbir, Mahkeme, Komisyonun geçici önlem talebi hakkındaki kararını taraflara bildirinceye kadar yürürlükte kalır. (AAİHK Usul Kuralları m. 25/12) Komisyonun kendi önleyici tedbir alabilmesinin yanında Mahkemeden geçici önlem talep edebilmesinin, önleyici tedbirlerin etkililiğini artırdığı söylenebilir. Zira bir devlet Komisyonun önleyici tedbir talebini yerine getirmese, Komisyonun aynı hususta geçici önlem kararı alınması için Mahkemeye başvurabileceği ihtimali öngörülebilirdir. Komisyonun geçici önlem taleplerinin de Mahkeme tarafından yüksek oranda kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu ihtimalin caydırıcı niteliğinin AAİHK'nin önleyici tedbir işlemlerine güç kattığı görülmektedir²⁰⁸. Ancak Komisyonun geçici önlem talebinin Mahkeme tarafından reddedilmesi de mümkündür. AAİHM'nin geçici önlem talebinin reddine karar vermesi durumunda Komisyon, konu hakkındaki yeni bir önleyici tedbir talebini, ancak talebi haklı kılan yeni olgular mevcutsa dikkate alır, aksi durumda talebi dikkate almaz. Herhâlde Komisyon, durumu gözlemek için başka mekanizmaların kullanımını da değerlendirebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 25/13)

AAİHK'nin talebi üzerine AAİHM tarafından geçici önleme karar verilmesinin, AAİHK'nin güç kazanmasını sağladığı da belirtilmektedir²⁰⁹. Bu bağlamda, AAİHM'nin ölüm cezasının söz konusu olduğu bir vakaya ilişkin olarak verdiği geçici önlem kararı örnek gösterilebilir. Bu karara göre devletin, mağdur olduğu iddia edilen kişiler hakkındaki ölüm cezasının infaz etmesiyle telafisi mümkün olmayan bir durum söz konusu olur. Böyle bir davranış Komisyonun yetkisinin inkârı anlamına gelir ve Amerikalılar arası sistemin özünü olumsuz yönde etkileyerek Ame.İHS'nin amacı ile

---

²⁰⁷ AAİHK'nin Türkçeye çevrilmiş bir önleyici tedbir kararı örneği için bkz. Gemalmaz, H. B. (çev.) (2002) "Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Önleyici Tedbir Kararları", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 22(2), s. 1167-1172.

²⁰⁸ Gemalmaz (2007), s. 33.

²⁰⁹ Gemalmaz (2007), s. 76-77; Gemalmaz (2012), s. 385.

bağdaşmaz bir durum yaratır²¹⁰. Yine AAİHM başka bir geçici önlem kararında, geçici önlem alınması talebinin AAİHK'den geldiğini göz önünde bulundurarak vakaya ilişkin belirtilen hususların güvenilir olduğunu ve geçici önlem kararı alınabilmesi için gerekli şartların varlığını *prima facie* ortaya koyduğunu belirtmiştir²¹¹. Fakat Mahkemenin, Komisyonun vakadaki olayların prensipte doğru olduğunu göstermek için yeterli bilgi sağlamadığı gerekçesiyle reddettiği geçici önlem talepleri de mevcuttur²¹².

3.1.2.2. Mağdurların veya Mağdur Olduğu İddia Edilenlerin ya da Temsilcilerinin Geçici Önlem Talep Etmesi

Mağdurlar veya mağdur olduğu iddia edilenler ya da temsilcileri de Mahkeme önündeki çekişmeli yargılamalarda, vakanın konusu ile ilgili olan geçici önlemler alınması için doğrudan talepte bulunabilirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/3)²¹³ Mağdurlar veya mağdur olduğu iddia edilenler ya da temsilcilerinin doğrudan geçici önlem talep edebilmesi 2004 yılında AAİHM Usul Kuralları'nda yapılan değişikliklerle mümkün olmuştur. Daha önce yalnızca mağdurların veya yakınlarının temsilcileri onarım aşamasında Mahkeme önündeki yargılamaya katılabiliyorken, 2001 yılında mağdurlar veya yakınları ya da temsilcilerine vakanın kabul edilebilirliği kararının ardından yargılamaya özerk olarak katılma imkânı tanınmıştı²¹⁴. Mahkeme'nin önünde bulunmayan bir vakada geçici önlem kararı alınmasını yalnızca Komisyon talep edebiliyorken, Mahkeme önündeki bir vakada hem re'sen geçici önleme karar verilebilmesi hem de mağdurlar veya mağdur olduğu iddia edilenler ya da temsilcilerinin geçici önlem talep edebilmesi başvuru imkanını genişletmiştir²¹⁵.

Bu talep, herhangi bir iletişim aracıyla, Başkanlığa veya Mahkemenin herhangi bir yargıcına ya da Sekreterliğe iletilebilir. Herhâlde talebi alan kişi, talebi derhâl

²¹⁰ I-ACt.HR, James, Briggs, Noel, Garcia and Bethel Cases, Order of the I-ACt.HR of June 14, 1998, Provisional Measures Requested by the Inter-American Commission on Human Rights in the Matter of the Republic of Trinidad and Tobago, 14.06.1998, s. 3, Considering para. 8.

²¹¹ I-ACt.HR, Caballero Delgado and Santana Case, Order of the I-ACt.HR of December 7, 1994, Provisional Measures Requested by the Inter-American Commission on Human Rights in the Matter of Colombia, 07.12.1994, s. 2, Considering para. 3.

²¹² Geçici önlem talebinin bu nedenle kabul edilmediği örnek bir vakalar için bkz. *Case 11.083- Chipoco Case, Case 11.015 and Case 11.048- Case of Peruvian Penitentiaries in Medina* (1994), s. 464-465.

²¹³ AAİHM Usul Kuralları m. 27/3 hükmünün analizi için bkz. Gemalmaz (2007), s. 20-22.

²¹⁴ Sürece ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz. Burbano Herrera (2010), s. 18-25.

²¹⁵ Burbano Herrera (2010) s. 3, 7, 16.

Mahkeme Başkanlığına sunar. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/4) Dilekçe sahibi geçici tedbir talep ettiğinde konunun neden acil olduğunu, zararın ne şekilde onarılmaz olabileceğini ve bu zararı önlemek için ne gibi önlemler alınması gerektiğini belirtmelidir²¹⁶. Bir tutuklu ya da hükümlüye hızlı ve yeterli tıbbi yardım sağlanması veya sınır dışı edilme ya da idam gibi kararların durdurulması gibi özel tedbirler dilekçe sahibi tarafından bildirilmelidir²¹⁷.

Mağdur olduğu iddia edilenler açısından, herhangi bir Mahkeme hükmü bulunmadığından geçici önlem talep edebilmeleri olağan bir uygulamadır. Ancak mağdurlar, haklarının ihlal edildiği Mahkemece tespit edilmiş olan kişilerdir, dolayısıyla aslında başvuruları sonuçlanmış kişilerdir. Bu nedenle mağdurların zaten hakkında karar verilmiş bir vakada geçici tedbir talebinde bulunabilmeleri olağan değildir. Ancak AAİHM'nin bizzat gerçekleştirdiği hükmün takibi uygulaması, hükümden sonraki sürece de dahil olmasını sağlamaktadır. Böylece mağdurların da AAİHM hükmünün yerine getirilmediğinden bahisle geçici tedbir talep edebilme hakları bulunmaktadır. Amerikalılar arası sistemin öne çıkan özelliklerinden biri mağdurların geçici tedbir talep edebilmesi hakkı ve bu hakkın normatif olarak açıkça düzenlenmiş olmasıdır²¹⁸. Yalnızca mağdurlar değil, Komisyon da vakanın esası hakkında karar verilse bile Mahkemeden geçici önlem talep edebilir. Esasa ilişkin karardan sonra bile geçici önlem talep edilebiliyorken, önceden talep edilmiş olan geçici önlemin esasa ilişkin karar verildikten sonra da yürürlükte kalabilmesi doğaldır²¹⁹.

3.1.2.3. Geçici Önlem Kararının Yararlanıcıları

Geçici önlem kararından yararlanacak kişilerin ismen belirlenebilir olması gerekir. Ancak, AAİHM'nin yaygın bir uygulaması, ismen belirtilmiş olmasa da belli bir gruba mensup olduğu belirlenebilen, objektif unsurlarla tespit edilebilen kişilerin geçici önlem kapsamında korunmasına karar verilmesidir²²⁰. Nitekim Haitili ve Haiti kökenli

---

²¹⁶ Burbano Herrera (2010) s. 67.

²¹⁷ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 122.

²¹⁸ Gemalmaz (2007), s. 21.

²¹⁹ Burbano Herrera (2010), s. 17.

²²⁰ Gemalmaz (2007), s. 69.; Burbano Herrera (2010), s. 3, 68.

Dominikli kişiler vakasında belli bir topluluk mensupları oldukları belirlenen kişilerin korunmasının mümkün olduğu belirtilmiştir²²¹. Geçici önlemden yararlanacak kişilerin ismen belirtilmesi yerine topluluk olarak ele alınmasının; cezaevi, tutukevi, sağlık kuruluşu gibi kurumlarda bulunan kişilerin geçici önlem süresince değişebileceği ya da yerli halklar açısından doğum, ölüm, evlenme veya ayrılma gibi nedenlerle değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulduğunda önemi ortaya çıkmaktadır²²². Geçici önlemden yararlanan kişiler mağdur olduğu iddia edilenler dışında, tanıklar, mağdur olduğu iddia edilenlerin akrabaları veya yakınları ya da iş arkadaşları, hakimler, savcılar, medya çalışanları olabilirler²²³.

3.1.2.4. Geçici Önlem Talebinin İncelenmesi

Mahkeme, uygun gördüğü takdirde, konu ve taraflar aynı olduğunda, geçici önlem başvurularının birleştirilmesine karar verebilir. Bu durumda, daha sonra yargılama usulü kısmında bahsedilecek olan AAİHM Usul Kuralları'nın 30. maddesinde belirtilen birleşmeye dair hükümler uygulanır. (AAİHM Usul Kuralları m. 30/4)

Oturum hâlindeyse Mahkeme, oturum hâlinde değilse Başkanlık, mümkün ve gerekli gördüğü takdirde, talep edilen önleme karar vermeden önce ilgili devletten, AAİHK'den veya önlemden yararlananların temsilcilerinden geçici önlem talebi hakkında bilgi vermelerini isteyebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/5) Eğer verilen bilgilerde eksiklik olduğunu tespit ederse AAİHM, eksikliklerin tamamlanmasını isteyebilir. Bu bağlamda AAİHM'nin tamamlanması gereken bilginin tam olarak ne olduğunu belirtmesi de mümkündür. Aynı şekilde, verilen bilgilerin karmaşık olması hâlinde bu bilgilerin açıklanması da talep edilebilir²²⁴.

Mahkeme veya Mahkeme oturum hâlinde değilse Başkanlık, AAİHK'yi, önlemden yararlananları veya temsilcilerini ve devleti, geçici önlemler hakkında açık veya özel bir duruşmaya çağırabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/9) Bu duruşmalarda,

---

²²¹ I-ACt.HR, Case of Haitian and Haitian-Origin Dominican Persons in the Dominican Republic, Order of the I-ACt.HR of August 18, 2000, Provisional Measures Requested by the Inter-American Commission on Human Rights in the Matter of the Dominican Republic, 18.08.2000, s. 10, Considering para. 8.; İsim belirtilmemiş geçici önlem kararı örnekleri için bkz. Burbano Herrera (2010) s. 71-85.

²²² Gemalmaz (2007), s. 71.

²²³ Burbano Herrera (2010) s. 69.

²²⁴ Burbano Herrera (2010), s. 107.

Komisyon ve önlemden yararlanacak kişilere veya temsilcilerine geçici önlem kararı alınmasının gerektiğini, aleyhine başvurulmuş devlete de geçici önlem kararı alınmasının gerekmediğini ispat etme imkânı verilmiş olur²²⁵.

Başvurucunun geçici önlem talep etmiş olması durumunda, vakaya ilişkin tüm iddiaları ispatlaması gerekmez, çok ciddi ve acil bir durum olduğunu *prima facie* olarak göstermesi yeterlidir. Çünkü geçici önleme karar verilmesi, vakanın esasını etkilemez²²⁶. Bu yeterlilik aranırken vakaya ilişkin özellikle de durumun ciddi ve acil olduğuna ilişkin kesin kanıt sunmanın zorluğu, devletin işbirliği yapmama ihtimali veya mağdur olduğu iddia edilenler ile tanıklık yapabilecek kişilerin sunacağı bilgi nedeniyle içinde buldukları durumların kötüleşmesi riski göz önünde bulundurulmuştur²²⁷.

Talebin AAİHK'den gelmesi durumunda, özellikle vakanın henüz AAİHM'ye sunulmadığı ve bu nedenle AAİHM'nin vakaya ilişkin yeterli bilgisinin olmadığı geçici önlem taleplerinde ciddiyet ve aciliyetin ispatı için ek bilgiler istenebilir²²⁸. Ancak, yine talebin AAİHK'den gelmesi nedeniyle geçici önlem kararı alınabilmesi için gerekli şartların *prima facie* varlığına ve vakaya ilişkin hususların güvenilir olduğunun kabul edildiği, yukarıda anılan AAİHM kararında belirtilmiştir.

AAİHM, geçici önlem kararı için aranan ciddiyet ve aciliyet şartlarının ispatlanması amacıyla sunulan deliller konusunda esnek davranmaktadır. Bu bağlamda, mahkeme kararları, basın yayınları, ulusal veya uluslararası kurumların raporları ve tanıklık gibi doğrudan delillerin yanında ülke içi silahlı çatışma ortamı veya hak ihlallerine sebep olan genel uygulamalar ya da önleyici tedbir kararları gibi dolaylı deliller de AAİHM tarafından kabul edilmektedir²²⁹.

Geçici önlem talebinde bulunulan bir vakada, çok ciddi ve acil durumların söz konusu olup olmadığının ve kişilerin uğrayacakları telafisi olanaksız zararların bulunup bulunmadığının takdiri Mahkemeye aittir. Bu tespitlerin yapılması açısından

---

²²⁵ Aslan (2012), s. 288.

²²⁶ Burbano Herrera (2010), s. 103.

²²⁷ Burbano Herrera (2010), s. 104-105.

²²⁸ Burbano Herrera (2010), s. 105.

²²⁹ Burbano Herrera (2010), s. 109, 127.

Mahkemenin geniş takdir yetkisi bulunmasının yanı sıra, Mahkeme Komisyonun bu konulardaki değerlendirmesiyle de bağlı değildir²³⁰.

AAİHM, geçici önlem taleplerinin incelenmesi konusunda hızlı davranmaktadır. Bazı vakalarda geçici önlem talep edildiği gün geçici önleme karar verildiği görülmektedir. 2010 yılında yapılan bir çalışmada, bu yıla kadar verilen geçici önlem kararlarının yarısından fazlasının talepten itibaren beş gün içinde verildiği tespit edilmiştir²³¹.

3.1.2.5. Geçici Önlem Kararı Verilmesi

Geçici önlem kararı genellikle üç kısımdan oluşur. İlk kısımda, başvuru tarafından yapılan olayların açıklamasına yer verilir ve mümkünse usule ilişkin işlemler açıklanır. Ardından temel hukuk kuralları ortaya konularak Ame.İHS’de korunan haklar kapsamında önemli noktalar analiz edilir. Son kısımda da AAİHM’nin geçici önlem alınmasına veya alınmamasına ilişkin kararı yer alır. Geçici önleme karar verilmesi durumunda ilgili devletten kararın uygulanması ve uygulama ile ilgili AAİHM’nin bilgilendirilmesi istenir²³².

AAİHM, geçici önlemin vakanın esası hakkında ön yargı oluşturmaması gerektiğini göz önünde bulundurarak ve her vakanın şartlarını dikkate alarak en uygun önlem biçimine karar vermelidir. Bu bağlamda bazen devletin tam olarak ne yapması gerektiği belirtilmeden genel bir koruma yükümlülüğü getirilebilir. Bu durumda AAİHM, istediği sonucu belirtir ve bu sonucu nasıl yerine getireceğine ilgili devlet karar verir²³³. Aksi şekilde AAİHM’nin spesifik önlemlere karar verebilmesi de mümkündür. Bu hâlde genel hatlarıyla adli işlemlere ilişkin önlemlere, yararlanıcıların güvenliğinin sağlanmasına ilişkin önlemlere, hapishanelerdeki duruma ilişkin geçici önlemlere veya yerli halkların ve üyelerinin korunmasına ilişkin önlemlere hükmedilebilir²³⁴.

---

²³⁰ Gemalmaz (2007), s. 60.

²³¹ Burbano Herrera (2010), s. 96-97, 149.

²³² Burbano Herrera (2010), s. 143.

²³³ Burbano Herrera (2010), s. 149-150.

²³⁴ Burbano Herrera (2010), s. 151-158.

Mahkeme tarafından karar verilen geçici önlemler olumlu veya olumsuz bir edim içerebilir. Olumsuz edime ölüm cezasının infaz edilmemesi veya kişilerin sınır dışı edilmemesi gibi örnekler verilebilir. Olumlu edimler ise ihlale sebep olan kişilerin soruşturulması, yargılanması, cezalandırılması; mağdurun veya akrabalarının ya da tanıkların yaşamlarının ve bedensel bütünlüklerinin korunması; ailelerin birleştirilmesi; kişilerin ülkelerine dönmelerine izin verilmesi; Mahkeme önünde ifade vermeye çağırılan kişilerin ülkeden çıkışının ve ülkeye geri dönüşünün sağlanması; özellikle yerli halkların toprakları gibi mülkiyetin korunması; tutuklama kararının icrası; mahpusa uygun tıbbi tedavi sağlanması; mesleğin özgürce icrasının güvence altına alınması konulu geçici önlemler örnek gösterilebilir²³⁵. Geçici önlem kararı verilmesi, esasa ilişkin bir ön yargı oluşturmaz²³⁶. Benzer şekilde, geçici önlem kararı verilmesi vakanın Komisyon tarafından Mahkemeye sunulmasını zorunlu kılmaz²³⁷.

AAİHM'nin geçici önlem kararı bağlayıcıdır. Ancak geçici önlem talebinin reddedilmesi durumunda, tekrar geçici önlem talep edilmesini haklı kılacak yeni bir bilgi sunulması hâlinde geçici önlem talebi yinelenabilir²³⁸.

3.1.2.6. Acil Önlem Kararı

Mahkemenin geçici önlem kararlarının yanında, bunları etkili kılma amacına yönelik olarak acil önlemler (*urgent measures*) alınabilmesi mümkündür. Acil önlemlere, geçici önlemlerden farklı olarak Başkanlık tarafından da karar verilebilmektedir. Mahkeme oturum hâlinde değilse Başkanlık, Daimî Komisyon ile ve mümkünse diğer yargıçlarla istişare ederek, ilgili devleti, Mahkeme tarafından bir sonraki oturum döneminde karar verilebilecek geçici önlemlerin etkililiğini sağlamak için gerekli olabilecek acil önlemleri almaya çağırır²³⁹. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/6) Acil

²³⁵ Daha fazla ve daha spesifik geçici önlem örnekleri için bkz. Gemalmaz (2007), s. 62-67.

²³⁶ Burbano Herrera (2010), s. 25.

²³⁷ Burbano Herrera (2010), s. 28.

²³⁸ Burbano Herrera (2010), s. 148.

²³⁹ Acil önlem karar örnekleri: I-ACt.HR, Cesti Hurtado Case, Order of the President of the Inter-American Court of Human Rights of July 29, 1997, Provisional Measures requested by the Inter-American Commission of Human Rights in the matter of Peru, 29.07.1997, s. 2-3, Considering para. 3, 9; I-ACt.HR, Paniagua Morales et al. and Vasquez et al. Cases, Order of the President of the Inter-American Court of Human Rights of February 10, 1998, Provisional Measures requested by the Inter-American Commission of Human Rights, 10.02.1998, s. 2-3, Considering para. 3,7; I-ACt.HR, Case of Constitutional Court v. Peru, Order of the President of the Inter-American Court of Human Rights of April 7, 2000, Provisional Measures, 07.04.2000, s. 2-3, Considering para. 3; I-ACt.HR, Matter of Juan

önlemler alınmış olması, mevcut vakanın esasına ilişkin bir karar anlamına gelmez; Başkanlık acil önlem olarak, Mahkemenin görevini etkin bir şekilde yerine getirmesini sağlar²⁴⁰. Acil önlemler, Mahkeme tarafından onaylandığında geçici önlem olarak nitelendirilebilecektir²⁴¹.

3.1.2.7. Geçici Önlem Kararının Uygulanması ve Takibi

Geçici önlem kararları AAİHM'nin bağlayıcı kararlarından ve temyiz edilemez²⁴². Geçici önlem kararlarının bağlayıcılığı, doğrudan Ame.İHS'de düzenlenmesinden, Ame.İHS'nin 63/2. maddesinin lafzından, diğer maddelerle olan ilişkisinden ve Sözleşme içindeki konumundan doğmaktadır²⁴³. Acil ve geçici önlemlerin yerine getirilip getirilmediğinin takibi ise devlet tarafından raporlar sunulması ve önlemlerden yararlananların veya temsilcilerinin bu raporlara ilişkin görüşlerini iletmesi yoluyla gerçekleştirilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/7) Dolayısıyla devletlerin, geçici önlemden yararlanan kişileri bu önlemlerin planlanmasına ve icrasına katılmasını sağlaması beklenmektedir²⁴⁴. Yararlanıcıların görüşlerinin alınması, AAİHM'nin devletin verdiği bilgilerin doğruluğunu denetlemesi açısından oldukça faydalıdır²⁴⁵.

Komisyon da devletin raporlarına ve önlemlerden yararlananların veya temsilcilerinin görüşlerine ilişkin gözlemlerini sunar. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/7) Bunların yanında Mahkeme, uygun gördüğünde, diğer bilgi kaynaklarından konuyla ilgili, durumun ciddiyeti ve aciliyeti ile önlemlerin etkililiğini değerlendirmesine imkân veren nitelikteki her türlü veriyi talep edebilir. Bu amaçla, ayrıca, uzman görüşü ve uygun gördüğü diğer herhangi bir raporu da talep edebilir. (AAİHM Usul Kuralları m.

Sebastián Chamorro et al. regarding Nicaragua, Order of the President of the Inter-American Court of Human Rights of July 19, 2021, Adoption of Urgent Measures to the benefit of Deisy Tamara Dávila Rivas and her immediate family in the framework of the Provisional Measures adopted in the matter of Juan Sebastián Chamorro et al. regarding Nicaragua, 19.07.2021, s. 2, Considerando Que para. 4.

²⁴⁰ I-Act.HR, James et al. Cases, Order of the President of the Inter-American Court of Human Rights of June 19, 1999, Request for Amplification of the Provisional Measures Adopted by the Inter-American Court of Human Rights in the Matter of the Republic of Trinidad and Tobago, 19.06.1999, s. 4, Considering para. 7.

²⁴¹ Gemalmaz (2007), s. 75.

²⁴² Burbano Herrera (2010), s. 2, 143.

²⁴³ Burbano Herrera (2010), s. 213.

²⁴⁴ Gemalmaz (2007), s. 85.

²⁴⁵ Burbano Herrera (2010), s. 163.

27/8) Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere, geçici önlem kararının uygulanıp uygulanmadığının takibini AAİHM yapmaktadır²⁴⁶. AAİHM, tarafların sağladığı bilgileri değerlendirir ve ilgili devletin geçici önlem kararına uyup uymadığına ilişkin bir karar verir²⁴⁷.

AAİHM, kararlarında devletlerin rapor sunmaları gereken süreleri belirtmektedir. Süreler bakımından raporları geçici önlem kararından sonraki ilk rapor ve devamında düzenli aralıklarla sunulan raporlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. İlk rapor görece daha erken sürede sunulmakta ve geçici önlem kararında raporun sunulması gereken süre belirtilmektedir. İlk rapor genellikle üç gün ile otuz gün arasında değişen sayıda günlerde veya bir ya da iki ay gibi sürelerde istenmektedir. Düzenli sunulan sonraki raporlar ise ilk raporun sunulmasından itibaren bir ay, doksan gün, iki ay, altı ay gibi sürelerde sunulmaktadır²⁴⁸. Ancak öngörülemeyen bir durumun ortaya çıkması hâlinde rapor sunulması için süresinin gelmesinin beklenmesi gerekmez, yararlanıcıları ilgilendiren herhangi bir durumun hemen bildirilmesi gerekir²⁴⁹.

Mahkemeye rapor verme yükümlülüğü, yalnızca resmi bir belgenin Mahkemeye sunulmasıyla değil, ayrıca, belirlenen süre içinde yükümlülükte belirtilen hususlara ilişkin spesifik, doğru, güncel ve ayrıntılı bilgilerin sunulmasıyla yerine getirilmiş olur²⁵⁰. Dolayısıyla, raporun zamanında Mahkemeye sunulmaması veya raporda spesifik, doğru, güncel, ayrıntılı bilgilerin verilmemesi yoluyla rapor verme yükümlülüğünün düzgünce yerine getirilmemesi durumunda da devletin geçici önlem kararına uymadığı kabul edilir²⁵¹. Devletin rapor verme yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda Mahkeme, devletin geçici önlemlere uymadığına, Ame.İHS'nin 68/1. maddesinde kendisine yüklenen yükümlülüğe uymadığına, karar verilen geçici önlemlere ilişkin bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmediğine ve

²⁴⁶ Burbano Herrera (2010), s. 211.

²⁴⁷ Burbano Herrera (2010), s. 212.

²⁴⁸ Burbano Herrera (2010), s. 163.

²⁴⁹ Burbano Herrera (2010), s. 162.

²⁵⁰ I-ACt.HR, Matter of Luisiana Rios et al. regarding Venezuela, Order of the Inter-American Court of Human Rights of December 2, 2003, Provisional Measures, 02.12.2003, s. 15, Considering para. 12; I-ACt.HR, Luis Uzcátegui Respecto de Venezuela, Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 2 de Diciembre de 2003, Medidas Provisionales, 02.12.2003, s. 11, Considerando para. 12; I-ACt.HR Casos: Liliana Ortega y Otras, Luisiana Rios y Otros, Luis Uzcátegui, Marta Colomina y Liliana Velásquez, Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 04 de Mayo de 2004, Medidas Provisionales Respecto de Venezuela, 04.04.2004, s. 24, Considerando para. 15.

²⁵¹ Gemalmaz (2007), s. 86; Burbano Herrera (2010), s. 159; Gemalmaz (2012), s. 387.

durumun devam etmesi hâlinde Ame.İHS'nin 65. maddesi ve AAİHM Statüsü'nün 30. maddesi uyarınca devletin Mahkemenin kararına uymadığı hakkında ADÖ Genel Kurulunun bilgilendirilmesine karar verir²⁵².

Mahkeme, ADÖ Genel Kuruluna sunacağı yıllık raporunda, raporun kapsadığı dönemde alınan geçici önlemlere ilişkin bir açıklamaya yer verir. Bununla birlikte, önlemler gerektiği gibi uygulanmadıysa AAİHM, uygun gördüğü tavsiyelerde bulunur. (AAİHM Usul Kuralları m. 27/10) Bu hüküm hem Ame.İHS'nin 65. maddesine hem de AAİHM Statüsü'nün 30. maddesine dayanmaktadır²⁵³. Geçici önlem kararına uyulmadığının raporda yer alabilmesi için uyumsuzluğun süreklilik arz etmesi gerekir, kararın uygulanmadığı anında bildirilmez. Geçici önlem kararına kısmen uyulması hâlinde de ADÖ Genel Kurulu bilgilendirilir²⁵⁴.

3.1.2.8. Geçici Önlem Kararının Süresi ve Kaldırılması

Temel olarak, geçici önlem kararı aciliyet ve ciddiyet devam ettiği müddetçe varlığını sürdürür²⁵⁵. Geçici önlemin kaldırılmasına ilişkin farklı görüşler öne sürülmüştür. Pasqualucci'ye göre geçici önlem kararı, esasa ilişkin karar verilmesi veya dostane çözüme ulaşılması sonucunda kaldırılmalıdır²⁵⁶. Ancak gerek dostane çözüme ulaşılmış vakalarda gerekse de esas hakkında karar verilmiş vakalarda geçici önlemin devam ettiği durumlar söz konusu olmuştur. Bu nedenle, Buergenthal'in, Burbano Herrera'nın ve AAİHM'nin görüşüne göre çok ciddi ve acil durumun ve yararlanıcının uğrayacakları telafisi olanaksız zararların ortadan kalkması hâlinde re'sen veya talep üzerine geçici önlem kararının kaldırılması mümkündür²⁵⁷. Dolayısıyla esas hakkında karar verilmesi de geçici önlem kararının kalkmasına neden olmaz. Geçici önlem kararı ile esasa ilişkin kararın aynı zamanda uygulanması mümkündür²⁵⁸.

Geçici önleme karar verildikten sonra, herhangi bir taraf dilediği zaman önlemin genişletilmesini talep edebilir. Bu talep genellikle yararlanıcının durumunun

---

²⁵² I-Act.HR, Matter of Luisiana Rios et al. regarding Venezuela, Order of the Inter-American Court of Human Rights of December 2, 2003, Provisional Measures, 02.12.2003, s. 16, Decision para. 1-4.; Burbano Herrera (2010), s. 162.; Gemalmaz (2012), s. 387.

²⁵³ Gemalmaz (2007), s. 87.

²⁵⁴ Burbano Herrera (2010), s. 209-210.

²⁵⁵ Burbano Herrera (2010), s. 169.

²⁵⁶ Pasqualucci (1993), s. 850.

²⁵⁷ Buergenthal (1982), s. 241; Burbano Herrera (2010), p. 173-174.

²⁵⁸ Burbano Herrera (2010), s. 171.

kötüleşmesine neden olan yeni vakaların meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun aksine, taraflar geçici önlem kararının kaldırılmasını da talep edebilir. AAİHM, kaldırmayı yararlanıcı talep etse dahi geçici önlem kararını kaldırmak zorunda değildir. Geçici önlemin kaldırılmasını AAİHK'nin talep etmesi hâlinde, genellikle hakların korunması için gerekli olması durumunda, AAİHK'nin geçici önlem kararının tekrar alınmasını talep edebileceği belirtilir. Geçici önlem kısmen veya tamamen kaldırılabilir²⁵⁹.

Geçici önleme karar verilmesi yetkisi münhasıran Mahkemeye ait olduğu için, geçici önlemi gerektiren koşullar devam ettiği sürece geçici önlem yürürlükte kalacağı gibi, koşulların değişmesi nedeniyle geçici önlemin kısmen veya tamamen kaldırılmasında da sadece Mahkeme yetkilidir²⁶⁰. Dolayısıyla geçici önlemin süresine de Mahkeme karar verir²⁶¹. Bu yetkiler, vaka daha sonra Mahkemeye sunulmasa dahi Mahkemeye aittir²⁶².

3.1.3. Danışma Görüşü Verme Yetkisi

ADÖ üyesi devletler, Ame.İHS'nin veya Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmaların yorumlanması konusunda Mahkemeye danışıp görüş alabilirler²⁶³. Danışma görüşü talep etme yetkisi Ame.İHS'ye taraf

²⁵⁹ Burbano Herrera (2010), s. 171, 175.

²⁶⁰ I-ACt.HR, Case of Blake v. Guatemala, Order of the I-ACt.HR of June 6, 2003, Provisional Measures in the Matter of the State of Guatemala, 06.06.2003, s. 6, Considering para. 9-10.

²⁶¹ Burbano Herrera (2010), s. 16.

²⁶² Buergenthal (1982), s. 241; Gemalmaz (2007), s. 74.

²⁶³ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, günümüze kadar toplan otuz danışma görüşü vermiştir. Bunlar: I-ACt.HR, In the Matter of Viviana Gallardo et al., Series A, No. 101; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-1/82, "Other Treaties" Subject to the Consultative Jurisdiction of the Court (Art. 64 of the American Convention on Human Rights), Requested by Peru, 24.09.1982, Series A No. 1; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-2/82, The Effect of Reservations on the Entry into Force of the American Convention on Human Rights (Arts. 74 and 75), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 24.09.1982, Series A No. 2; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-3/83, Restrictions to the Death Penalty (Arts. 4(2) and 4(4) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 08.09.1983, Series A No. 3; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-4/84, Proposed Amendments to the Naturalization Provision of the Constitution of Costa Rica, Requested by the Government of Costa Rica, 19.01.1984, Series A No. 4; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-5/85, Compulsory Membership in an Association Prescribed by Law for the Practice of Journalism (Arts. 13 and 29 American Convention on Human Rights), Requested by the Government of Costa Rica, 13.11.1985, Series A No. 5; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-6/86, The Word of "Laws" in Article 30 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Government of Uruguay, 09.05.1986, Series A No. 6; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-7/85, Enforceability of the Right to Reply or Correction (Arts. 14(1), 1(1) and 2 American Convention on Human Rights), Requested by the Government of Costa Rica, 29.08.1986, Series A No. 7; I-ACt.HR,

---

Advisory Opinion OC-8/87, Habeas Corpus in Emergency Situations (Arts. 27(2), 25(1) and 7(6) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 30.01.1987, Series A No. 8; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-9/87, Judicial Guarantees in States of Emergency (Arts. 27(2), 25 and (8) American Convention on Human Rights), Requested by the Government of Uruguay, 06.10.1987, Series A No. 9; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-10/89, Interpretation of the American Declaration of the Rights and Duties of Man within the Framework of Article 64 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Government of the Republic of the Colombia, 14.07.1989, Series A No. 10; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-11/90, Exceptions to the Exhaustion of Domestic Remedies (Arts. 46(1), 46(2)(a) and 46(2)(b) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 10.08.1990, Series A No. 11; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-12/91, Compatibility of Draft Legislation with Article 8(2)(h) of the American Convention on Human Rights, Requested by the Government of Costa Rica, 06.12.1991, Series A No. 12; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-13/93, Certain Attributes of the Inter-American Commission on Human Rights (Arts. 41, 42, 44, 46, 47, 50 and 51 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Governments of the Republic of Argentina and the Oriental Republic of Uruguay, 16.07.1993, Series A No. 13; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-14/94, International Responsibility for the Promulgation and Enforcement of Laws in Violation of the Convention (Arts. 1 and 2 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 09.12.1994, Series A No. 14; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-15/97, Reports of the Inter-American Commission on Human Rights (Art. 51 American Convention on Human Rights), Requested by the State of Chile, 14.11.1997, Series A No. 15; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-16/99, The Right to Information on Consular Assistance in the Framework of the Guarantees of the Due Process of Law, Requested by the United Mexican States, 01.10.1999, Series A No. 16; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-17/02, Juridical Condition and Human Rights of the Child, Requested by Inter-American Commission on Human Rights, 28.08.2002, Series A No. 17; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-18/03, Juridical Condition and Rights of the Undocumented Migrants, Requested by the United Mexican States, 17.09.2003, Series A No. 18; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-19/05, Control of Due Process in the Exercise of the Powers of the Inter-American Commission on Human Rights (Articles 41 and 44 to 51 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Bolivarian Republic of Venezuela, 28.11.2005, Series A No. 19; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-20/09, Article 55 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Republic of Argentina, 29.09.2009, Series A, No. 20; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-21/14, Rights and Guarantees of Children in the Context of Migration and/or in Need of International Protection, Requested by the Argentine Republic, the Federative Republic of Brazil, the Republic of Paraguay and the Oriental Republic of Uruguay, 19.08.2014, Series A No. 21; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-22/16, Entitlement of Legal Entities to Hold Rights Under the Inter-American Human Rights System (Interpretation and Scope of Article 1(2), in Relation to Articles 1(2), 8, 11(2), 13, 16, 21, 24, 25, 29, 30, 44, 46 and 62(3) of the American Convention on Human Rights, as well as of Article 8(1)(a) and (b) of the Protocol of San Salvador), Requested by the Republic of Panama, 26.02.2016. Series A No. 22; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-23/17, Environment and Human Rights (States Obligations Regarding the Environment Within the Framework of the Protection and Guarantee of Rights to Life and Personal Integrity – Interpretation and Scope of Articles 4.1 and 5.1, in Relation to Articles 1.1 and 2 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Government of the Republic of the Colombia, 15.11.2017, Series A No. 23; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-24/17, Gender Identity and Equality and Non-Discrimination with regard to Same-Sex Couples. State Obligations in relation to Change of Name, Gender Identity and Rights Deriving from a Relationship between Same-Sex Couples (Interpretation and Scope of Articles 1(1), 3, 7, 11(2), 13, 17, 18 and 24 in Relation to Article 1 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Republic of Costa Rica, 24.11.2017. Series A No. 24; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-25/18, The Institution of Asylum and Its Recognition as a Human Right Under the Inter-American System of Protection (Interpretation and Scope of Articles 5, 22(7) and 22(8) in Relation to Article 1(1) of the American Convention on Human Rights), Requested by the Republic of Ecuador, 30.05.2018. Series A No. 25; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-26/20, Denunciation of the American Convention on Human Rights and the Charter of the Organization of American States and the Consequences for State Human Rights Obligations (Interpretation and Scope of Articles 1, 2, 27, 29, 30, 31, 32, 33 A 65 and 78 of the American Convention on Human Rights and 3(l), 17, 45, 53, 106 and 143 of the Charter of the Organization of American States, Requested by the Republic of Colombia, 09.11.2020. Series A No. 26; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-27/21, Rights to Freedom to Organize, Collective Bargaining, and Strike, and Their Relation to Other Rights, with a Gender Perspective (Interpretation and Scope of Articles 13, 15,

devletlerle sınırlandırılmamış, tüm ADÖ üyesi devletlere verilmiştir²⁶⁴. ADÖ üyesi devletlerin yanında, Buenos Aires Protokolü ile değişik ADÖ Şartı'nın X. bölümünde²⁶⁵ sayılan organların da (Genel Kurul, Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısı, Konseyler, Amerikalılar Arası Hukukçular Komitesi, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, Genel Sekreterlik, Uzmanlık Konferansları ve Uzmanlık Örgütleri) kendi yetki alanlarına ilişkin olarak AAİHM'ye danışması mümkündür. (Ame.İHS m. 64/1) AAİHK, ADÖ Şartı'nın X. Bölümünde listelenen organlardan biri olsa da AAİHM'ye danışma görüşü için mutlak talep hakkı bulunduğu kabul edilmektedir²⁶⁶.

Ayrıca, ADÖ üyesi bir devlet talep ederse Mahkeme, o devletin iç hukukunun Ame.İHS'ye veya Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmalara uygunluğu konusunda da görüş bildirebilir. (Ame.İHS m. 64/2) Bu bağlamda, danışma görüşü talep edilebilecek üç temel konu olduğu ve bunların Ame.İHS, Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmalar ve üye devletlerin iç hukuku olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, AAİHM diğer uluslararası yargı organlarından gerek talep edebilen kişiler bakımından gerekse konu bakımından daha geniş kapsamlı danışma görüşü verme yetkisine sahiptir²⁶⁷.

16, 24, 25, and 26 in relation to Articles 1(1) and 2 of the American Convention on Human Rights; Articles 3, 6, 7, and 8 of the Protocol of San Salvador; Articles 2, 3, 4, 5, and 6 of the Convention of Belém do Pará; Articles 34, 44, and 45 of the Charter of the Organization of American States; and Articles II, IV, XIV, XXI, and XXII of the American Declaration on the Rights and Duties of Man), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 05.05.2021. Series A No. 27; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-28/21, Indefinite Presidential Re-election in Presidential Systems in the context of the Inter-American System of Human Rights (Interpretation and Scope of Articles 1, 23, 24 and 32 of the American Convention on Human Rights, XX of the American Declaration of the Rights and Duties of Man, 3(d) of the Charter of the Organization of American States and of the Inter-American Democratic Charter), Requested by the Republic of Colombia, 07.06.2021. Series A No. 28; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-29/22, Differentiated Approaches with Respect to Certain Groups of Persons in Detention (Interpretation and Scope of Articles 1(1), 4(1), 5, 11(2), 12, 13, 17(1), 19, 24 and 26 of the American Convention on Human Rights and Other Human Rights Instruments), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 30.05.2022. Series A No. 29.

²⁶⁴ Buergenthal (1982), s. 242; Buergenthal, T. (1985) *The Advisory Practice of the Inter-American Human Rights Court*, The American Journal of International Law, 79(1), s. 3; Doğan (2019), s. 343.

²⁶⁵ Ame.İHS'nin 64/1. maddesinde atf yapılan ADÖ Şartı'nın X. Bölümü, ADÖ Şartı'nın güncel hâliyle yine 2. Kısım'da yer alsa da VIII. Bölüm olarak değişmiştir.

²⁶⁶ Dicosola, M., Fasone, C. and Spigno, I. (2015) *The Prospective Role of Constitutional Courts in the Advisory Opinion Mechanism before the European Court of Human Rights: A First Comparative Assessment with the European Union and the Inter-American System*, German Law Journal, 16(6), s. 1416.

²⁶⁷ Buergenthal (1985), s. 2-5.; Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1419.

AAİHM'nin danışma görüşü verme yetkisinin, devletlerin ve organların insan hakları sözleşmelerine, biçimciliğe ve çekişmeli yargı yetkisiyle ilişkili yaptırımlara tabi tutmadan, uygun davranmalarına ve bunları uygulamalarına yardımcı olmak için tasarlandığı Mahkemenin çeşitli danışma görüşlerinde de belirtilmiştir²⁶⁸. Bu nedenle danışma görüşü verme yetkisinin çekişmeli yargı yetkisinden ayrıldığı, çözülmesi amaçlanan bir uyuşmazlık söz konusu olmadığı dolayısıyla da başka bir uluslararası mercie başvurulmaması gibi bazı usuli şartların aranmayacağı da açıklanmıştır²⁶⁹. Danışma görüşleri, AAİHM'nin yetkisini başlangıçta insan hakları alanının dışında kaldığı düşünülen uluslararası hukukun yeni alanlarını kapsayacak şekilde genişletmek için de kullanılmaktadır²⁷⁰.

3.1.3.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Hakkında Danışma Görüşü

Ame.İHS, hak ve özgürlükleri tanıyan diğer ilgili uluslararası andlaşmalarla tutarlı olacak şekilde yorumlanır²⁷¹. Aynı zamanda yorumların insan haklarını en çok koruyan şekilde yapılması gerekir²⁷². Bunun yanında Ame.İHS, kendi yorumlanmasına ilişkin sınırlandırmaları düzenleyen bir hüküm ihtiva etmektedir. Ame.İHS'nin 29. maddesine göre Ame.İHS'nin hiçbir hükmü, herhangi bir taraf devletin, grubun veya kişinin Ame.İHS'de tanınan hak ve özgürlüklerin kullanılmasının engellenmesine veya belirtilenden daha fazla kısıtlanmasına izin verecek şekilde yorumlanamaz. Benzer şekilde, herhangi bir taraf devletin yasaları veya devletlerden birinin taraf olduğu başka bir sözleşme uyarınca tanınan herhangi bir hak veya özgürlüğün kullanılmasını kısıtlayacak şekilde de yorumlanamaz.

Diğer sözleşmelerden farklı olarak 29. maddede AİHÖB ayrıca belirtilmiş ve Ame.İHS'nin hiçbir maddesinin AİHÖB'nin ve aynı nitelikteki diğer uluslararası belgelerin etkisini kısıtlamak veya hariç tutmak için kullanılmayacağını düzenlenmiştir. Ame.İHS hükümleri, insan kişiliğine ilişkin olan veya bir yönetim

---

²⁶⁸ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-3/83, Restrictions to the Death Penalty (Arts. 4(2) and 4(4) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 08.09.1983, Series A No. 3, s. 11, para. 43; I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-4/84, Proposed Amendments to the Naturalization Provision of the Constitution of Costa Rica, Requested by the Government of Costa Rica, 19.01.1984, Series A No. 4, s. 7, para. 19.

²⁶⁹ Dembour (2015), s. 288; Abello-Galvis and Arevalo-Ramirez (2019), s. 219.

²⁷⁰ Lixinski (2010), s. 586.

²⁷¹ Lixinski (2010), s. 587.

²⁷² Lixinski (2010), s. 588.

biçimi olarak temsili demokrasiden türetilen diğer hakların veya garantilerin önüne geçmek için kullanılamaz. Ame.İHS'nin 29. maddesinden yola çıkarak AAİHM, insan hakları sözleşmelerinin orijinal anlama dayalı bir anlayış yerine mevcut koşullara göre yorumlanması gerektiğini belirtmiştir²⁷³. Bu bağlamda, AAİHM genel yorumlama kurallarını uygular ancak bu kuralları Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 31 yerine Ame.İHS'nin 29. maddesinden türetir²⁷⁴.

Ame.İHS'nin 64/1. maddesi uyarınca Ame.İHS'ye ilişkin danışma görüşü talep edilirken, Mahkemenin görüşünün istendiği konular veya sorular kesin olarak belirtilmelidir. Bunun yanında, bir devlet veya Komisyon tarafından sunulan danışma görüşü talepleri, yorumlanması istenen hükümleri, bu talebe neden olan hususları ve devlet temsilcisi veya Komisyon delegelerinin isim ve adreslerini de ihtiva etmelidir. Eğer Komisyon dışında bir ADÖ organı danışma görüşü talep ediyorsa, ayrıca, talebin söz konusu organın yetki alanıyla ilişkisi de belirtilmelidir. (AAİHM Usul Kuralları m. 70) Yetkili kişilerin yaptığı danışma görüşü talebi geri çekilse bile Mahkeme bununla bağlı değildir, geri çekilen talebe ilişkin danışma görüşünü açıklayabilir. Zira danışma görüşü sadece talep edeni değil, devletler ve ADÖ organlarını da ilgilendirir²⁷⁵.

3.1.3.2. Amerikan Devletlerinde İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Diğer Andlaşmalar Hakkında Danışma Görüşü

AAİHM, verdiği ilk danışma görüşünde Ame.İHS madde 64/1'de yer alan “*Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmaların*” ifadesinin kapsamına ilişkin görüşünü bildirmiştir. Buna göre, Amerikan devletlerinde uygulanabilir olan uluslararası andlaşmalarda yer alan insan haklarının korunmasına ilişkin herhangi bir hüküm; uluslararası andlaşmanın iki taraflı veya çok taraflı olmasına ve ilgili devletin Amerikalılar arası sisteme taraf olma hakkına sahipken taraf olup olmadığına bakılmaksızın, andlaşmanın temel amacı ne olursa olsun AAİHM'nin

---

²⁷³ I-Act.HR, Case of the Mapiripán Massacre v. Colombia (Merits, Reparations and Costs), 15.09.2005, Series C, No. 134, s. 88, para. 106.

²⁷⁴ Lixinski (2010), s. 602-603.

²⁷⁵ Çamurcuoğlu (2019), s. 738, 764.

danışma görüşü verme yetkisi kapsamındadır²⁷⁶. Buradan da anlaşılacağı üzere, önemli olan andlaşmadan kimin etkilendiğidir, andlaşmayı kimin hazırladığı önem arz etmemektedir²⁷⁷.

Eğer danışma görüşü talebi Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmalara ilişkinse, talepte andlaşmanın adı ve tarafları, Mahkemenin görüşünün istendiği belirli konu veya sorular ve talebe neden olan hususlar belirtilmelidir. Benzer şekilde, Komisyon dışında bir ADÖ organı tarafından danışma görüşü talep ediyorsa, talebin söz konusu organın yetki alanıyla ilişkisi de belirtilmelidir. (AAİHM Usul Kuralları m. 71)

3.1.3.3. İç Hukukun Uyumu Hakkında Danışma Görüşü

Bir devletin iç hukukunun Ame.İHS'ye veya Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmalara uygunluğu konusunda danışma görüşü talebinin içermesi gereken bilgiler ise AAİHM Usul Kuralları'nın 72. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre talepte; talebin ilgili olduğu insan haklarının korunmasına ilişkin iç hukuk ve Ame.İHS hükümleri veya diğer andlaşmaların hükümleri, Mahkemenin görüşünün istendiği belirli sorular ve talep eden devletin temsilcisinin adı ile adresi belirtilmelidir. Bunların yanında, talepte değinilen iç hukuk kurallarını içeren yasaların kopyalarının da başvuruya eklenmesi gerekir.

Mahkeme, başka bir danışma görüşünde ise Ame.İHS madde 64/2'de yer alan "iç hukuk" ifadesinin henüz yürürlüğe girmemiş yasa taslaklarını kapsayıp kapsamadığını değerlendirmiştir. Bu danışma görüşünde, Ame.İHS madde 64/2'nin yalnızca hâlihazırda yürürlükte olan yasalara ilişkin danışma görüşü alınabilmesi şeklinde kısıtlayıcı olarak yorumlanmasının, Mahkemenin danışma işlevini gereksiz bir biçimde sınırlayacağı belirtilmiştir²⁷⁸. Dolayısıyla anayasa tasarıları veya yasa tasarılarının gerek Ame.İHS'ye gerekse de diğer insan hakları belgelerine uygunluğu

---

²⁷⁶ I-Act.HR, Advisory Opinion OC-1/82, "Other Treaties" Subject to the Consultative Jurisdiction of the Court (Art. 64 of the American Convention on Human Rights), Requested by Peru, 24.09.1982, Series A No. 1, s. 12.

²⁷⁷ Shelton (1983), s. 255.

²⁷⁸ I-Act.HR, Advisory Opinion OC-4/84, Proposed Amendments of the Naturalization Provisions of the Constitution of Costa Rica, Requested by Costa Rica, 19.01.1984, Series A No. 4, s. 8, para. 28.

konusunda danışma görüşü alınabilmesi mümkündür²⁷⁹.

Bir devletin iç hukukunu yorumlayan ulusal mahkemeleri, iç hukukun uyumluluğuyla ilgili AAİHM'den danışma görüşü almak isterse, AAİHM'ye doğrudan başvuru yapabilmesine ilişkin herhangi bir yol öngörülmemiştir. Bu nedenle, ulusal mahkemelerin danışma görüşü alabilmeleri için hükümetlerinden talepte bulunmaları gerekir. Hükümetler açısından bu taleplerin iletilmesini kolaylaştırmak ve AAİHM'ye sunulma şeklini düzenlemek için bir iç prosedür oluşturulması yararlı olabilir. Hatta AAİHM ile hükümetler arasında bir andlaşmayla düzenlenebilir ve ulusal mahkemelere belirli vakalarda doğrudan AAİHM'ye başvurma yetkisi verilebilir²⁸⁰.

3.1.3.4. Danışma Görüşü Talebinin İncelenmesi

Bir danışma görüşü talebinin alınması üzerine Sekreter, talebin kopyasını, tüm üye devletlere, AAİHK'ye, Başkanlığı aracılığıyla ADÖ Daimî Konseyine, Genel Sekreterine ve mümkünse talepte belirtilen konu yetki alanına dahil olan ADÖ organlarına iletir. Bununla birlikte Başkanlık, ilgili tarafların yazılı görüşlerini sunmaları için bir süre belirler ve hatta ilgili herhangi bir tarafı, talep kapsamındaki konularda yazılı görüş sunmaya davet edebilir veya bu hususta yetkilendirebilir. Ancak üye devletlerin iç hukukunun uygunluğuna ilişkin bir danışma görüşü talebi söz konusuysa Başkanlık, davet veya yetkilendirme işlemlerini ilgili devletin temsilcisiyle istişare ettikten sonra yapabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 73/1-2-3)

Mahkeme, danışma görüşü talebi üzerine yazılı işlemlerin sonunda, sözlü işlemlerin yapılıp yapılmayacağına karar verir ve sözlü işlemlerin yapılmasına karar verirse duruşma tarihi belirler. Mahkemenin tarih belirleme görevini Başkanlığa devretmesi de mümkündür. Burada da üye devletlerin iç hukukunun uygunluğuna ilişkin bir danışma görüşü talebi söz konusuysa, ilgili devletin temsilcisiyle önceden istişare edilmesi gereklidir. (AAİHM Usul Kuralları m. 73/4)

---

²⁷⁹ Hennebel, L. (2011) *The Inter-American Court of Human Rights: The Ambassador of Universalism*, Quebec Journal of International Law (Special Edition), s. 74.

²⁸⁰ Buergenthal (1982), s. 244.

Mahkeme, AAİHM Usul Kuralları'nın II. Bölümü'nde yer alan yargılama usulü hükümlerini, uyumlu olduğu ölçüde, danışma niteliğindeki işlemlere de uygular. (AAİHM Usul Kuralları m. 74) Danışma görüşlerinin teslimi de aşağıda ele alınan hükümlerin teslimi usulünü düzenleyen AAİHM Usul Kuralları'nın 67. maddesine göre yapılır. (AAİHM Usul Kuralları m. 75/1)

3.1.3.5. Danışma Görüşünün İçeriği

Danışma görüşünde yer alması gereken hususlar AAİHM Usul Kuralları'nın 75/2. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre AAİHM'nin danışma görüşü;

- AAİHM'ye başkanlık eden kişinin, görüş bildiren yargıçların, sekreterin ve sekreter yardımcısının isimlerini,
- AAİHM'ye sunulan konuları,
- İşlemlerin bir açıklamasını,
- Yasal argümanları,
- AAİHM'nin görüşünü ve
- Görüşün hangi metninin muteber olduğunu gösteren bir beyanı

içermek zorundadır. Bunların yanında, bir danışma görüşünün verilmesine katılan herhangi bir yargıç, görüşe katılan veya karşı çıkan ayrı bir gerekçeli görüş ekleme hakkına sahiptir. Bu görüşler, danışma görüşü sunulmadan önce diğer yargıçların haberdar olabilmesi için, Başkanlık tarafından belirlenen süre içinde sunulmalıdır. Danışma görüşleri de AAİHM Usul Kuralları'nın hükümlerin ve diğer kararların yayınlanması konusunu düzenleyen 32/1-a maddesi uyarınca yayınlanır. (AAİHM Usul Kuralları m. 75/3) Danışma görüşleri kamuya sunulabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 75/4)

3.1.3.6. Danışma Görüşünün Önemi

AAİHM'nin danışma görüşü verme yetkisi, görüşleri bağlayıcı olmasa da önem arz etmektedir. Öncelikle danışma görüşü verme yetkisi, Ame.İHS ve diğer andlaşmalardaki kavramların içeriklerinin belirlenmesi ve bu vesileyle kavramların kapsamlarının zenginleştirilerek, ilgili kurumların yetkilerinin genişletilmesi ve etkinliklerinin arttırılmasını sağlamaktadır. Bunun yanında, AAİHM'nin sürekli yargı

yetkisini pekiştirmekte ve güçlendirmektedir. Devletler açısından ise siyasal açıdan daha az riskli olmasından dolayı tercih edilmekte ve iç hukuk sistemlerinin ve uygulamalarının gerek Amerikalılar arası sisteme gerekse de uluslararası insan hakları standartlarına uygun hâle getirilmesine katkıda bulunmaktadır²⁸¹. Devletler için insan haklarını ihlal etmekle suçlanmadıkları için ve hükümet açısından politik olarak olumsuz bir durum yaratmamaları nedeniyle danışma görüşlerine uymak daha kolaydır²⁸².

Bunun yanında danışma görüşü verme yetkisi, AAİHM'nin çekişmeli yargı yetkisine başvurma hakkı bulunmayan taraflara da Mahkemeden görüş alma imkânı tanımaktadır²⁸³. Böylece, Ame.İHS'ye taraf olmayı düşünen devletler de danışma görüşleri aracılığıyla AAİHM'nin eğilimi hakkında bilgi sahibi olabilmektedir²⁸⁴. Ayrıca, Mahkemenin danışma görüşlerini önleyici bir mekanizma olarak kullanması ve bu yolla kararlarında yöneleceği eğilimlerin sinyalini vermesi de mümkündür²⁸⁵. Dolayısıyla, danışma görüşlerinin bağlayıcı olmasa da pratikteki etkisi çekişmeli yargı kararlarına yaklaşmaktadır²⁸⁶. Nitekim AAİHM, çekişmeli yargı kararlarında danışma görüşlerine atıfta bulunabilmektedir²⁸⁷. Aynı şekilde, AAİHM'nin çekişmeli yargı kararlarına atıf yaptığı danışma görüşleri de mevcuttur²⁸⁸.

Danışma görüşünün önemi açısından ölüm cezasının sınırlandırılmasına ilişkin danışma görüşüne değinmek gerekir²⁸⁹. Komisyon, Guatemala'da ölüm cezasının uygulanmasına ilişkin olarak Mahkemeden danışma görüşü istemiştir. Guatemala hükümeti, AAİHK'nin danışma görüşü başvurusunu sunuş biçiminin başvuruyu Guatemala ve Komisyon arasında mevcut olan Ame.İHS'nin yaşam hakkına ilişkin 4. maddesinin anlamı hakkındaki uyuşmazlığa bağladığını, Guatemala'nın Mahkemenin

---

²⁸¹ Gemalmaz (1994), s. 185-186; Gemalmaz (2012), s. 395-396.

²⁸² Buergenthal (1982), s. 245.

²⁸³ Buergenthal (1982), s. 244; Delgado, (1999), s. 549; Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1422.

²⁸⁴ Buergenthal (1982), s. 243.

²⁸⁵ Contesse, J. (2018) *The Inter-American Court of Human Rights' Opinion on Gender Identity and Same Sex Marriage*, American Society of International Law Insights, 22(9) [Online]. Erişim adresi: <https://www.asil.org/insights/volume/22/issue/9/inter-american-court-human-rights-advisory-opinion-gender-identity-and> (Erişim tarihi: 28.10.2020).

²⁸⁶ Buergenthal (1980), s. 163; Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1420.

²⁸⁷ Davidson (1997), s. 147; Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1421.

²⁸⁸ Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1422.

²⁸⁹ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-3/83, Restrictions to the Death Penalty (Arts. 4(2) and 4(4) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 08.09.1983, Series A No. 3, s. 8-10.

yargı yetkisini kabul etmediğini de hatırlatarak, Mahkemenin yetkisini kullanmaktan çekinmesini talep etmiştir.

Mahkeme ise, danışma görüşü başvurusunun kabul edilmesinin belirli durumlarda Ame.İHS ile kurulan koruma sisteminin işleyişine müdahale anlamına gelebileceğini ve insan hakları ihlallerinin mağdurlarının çıkarlarını olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmiştir. Mahkemenin danışma işlevinin, Ame.İHS'nin amaçlarıyla yakın ilişkili olduğunu; danışma yetkisinin, Amerikan devletlerine uluslararası insan haklarına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirirken ve Amerikalılar arası sistemin farklı organlarına insan hakları alanındaki işlevlerini gerçekleştirirken yardımcı olmasını amaçladığını; dolayısıyla da başka herhangi bir amacı olan danışma görüşü taleplerinin Ame.İHS ile kurulan sistemi zayıflatacağını ve Mahkemenin danışma yetkisini saptıracağını açıklamıştır.

Daha sonra somut başvuruyu değerlendirip, AAİHK'nin danışma görüşü talebinin anılan gerekçelerle reddedilmesi gereken bir başvuru olmadığını, bu talepteki hiçbir unsurun sistemin düzgün çalışmasına müdahale etme amacı taşımadığını ve mağdurun çıkarları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmadığını belirtmiştir. Komisyon, ADÖ Şartı'ndaki organlardan biri olarak sahip olduğu yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla Mahkemenin, Ame.İHS'nin bir hükmünü yorumlaması istemiştir. Mahkeme, Komisyona verilen yetkilerin Komisyonun Ame.İHS'yi ve diğer insan hakları andlaşmalarını uygulamasını gerektirdiğini vurgulamıştır. Ardından, AAİHK'nin yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmek için, belirli hükümlerin anlamlarıyla ilgili Mahkemeden danışma görüşü talep etmeyi gerekli veya uygun bulabileceği belirtilmiştir. Bunun için danışma görüşü talebini haklı çıkarabilecek şekilde herhangi bir hükümet ile Komisyon arasında yorum farklılığı bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Bu danışma görüşüne ise Mahkemenin sürekli yargı yetkisini kabul etmemiş bir devlete ilişkin uyuşmazlıklarda, AAİHK'nin AAİHM'ye danışma görüşü için başvurarak konuya ilişkin hükümler hakkında yargısal yorum elde etmesini sağlaması nedeniyle önem atfedilmektedir²⁹⁰. Ancak herhâlde danışma görüşünün bağlayıcılığı bulunmaması nedeniyle bir devletin danışma görüşüne uygun davranmaması, uluslararası sorumluluğunun doğmasına neden olmaz²⁹¹.

²⁹⁰ Gemalmaz (1994), s. 182; Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1423.

²⁹¹ Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1424.

3.2. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Yetkisinin Kapsamı

3.2.1. Zaman Bakımından

AAİHM'nin zaman bakımından yetkisinin belirlenebilmesi için önce Ame.İHS'nin zaman bakımından uygulanması, sonra da AAİHK'nin zaman bakımından yetkisinin incelenmesi yerinde olur. Zira Mahkeme, Ame.İHS ile kurulmuştur ve Mahkemeye başvurulabilmesi için öncelikle Komisyona başvurulmuş olması gerekir.

3.2.1.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Zaman Bakımından Uygulanması

Ame.İHS'nin zaman bakımından uygulanması açısından Ame.İHS'nin 74. maddesinin incelenmesi gerekir. Bu maddenin 2. fıkrasında, Ame.İHS'nin onaylanmasının veya Ame.İHS'ye katılımın ADÖ Genel Sekreterliğine onay veya katılım belgesinin tevdi edilmesi suretiyle yapılacağı ve 11 devletin onay veya katılım belgesini tevdi etmesiyle Ame.İHS'nin yürürlüğe gireceği düzenlenmiştir. Yani belirli sayıdaki devletin rızası yeterli görülmüş, birçok uluslararası sözleşmede öngörülenin aksine, Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesi için rıza bildirimlerinden sonra herhangi bir süre geçmesi şartı öngörülmemiştir²⁹².

Ame.İHS, 11. devlet olarak Grenada'nın onay belgesini ADÖ Genel Sekreterliğine tevdi etmesiyle 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece Sözleşme, Kosta Rika, Kolombiya, (fesih bildiriminden önce) Venezuela, Honduras, Haiti, Ekvator, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Panama, El Salvador ve Grenada bakımından 18 Temmuz 1978 tarihinden itibaren uygulanabilir hâle gelmiştir.

Ame.İHS'ye yürürlüğe girmesinden sonra da onay verilmesi veya katılma mümkündür. Yine Ame.İHS'nin 74/2. hükmüne göre, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden yani 18 Temmuz 1978'den sonra onaylayan veya katılan herhangi bir devletle ilgili olarak Ame.İHS, onay veya katılma belgesinin tevdi edildiği tarihte yürürlüğe girecektir. Böylece Ame.İHS; Peru için 28.07.1978'de, Jamaika için

---

²⁹² Sur (2021), s. 48; Pazarıcı (2019) s. 70-71.

07.08.1978'de, Bolivya için 19.07.1979'da, Nikaragua için 25.09.1979'da, Meksika için 24.03.1981'de, Barbados için 27.11.1982'de, Arjantin için 05.09.1984'te, Uruguay için 19.04.1985'te, Surinam için 12.11.1987'de, Paraguay için 24.08.1989'da, Şili için 21.08.1990'da, Brezilya için 25.09.1992'de, Dominika için 11.06.1993'te ve Venezuela için (fesihten sonra tekrar onay belgesi tevdi etmesiyle) 31.07.2019'da yürürlüğe girmiştir²⁹³.

3.2.1.2. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonunun Zaman Bakımından Yetkisi

AAİHK'nin yetkileri de Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesi ile başlamış olur, ayrıca bir beyanda bulunması gerekmez²⁹⁴. Bu bağlamda Komisyon, Ame.İHS'de düzenlenen insan haklarının ihlallerine ilişkin, başvuruya yetkili kişiler tarafından yapılan bireysel başvuruları inceleyebilme yetkisine zaman bakımından sahip olur. Ancak, bir devletin başka bir devlet aleyhine başvuruda bulunabilmesi için Ame.İHS'nin 45. maddesi uyarınca AAİHK'nin bu başvuruyu inceleme yetkisini kabul etmesi gerekir. Ame.İHS'nin tarafı herhangi bir devlet, onay veya katılma belgesini tevdi ederken veya daha sonraki herhangi bir zamanda, bir taraf devletçe yapılan, başka bir taraf devletin Ame.İHS'de belirtilen bir insan hakkını ihlal ettiği iddiasına ilişkin başvuruları alma ve inceleme konusunda AAİHK'nin yetkisini tanıdığı beyan edebilir.

Devlet başvurusunu inceleme yetkisinin kabul edilmesine ilişkin beyanda bulunan devletlerden sadece Venezuela, Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesinden önce bunu gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, 09.08.1977 tarihinde AAİHK'nin devlet başvurularını inceleme yetkisini kabul etmiş olsa da Venezuela açısından bu yetki Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesiyle geçerli olmuştur. Ancak, daha sonra Venezuela'nın Ame.İHS'yi feshettiğine dair bildirimde bulunmasıyla AAİHK'nin bu yetkisi sona ermiştir.

---

²⁹³ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi, imza ve onaylama tarihleri için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm (Erişim tarihi: 15.06.2021).

²⁹⁴ Vargas (1984), s. 605.

Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesinden sonra, anılan yetkiye ilişkin beyanda bulunan devletlerin, bu beyana ilişkin belgelerinin ADÖ Genel Sekreterliğine tevdi edilmesiyle başka bir devlet aleyhine başvurması veya kendisi aleyhine başka bir devlet tarafından başvuru yapılması zaman bakımından mümkün olur. (Ame.İHS m. 45/4) Bu bağlamda, onay belgesiyle birlikte kabul beyanında bulunan Jamaika için 07.08.1978'den, Arjantin için 05.09.1984'ten, Uruguay için 19.04.1985'ten, Şili için 21.08.1990'dan, Venezuela için (fesihten sonra tekrar onay belgesi tevdi etmesiyle) 31.07.2019'dan; onaydan sonra kabul beyanında bulunan Kosta Rika için 02.07.1980'den, Peru için 21.01.1981'den, Ekvator için 13.08.1984'ten, Kolombiya için 21.06.1985'ten, Bolivya için 27.07.1993'ten ve Nikaragua için 06.02.2006'dan itibaren devlet başvurularının Komisyon tarafından incelenmesi mümkündür.

Toplamda 11 devlet AAİHK'nin devlet başvurularını inceleme yetkisini kabul etmiştir. Anılan devletler AAİHK'nin devlet başvurusu inceleme yetkisini belirli bir süre ile sınırlamaksızın kabul ettiklerini beyan etmişlerdir. Bunun yanında, bir devletin AAİHK'nin bu yetkisini belirli bir süre için veya belirli bir vaka için kabul etmesi de mümkündür. (Ame.İHS m. 45/3)

3.2.1.3. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Zaman Bakımından Yetkisi

AAİHM'nin kendisine yapılan başvuruları inceleyebilmesi için Ame.İHS'ye taraf olan devletlerin, Ame.İHS'nin 62. maddesi uyarınca ayrıca bir beyanda bulunmaları gerekir. Buna göre, bir taraf devlet, onay veya katılma belgesini tevdi ederken veya daha sonraki herhangi bir zamanda Ame.İHS'nin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin konularda Mahkemenin yargı yetkisini bağlayıcı ve ipso facto olarak ve özel bir andlaşma gerektirmeksizin tanıdığını beyan edebilir. Bu beyan da ADÖ Genel Sekreterliğine sunulmalıdır ve şartsız olarak veya karşılıklılık şartıyla ya da belirli bir süre veya belirli bir vaka için yapılabilir. (Ame.İHS m. 62/2)

Ame.İHS'ye taraf devletler, Mahkemenin yetkisini Ame.İHS'nin yürürlüğe girmesinden sonra kabul etmişlerdir. Bu bağlamda, onay belgesiyle birlikte kabul beyanında bulunan Arjantin için 05.09.1984'ten, Uruguay için 19.04.1985'ten, Şili için 21.08.1990'dan, Venezuela için (fesihten sonraki onay belgesiyle)

31.07.2019'dan; katılma belgesiyle birlikte kabul beyanında bulunan Surinam için 12.11.1987'den, (Ame.İHS'yi feshetmeden önce) Trinidad ve Tobago için 28.05.1991'den; daha sonra kabul beyanında bulunan Kosta Rika için 02.07.1980'den, Venezuela için (fesihten önceki beyanıyla) 24.06.1981'den, Honduras için 09.09.1981'den, Ekvator için 13.08.1984'ten, Kolombiya için 21.06.1985'ten, Guatemala için 09.03.1987'den, Panama için 09.05.1990'dan, Nikaragua için 12.02.1991'den, Paraguay için 08.01.1993'ten, Bolivya için 27.07.1993'ten, El Salvador için 06.06.1995'ten, Haiti için 03.03.1998'den, Brezilya için 10.12.1998'den, Meksika için 16.12.1998'den, Dominik Cumhuriyeti için 25.03.1999'dan, Barbados için 05.06.2000'den ve Peru için 31.01.2001'den itibaren Mahkemenin yargı yetkisi geçerlidir. Başka bir deyişle, belirtilen tarihlerden itibaren, anılan devletler aleyhine yapılan başvuruların Mahkeme tarafından incelenmesi mümkündür. Toplamda 21 devlet AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiştir.

Ancak, anılan devletler tarafından başka bir devlet aleyhine AAİHM'ye başvuru yapılabilmesi için, öncelikle ilgili devlet tarafından AAİHK'ye başvurulabilmesi, bundan sonra da AAİHM'ye başvurulabilmesi mümkün olmalıdır. Dolayısıyla, başvuruda bulunan devletin de aleyhine başvuruda bulunulan devletin de hem AAİHK'nin devlet başvurusunu kabul etme yetkisini hem de AAİHM'nin yargı yetkisini kabul ettiğine ilişkin beyanda bulunmuş olması gerekir. Zaman bakımından bu yetkilerin kullanılması değerlendirilecek olursa üç farklı olasılığın incelenmesi gerekir.

İlk olasılıkta bir devlet hem AAİHK'nin anılan yetkisini hem de AAİHM'nin yetkisini aynı tarihte kabul etmiş olabilir. Bu durumda, kabul tarihinden itibaren devlet başvurularının Komisyon aşamasını tamamladıktan sonra yetkili kişiler tarafından Mahkemeye götürülmesi mümkün olur. Ame.İHS'ye taraf devletlerin çoğunluğu aynı tarihte hem Komisyonun devlet başvurusu inceleme yetkisini hem de Mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiğine dair beyanda bulunmuştur. Arjantin 05.09.1984'te, Uruguay 19.04.1985'te, Şili 21.08.1990'da, Kosta Rika 02.07.1980'de, Peru 21.01.1981'de, Ekvator 13.08.1984'te, Kolombiya 21.06.1985'te, Bolivya 27.07.1993'te ve Venezuela (fesihten sonraki onay belgesiyle) 31.07.2019'da bu şekildeki beyanlarını içeren belgeleri ADÖ Genel Sekreterliğine tevdi etmiştir. Böylece, her devlet için belirtilen tarihlerden itibaren AAİHK'ye devlet başvurusu

yapılması ve sonrasında başvurunun Mahkemeye intikal ettirilmesi mümkündür.

İkinci olasılık, bir devletin AAİHK'nin devlet başvurusu inceleme yetkisini kabul ettikten sonra AAİHM'nin yargı yetkisini tanıdığına ilişkin beyanda bulunmasıdır. Venezuela, Ame.İHS'yi feshetmeden önce, 09.08.1977'de onay belgesiyle birlikte AAİHK'nin devlet başvurusunu inceleme yetkisini kabul ettiğini bildirmiştir. Daha sonra, 24.06.1981 tarihinde AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiştir. Dolayısıyla, 24.06.1981'den önce AAİHK'ye Venezuela tarafından veya onun aleyhine başka bir devlet tarafından başvurulması mümkünken, böyle bir başvurunun Mahkemece incelenebilmesi için başvurunun 24.06.1981'den sonra yapılmış olması gerekir. Sonuç olarak, AAİHM'nin yetkisinin sonradan kabul edilmesi olasılığında, Mahkemenin yargı yetkisinin kabul edilmesinden sonra, Komisyona yapılan devlet başvurularının Mahkemeye intikal etmesi mümkün olabilir.

Son olasılık ise bir devletin önce AAİHM'nin yargı yetkisini kabul edip ondan sonra AAİHK'nin devlet başvurularını inceleme yetkisini tanıması durumudur. Mahkemeye başvuru yapılabilmesi için öncelikle Komisyon tarafından inceleme yapılması ve bir çözüme ulaşılamamış olması gereklidir. Dolayısıyla, bu olasılıkta da sonraki tarih olan AAİHK'nin yetkisinin kabul edildiği tarihten itibaren devlet başvurusu yapılması mümkün olduğundan, böyle bir başvurunun AAİHM'ye intikali de ancak bu tarihten sonra mümkün olabilecektir. Zira, devlet başvurusu inceleme yetkisi kabul edilmeden AAİHK'ye devlet başvurusu yapılamayacağından, Mahkemeye de böyle bir başvuru gönderilemeyecektir. Bu bağlamda, Nikaragua bakımından da 12.02.1991'de AAİHM'nin yargı yetkisinin, 06.02.2006'da ise AAİHK'nin yetkisinin kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda, devlet başvurularının Mahkemeye intikal edebilmesi için başvurunun 06.02.2006'dan sonra yapılması gerekir.

3.2.1.4. Geçmişe Yürümezlik

Kural olarak andlaşmaların geçmişe yürümeyeceği kabul edilmektedir. Nitekim 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 28. maddesinde de uluslararası andlaşmalardan farklı bir niyet anlaşılmadıkça veya tespit edilmedikçe, andlaşma hükümlerinin, andlaşmanın bir tarafı bakımından yürürlüğe girmesinden önce meydana gelen herhangi bir hareketle veya vakıayla ya da ortadan kalkan herhangi bir

durumla ilgili olarak o tarafı bağlamayacağı belirtilmiştir. Ame.İHS’de de hükümlerin geçmişe etkisine dair bir düzenleme bulunmamaktadır.

Ancak, geçmişe yürümezlik genel kuralının istisnaları mevcuttur. Bu istisnalardan biri de uluslararası bir yargı organının kurulmasıdır. Uyuşmazlıkların çözümünde yetkili bir yargı organının, yetkisine zaman bakımından herhangi bir sınırlandırma getirilmediği müddetçe, çözümü için kendisine başvuru tüm uyuşmazlıklara bakabileceği kabul edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bir yargı organı, aksi öngörülmedikçe, kuruluşundan veya yetkisinin kabulünden önceki vakaları da inceleyebilecektir²⁹⁵. Bu durumun önüne geçmek için, uluslararası bir yargı organının kurulmasına ilişkin anlaşma onaylanırken veya bu anlaşmaya sonradan katılma söz konusuysa katılma beyanıyla, geçmişe etkili olmayacak şekilde bu yargı organının yetkisinin kabul edildiği belirtilebilir.

Ame.İHS tarafı devletlerden bazıları da Ame.İHS’yi onaylarken veya sonraki bildirimlerinde, Komisyonun ve(ya) Mahkemenin yetkilerinin geçmişe etkili olmayacağını beyan etmişlerdir. Bu bağlamda Şili, onay belgesiyle birlikte Komisyonun ve Mahkemenin yetkisini tanıdığına ilişkin beyanında, bu tanımın onay belgesinin tevdi tarihinden sonraki olaylara ve her hâlükârda 11 Mart 1990’dan sonraki olaylara ilişkin uygulanacağını belirtmiştir. Arjantin, Sözleşme uyarınca üstlenilen yükümlülüklerin yalnızca onay belgesinden sonra meydana gelen fiiller bakımından geçerli olacağını belirtmiştir. Kolombiya hem Komisyonun hem de Mahkemenin yetkisini geçmişe yürümezlik koşuluyla kabul ettiğini bildirmiştir. Bolivya ise AAİHM’nin yetkisini kabul ederken geçmişe yürümezlik koşulunu getirmiştir. El Salvador da AAİHM’nin yargı yetkisini kabul ederken, münhasıran kabul beyanını içeren belgenin tevdi edilmesinden sonraki fiilleri ve hukuki işlemleri kapsamına yönelik hakkını saklı tutmuştur. Benzer şekilde, Guatemala AAİHM’nin yargı yetkisini kabul beyanına, yetkinin tanındığı vakaların kabul beyanının ADÖ Genel Sekreterliğine sunulduğu tarihten sonra gerçekleşmiş olması gerektiği kaydını düşmüştür. Meksika da AAİHM’nin yargı yetkisini tanıdığı beyanda, Mahkemenin yetkisinin kabulünün yalnızca beyanın verildiği tarihten sonraki olaylar ve hukuki işlemler için geçerli olacağını ve bu nedenle geriye etkili olarak uygulanmayacağını

---

²⁹⁵ Pazarıcı (2019), s. 87; Acer, Y. ve Kaya, İ. (2019) *Uluslararası Hukuk*. 10. baskı. Ankara: Seçkin. s. 98.

açıkça belirtmiştir. Paraguay'a göre Mahkemenin yetkisine dair tanıma, açıkça buna yönelik beyanından sonra meydana gelen olaylarla ilgilidir. Benzer şekilde, Brezilya da AAİHM'nin yargı yetkisini beyanından sonra meydana gelen olaylarla ilgili olması koşuluyla tanımıştır. Nikaragua'nın beyanında ise AAİHM'nin yargı yetkisinin tanınmasının, yalnızca beyanın ADÖ Genel Sekreterliğine tevdi edildiği tarihten sonraki olaylardan ve bu tarihten sonra işlenmeye başlayan fiillerden doğan davalara uygulanacağı çekincesine tabi olduğu belirtilmiştir²⁹⁶.

Her ne kadar uluslararası bir yargı organının kurulması geçmişe yürümezlik kuralının istisnası olsa da ve buna dayanarak bazı devletler AAİHM'nin yargı yetkisini geçmişe yürümezlik kuralına uygun olarak kabul ettiği yönünde beyanda bulunsa da Mahkeme zaten, yargı yetkisinin kabul edilmesinden önceki ihlallere ilişkin başvurular hakkında karar veremeyeceğini çeşitli kararlarında belirtmiştir²⁹⁷. Mahkemeye göre bir devletin Ame.İHS'yi onayladığı andan itibaren Sözleşme'de belirtilen yükümlülüklerle bağlı olduğu gerçeği, bu devletin AAİHM'nin yetkisini kabul etmesinden önce gerçekleştirdiği ihlallerle ilgili başvurularda AAİHM'nin karar veremeyeceği hususunu değiştirmez²⁹⁸.

Bu bağlamda, AAİHM'nin zaman bakımından yetkisine örnek olarak *Moiwana Community v. Surinam* kararı incelenebilir. Bu kararda Surinam'ın AAİHM'nin yetkisini 12 Kasım 1987 tarihinde kabul ettiği belirtilerek, 1986 yılında işlenen katliamın AAİHM'nin yetkisine girmediğine, ancak, Surinam tarafından 1989 yılında bu katliama ilişkin başlatılan soruşturmanın Ame.İHS madde 8'deki adil yargılanma hakkı ve madde 25'teki yargısal korunma hakkı bağlamında AAİHM'nin yargı yetkisine girdiğine hükmedilmiştir²⁹⁹.

---

²⁹⁶ Devletlerin beyanları için bkz. http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm (Erişim tarihi: 15.06.2021).

²⁹⁷ I-ACt.HR, *Case of Serrano-Cruz Sisters v. El Salvador* (Preliminary Objections), 23.11.2004, Series C, No. 118, s. 21, para. 69; *Case of "Las Dos Erres" Massacre v. Guatemala* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 24.11.2009, Series C, No. 211, s. 13, para. 45; *Case of Cantos v. Argentina* (Merits, Reparations and Costs), 28.11.2002, Series C, No. 97, s. 12, para. 36.

²⁹⁸ I-ACt.HR, *Case of Garibaldi v. Brazil* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 23.09.2009, Series C, No. 203, s. 7, para. 23.

²⁹⁹ I-ACt.HR, *Case of Moiwana Community v. Suriname* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 15.06.2005, Series C, No. 124, s. 10, para. 43.

Sonuç olarak, AAİHM'nin yetkisini geçmişe yürümezlik kuralına uygun olarak kabul ettiğini belirtmese de Ame.İHS'ye taraf devletlerin gerçekleştirdikleri ihlallerle ilgili başvuruları Mahkemenin inceleyebilmesi için, kural olarak, ihlallerin Mahkemenin yargı yetkisinin kabulünden sonra gerçekleşmiş olması gerekir. AAİHM'nin, yargı yetkisinin kabulünden önce gerçekleşen bir ihlali inceleyebilmesi için ihlal başvuru esnasında da devam ediyor olmalı, yani süregelen bir ihlal söz konusu olmalıdır³⁰⁰. Yani AAİHM'nin benimsediği geçmişe yürümezlik kuralına göre, AAİHM'nin yargı yetkisinin kabulünden önce başlayan ve kabulden sonra da devam eden veya kalıcı ihlallerle ilgili vakalarda Mahkeme, yargı yetkisini kabulden sonra meydana gelen eylemleri, ihmalleri ve bunların etkilerini incelemeye yetkilidir³⁰¹.

3.2.2. Yer Bakımından

AAİHM'nin yetkisi yer bakımından özel bir sınırlandırmaya tabi tutulmamıştır. Aynı şekilde, AAİHK için de yer bakımından açık bir sınırlandırma getirilmemiştir. Mahkeme ve Komisyon açısından ayrıca bir hüküm belirtilmese de yer bakımından yetkinin kapsamı değerlendirilirken Ame.İHS'nin 1. maddesine değinilmesi gerekir. Ancak, öncelikle belirtmek gerekir ki, 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 29. maddesine göre andlaşmadan farklı bir niyet anlaşılmadıkça veya tespit edilmedikçe, bir andlaşma taraflarını bütün ülkesi bakımından bağlar³⁰².

Ame.İHS'nin 1. maddesine göre, taraf devletler, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklere saygı göstermeyi ve kendi yargı yetkisine tabi olan herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, ekonomik durum, doğum ya da başka herhangi bir sosyal durum nedeniyle herhangi bir ayırım gözetmeksizin bu hak ve özgürlükleri serbestçe ve tam olarak kullanmasını sağlar. Burada, Ame.İHS'ye taraf devletlerin yargı yetkisine tabi olan kişilerin hak ve özgürlüklerini sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Bu hükmün yer bakımından kapsam açısından önemli olan bölümü, devletlerin yargı yetkisine tabi olunmasına ilişkin

---

³⁰⁰ Pasqualucci, Jo. M. (2013) *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press. s. 138.; Shelton and Carozza (2013), p. 376.

³⁰¹ I-Act.HR, Case of *Moiwana Community v. Suriname* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 15.06.2005, Series C, No. 124, s. 10, para. 39.

³⁰² Pazarıcı (2019), s. 87.

kısımdır.

Bir kişinin bir devletin yargı yetkisine tabi olması için gereken şartlar açısından devletlerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Herhangi bir kişinin bir devletin yargı yetkisine tabi olabilmesi için o devletin ülkesinin sınırları içinde bulunması gerektiğine yönelik görüşle, Mahkemenin ve Komisyonun yer bakımından yetkisi sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Ancak, ihlalin ülke sınırları içinde de dışında da gerçekleşmesi mümkündür³⁰³. Ülke sınırlarının devletin yargı yetkisini belirleyeceği yönünde itirazın bulunduğu vakalardan biri Ekvator v. Kolombiya başvurusudur³⁰⁴.

Ekvator'un Kolombiya aleyhine AAİHK'ye yaptığı başvuru, Ekvator vatandaşı Franklin Guillermo Aisalla Molina'nın ölümüne ilişkindir. Başvuruda Ekvator tarafından, Kolombiya devletinin gerçekleştirdiği 1 Mart 2008'de gece yarısından sabah 11.00'e kadar uzanan bir askeri operasyon sırasında, Ekvator sınırları içindeki bölgelerin kontrolünü ele geçirdiği ve söz konusu operasyonun gerçekleştiği kampta, aralarında mağdur Franklin Guillermo Aisalla Molina'nın da bulunduğu 50 kişinin Kolombiya devlet ajanlarının yetkisine tabi şekilde tutulduğu iddia edilmiştir. Kolombiya ise iddia edilen mağdurun Ame.İHS'nin 1/1. maddesi uyarınca Kolombiya'nın yargı yetkisine tabi olmadığını ve bu nedenle AAİHK'nin yer bakımından yargı yetkisine sahip olmadığını iddia etmiştir. Bu iddiasını, Ekvator vatandaşı Aisalla'nın ölümünün Ekvator'un ülkesel sınırları içinde gerçekleştiği, bu nedenle de Kolombiya'nın yargı yetkisinin bulunmadığı görüşüne dayandırmıştır. Bu bağlamda Komisyon, başvurunun kabul edilebilirliğini değerlendirirken yer bakımından yetkiye yönelik itirazları da incelemiştir³⁰⁵.

1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31/1. maddesine göre andlaşmalardaki hükümler, andlaşmanın bütünü içinde kendilerine verilen olağan anlama uygun ve andlaşmanın konusu ve amacı ışığında iyiniyetle yorumlanır. Bu genel yorum kuralının yanında, tamamlayıcı yorum araçlarından biri olan andlaşmanın

---

³⁰³ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 109.

³⁰⁴ I-ACHR, Inter-State Petition IP-02 – Admissibility – Franklin Guillermo Aisalla Molina – Ecuador - Colombia, Report No. 112/10, OEA/Ser.L/V/II.140 Doc. 10, 21.10.2010.

³⁰⁵ I-ACHR, Ecuador - Colombia Admissibility Report, s. 12, para. 78-80.

hazırlık çalışmalarına başvurulabileceği de belirtilmiştir³⁰⁶. (1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m. 32) Ame.İHS'nin hazırlık çalışmalarına bakıldığında, 1/1. maddesinin "...kendi yargı yetkisine tabi olan herkesin..." şeklindeki kısmının aslında "...kendi sınırları içinde ve kendi yargı yetkisine tabi olan herkesin..." şeklinde hazırlandığı görülür³⁰⁷. Ancak, Ame.İHS'nin kabulü esnasında sınıra ilişkin ifadenin çıkarılmasına ve Ame.İHS'ye taraf devletlere, kendi yargı yetkisine tabi tüm kişilerin Ame.İHS'de tanınan haklarına saygı gösterme ve bu hakları garanti etme yükümlülüğü getirilmesine karar verilmiştir³⁰⁸. Böylece, devletlerin yalnızca kendi sınırları içindeki eylem ve ihmallerinden değil, yargı yetkisini kullandıkları her yerde işlenen eylem ve ihmallerden de sorumlu tutulmaları sağlanmıştır³⁰⁹.

AAİHK, Kolombiya'nın yer bakımından yetkiye ilişkin itirazlarını incelerken, uluslararası hukukta yargı yetkisinin sadece ülkenin sınırları temelinde değil, aynı zamanda başka birçok temelde de uygulanabildiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, AAİHK'ye göre, belirli koşullar altında ülke/sınır dışı eylemler açısından da yargı yetkisinin kullanılması, Ame.İHS'deki ilgili hükümle tutarlı olmasının yanında aslında bu hükmün gereğidir. Komisyon, ayrıca, yargı yetkisinin genellikle bir devletin sınırları içinde bulunan kişiler üzerindeki yetkiyi ifade etse de insan haklarının tüm insanlara ait olduğunu ve kişilerin vatandaşlıklarına veya buldukları yere bağlı olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla, Amerikalılar arası insan hakları hukuku uyarınca, her Amerikan devleti kendi ülke sınırlarında bulunan ve başka bir devletin sınırlarında bulursa da kendi ajanlarının kontrolüne tabi olan tüm kişilerin haklarına saygı göstermekle yükümlüdür³¹⁰. Aksinin kabulü hâlinde, Ame.İHS'nin konusuna ve amacına aykırı olarak, bu kişilerin insan haklarının korunmasına ilişkin bir boşluk söz konusu olur³¹¹.

---

³⁰⁶ Pazarıcı (2019), s. 95; Acer ve Kaya (2019), s. 99; Sur (2021), s. 74-75.

³⁰⁷ Conferencia Especializada Interamericana Sobre Derechos Humanos, San José, Costa Rica, 7-22 de noviembre de 1969, Actas y Documentos (Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kabul edildiği 1969 tarihli Amerikalılar Arası İnsan Hakları Konferansı Dokümanları), s. 14. <https://www.oas.org/es/cidh/mandato/Basicos/Actas-Conferencia-Interamericana-Derechos-Humanos-1969.pdf> (Erişim tarihi: 28.07.2021).

³⁰⁸ *Ibid.*, s. 295.

³⁰⁹ I-ACHR, Ecuador - Colombia Admissibility Report, s. 13-14, para. 89-90.

³¹⁰ I-ACHR, Ecuador - Colombia Admissibility Report, s. 14, para. 91.

³¹¹ I-ACHR, Ecuador - Colombia Admissibility Report, s. 16, para. 98.

Sonuç olarak, Ekvator v. Kolombiya başvurusunun kabul edilebilirliğine ilişkin kararında yer bakımından yetkinin belirlenmesinde esas olan, devletlerin kendi ülke sınırları dışındaki kişiler üzerinde de yetki kullanmalarıdır. Bu şekilde, bir devletin ülkesel sınırları dışındaki görevlileri tarafından işlenen fiillerden dolayı sorumluluğunun doğabilmesi için zaman açısından resmi, yapılandırılmış ve uzun süreli bir hukuki ilişkinin varlığı gerekmez. Yine de Ame.İHS'nin organlarının yetkisinin kapsamı incelenirken, bir devletin sınır ötesi davranışı ile bir kişinin hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiası arasında nedensellik bağının bulunup bulunmadığı tespit edilmelidir³¹².

Devletin yargı yetkisinin, ülke sınırları dışında da bulunabileceğine ilişkin bir diğer Komisyon kararı ise Guantanamo'daki tutuklulara ilişkin geçici önlem kararıdır³¹³. Amerika Birleşik Devletleri tarafından tutuklanan ve Küba/Guantanamo Körfezi'nde tutulan kişilerin hukuki statüsünün yetkili bir mahkeme tarafından belirlenmesine ilişkin bu geçici önlem kararında Komisyon, Guantanamo tutuklularının, fiziksel olarak ABD sınırları dışında bulunsun da ABD Hükümetinin otoritesi ve kontrolü altında bulduklarını ve bu nedenle de ABD'nin yargı yetkisine tabi olduklarını belirtmiştir³¹⁴.

AAİHM'nin çevre ve insan haklarına ilişkin danışma görüşünde de Ame.İHS'nin amacının devletlerin ulusal topraklarıyla sınırlı olmadığı, Ame.İHS'nin tanıdığı yetkinin devletlerin sınır ötesi davranışlarının bir yargı yetkisi uygulaması oluşturduğu koşulları da içerdiği ifade edilmiştir³¹⁵. Bunun yanında, bu danışma görüşüyle Mahkeme, devletlerin topraklarında gerçekleştirilen davranış ile yurtdışında meydana gelen insan hakları ihlalleri arasındaki nedensel bağa dayanarak, yargı yetkisinin kullanılması için yeni bir temel oluşturduğu da belirtilmiştir³¹⁶.

³¹² I-ACHR, Ecuador - Colombia Admissibility Report, s. 16, para. 99.

³¹³ I-ACHR, Precautionary Measures 2002, Detainees being held by the United States at Guantanamo Bay, Cuba (Guantanamo Körfezi'ndeki Tutuklulara İlişkin Geçici Önlem Kararı), para. 80.

³¹⁴ "Inter-American Human Rights Commission Decision on Cuba Detainees", (2002) *The American Journal of International Law*, 96(3), s. 730-731.

³¹⁵ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-23/17, Environment and Human Rights (States Obligations Regarding the Environment Within the Framework of the Protection and Guarantee of Rights to Life and Personal Integrity – Interpretation and Scope of Articles 4.1 and 5.1, in Relation to Articles 1.1 and 2 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Government of the Republic of the Colombia, 15.11.2017, Series A No. 23, paras. 41, 74-78.

³¹⁶ Feria-Tinta, M. and Milnes, S. C. (2016) *The Rise of Environmental Law in International Dispute Resolution: The Inter-American Court of Human Rights Issues a Landmark Advisory Opinion on the*

Geçici önlem kararları açısından özel bir duruma değinmek gerekir. Özellikle yaşam hakkı başta olmak üzere çok ciddi ve acil bir hak ihlali gerçekleşmesi ihtimalinin söz konusu olması nedeniyle bir ülkeyi terk eden kişiler açısından ülkeye dönmesi hâlinde korunmasına dair geçici önlem kararı alınması mümkündür. Bu durumda, kişiler hakkında verilen, aslında bir devletin sınırları içerisinde bulunmasalar da geri dönmeleri hâli için öngörülen geçici önlem kararına devletin uymasının talep edilebilmesi, AAİHM'nin yer bakımından kapsamı açısından farklılık arz eden bir durumdur³¹⁷.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Ame.İHS'nin yer bakımından uygulamasına yönelik devletler tarafından sınırlandırma yapılması mümkün görülmemektedir. Ame.İHS'yi kabule veya katılmaya dair beyanların şartsız veya karşılıklılık şartıyla ya da belirli bir süre veya belirli bir vaka için yapılabileceğine yönelik Ame.İHS'nin 62/2. maddesindeki hükmü dolayısıyla devletler tarafından Ame.İHS'ye başvurunun sınırlandırılabilmesi mümkündür. Ancak, özellikle belirli vakalar için Ame.İHS'yi kabul beyanının yapılabilmesi, yer bakımından uygulamaya yönelik sınırlandırma yapacak şekilde bir beyanda bulunulabileceği şeklinde yorumlanmamalıdır. Yani bir devlet, yargı yetkisi dahilindeki bölgeler arasında sınırlandırma yaparak belirli bölgelerde gerçekleşen insan hakları ihlallerini hariç tutarak kabul beyanında bulunamaz³¹⁸. Zira, bölge sınırlamasına ilişkin bir şart konulması, Ame.İHS'nin etkisini azaltacağı gibi Komisyon ile Mahkemenin rolünü de zayıflatır³¹⁹.

3.2.3. Kişi Bakımından

AAİHM'nin kişi bakımından yetkisinin kapsamı incelenirken yargı yetkisi bağlamında bireysel başvuru ile devlet başvurusuna ve danışma görüşü verme

---

Environment and Human Rights, Yearbook of International Environmental Law, 27(1), s. 75; Abello-Galvis, R. and Arevalo-Ramirez, W. (2019) *Inter-American Court of Human Rights Advisory Opinion OC-23/17: Jurisdictional, Procedural and Substantive Implications of Human Rights Duties in Context of Environmental Protection*, Review of European, Comparative & International Environmental Law (RECIEL), 28, s. 220; Konuk Sommer, B. (2020) *Çevre ve İnsan Hakları İlişkisine Yeni Bir Yaklaşım: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin OC-23/17 Sayılı Tavsiye Görüşü*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(1), s. 388-390.

³¹⁷ Burbano Herrera, C. (2010) *Provisional Measures in the Case Law of the Inter-American Court of Human Rights*. Antwerp, Oxford, Portland: Intersentia, s. 55-56.

³¹⁸ Pasqualucci (2013), s. 148.

³¹⁹ Pasqualucci (2013), s. 149.

yetkisine ayrı ayrı değinmek gerekir. Ancak öncelikle belirtilmesi gerekir ki, Ame.İHS, kişi bakımından bir sınır getirmiştir. Ame.İHS'nin 1/2. maddesi “Sözleşme'nin amaçları bakımından ‘kişi’ terimi, her bir insan anlamına gelir.” şeklindedir. Buna göre Ame.İHS'deki haklar gerçek kişilerin haklarıdır, tüzel kişiler bu Sözleşme'deki haklardan yararlanamaz³²⁰.

3.2.3.1. Çekişmeli Yargı Yetkisinin Kişi Bakımından Kapsamı

AAİHM'ye doğrudan bireysel başvuru yapılması mümkün değildir, önce AAİHK'ye başvurulması gerekir. Bu bağlamda, AAİHK'ye başvurmaya yetkili kişiler, herhangi bir kişi, kişi grubu veya ADÖ üyesi bir ya da daha çok devlette yasal olarak tanınmış hükümet dışı kuruluşlardır. (Ame.İHS m. 44) Başvuru yapan kişinin Ame.İHS'ye taraf veya ADÖ üyesi bir devletin vatandaşı olması gerekmez³²¹. Hatta dilekçe sahibi başvuru, doğrudan mağdur olabileceği gibi mağdurun izni olsun veya olmasın üçüncü bir kişi de olabilir³²². Başvurabilecek kişilerin geniş tutulması nedeniyle AAİHK'nin erişilebilirliği yüksektir³²³. Bu durum gerek eğitim gerekse ekonomi yönünden zayıf devletlerde adalet ulaşım bakımından olumlu görülmektedir³²⁴.

Bu kişiler, kendi adlarına veya üçüncü kişilerin adına başvurabilecekleri gibi şahsen ya da bir temsilci veya avukat aracılığıyla da başvurabilirler. Hükümet dışı kuruluşlar açısından, ADÖ üyesi herhangi bir devlette tanınmaları yeterli görülmüştür. Yani, hükümet dışı kuruluşun, aleyhine başvuruda bulunduğu devlet tarafından tanınmış olması gerekmemektedir. AAİHK'nin uygulaması da bu yöndedir³²⁵. Hatta AAİHM bir kararında³²⁶, Şilili hükümet dışı bir kuruluşun Peru aleyhine yaptığı başvuruda, Peru'nun kuruluşun Şili'de tanınmadığı ve dolayısıyla da başvuru yapamayacağını ileri sürse de Mahkeme, kuruluşun Şili'deki statüsünü incelememiş, herhangi bir kişi grubu olarak değerlendirip başvuruyu incelemeye devam etmiştir.

³²⁰ Gemalmaz (2012), s. 347; Çamurcuoğlu (2019), s. 717.

³²¹ Volio (1980), s. 73.

³²² Buergenthal (1982), s. 237; Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 112; Pasqualucci (2013), s. 133.

³²³ Shelton (1988), s. 327; Cooper and Thérien (2004), s. 734; Çamurcuoğlu (2019), s. 726.

³²⁴ Aydın (2019), s. 48.

³²⁵ Gemalmaz (2012), s. 366.

³²⁶ I-Act.HR, Case of Castillo-Petruzzi et al. v. Peru, (Preliminary Objections), 04.09.1998, Series C, No. 41, s. 17-19, para. 75-79.

Bir devlet tarafından desteklenen kuruluşların da destekleyen devlet aleyhine başvuruda bulunduğu örnekler mevcuttur³²⁷. Amerikalılar arası sistem, hükümet dışı kuruluşlardan, özellikle sivil toplum kuruluşlarından, yapıcı şekilde yararlanmıştır. Zira sivil toplum kuruluşları, insan hakları ihlallerine ilişkin konularda, yerel olarak ulaşılabilirliklerinin daha kolay olması ve operasyonel yetenekleri sebebiyle etkin aktörlerdendir³²⁸. Bunun yanında, hem mağdurlara, mağdur yakınlarına ve hatta yerel avukatlarına yönelik baskı ve korkutmalara daha az açık olması hem de başvuru vakalara aleniyet sağlamaları nedeniyle özellikle uluslararası hükümet dışı kuruluşlara başvuru hakkı sağlanmış olması oldukça önemlidir³²⁹.

AAİHM'nin bireysel bir başvuruyu inceleyebilmesi için, aleyhine başvuru yapılan devletin, Ame.İHS'nin 62. maddesi uyarınca Mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiğine dair bir beyanda bulunmuş olması gerekir. Bu beyan Ame.İHS'yi onaylarken veya katılırken yapılabileceği gibi daha sonra yapılması da mümkündür. Mahkemenin yargı yetkisi süresiz olarak kabul edilebileceği gibi belirli bir süre veya belirli bir olay için de kabul edilebilir. Ayrıca, Mahkemenin yargı yetkisinin şartsız olarak veya karşılıklılık şartıyla tanınması da mümkündür. (Ame.İHS m. 62/2)

Ame.İHS'ye taraf devletlerden 21'i Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiştir: Arjantin, Uruguay, Şili, Venezuela, Surinam, Kosta Rika, Honduras, Ekvator, Kolombiya, Guatemala, Panama, Nikaragua, Paraguay, Bolivya, El Salvador, Haiti, Brezilya, Meksika, Dominik Cumhuriyeti, Barbados ve Peru. Dolayısıyla sayılan bu devletler aleyhine yapılan bireysel başvurular Mahkeme tarafından incelenebilir.

Devlet başvuruları bakımından da öncelikle AAİHK'ye gidilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Ame.İHS'nin 45. maddesi uyarınca AAİHK'nin devlet başvurusu inceleme yetkisinin tanınması gerekir. Sadece başvuran devletin bu yetkiyi kabul etmesi yeterli değildir, ayrıca aleyhine başvuru yapılan devletin de bu yetkiyi tanınması şarttır. (Ame.İHS m. 45/2) 11 devlet anılan bu yetkiyi kabul etmiştir: Jamaika, Arjantin, Uruguay, Şili, Venezuela, Kosta Rika, Peru, Ekvator, Kolombiya, Bolivya ve Nikaragua.

---

³²⁷ Çapan (2014), s. 33.

³²⁸ Cooper and Thérien (2004), s. 736.

³²⁹ Pasqualucci (2013), s. 133.

3.2.3.2. Danışma Görüşü Verme Yetkisinin Kişi Bakımından Kapsamı

Danışma görüşü verme yetkisinin kişi bakımından kapsamı ise bireysel başvurulara veya devlet başvurularına göre daha geniştir. Zira, sadece Ame.İHS'ye taraf olan devletler değil, ADÖ'ye üye tüm devletler ve sadece AAİHK değil, ADÖ Şartı'nın X. bölümünde³³⁰ belirtilen organlar da (Genel Kurul, Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısı, Konseyler, Amerikalılar Arası Hukukçular Komitesi, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, Genel Sekreterlik, Uzmanlık Konferansları ve Uzmanlık Örgütleri) AAİHM'den danışma görüşü almaya yetkilidir³³¹. ADÖ üyesi devletler, Ame.İHS'nin veya Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmaların yorumlanması konusunda Mahkemeye danışabilirler. ADÖ'nün organları ise kendi alanlarıyla ilgili olarak aynı şekilde Mahkemeden danışma görüşü isteyebilirler. Hatta Mahkeme, ADÖ üyesi bir devletin talebi üzerine, bu devletin iç hukukunun Ame.İHS veya Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmalara uygunluğu konusunda görüşünü bildirebilir. (Ame.İHS m. 64)

AAİHM'den danışma görüşü alabilmesi için bireylerin doğrudan Mahkemeye başvurması da mümkün değildir. Bireyin, Mahkemeden danışma görüşü alınması için AAİHK'ye veya ADÖ üyesi bir devlete ya da ADÖ organlarından birine başvurması gerekir³³².

3.2.4. Konu Bakımından

AAİHM'nin konu bakımından yetkisinin kapsamının, yargı yetkisi ve danışma görüşü verme yetkisi bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir³³³. Zira Mahkemenin danışma görüşü verme yetkisi konu bakımından daha geniş bir kapsama sahipken çekişmeli yargı yetkisinin konu bakımından kapsamı daha sınırlıdır.

³³⁰ Ame.İHS'nin 64/1. maddesinde atf yapılan ADÖ Şartı'nın X. Bölümü, ADÖ Şartı'nın güncel hâliyle yine 2. Kısım'da yer alsa da VIII. Bölüm olarak değişmiştir.

³³¹ Vargas (1984), s. 612.

³³² Vargas (1984), s. 613-614.

³³³ Vargas (1984), s. 602.

AAİHM'nin yetkisi dahilinde olan sözleşmeler dışında konu bakımından kapsamı incelenirken değinilmesi gereken birtakım hususlar da mevcuttur. Bunlardan biri “Dördüncü Derece Yargı Organı (*Fourth Instance*)” doktrindir. Buna göre Amerikalılar arası insan hakları organları, devletlerin ulusal mahkemelerinin kararlarını denetleyen temyiz organları değildir, tamamlayıcı ve ikincil niteliğe sahiptir³³⁴. Mahkeme ve Komisyon, devletlerin taraf oldukları Ame.İHS ve yetkileri dahilindeki diğer insan hakları sözleşmelerine göre verdikleri taahhütleri yerine getirip getirmediğini incelemekle görevlidir³³⁵. Bu bağlamda, ulusal mahkemelerin kararlarının haksız ve hatalı olduğu iddiasıyla yapılan başvurular, Komisyon ve Mahkeme tarafından dördüncü derece yargı organı olmama doktrinine başvurularak konu bakımından kabul edilemez addedilmelidir³³⁶.

Mahkemenin ve Komisyonun konu bakımından yetkisinin kapsamı değerlendirilirken, bu organlara yapılan başvuruların açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığının incelenmesi gereklidir. Zira bu organlar, kendilerine yapılan başvuru açıkça dayanaktan yoksunsa, konu bakımından yetkisizlik nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermelidir. (Ame.İHS m. 47/c) Bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksunluğu incelenirken, görünüşe dayanan herhangi bir sonuca bakılmaz. Açık ve net biçimde dayanaktan yoksunluk kesin bir biçimde belirlenebilir olmalıdır, bu kesinlik ise dayanaktan yoksunluğun herhangi bir kişi tarafından rasyonel olarak şüpheye düşülmeyecek derecede algılanabilir olmasıdır³³⁷. Bunun yanında, eğer açıkça dayanaktan yoksun bir başvuru Komisyon tarafından kabul edilemez sayılmadan incelenip Mahkemeye gönderilirse, Mahkeme başvurunun konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermelidir. (Ame.İHS m. 61/2)

Son olarak değinilmesi gereken husus çekincelerdir. Ame.İHS'nin 75. maddesine göre 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne uygun şekilde çekince konulması mümkündür. Bu bağlamda, eğer bir devlet herhangi bir hükme ilişkin geçerli bir

---

³³⁴ Shelton and Carozza (2013), s. 380.

³³⁵ Pasqualucci (2013), s. 125-126.

³³⁶ I-ACHR, Case 11.137, Juan Carlos Abella – Argentina, 18.11.1997, OEA/Ser.L/V/II.98, doc. 6 rev. 13.04.1998, para. 142.

³³⁷ I-Act.HR, Genie-Lacayo v. Nicaragua, (Preliminary Objections), 27.01.1995, Series C, No. 21, s. 8, para. 36.

çekince koymuşsa, o hükme ilişkin başvurularda Mahkeme çekinceyi dikkate alarak karar vermelidir. Çekincenin içeriğine göre Mahkeme, kendisinin konu bakımından yetkisiz olduğuna karar verebilir. Dolayısıyla çekincelerin, Mahkemenin konu bakımından yetkisinin kapsamını değiştirmesi mümkündür³³⁸.

3.2.4.1. Çekişmeli Yargı Yetkisinin Konu Bakımından Kapsamı

AAİHM'nin yargı yetkisi bağlamında bireysel başvurularda dayanılabilecek insan hakları sınırlıdır ve tek bir hükümde düzenlenmemiştir. Ancak, AAİHM'den önceki aşama olan AAİHK'ye başvuruların dayanağı olabilecek sözleşmeler, AAİHK Usul Kuralları'nın 23. maddesinde sayılmıştır. Bunlar: Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (San José Paktı), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü (San Salvador Protokolü), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Protokolü, Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme, Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (Belem do Para Sözleşmesi)'dir.

Mahkeme ise Ame.İHS ile kurulmuş bir organdır ve yargı yetkisi bakımından temel konusu Sözleşme'de belirtilen hak ve özgürlüklerdir. Zira, Ame.İHS'nin 62/3. maddesinde Mahkemenin yargı yetkisinin Ame.İHS'nin yorumlanmasına ve uygulanmasına ilişkin tüm vakaları kapsadığı açıkça belirtilmiştir. Bunun yanında Mahkeme, Ame.İHS'yle korunan bir hak veya özgürlüğün ihlal edildiğini tespit ederse, zarar gören tarafın ihlal edilen hak veya özgürlüğünden yararlanmasına karar verir. (Ame.İHS m. 63/1)

AAİHM'nin yargı yetkisinin kapsamında olan diğer haklar ise buldukları sözleşmelerde belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Mahkeme bir kararında³³⁹, Ame.İHS'nin 62. maddesi uyarınca Mahkemenin yargı yetkisini kabul eden bir beyanda bulunulduğunda, bu beyanın Mahkemeye hem Ame.İHS'ye hem de

³³⁸ Pasqualucci (2013), s. 128.

³³⁹ I-ACt.HR, *González et al. ("Cotton Field") v. Mexico* (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 16.11.2009, Series C, No. 205, s. 10, para. 37.

AAİHM'ye yargı yetkisi tanıyan diğer Amerikalılar arası belgelere ilişkin ihlalleri inceleme yetkisi vereceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer andlaşmaların incelenmesi gerekir.

3.2.4.1.1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü

Sosyal, ekonomik ve kültürel haklardan Mahkemenin yetkisi kapsamına dahil olanların sayısı oldukça azdır. Ame.İHS'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü'nün 19. maddesinin 6. fıkrasında Mahkemenin yetkisine giren haklar açıkça belirtilmiştir. Bu hükme göre, San Salvador Protokolü'nün 8/1-a ve 13. maddelerinde belirtilen sendika kurma ve katılma hakkı ile eğitim hakkının doğrudan bu Protokol'e taraf bir devlete atfedilebilen bir fiille ihlal edildiği herhangi bir durumda, AAİHK'nin katılımıyla, AAİHM'ye bireysel başvuru sisteminin uygulanması mümkündür. Dolayısıyla sadece San Salvador Protokolü'nün 8/1-a maddesinde düzenlenen sendika kurma ve katılma hakkı ile 13. maddesindeki eğitim hakkıyla ilgili ihlaller için Mahkemeye başvurulması mümkündür.

Ayrıca, Ame.İHS'de kişisel ve siyasal haklar kısmında düzenlenen ancak, örgütlenme özgürlüğü (m. 16), aileye ilişkin haklar (m. 17), çocuk hakları (m. 19), mülkiyet hakkı (m. 21) gibi ekonomik, sosyal ve kültürel içeriği bulunan haklar da göz önünde bulundurulmalıdır. Zira, bu haklar doğrudan Ame.İHS'de düzenlendiğinden, bu hakların ihlal edildiğine ilişkin başvuruların Mahkeme tarafından incelenmesi mümkündür.

Bunun yanında, AAİHM, Acevedo Buendía et al. v. Peru kararında³⁴⁰, konu bakımından yapılan ilk itirazlar incelenirken Ame.İHS'nin ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin 26. maddesinin dava edilebilir olduğuna karar vermiştir. Karara konu olayda Peru Cumhuriyet Denetleme Kurulu Ofisinde işine son verilmiş veya emekli olmuş çalışanlarla (mağdurlarla) aynı, benzer veya eşdeğer işleri yerine getiren aktif çalışanlar tarafından alınan maaş, ücret, sosyal yardımlar ve ikramiyelerin aynı olmaması nedeniyle yargıya başvurulmuştur. Aktif çalışanlara ödenen miktarın

³⁴⁰ I-ACt.HR, Acevedo Buendía et al. (Discharged and Retired Employees of the Comptroller) v. Perú, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 01.07.2009, Series C, No. 198.

mağdurlara da ödenmesi yönünde Peru Anayasa Mahkemesi tarafından karar verilmiş ancak bu karar uygulanmamıştır. Bu nedenle AAİHK'ye başvurulmuş ve Ame.İHS'nin 21. (mülkiyet hakkı), 25. (yargısal korunma hakkı) ve 26. (ekonomik, sosyal ve kültürel hakların aşamalı gelişimi) maddelerinin ihlal edildiği iddia edilmiştir.

Mahkeme her ne kadar 26. maddenin ihlal edildiğine karar vermese de yaptığı incelemede 26. maddenin dava edilebilir olduğuna karar vermiştir. Bu bağlamda Mahkeme; Ame.İHS'nin tüm maddelerinin çekişmeli yargı yetkisine tabi olduğunu³⁴¹, Mahkemenin yargı yetkisini kabul eden devletlerin 26. madde de dahil Ame.İHS'de güvence altına alınan haklardan herhangi birine uyup uymadığına veya bunları ihlal edip etmediğine ilişkin karar vermeye yetkili olduğunu³⁴² belirtmiştir.

Bu konuda Mahkemenin çevre ve insan haklarına ilişkin danışma görüşüne de değinilebilir. Bu danışma görüşünde Mahkeme, San Salvador Protokolü'nün 11. maddesinde tanınan sağlıklı bir çevre hakkının, Ame.İHS'nin 26. maddesi kapsamındaki ekonomik, sosyal, kültürel hakların bir parçası olarak anlaşılması gerektiğini belirtmiştir³⁴³. Bağımsız bir sağlıklı çevre hakkının tanınması ve özellikle Ame.İHS'nin 26. maddesi kapsamında yargılanabilir görülmesinin Amerikalılar arası sistemde yeni hak iddialarına yol açabileceği de ifade edilmiştir³⁴⁴.

Ayrıca, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların, kişisel ve siyasal haklar kapsamında dolaylı olarak korunabileceği de ifade edilmektedir. Bu bağlamda Ame.İHS'den önce, Amerikan Bildirisi'ne dayanarak tutuklulara karşı gıda ve sağlık hizmetlerinden yoksun bırakma dahil olmak üzere yapılan çeşitli kötü muamelelere ilişkin AAİHK'ye

---

³⁴¹ I-Act.HR, Acevedo Buendía *et al.* (Discharged and Retired Employees of the Comptroller) v. Perú, s. 7, para. 14.

³⁴² I-Act.HR, Acevedo Buendía *et al.* (Discharged and Retired Employees of the Comptroller) v. Perú, s. 8, para. 17.

³⁴³ I-Act.HR, Advisory Opinion OC-23/17, Environment and Human Rights (States Obligations Regarding the Environment Within the Framework of the Protection and Guarantee of Rights to Life and Personal Integrity – Interpretation and Scope of Articles 4.1 and 5.1, in Relation to Articles 1.1 and 2 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Government of the Republic of the Colombia, 15.11.2017, Series A No. 23, paras. 42-50; Abello-Galvis and Arevalo-Ramirez (2019), s. 220.

³⁴⁴ Banda, M. L. (2018) *Inter-American Court of Human Rights' Advisory Opinion on the Environment and Human Rights*, American Society of International Law Insights, 22(6) [Online]. Erişim adresi: <https://www.asil.org/insights/volume/22/issue/6/inter-american-court-human-rights-advisory-opinion-environment-and-human> (Erişim tarihi: 28.10.2020); Konuk Sommer (2020), s. 389.

çok sayıda başvuruda bulunulmuştur³⁴⁵. Bu başvurular Komisyon tarafından, Bildiri'nin XI. maddesinin yani sağlığın ve refahın korunması hakkının ihlali olarak değerlendirilmiştir. Ancak, Ame.İHS'den sonra bu gibi durumlar Sözleşme'nin 5. maddesinde düzenlenen insancıl muamele görme hakkı kapsamında değerlendirilmektedir.

Benzer şekilde, Paraguay aleyhine Aché Kabilesi'nin AAİHK'ye yaptığı şikâyet³⁴⁶ olduğu gibi öldürme, işkence, tıbbi müdahalelerin engellenmesi, insanlık dışı çalışma koşulları, çocukların satılması ve kültürü yok etmeyi amaçlayan eylemler gerçekleştirilmesi suretiyle azınlıklara ve yerli topluluklara yönelik işkence ve kötü muamelelere ilişkin olarak Komisyon, sadece yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkının (AİHÖB m. I) ihlalini değil, ayrıca aile kurma ve ailenin korunması hakkının (AİHÖB m. VI), sağlığın ve refahın korunması hakkının (AİHÖB m. XI), çalışma ve adil ücret hakkının (AİHÖB m. XIV) ve dinlenme zamanı ve kullanım hakkının (AİHÖB m. XV) ihlal edildiğini de belirtmiştir³⁴⁷. Fakat Ame.İHS'de sağlık, çalışma, adil ücret ve dinlenme zamanı gibi haklar düzenlenmediğinden, böyle bir başvuru Ame.İHS'den sonra yaşam hakkının (Ame.İHS m. 4) yanında, ayrımcılık yasağı (Ame.İHS m. 1/1), insancıl muamele görme hakkı (Ame.İHS m. 5), köle olmama özgürlüğü (Ame.İHS m. 6) ve eşit korunma hakkı (Ame.İHS m. 24) kapsamında değerlendirilebilir. Yine AAİHM sosyal güvenlik ile ilgili bir vakayı mülkiyet hakkı çerçevesinde incelemiştir³⁴⁸.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bağlamında değinilmesi gereken son konu ise, Amerikan Bildirisi'ndeki düzenlemelerin etkisidir. Zira Bildiri'de ekonomik, sosyal ve kültürel haklara, Ame.İHS'deki sınırlı düzenlemeden daha çok yer verilmiştir. Bu bağlamda Bildiri'de annelerin ve çocukların korunması hakkı (m. VII), sağlığın ve refahın korunması hakkı (m. XI), eğitim hakkı (m. XII), kültürden yararlanma hakkı

---

³⁴⁵ I-ACHR, Petition 2029, Julia Solalinde, Juan Peralta, Antonio Perusino, Blanca Pereyra, *et al.* v. Paraguay, 29.05.1977; Petition 4402, 114 political prisoners v. Cuba, Report No. 45/81, 25.06.1981; Petition 2300, Armando F. Valladares Pérez v. Cuba, Report No. 2/82, 08.03.1982; Petition 6091, Eduardo F. Capote Rodríguez v. Cuba, Report No. 3/82, 08.03.1982; Petition 6093, Roger Reyes Fernández v. Cuba, Report No. 4/82, 08.03.1982; Petition 7899, Víctor Miguel Cantón Gómez v. Cuba, Report No. 12/82, 08.03.1982.

³⁴⁶ I-ACHR, Petition 1802, Aché Tribe of Paraguay v. Paraguay, 27.05.1977.

³⁴⁷ Craven, M. (1998) *The Protection of Economic, Social and Cultural Rights under the Inter-American System of Human Rights*, in Harris D. J. and Livingstone, S. eds., *The Inter-American System of Human Rights*. New York: Oxford University Press. s. 295-296.

³⁴⁸ Lixinski (2010), s. 600.

(m. XIII), çalışma ve adil ücret hakkı (m. XIV), dinlenme zamanı ve kullanım hakkı (m. XV), sosyal güvenlik hakkı (m. XVI), örgütlenme hakkı (m. XXII), mülkiyet hakkı (m. XXIII) gibi sosyal, ekonomik ve kültürel haklara yer verilmiştir.

Burada yanıtlanması gereken soru, Bildiri'ye ilişkin yükümlülüklerin Ame.İHS'ye taraf devletler için geçerliliğini sürdürüp sürdürmediğidir. Bu soruya ilişkin iki görüş mevcuttur. İlki, Ame.İHS'nin hem kronolojik hem de normatif olarak Amerikan Bildirisi'nin yerine geçtiği ve Ame.İHS'ye taraf olan bir devlet için artık Amerikan Bildirisi'nin yasal bir öneminin kalmayacağı görüşüdür. Bu görüş AAİHK Statüsü'nün 2. maddesine dayandırılmaktadır³⁴⁹. Zira bu maddede insan haklarının Ame.İHS'ye taraf devletler için Ame.İHS'de belirtilen haklar, taraf olmayan devletler için ise Amerikan Bildirisi'nde belirtilen haklar olduğu düzenlenmiştir. Diğer görüşe göre ise, Sözleşme Amerikan Bildirisi'nin yerini almamıştır, onun tamamlayıcısıdır. Yani Bildiri, Ame.İHS'nin yanında etkisini sürdürmektedir. Bu görüş de Ame.İHS'nin 29/d maddesine dayandırılmaktadır³⁵⁰. Buna göre, Ame.İHS'nin hiçbir hükmü Amerikan Bildirisi'nin ve aynı nitelikteki diğer uluslararası belgelerin sahip olduğu etkiyi kaldıracak veya sınırlayacak şekilde yorumlanamaz.

Bu iki görüş arasında tam anlamıyla bir tercih yapılamamış ve Amerikan Bildirisi'nin, Ame.İHS'nin yorumlanmasında bir kaynak teşkil edebileceği şeklinde yorumlar ortaya çıkmıştır. Bu yorumlara göre Bildiri, Ame.İHS'nin yorumlanması ve Ame.İHS'de yer alan boşlukların doldurulması için normatif bir kaynak oluşturmaktadır. Dolayısıyla ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin normatif boşluğun da Bildiri ile doldurulması mümkündür. Hatta, zaten Ame.İHS'nin 26. maddesi ekonomik, sosyal ve kültürel haklar yönünden ADÖ Şartı'na atıfta bulunmakta ve Bildiri de ADÖ Şartı'nın insan haklarına ilişkin belgesi kabul edilmektedir. Bu nedenle Ame.İHS'yi uygulayan bir organın ekonomik, sosyal ve kültürel haklar açısından Amerikan Bildirisi'ne başvurması öngörülebilir olarak nitelendirilmektedir³⁵¹.

---

³⁴⁹ Craven (1998), s. 301.

³⁵⁰ Buergenthal (1980), s. 164.; Craven (1998), s. 302.

³⁵¹ Craven (1998), s. 302-303.

Bununla birlikte, önceden AAİHK'nin, Amerikan Bildirisi'nin Ame.İHS'ye taraf devletlere uygulanmaması yönünde bir tutumu mevcuttu. Daha sonra Komisyon, bazı durumlarda, Ame.İHS'ye taraf devletlerle ilgili Amerikan Bildirisi'ndeki haklara dayanan iddialara dair başvuruların incelenebileceğine ilişkin yeni bir görüş benimsemiştir. Bu görüşün benimsenmesinde, AAİHM'nin Ame.İHS'nin 29/d maddesine ilişkin danışma görüşünün etkisinin bulunduğu söylenmektedir³⁵². Bu danışma görüşünde Mahkeme, madde 29/d uyarınca devletlerin ADÖ üyesi olarak Amerikan Bildirisi'nde düzenlenen yükümlülüklerinden kaçamayacaklarını belirtmiştir³⁵³.

3.2.4.1.2. Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme

Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme'nin XIII. maddesi "Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan kişilerin zorla kaybedildiği iddiasına dayanan başvurulara ilişkin işlemler geçici/önleyici önlemlere dair hükümler de dahil Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Statüsü'ne ve Usul Kuralları'nda, ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü'ne ve Usul Kuralları'nda belirlenen usullere tabi olacaktır." şeklinde düzenlenmiştir³⁵⁴. Buradan da anlaşılacağı üzere, kişilerin zorla kaybedilmesine ilişkin iddialar içeren başvurular da AAİHM'nin konu bakımından yetkisi dahilindedir³⁵⁵.

---

³⁵² I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-10/89, Interpretation of the American Declaration of the Rights and Duties of Man within the Framework of Article 64 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Government of the Republic of the Colombia, 14.07.1989, Series A No. 10.

³⁵³ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-10/89, s. 12-13, para. 46.

³⁵⁴ Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme madde XIII: "For the purposes of this Convention, the processing of petitions or communications presented to the Inter-American Commission on Human Rights alleging the forced disappearance of persons shall be subject to the procedures established in the American Convention on Human Rights and to the Statute and Regulations of the Inter-American Commission on Human Rights and to the Statute and Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, including the provisions on precautionary measures."

³⁵⁵ Gemalmaz (2012), s. 425.

3.2.4.1.3. Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme

Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme (Belem do Para Sözleşmesi)'nin 11. maddesinde³⁵⁶ bu Sözleşme'ye taraf devletler ile Amerikalılar Arası Kadın Komisyonu'nun AAİHM'den Belem do Para Sözleşmesi'nin yorumlanması hakkında danışma görüşü isteyebileceği belirtilmiştir. Her ne kadar Belem do Para Sözleşmesi'nin 12. maddesinde³⁵⁷, Komisyona bu Sözleşme'nin 7. maddesine ilişkin bir ihlal iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulabileceği düzenlense de bu başvurunun AAİHM'ye intikal ettirilip ettirilemeyeceği tartışılmıştır. *González et. al. (Cotton Field) v. Meksika* davasında Meksika, 12. madde hükmünün sadece Komisyonla sınırlı olduğunu savunmuştur³⁵⁸. Kararda, Mahkemeye Ame.İHS'nin sağladığı yetkiyle, bir başvuru sistemi oluşturulduğunda mümkünse Mahkemenin yargı yetkisini kullanabileceğine dair bir garantinin mevcut olduğu belirtilmiştir³⁵⁹. İlgili hükümlerin sistematik olarak yorumlanmasının, AAİHM'nin Belem do Para Sözleşmesi'nin 7. maddesi ile ilgili yargı yetkisinin bulunduğunu desteklediğine³⁶⁰ ve dolayısıyla Belem do Para Sözleşmesi'nin AAİHM'nin konu bakımından yetkisi dahilinde olduğuna hükmedilmiştir³⁶¹.

---

³⁵⁶ Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme madde 11: “*The States Parties to this Convention and the Inter-American Commission of Women may request of the Inter-American Court of Human Rights advisory opinions on the interpretation of this Convention.*”

³⁵⁷ Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme madde 12: “*Any person or group of persons, or any nongovernmental entity legally recognized in one or more member states of the Organization, may lodge petitions with the Inter-American Commission on Human Rights containing denunciations or complaints of violations of Article 7 of this Convention by a State Party, and the Commission shall consider such claims in accordance with the norms and procedures established by the American Convention on Human Rights and the Statutes and Regulations of the Inter-American Commission on Human Rights for lodging and considering petitions.*”

³⁵⁸ I-Act.HR, *González et. al. (Cotton Field) v. Mexico*, s. 11, para. 39.

³⁵⁹ I-Act.HR, *González et. al. (Cotton Field) v. Mexico*, s. 14, para. 57.

³⁶⁰ I-Act.HR, *González et. al. (Cotton Field) v. Mexico*, s. 14, para. 58.

³⁶¹ I-Act.HR, *González et. al. (Cotton Field) v. Mexico*, s. 18, para. 77.

3.2.4.1.4. Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme

Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme'nin³⁶² 15. maddesinin iii. fıkrasına göre “Herhangi bir taraf devlet, bu Sözleşme’yi onaylama veya katılma belgesini tevdi ederken ya da daha sonra herhangi bir zamanda Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi’nin bu Sözleşme’nin yorumu ve uygulanması ile ilgili tüm konularda yargı yetkisini hukuken, herhangi bir özel andlaşma olmaksızın ve bağlayıcı olarak tanıdığını beyan edebilir. Bu durumda, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü ve Usul Kuralları’nın ilgili tüm usuli hükümleri uygulanacaktır.”³⁶³. Aynı maddenin i fıkrasında da Komisyona bireysel başvuru yapılabileceği ve hatta bu Sözleşme çerçevesinde Komisyonun devlet başvurusu inceleme yetkisinin kabul edilmesi hâlinde Komisyona devlet başvurusu da yapılabileceği belirtilmiştir³⁶⁴. Bu bağlamda Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Hoşgörüsüzlük Şekillerine Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme, AAİHM’nin konu bakımından yetkisi kapsamındadır.

³⁶² 5 Haziran 2013 tarihli Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter-American Convention Against Racism, Racial Discrimination and Related Forms of Intolerance (A-68)*), 11.11.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme’nin tam metni için bkz. http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-68_racism.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021); Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme’yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-68_racism_signatories.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021).

³⁶³ Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme madde 15/iii: “Any State Party may, when depositing its instrument of ratification of, or accession to, this Convention, or at any time thereafter, declare that it recognizes as binding, as a matter of law and without any special agreement, the jurisdiction of the Inter-American Court of Human Rights on all matters relating to the interpretation or application of this Convention. In such case, all relevant procedural rules contained in the American Convention on Human Rights as well as the Statutes and Rules of Procedure of the Court shall be applicable.”

³⁶⁴ Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme madde 15/i: “Any person or group of persons, or nongovernmental entity legally recognized in one or more member states of the Organization of American States may submit to the Inter-American Commission on Human Rights petitions containing reports or complaints of violations of this Convention by a State Party. In addition, any State Party, when depositing its instrument of ratification of, or accession to, this Convention, or at any time thereafter, may declare that it recognizes the competence of the Commission to receive and examine communications in which a State Party alleges that another State Party has committed violations of the human rights established in this Convention. In such case, all the relevant procedural rules contained in the American Convention on Human Rights as well as the Statutes and the Rules of Procedure of the Commission shall be applicable.”

3.2.4.1.5. Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme

Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme’de de Irkçılık, Irk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme’nin³⁶⁵ 15/i³⁶⁶ ve 15/iii³⁶⁷ maddelerinde yer verilen hükümlerin aynı bulunduğu görülmektedir. Bu bakımdan Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme de AAİHM’nin konu bakımından yetkisi dahilindedir.

---

³⁶⁵ 5 Haziran 2013 tarihli Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter- American Convention Against All Forms of Discrimination and Intolerance (A-69)*), 20.02.2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme’nin tam metni için bkz. http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-69_discrimination_intolerance.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021); Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme’yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-69_discrimination_intolerance_signatories.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021).

³⁶⁶ Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme madde 15/i: “*Any person or group of persons, or nongovernmental entity legally recognized in one or more member states of the Organization of American States may submit to the Inter-American Commission on Human Rights petitions containing reports or complaints of violations of this Convention by a State Party. In addition, any State Party, when depositing its instrument of ratification of, or accession to, this Convention, or at any time thereafter, may declare that it recognizes the competence of the Commission to receive and examine communications in which a State Party alleges that another State Party has committed violations of the human rights established in this Convention. In such case, all the relevant procedural rules contained in the American Convention on Human Rights as well as the Statutes and the Rules of Procedure of the Commission shall be applicable.*”

³⁶⁷ Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme madde 15/iii: “*Any State Party may, when depositing its instrument of ratification of, or accession to, this Convention, or at any time thereafter, declare that it recognizes as binding, as a matter of law and without any special agreement, the jurisdiction of the Inter-American Court of Human Rights on all matters relating to the interpretation or application of this Convention. In such case, all relevant procedural rules contained in the American Convention on Human Rights as well as the Statutes and Rules of Procedure of the Court shall be applicable.*”

3.2.4.1.6. Yaşlıların Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme

Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme'nin³⁶⁸ 36. maddesinde³⁶⁹ bireysel başvuru sistemi başlığı altında Mahkeme ve Komisyona ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelere göre, Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme hükümlerinin ihlaline ilişkin olarak Komisyona bireysel başvuru yapılması mümkündür. Bunun yanında, 36. maddenin uygulanmasında, bu Sözleşme'de korunan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yerine getirilmesinin aşamalı gelişim niteliğinin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Yine, Komisyonun devlet başvurusu inceleme yetkisinin kabul edilmesi hâlinde Komisyona devlet başvurusu da yapılabileceği ve taraf devletlerin bu Sözleşme'nin hükümlerine veya uygulanmasına ilişkin konularda Komisyona danışabileceği ve teknik işbirliği talep edebileceği düzenlenmiştir. 36. maddenin son fıkrası ise Mahkemeye ilişkindir ve "Herhangi bir taraf devlet, bu Sözleşme'yi

---

³⁶⁸ 15 Haziran 2015 tarihli Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme (*Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Person (A-70)*), 11.01.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme'nin tam metni için bkz. http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-70_human_rights_older_persons.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021); Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme'yi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi ile imza ve onaylama tarihleri için http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-70_human_rights_older_persons_signatories.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021).

³⁶⁹ Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme madde 36: "*Any person or group of persons, or nongovernmental entity legally recognized in one or more member states of the Organization of American States may submit to the Inter-American Commission on Human Rights petitions containing reports or complaints of violations of the provisions contained in this Convention by a State Party.*

In implementing the provisions of this article, consideration shall be given to the progressive nature of the observance of the economic, social and cultural rights protected under this Convention. In addition, any State Party, when depositing its instrument of ratification of, or accession to, this Convention, or at any time thereafter, may declare that it recognizes the competence of the Inter-American Commission on Human Rights to receive and examine communications in which a State Party alleges that another State Party has committed violations of the human rights established in this Convention. In such an instance, all the relevant procedural rules contained in the American Convention on Human Rights shall be applicable.

States Parties may consult the Inter-American Commission on Human Rights on questions related to the effective application of this Convention. They may also request the Commission's advisory assistance and technical cooperation to ensure effective application of any provision of this Convention. The Commission will, to the extent that it is able, provide the States Parties with the requested advisory services and assistance.

Any State Party may, when depositing its instrument of ratification of, or accession to, this Convention, or at any time thereafter, declare that it recognizes as binding, ipso jure and without any special agreement, the jurisdiction of the Inter-American Court of Human Rights on all matters relating to the interpretation or application of this Convention. In such an instance, all relevant procedural rules contained in the American Convention on Human Rights shall be applicable."

onaylama veya katılma belgesini tevdi ederken ya da daha sonra herhangi bir zamanda Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu Sözleşme'nin yorumu ve uygulanması ile ilgili tüm konularda yargı yetkisini bağlayıcı, ipso jure olarak ve herhangi bir özel andlaşma olmaksızın tanıdığını beyan edebilir. Bu durumda, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan ilgili tüm usuli hükümler uygulanacaktır.” şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme de AAİHM'nin konu bakımından yetkisi kapsamındadır.

3.2.4.1.7. Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi

Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 8/3. maddesi “İlgili devletin tüm iç yasal prosedürleri ve ilgili temyiz yolları tüketildikten sonra dava, yetkisi bu devlet tarafından tanınmış uluslararası forumlara sunulabilir.” şeklinde düzenlenmiştir³⁷⁰. Her ne kadar hükümde açıkça AAİHM'ye başvurulabileceği düzenlenmese de Mahkeme, hükmün belirsizliği göz önüne alındığında tamamlayıcı bir yorumlama yaparak bu Sözleşme'yi yorumlamada ve uygulamada kendi yargı yetkisinin bulunduğunu çeşitli kararlarında belirtmiştir³⁷¹. Hatta Mahkeme, Villagrán Morales *et. al. v. Guatemala* kararında İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 8/3 hükmüyle açıkça ve münhasıran AAİHM'nin yetkilendirilmemesinin nedeni belirtilmiştir. Buna göre, ADÖ üyesi devletlerin bazılarının henüz Ame.İHS'ye taraf olmadıkları ve AAİHM'nin yetkisini kabul etmedikleri için bu devletleri dolaylı olarak Ame.İHS'ye ve Mahkemeye bağlayan bir hüküm yerine genel nitelikli bir hükme yer verilmesinin daha fazla sayıda devletin İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne taraf olmasını sağlaması olasılığı göz önüne alınmıştır. Sonuç olarak, İşkencenin Önlenmesi ve

³⁷⁰ Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi madde 8/3: “*After all the domestic legal procedures of the respective State and the corresponding appeals have been exhausted, the case may be submitted to the international fora whose competence has been recognized by that State.*”

³⁷¹ I-ACt.HR, Vélez Loor *v. Panama*, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 23.11.2010, Series C, No. 218, s. 11, para. 33; Villagrán Morales *et. al. (Street Children) v. Guatemala*, (Merits), 19.11.1999, Series C, No. 63, s. 58, para. 247-248; Cantoral-Huamani and García-Santa Cruz *v. Peru*, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 10.07.2007, Series C, No. 167, s. 4, footnote 6; González *et. al. (Cotton Field) v. Mexico*, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 16.11.2009, Series C, No. 205, s. 13, para. 51.

Cezalandırılması Sözleşmesi'ne taraf bir devlet, ayrıca AAİHM'nin da yargı yetkisini Ame.İHS uyarınca tanımışsa, anılan Sözleşme AAİHM'nin konu bakımından yetkisi kapsamında olur.

Mahkeme anılan sözleşmeler dışındaki uluslararası andlaşmaların ihlalleriyle ilgili yargı yetkisine sahip değildir³⁷². Örneğin Mahkeme, Las Palmeras v. Kolombiya davasında 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesinin ihlali nedeniyle devletin sorumluluğuna karar vermeye yetkisinin olmadığını belirtmiştir³⁷³. Her ne kadar Mahkemeye doğrudan veya dolaylı olarak yetki tanımayan uluslararası andlaşmaların ihlallerine ilişkin yargı yetkisi bulunmasa da Mahkeme, bu uluslararası andlaşmaların ilgili hükümlerini -özellikle jus cogens normlara veya insancıl hukuk normlarına ilişkin hükümlerini- Ame.İHS'yi yorumlarken dikkate alabilir³⁷⁴.

3.2.4.2. Danışma Görüşü Verme Yetkisinin Konu Bakımından Kapsamı

“Danışma Görüşü Verme Yetkisi” başlığı altında ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, Ame.İHS'nin 64. maddesinde AAİHM'nin danışma görüşü verme yetkisinin konuları şu şekilde belirtilmiştir: Ame.İHS ve insan haklarının korunmasına ilişkin Amerikan devletlerindeki diğer andlaşmalar. Dolayısıyla AAİHM'nin yargı yetkisine giren gerek Ame.İHS gerekse de yukarıda anılan sözleşmeler Mahkemenin danışma görüşü verme yetkisinin de kapsamındadır. Bunun yanında, AAİHM'nin yargı yetkisine doğrudan konu olmayan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Protokolü gibi insan haklarına dair diğer Amerikalılar arası andlaşmalar da Mahkemenin danışma görüşü verme yetkisinin konu bakımından kapsamına dahildir. Ayrıca, istisnai de olsa Mahkeme, bölgesel andlaşmaların yanında Amerikan devletlerinin taraf olduğu insan haklarına ilişkin evrensel andlaşmaları da yorumlamıştır³⁷⁵.

---

³⁷² Pasqualucci (2013), s. 125.

³⁷³ I-ACt.HR, Las Palmeras v. Colombia, (Preliminary Objections), 04.02.2000, Series C, No. 67, s. 10, para. 33.

³⁷⁴ Pasqualucci (2013), s. 125.

³⁷⁵ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-16/99, The Right to Information on Consular Assistance in the Framework of the Guarantees of the Due Process of Law, Requested by the United Mexican States, 01.10.1999, Series A No. 16; Samancı (2019), s. 1810.

AİHÖB'nin Mahkemenin danışma görüşü verme yetkisi kapsamına girip girmediği de AİHÖB'nin andlaşma niteliği taşıyıp taşımadığı yönünden tartışılmıştır. Zira AİHÖB'nin, andlaşma statüsüne sahip ADÖ Şartı'na dahil olduğu kabul edildiğinde, insan haklarının korunmasına ilişkin Amerikan devletlerindeki diğer andlaşmalardan biri olarak değerlendirilir ve AAIHM'nin danışma görüşü verme yetkisinin kapsamında kalır³⁷⁶.

---

³⁷⁶ Vargas (1984), s. 615.

BÖLÜM 4: AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNDE YARGILAMA USULÜ

4.1. Başvuru Süreci

4.1.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Aşaması

Ame.İHS'ye taraf bir devletin Sözleşme'yi ihlal ettiği iddiasını içeren bir başvurunun AAİHM tarafından incelenebilmesi için öncelikle AAİHK'nin önündeki işlemlerin tamamlanması gerekir³⁷⁷. AAİHK'ye başvuru AAİHM'ye başvurabilmenin ön şartıdır. Mahkemenin çekişmeli yargı yetkisi kapsamında hüküm verdiği ilk vakada da bu yönde karar verilmiştir.

AAİHM'nin çekişmeli yargı yetkisiyle hüküm verdiği ilk vaka olan *Viviana Gallardo v. Kosta Rika* vakasında Kosta Rika hükümeti, bu vakanın amaçları doğrultusunda iç hukuk yollarının tüketilmesi ve Ame.İHS'nin 48-50. maddelerinde belirtilen Komisyon önündeki prosedürlerin önceden tamamlanması şartından resmen feragat ettiğini belirterek vakayı direkt olarak Mahkemeye götürmüştür. Mahkeme kararında, Komisyon önündeki prosedürlerin yalnızca devletlerin yararına değil, aynı zamanda önemli bireysel hakların, özellikle de mağdurların haklarının sağlanması için oluşturulduğunu belirtmiştir. Kosta Rika hükümetinin vakayı AAİHM'ye sunmasındaki iyi niyetinden şüphe edilmemekle birlikte, Ame.İHS tarafından garanti edilen koruyucu sistemin kurumsal bütünlüğünü bozmadan Komisyon önündeki prosedürlerden vazgeçilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla da belirli bir durumda, ihlallerin Ame.İHS'nin Komisyona verdiği işlevleri olumsuz yönde etkileyeceği açıkça ispatlanmadıkça, Komisyon önündeki prosedürlerden feragat edilemeyeceğine hükmedilmiştir³⁷⁸.

Önce Komisyon ardından Mahkeme tarafından karar verilmesi şeklindeki bu iki kademeli sistem özellikle zaman açısından eleştirilmektedir. Eleştirilere göre

---

³⁷⁷ Vargas Carreño (1980), s. 143.

³⁷⁸ I-ACt.HR, In the matter of Viviana Gallardo et al., Series A No. 101; I-ACt.HR, Viviana Gallardo et al. v. Costa Rica, Decision of July 22, 1981, s. 1, para. 1-2; I-ACt.HR, Viviana Gallardo et al. v. Costa Rica, Decision of November 13, 1981, s. 6-7, para. 20-25.

başvurunun önce Komisyona yapılması, Komisyon'un karar vermesi, ardından vakanın Mahkemeye sunulması hem süreci uzatmakta ve zaman kaybına yol açmakta hem de başvuru konusu vakanın üzerinden vakit geçmesi nedeniyle mağdurun haklarının korunması ve vakaya ilişkin gerçeklerin tespit edilmesi açısından dezavantajlı olmaktadır³⁷⁹.

AAİHK'ye başvuruların dayanağı olabilecek sözleşmeler, konu bakımından kapsam kısmında da bahsedildiği üzere, AAİHK Usul Kuralları'nın 23. maddesinde sayılmıştır. Yine aynı kısımda belirtildiği üzere, AAİHM'ye intikal ettirilebilecek başvurular ve bunların dayanağı olan sözleşmeler veya sözleşme maddeleri ise daha kısıtlıdır. Bu nedenle Komisyona yapılan her başvurunun Mahkemeye gönderilebileceği söylenemez.

Konu bakımından ortaya çıkan bu kısıtlamanın yanında, Komisyona yapılan başvuruların, yargı yetkisi kapsamında olsa dahi Mahkemeye intikal ettirilmesi zorunlu değildir. Ancak mevcut kurallara göre, Komisyonun bir veya daha fazla ihlal tespit etmesi ve ilgili devletin Komisyonca belirlenen süre içinde Komisyonun tavsiyelerine uymaması durumunda vakaların Mahkemeye gitmesi gerektiği karinesi bulunmaktadır³⁸⁰. Bunun yanında, Komisyon ancak vakanın içerdiği hukuksal sorunun yeterince önemli olduğuna kanaat getirirse vakayı Mahkemeye iletir³⁸¹. Eğer bu kanaate varmazsa vakayı Mahkemeye götürmeyebilir. Benzer şekilde, aleyhine başvuru devlet tarafından Komisyonun raporu tavsiyeleri kabul edilebilir ve devlet Mahkemeye başvurmayabilir.

Son olarak, AAİHM'nin yargı yetkisi kapsamında olsa da Komisyonun yetkisi bulunmayan konulara, çok sınırlı olsalar da değinmek gerekir. AAİHK'ye Ame.İHS'nin 45. maddesi gereğince Ame.İHS'de belirtilen hakların ihlali hakkında başvurulabilir. Ancak, AAİHM'ye Ame.İHS'nin yorumlanması ve uygulanması ile ilgili konularda başvurulması mümkündür. Bu bağlamda, Ame.İHS'de yer alan ancak bir hakkı veya özgürlüğü konu almayan hükümler hakkında bir uyuşmazlığı

---

³⁷⁹ Çamurcuoğlu (2019), s. 741.

³⁸⁰ Shelton, D. (2015) *Remedies in International Human Rights Law*. 3rd edition. New York: Oxford University Press, s. 227.

³⁸¹ Gemalmaz (2012), s. 376.

AAİHK'ye sunmadan doğrudan AAİHM'ye başvurulması mantıksız olmayacaktır³⁸². Öte yandan, örneğin AAİHM yargıçlarına ilişkin bir uyuşmazlık konusunda dahi AAİHM'ye başvurabilmenin ön koşulu AAİHK'ye başvurulması olduğu mutlak olarak kabul edildiğinde, Ame.İHS'de yer alan ancak bir hakkı veya özgürlüğü konu almayan hükümler açısından boşluk oluşacağı da açıktır. Bu ara konuya, AAİHK'nin talebiyle AAİHM tarafından bir danışma görüşü oluşturulması yoluyla açıklık getirilmesinin yerinde olacağı görüşündeyiz.

4.1.1.1. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonuna Başvuru

AAİHK'ye dilekçe ile başvuru yapılır. Başvuru dilekçesinin incelenmesi için aranan gerekli hususlar hem Ame.İHS'nin 46. maddesinde hem de AAİHK Usul Kuralları'nın 28. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre dilekçe şu bilgileri içermelidir ve gereklilikleri karşılamalıdır:

- Dilekçe sahibi kişi veya kişilerin adı veya dilekçe sahibinin bir hükümetler dışı kuruluş olduğu durumlarda bu kuruluşun yasal temsilcisi/temsilcileri ve kuruluşun yasal olarak tanıdığı üye devlet;
- Dilekçe sahibinin kimliğini muhatap devletten saklanmasını isteyip istemediği ve nedenleri;
- AAİHK'den yazışmaların alınabileceği e-posta adresi ve varsa bir telefon numarası, faks numarası ve posta adresi;
- İddia edilen ihlallerin yerini ve tarihini belirten, ihbar edilen olgu veya durumun açıklaması;
- Mümkünse, mağdurun ve iddia edilen olgu veya durumu öğrenen herhangi bir kamu makamının adı;
- İhlal edildiği iddia edilen maddeye/maddelere özel bir atıfta bulunulmasa bile, Ame.İHS'de ve diğer uygulanabilir belgelerde tanınan insan haklarından herhangi birinin ihlalden, dilekçe sahibinin fiil veya ihmal yoluyla sorumlu olduğunu düşündüğü devlet;
- AAİHK Usul Kuralları'nın 32. maddesinde belirtilen üç aylık süreye uygunluk;
- İç hukuk yollarının tüketilmesi için atılan her türlü adım veya AAİHK

---

³⁸² Buergenthal (1982), s. 239.

Usul Kuralları'nın 31. maddesinde öngörüldüğü şekilde iç hukuk yollarının tüketilmesinin imkansızlığı;

- Şikâyetin AAİHK Usul Kuralları'nın 33. maddesinde belirtildiği şekilde başka bir uluslararası çözüm yoluna sunulup sunulmadığının belirtilmesi.

Anılan hükümlerde belirtildiği üzere, dilekçe sahibinin adının yanında uyruğunun, mesleğinin, posta adresinin veya ikametgahının da dilekçeye dahil edilmesi gerekir. Dilekçe sahibinin kendisini Komisyonun önünde temsil için bir avukat veya başka bir kişi tayin etmesi durumunda bu kişi hakkında da aynı bilgilerin belirtilmesi gerekir. Bunun yanında, mağdurun yasal temsilcisinin dilekçe sahibi olması hâlinde ise noter tasdikli vekaletname sunulmalıdır. Özellikle dostane çözüm düşünüldüğünde veya vakanın AAİHM'ye sunulması söz konusuysa noter tasdikli vekaletname mağdur adına hareket etme yetkisinin kanıtı olarak istenmektedir. Dilekçeyle üçüncü kişi adına yapılması durumunda, mağdurun kimliğinin de dilekçe sahibinin bilgileriyle aynı şekilde gösterilmesi gereklidir. Hatta mümkünse mağdurun pasaport numarası, sosyal güvenlik numarası veya ulusal kimlik kartı numarası gibi daha spesifik bilgiler de verilebilir³⁸³.

Dilekçe sahibinin kendisini Komisyonun önünde temsil için bir avukat veya başka bir kişi tayin etmesi zorunlu değildir. Ancak yasal temsilin vakanın sunumunda çeşitli yardımlarının olacağı da göz ardı edilmemelidir³⁸⁴. Örneğin, dilekçe sahibinin cezaevinde olması veya tacize maruz kalmış olması durumunda, doğrudan iletişimden kaçınmak amacıyla adının veya adresinin daha az dikkat çekmesi muhtemel bir temsilci aracılığıyla Komisyona başvurmayı tercih edilebilir. Özellikle karmaşık ve Mahkemeye sunulabilecek vakalarda insan hakları konusunda uzmanlığa sahip bir avukatın danışmanlığı ve temsilciliği önem teşkil eder. Bu şekilde hem aynı zamanda güvenilir bir iletişim aracı ve kalıcı bir adres sağlanmış olur hem de vakanın Komisyona ve Mahkemeye aktarımı ve ilgili devletin iddialarına karşı yapılan

---

³⁸³ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 114-115.

³⁸⁴ AAİHK ve AAİHM'den oluşan Amerikalılar Arası insan haklarını koruma sistemine başvuruya ve sürece ilişkin başta özellikle avukatlar olmak üzere kişiler ve kişi topluluklarının da yararlanabileceği bir kılavuz için bkz. Reinsberg, L. J. (2014) *Advocacy before the Inter-American System: A Manual for Attorneys and Advocates – Preventing and Remediating Human Rights Violations through the International Framework*. 2nd edition. San Francisco: International Justice Resource Center.

savunma daha sağlıklı olur³⁸⁵.

Dilekçede ihlal edildiği iddia edilen hakların açıkça belirtilmesi gerekmemektedir. Her ne kadar bazı vakalarda iddia edilen haklar açıkça anlaşılabilir olsa da bazılarında olguların ilgili hakların ihlaline veya dilekçe sahibinin ihlal edilen haklarının önem verdiği yönlerine dikkat çekmekte başarısız olabileceği dikkate alınmalıdır. Bunun yanında, ihlal edildiği iddia edilen hakların açıkça belirtilmemesinin gecikmeye neden olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır³⁸⁶.

Dilekçede, ihlal ile sorumlu olduğu düşünülen devlet arasındaki bağlantının da gösterilmesi önemlidir. Böylece ihlali gerçekleştirenin devlet olduğu veya ihlali gerçekleştirmese de yargılama yapmama gibi nedenlerle ihmal yoluyla sorumlu olduğu da belirtilmiş olur. Bunun yanında, gerek ihlalin bildirildiği bir resmi görevli mevcutsa gerekse de ihlalden doğrudan bir resmi görevli sorumluyorsa bu resmi görevlinin de kimliğinin, rütbesinin, bildirim veya ihlalin tarihinin ve yerinin ve ilgili diğer açıklamaların da dilekçede bulunması gereklidir. Aynı şekilde, olayın tanığı veya görüşü alınması istenen bilirkişi de dilekçede belirtilmelidir³⁸⁷.

Komisyon, ADÖ üyesi devletlerle ilgili olan ve Ame.İHS’de veya diğer uygulanabilir belgelerde yer alan insan haklarının ihlaline ilişkin iddiaları, ancak dilekçeler Ame.İHS’de veya diğer uygulanabilir belgelerde, AAİHK Statüsü’nde ve AAİHK Usul Kuralları’nda belirtilen gereklilikleri karşılıyorsa değerlendirebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 27) Bu bağlamda, dilekçelerin gereklilikleri karşılayıp karşılamadığına ilişkin ön inceleme işlemleri AAİHK Genel Sekreterliği tarafından gerçekleştirilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 26/1) Belirtilen gerekliliklerin karşılanıp karşılanmadığı hususunda şüpheye düşerse, AAİHK Genel Sekreterliği, Komisyona danışır. (AAİHK Usul Kuralları m. 26/3) Bunun yanında, AAİHK Genel Sekreterliği, bir dilekçe veya ileti AAİHK Usul Kuralları’nda öngörülen gereklilikleri karşılamıyorsa, dilekçe sahibinden veya temsilcisinden bunları yerine getirmesini

---

³⁸⁵ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 122.

³⁸⁶ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 109-110.

³⁸⁷ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 115.

talep edebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 26/2, m. 29/3)

Başvurular, belirli bir hakkın ihlaline ilişkin olabileceği gibi Komisyon içtihadına göre genel ve kolektif nitelikli dilekçelerle de yapılabilmektedir³⁸⁸. Genel dilekçe ile kastedilen genel terimlerle ifade edilen bir dilekçe değildir. İnsan haklarına ilişkin, etkileri belirli bir grupta veya tek bir vakayla sınırlı olmayan, yaygın veya genel bir ihlalin varlığından bahsedilmesi durumunda genel dilekçe söz konusu olmaktadır. Genel dilekçelerde de belirli ihlal vakaları kanıt olarak gösterilmelidir. Verilen ihlal örneklerinin hem sayısal hem de kapsam olarak bir devletin insan haklarını genel ihlal teşkil eden eylemleri veya gereken eylemde bulunmaması şeklindeki iddiayı destekler nitelikte olması gereklidir. Ayrıca, dilekçe sahibi, genel dilekçede, her bir ihlal türünü ayrı ayrı göstermek amacıyla dilekçe metnini alt bölümlere ayırabilir³⁸⁹.

Kolektif veya toplu dilekçede ise aynı zamanda birden fazla mağdur veya ihlal söz konusudur. Kolektif dilekçeler de belirli vakalarla desteklenmelidir. Bu vakaların, kolektif dilekçenin, toplu olarak daha etkili bir şekilde ele alınmasını sağlayacak belirli ortak unsurlarının bulunması gereklidir. Örneğin; mağdurlar, bir ailenin üyeleri, yerli bir kabile veya aynı ırk veya belirli bir siyasi, dini ya da profesyonel grubun üyeleri gibi tanımlanabilir bir grup oluşturuyorsa veya iddia edilen ihlaller katliam, bir grubun kaçırılması veya grevle ilgili olaylar gibi belirli bir olaydan veya genel olgu durumundan kaynaklanıyorsa ya da ihlaller aynı hakkı veya ilgili hakları içeriyorsa kolektif dilekçe ile başvurulması mümkündür³⁹⁰.

Gerek genel dilekçenin gerekse de kolektif dilekçenin tüm taraflar açısından daha az işlem gerektirdiği ve zaman tasarrufu sağlayarak usul ekonomisine katkıda

---

³⁸⁸ Genel dilekçe kapsamında AAİHK kararı örnekleri: I-ACHR, Caso No. 1684, 25.06.1970, Brazil, Informe Anual de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos 1972, OEA/Ser. L/V/II.27, Doc. 11 rev., 6 marzo 1972; I-ACHR, Caso No. 1641, 01.08.1969, Nicaragua, Informe Anual de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos 1972, OEA/Ser. L/V/II.27, Doc. 11 rev., 6 marzo 1972; I-ACHR, Caso No. 1702, 05.02.1971 y Caso No. 1748, 28.07.1972, Guatemala, Observaciones Respecto de Comunicaciones Recibidas 1975, OAE/Ser. L/V/II.32, doc. 21 rev., 17.04.1974; Kolektif dilekçe kapsamında AAİHK kararı örnekleri: I-ACHR, Caso No. 1688, 15.08.1970, Nicaragua, Informe Anual de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos 1972, OEA/Ser. L/V/II.27, Doc. 11 rev., 6 marzo 1972; I-ACHR, Caso No. 1802, Paraguay, Observaciones que la Comisión Considera Apropiadas Respecto de las Comunicaciones que Ha Recibido 1977, OEA/Ser. L/V/II.41, Doc. 14, 27.05.1977..

³⁸⁹ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 112; Gemalmaz (1994), s. 152.

³⁹⁰ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 112-113; Gemalmaz (1994), s. 152-153.

bulunulduğu söylenebilir. Zira, mağdurlar bireysel olarak belirlense de tek bir genel veya kolektif dilekçeyle temel olgu ve yasal argümanların tekrarlanmasından kaçınılabılır. Bunun yanında, genel dilekçelerde ihlal iddialarına ilişkin iç hukuk yollarının tüketildiğinin ispatlanmasına duyulan ihtiyaç ortadan kalkabileceğinden usuli açıdan daha da avantajlı olduğu ileri sürölmektedir. Nitekim genel dilekçeyle Komisyona başvuruilan ilk vakada, Komisyonun iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliğinden vakanın bir genel vaka olması nedeniyle feragat edilebileceğine hükmedilmiştir³⁹¹. Hatta doktrinde uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri sayılan etkisiz ve yetersiz hukuk yollarına başvurunun iç hukuk yollarının tüketilmesi bağlamında zorunlu olmadığı hususu göz önünde bulundurulursa, çok sayıdaki iyi kanıtlanmış ihlallerin, ilgili devletin iç hukuk kurallarının ve yollarının ihlal edilen hakların korunması bakımından yeterli ve etkili olmadığı iddiasını destekleyeceği belirtilmiştir³⁹².

Başvuru dilekçesine, iddia edilen olguları, süresi içinde başvuruilduğu ve iç hukuk yollarının tüketildiğı iddiasını desteklemek için mevcut tüm belgelerin mümkünse tasdikli kopyalarının eklenmesi gerekir. Bunun yanında, tanık ifadeleri eğer mümkünse imzalı ve noter tasdikli olarak veya tanıklık ses/görüntü kaydı ile yapılyorsa sürecin gecikmesini veya transkripsiyon hatalarını önlemek için yazılı olarak sunulmalıdır. Ayrıca, vakanın konu olduğu idari veya adli bir karar mevcutsa bunların kopyası, henüz kopyası yoksa kararın tarihi, kararı veren organ gibi bilgiler sağlanarak Komisyonun kararın bir kopyasını edinmesi veya kararı teyit etmesi mümkün kılınmalıdır³⁹³.

Eğer Komisyona bir devlet başvurusu söz konusuysa, bu bildirim Komisyonun devlet başvurusu alma ve inceleme yetkisini kabul etmiş olsun veya olmasın, aleyhine başvuruilan devlete iletilir. Zira, başvuruilan devletin de aleyhine başvuruilan devletin de Komisyonun Ame.İHS madde 45'teki bu yetkisini kabul etmiş olması şarttır. Ancak, Komisyonun bu yetkisini kabul etmemiş olan devlete de aleyhine yapılan başvuru

---

³⁹¹ I-ACHR, Caso No. 1684, 25. 06.1970, Informe Anual de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos 1972, OEA/Ser. L/V/II.27, Doc. 11 rev., 6 marzo 1972.

³⁹² Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 113; Gemalmaz (1994), s. 153.

³⁹³ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 123.

iletilerek, bildirim konusu olan özel durumda bu yetkiyi tanıma imkânı sunulur. (AAİHK Usul Kuralları m. 50/1) Aleyhine başvuru devlet de Komisyonun bu yetkisini kabul ederse veya zaten etmişse, aşağıda açıklanacak olan usul devlet başvurusuna da uygulanır.

4.1.1.2. Ön İşlemler

Komisyon, Sekreterlik aracılığıyla hareket ederek ön işlemleri yürütür. Öncelikle, alınan her dilekçenin kaydı tutulur, alındığı tarih dilekçe üzerine yazılır ve dilekçe sahibine alındı belgesi verilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 29/1) Dilekçeler, alındıkları sıraya göre incelenir. Ancak Komisyon bazı durumlarda bir dilekçenin değerlendirilmesini hızlandırabilir. Bu durumlar AAİHK Usul Kuralları'nın 29. maddesinin 2. fıkrasında sayılmıştır:

- Zaman geçmesi dilekçenin etkinliğini kaybettirecekse, özellikle iddia edilen mağdur yaşlı bir kişi veya bir çocuk olduğunda ya da ölümcül hasta olduğunda veya ölüm cezasının söz konusu mağdura uygulanabileceği iddia edildiğinde ya da dilekçenin konusu yürürlükteki bir ihtiyati veya geçici tedbire bağlı olduğunda;
- Mağdur olduğu iddia edilen kişiler, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişiler olduğunda;
- Devlet, konuyla ilgili bir dostane çözüm sürecine girme niyetini resmi olarak ifade ettiğinde;
- İnsan haklarından yararlanma üzerinde etkisi olacak ciddi yapısal durumların onarılması etkisine sahip olabilecek bir karar söz konusu olduğunda,
- Mevzuatta veya devlet uygulamalarında değişiklikleri teşvik edebilecek ve aynı konuda birden fazla dilekçe alınmasını önleyebilecek bir karar söz konusu olduğunda.

Dilekçe farklı olguları ortaya koyuyorsa veya birden fazla kişiye atıfta bulunuyorsa ya da zaman ve yer bakımından birbiriyle bağlantılı olmayan ihlal iddialarına atıfta bulunuyorsa Komisyon, gerekli bütün şartları sağladığı müddetçe, dilekçedeki iddiaları bölebilir ve ayrı ayrı işleme tabi tutabilir. Aynı şekilde, iki veya daha fazla

dilekçe benzer olguları ele alıyorsa, aynı kişileri içeriyorsa veya aynı davranış biçimini ortaya koyuyorsa, Komisyon bu dilekçeleri birleştirerek birlikte işleme tabi tutabilir. Dilekçenin bölünmesi veya dilekçelerin birleştirilmesi durumunda Komisyon, dilekçe sahiplerine yazılı bildirimde bulunur. Ciddi ve acil vakalarda, Genel Sekreterlik Komisyonu derhâl bilgilendirecektir. (AAİHK Usul Kuralları m. 29/4-5-6-7)

Komisyon Sekreterliği, dilekçeleri işleme koyma, ülke raporları hazırlama ve insan hakları alanında Komisyon ile ADÖ'ye uzmanlık ve danışmanlık sağlama işleri için bir hukuk kadrosuna sahiptir. Hukuk kadrosundaki her avukat, bir veya daha fazla üye devletle ilgili dilekçelerin işlenmesinden sorumlu olur. Komisyona başvurulduğunda Sekreterliğin dilekçeyi ilettiği sorumlu avukat, ilk bakışta kabul edilebilirlik koşullarının karşılanıp karşılanmadığını inceler. Bu inceleme sonucu eksiklik tespit ederse, dilekçe sahibinden ek bilgi verilmesini veya eksikliklerin tamamlanmasını talep edip bunlar sağlanana kadar dilekçeye ilişkin işlemleri durdurabilir. Sekreterlik hukuk kadrosundaki bir avukat sadece kabul edilebilirlik konusunda ön karar verir³⁹⁴.

4.1.1.3. Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Kabul edilebilirlik incelemesi usulü, AAİHK Usul Kuralları'nın 30. maddesinde düzenlenmiştir. Dilekçenin 28. maddede belirtilen gereklilikleri karşılayıp karşılamadığı incelenirken Komisyon, dilekçenin ilgili kısımlarını ilgili devlete iletir. Devletten bilgi talebi, Komisyonun başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin vereceği herhangi bir karara ilişkin bir ön yargı oluşturmaz. Devlet, talebin kendisine iletildiği tarihten itibaren üç ay içinde yanıtını sunar. Ancak bu sürenin uzatılması talebinde bulunulması da mümkündür. Süre uzatım talebini Genel Sekreterlik değerlendirir. Genel Sekreterlik sürenin uzatılmasına karar verirse, bu süre, devlete ilk bilgi talebinin iletildiği tarihten itibaren dört ayı aşamaz. (Ame.İHS m. 48/1-a, AAİHK Usul Kuralları m. 30/1-2-3)

Komisyon, kabul edilebilirlik hakkında karar vermeden önce, AAİHK Usul Kuralları'nın 4. bölümünde belirtilen şekilde tarafları yazılı olarak veya bir duruşmada ek görüşlerini sunmaya davet edebilir. Dilekçenin kabul edilebilirliğine ilişkin

---

³⁹⁴ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 116-117.

değerlendirmeler veya itirazlar, dilekçenin ilgili bölümlerinin devlete iletildiği andan itibaren ve Komisyonun kabul edilebilirlik kararından önce sunulur. (AAİHK Usul Kuralları m. 30/5-6)

Ciddi ve acil durumlarda ya da bir kişinin hayatının veya kişisel bütünlüğünün gerçek ve yakın bir tehlikede olduğuna inanıldığında Komisyon, devletten bilgi alma talebine yanıtı en süratli bulduğu araçları kullanarak en kısa sürede sunmasını isteyebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 30/4) Bunun aksine Komisyon, kabul edilebilirliğin yanında esas hakkındaki yanıtını ve gözlemlerini sunmasını da talep edebilir. Devletin yanıtı ve görüşlerini sunma süresi, Komisyon tarafından her davanın koşullarına göre belirlenecek makul bir süredir. (AAİHK Usul Kuralları m. 30/7)

Aleyhine başvuru devletten bilgi alındıktan sonra veya herhangi bir bilgi verilmeyip Komisyonca belirlenen süre geçtikten sonra, dilekçe veya bildirimde belirtilen ihlalin gerekçelerinin devam edip etmediği tespit edilir. Eğer devam etmiyorsa Komisyon vaka kaydının kapatılmasına karar verir. (Ame.İHS m. 48/1-b) Ayrıca, daha sonra alınan bilgi veya kanıtlara dayanarak da dilekçenin veya bildirim kabul edilemez ya da uygunsuz olduğuna da karar verilebilir. (Ame.İHS m. 48/1-c)

Vaka kaydının kapatılması kararı verilmezse, Komisyon, tarafların bilgisi dâhilinde, dilekçe ve bildirimde belirtilen hususu, olguları doğrulamak amacıyla inceler. Gerekirse ve tavsiye edilirse, Komisyon incelemenin etkin yürütülmesi için soruşturma yapabilir ve ilgili devletler gerekli tüm kolaylıkları sağlar. (Ame.İHS m. 48/1-d) Böyle bir soruşturma, ciddi ve acil durumlarda söz konusu olduğunda, ihlali gerçekleştirdiği iddia edilen devletin, önceden onayının bulunması şartıyla, ülkesinde soruşturma (*on-site investigation*) yürütülebilmesi için dilekçenin veya bildirim tüm kabul edilebilirlik gerekliliklerini yerine getirmesi gerekir. (Ame.İHS m. 48/2)

Ame.İHS'nin 47. maddesi uyarınca Komisyonun bir dilekçeyi veya bildirim kabul edilemez olarak addedeceği hâller belirtilmiştir. Bu bağlamda Komisyon, dilekçe Ame.İHS madde 46'daki şartlardan herhangi birini karşılamıyorsa, dilekçe veya bildirim Ame.İHS ile güvence altına alınan hakların ihlalini oluşturma eğiliminde olan olguları belirtmiyorsa, dilekçe sahibinin veya başvuran devletin ifadeleri dilekçe veya bildirim açıkça temelsiz veya düzensiz olduğunu gösteriyorsa ya da dilekçe veya

bildirim, Komisyon veya başka herhangi bir uluslararası kuruluş tarafından daha önce incelenen bir başvuruyla aynıysa kabul edilemez olarak değerlendirir.

4.1.1.3.1. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Kabul edilebilirlik incelemesi yapılırken dikkat edilen birtakım hususlar AAİHK Usul Kuralları'nda ayrıca hüküm altına alınmıştır. Bunlardan ilki iç hukuk yollarının tüketilmesidir. Uluslararası koruma ancak iç güvenlik sona erdiğinde başlayabilir³⁹⁵. Bu nedenle, 31. maddeye göre Komisyon, uluslararası hukukun genel kabul görmüş ilkelerine uygun olarak iç hukuk sisteminin takip edilip edilmediğini ve tüketilip tüketilmediğini kontrol eder. Eğer iç hukuk yolları tüketilmediğini tespit ederse Komisyon, zaman kaybını önlemek açısından başvurunun tekrar yapılması yerine iç hukuk yolları tüketilene kadar saklanmasına karar verebilir³⁹⁶.

İç hukuk yollarının tüketilmesi şartının istisnaları da aynı maddede düzenlenmiştir. İlgili devletin mevzuatı, ihlal edildiği iddia edilen hakların korunması için gereken yasal süreci sağlamıyorsa veya haklarının ihlal edildiğini iddia eden tarafın iç hukuk yollarına erişimi veya bunları tüketmesi engellenmişse ya da iç hukuk yolları kapsamında nihai bir kararın verilmesinde haksız bir gecikme olmuşsa, Komisyon iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını aramaz³⁹⁷. Bunların yanında dilekçe sahibini iç hukuk yollarını tüketme gerekliliğinden kurtarabilecek, yasal süreçlere hükümetin ısrarlı müdahalesinin sürekli varlığı, bağımsız yargının yokluğu ya da genel veya toplu vaka bağlamında tutarlı ve ağır insan hakları ihlalinin varlığı gibi koşullar da mevcuttur³⁹⁸. AAİHM'nin iç hukuk yollarının tüketilmesi şartının istisnalarına ilişkin danışma görüşünde mağdur olduğu iddia edilen kişinin hukuki yardım almaya (avukat tutmaya) veya başvuru harçlarını yatırmaya maddi gücünün yetmediği durumlarda iç hukuk yollarının tüketilmesi şartından muaf olması gerektiğini belirtmiştir³⁹⁹. İç hukuk

---

³⁹⁵ Volio (1980), s. 75.

³⁹⁶ Pasqualucci, J. M. (1999) *Preliminary Objections before the Inter-American Court of Human Rights: Legitimate Issues and Illegitimate Tactics*, Virginia Journal of International Law, 40(1), s. 60.

³⁹⁷ İç hukuk yollarının tüketilmesi koşulunun aranmadığı örnek bir vakalar için bkz. *Case 10.574, Case 10.772 and Case 10.911 in Medina* (1994), s. 462-463.

³⁹⁸ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 113.

³⁹⁹ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-11/90, Exceptions to the Exhaustion of Domestic Remedies (Arts. 46(1), 46(2)(a) and 46(2)(b) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 10.08.1990, Series A No. 11, s. 7, para. 30.

yollarının tüketilmesi şartı, devlet yararına bir düzenleme olduğu için, devlet tarafından bu şarttan vazgeçilmesi mümkündür⁴⁰⁰.

İç hukuk yollarının tüketilmesi şartı, Amerikalılar arası insan hakları sisteminin uluslararası koruma niteliğini ortaya koyması açısından da önemlidir. Zira bu şart, uluslararası korumanın, devletlerin kendi topraklarında insan haklarına saygı duyma ve onları koruma temel görevine ikincil olduğunu hatırlatmaktadır. Bunun yanında, uluslararası korumanın zamanından önce tatbikinin önlenmesi ve böylece ulusal organlara hatalarını düzeltme fırsatı vermesi nedeniyle de bu şart önem arz etmektedir. Ayrıca, iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliği, devletin egemenliğini insan haklarının etkin korunmasıyla uzlaştırma olduğu da ifade edilmektedir⁴⁰¹. Buna karşı, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı, mağdur olduğu iddia edilen kişinin yararına olan bir uluslararası korumayı engellemeye veya geciktirmeye yönelik olmamalıdır⁴⁰², dolayısıyla bu durumun önüne geçmek amacıyla getirilen, bu şartın istisnalarına riayet edilmelidir.

Aleyhine başvuru devlet, iç hukuk yollarının tüketilmediğini ilk itiraz olarak ileri sürmesi gerekir. İlk itiraz olarak ileri sürülmemesi durumunda, iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliğinden vazgeçmiş sayılır⁴⁰³. İlk itirazın ardından, iç hukuk yollarının mevcut olduğunu ispatlaması gerekir. AAİHK Usul Kuralları'nın 31. maddesi iç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin ispat yüküne dair de bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, dilekçe sahibi iç hukuk yollarının tüketildiğine ilişkin delil sunmadığını iddia ederse ve kayıtlardan da bu husus açıkça anlaşılmıyorsa, iç hukuk yollarının tüketilmediğini göstermek devlete düşer. Hükümden de anlaşıldığı üzere, iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliğini ispat dilekçe sahibinde iken, dilekçe sahibi ispat edemediğini ileri sürerse ispat yükü devlete geçmektedir. Aslında bu hükümle, iç hukuk yollarının mevcut ve tüketilebilir olduğunu ispat yükü aleyhine başvuru devlete yüklenmiştir⁴⁰⁴. Eğer aleyhine başvuru devlet, iç hukuk yollarının tüketilmediğini ispatlarsa, AAİHM'ye göre, dilekçe sahibinin iç hukuk yollarının

---

⁴⁰⁰ Pasqualucci (2013), s. 84.

⁴⁰¹ Vargas Carreño (1980), s. 138.

⁴⁰² Pasqualucci (2013), s. 97.

⁴⁰³ I-Act.HR, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, (Preliminary Objections), 26.06.1987, Series C, No. 1, s. 15, para. 88.

⁴⁰⁴ Gemalmaz (2012), s. 367.

tüketilmesinin istisnalarından birinin varlığını ispatlaması gerekir⁴⁰⁵.

4.1.1.3.2. Başvuru Süresi

AAİHK Usul Kuralları'nda düzenlenen diğer bir husus da süredir. Komisyon, mağdur olduğunu iddia eden kişiye iç hukuk yollarını tüketen kararın tebliğinden itibaren altı ay içinde yapılan başvuruları değerlendirir. İç hukuk yollarının tüketilmesi şartının istisnalarından biri söz konusuysa Komisyonun iddia edilen hak ihlalinin meydana geldiği tarihe ve olayın koşullarına göre belirleyeceği makul bir süre içinde dilekçe sunulmalıdır. (AAİHK Usul Kuralları m. 32) Aynı şekilde başvuru sırasında devam eden, süregelen bir ihlalin söz konusu olması durumunda da altı aylık süre uygulanmaz⁴⁰⁶. Bunun yanında, iletişim özgürlüğüne müdahale, ciddi bir sakatlık veya yaşamının tehlikede olması gibi esaslı nedenlerden Komisyona geç başvurulmuşsa, bu nedenlerin gösterilmesi şartıyla Komisyon başvuruyu değerlendirebilir. Başvurunun altı aylık süre içinde yapılmadığı her hâlde, bunun nedeni dilekçede belirtilmelidir⁴⁰⁷.

4.1.1.3.3. Usullerin Tekrarlanmaması

Ayrıca düzenlenen son husus ise usullerin tekrarlanması hâline ilişkindir. Eğer dilekçenin konusu, ilgili devletin üyesi olduğu bir uluslararası hükümetler arası kuruluş nezdinde başka bir prosedüre göre çözüme kavuşturulmayı bekliyorsa veya esasen Komisyon veya ilgili devletin üyesi olduğu bir uluslararası hükümetler arası kuruluş tarafından askıda olan veya hâlihazırda incelenmiş ve karara bağlanmış bir dilekçeye kopyalanmışsa, Komisyon bu dilekçeyi dikkate almaz. Yani aynı uyuşmazlık, başka bir uluslararası merci tarafından kesin olarak karara bağlanmamış olmalı veya merci önünde derdest olmamalıdır. Aynı uyuşmazlığın söz konusu olması için ihlal edildiği iddia edilen hak, ihlale yol açan olaylar ve başvuran ile aleyhine başvuru olanlar aynı olmalıdır⁴⁰⁸. Usullerin tekrarlanmamasına ilişkin bu kural, her ne kadar uluslararası hukukun yerleşmiş bir uygulaması olsa da Ame.İHS'nin etkisini

---

⁴⁰⁵ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-11/90, Exceptions to the Exhaustion of Domestic Remedies (Arts. 46(1), 46(2)(a) and 46(2)(b) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 10.08.1990, Series A No. 11, s. 9, para. 41.

⁴⁰⁶ Pasqualucci (2013), s. 50.

⁴⁰⁷ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 115-116.

⁴⁰⁸ Gemalmaz (2012), s. 368.

azalttığı iddiasıyla eleştirilmiştir. Bu eleştirinin çözümü olarak aleyhine başvuru devlet usullerinin tekrarlandığı hususunu ileri sürene kadar Komisyonun vakayı incelemeye devam etmesi önerilmiştir⁴⁰⁹. Tam aksi şekilde, usullerinin tekrarlanmaması hükmünün, başvuru sahibine kendi çıkarına daha iyi hizmet edebilecek uluslararası sisteme karar verme yetkisi verdiği için hile yapılmasına müsait bir durum yaratması nedeniyle de eleştirilmiştir⁴¹⁰.

AAİHK Usul Kuralları'nın 33. maddesinde düzenlenen bu kuralın istisnaları da belirtilmiştir. Buna göre, diğer kuruluş nezdinde izlenen prosedür söz konusu devletteki insan hakları durumunun genel bir incelemesi ile sınırlıysa ve Komisyon huzurunda dilekçeye konu olan belirli olgular hakkında herhangi bir karar alınmadıysa veya etkili bir çözüme ulaşılmadıysa ya da Komisyon önündeki dilekçe sahibi veya bir aile üyesi ihbara konu ihlalin iddia edilen mağduru olduğunda ve diğer kuruluş önündeki dilekçe sahibi üçüncü kişi veya yetkisi olmayan bir sivil toplum kuruluşu ise Komisyon dilekçeleri değerlendirmekten kaçınmaz.

4.1.1.3.4. Kabul Edilebilirlik veya Kabul Edilemezlik Kararı

Komisyon, dilekçe AAİHK Usul Kuralları'nın 27. maddesinde belirtilen hakların ihlalini tespit etme eğiliminde olan olguları belirtmemişse veya dilekçe sahibinin veya devletin ifadeleri dilekçenin açıkça temelsiz veya uygunsuz olduğunu gösteriyorsa ya da Komisyona sunulan üst düzey bilgi veya kanıt, bir konunun kabul edilemez veya uygunsuz olduğunu ortaya koyuyorsa dilekçeyi kabul edilemez ilan eder. (AAİHK Usul Kuralları m. 34)

Dilekçe sahibi, herhangi bir zamanda dilekçesinden veya vakasından, Komisyona yazılı olarak bildirmek şartıyla, her zaman vazgeçebilir. Dilekçe sahibinin vazgeçmeye ilişkin beyanı Komisyon tarafından analiz edilir ve Komisyon uygun görürse dilekçeyi veya vakayı arşivleyebilir ya da belirli bir hakkı korumak adına işlemlerine devam edebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 41) Özellikle vazgeçmenin bir tehdit sonucu yapıldığı tespit edilirse veya dilekçede belirtilen sorunun mağdurun veya dilekçe sahibinin menfaatini aşan bir sorun olması hâlinde, Komisyon vakaya incelemeye

⁴⁰⁹ Vargas Carreño (1980), s. 139-140.

⁴¹⁰ Piza (1980), s. 186.

devam etme kararı verebilir⁴¹¹.

Komisyon, oturumlar arasında dilekçelerin kabul edilebilirliğini incelemesi ve tavsiyelerde bulunması amacıyla üç veya daha fazla üyeden oluşan bir çalışma grubu kurabilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 35) Komisyon tarafların tutumlarını değerlendirdikten sonra, dilekçenin konusunun kabul edilebilirliğine ilişkin karar verir. Kabul edilebilirlik kararının da kabul edilemezlik kararının da raporları kamuya açık tutulur ve Komisyon bu raporları ADÖ Genel Kuruluna sunacağı yıllık raporuna dahil eder. (AAİHK Usul Kuralları m. 36/1) Kabul edilebilirlik yönünde karar verilirse dilekçe, dava olarak kayda geçirilir ve esasa ilişkin inceleme başlatılır. Dilekçenin kabul edilebilirliğine karar verilmesi, esasa ilişkin bir ön yargı oluşturmaz. (AAİHK Usul Kuralları m. 36/2)

İstisnai durumlarda, Usul Kuralları'nın 30. maddesine göre taraflardan bilgi talep edilmesinin ardından Komisyon dava açabilir ve kabul edilebilirlik incelemesini esasa ilişkin inceleme ve karara kadar erteleyebilir. Başka bir deyişle Komisyon, kabul edilebilirlik incelemesinin esasa ilişkin inceleme esnasında yapılmasına karar verebilir. Bu karar, Komisyonun istisnai durumu analiz ettiği gerekçeli bir karar şeklinde olmalıdır. Bu istisnai durumlar: İç hukuk yollarının tüketilmesi şartına olası bir istisnanın uygulanabilirliğinin değerlendirilmesinin, konunun esasına ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğu durumlar, ciddi ve acil hâllerde veya Komisyonun bir kişinin yaşamının veya kişisel bütünlüğünün yakın tehlikede olduğunu düşündüğü durumlar ya da süre geçmesinin Komisyonun kararının yararlı etkisini önleyebileceği durumlardır. (AAİHK Usul Kuralları m. 36/3) Ancak Komisyon son uygulamalarında, kabul edilebilirlik konusunda resmi kararlar vermemiş, Sekreterlik veya ilgili devlet tarafından herhangi bir soru veya itiraz yöneltilmediği takdirde vakanın esasını dikkate almıştır⁴¹².

Komisyon, ciddi ve acil durumlarda AAİHK Usul Kuralları'nın 30/7. maddesine göre ilgili devletten kabul edilebilirliğin yanında esas hakkındaki yanıtını ve gözlemlerini

---

⁴¹¹ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 121.

⁴¹² Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 117.

sunmasını da talep ettiğinde, vakayı incelemeye açar ve kabul edilebilirlik incelemesinin esasa ilişkin inceleme ve karara kadar ertelediğini yazılı olarak taraflara bildirir. (AAİHK Usul Kuralları m. 36/4)

4.1.1.4. Esasa İlişkin İnceleme

Bir dilekçenin kabul edilebilir olduğuna karar verip vakayı incelemeye açtıktan sonra Komisyon, dilekçe sahiplerine esasa ilişkin ek görüşlerini sunmaları için dört aylık süre verir. Dilekçe sahiplerinin görüşlerini sunmasının ardından, bu görüşlerin ilgili bölümlerini ise devlete iletir ve devlete de görüşlerini sunabilmesi için dört aylık süre tanır. (AAİHK Usul Kuralları m. 37/1) İlgili bölümleri, Komisyon Sekreterliğinde görevli avukat, dilekçe sahibini ortaya çıkarma eğiliminde olabilecek her türlü bilgiyi silmeye ve mevcutsa hakaret içeren her türlü ifadeyi metinden çıkarmaya özen gösterir. Zira, Komisyona bireysel başvuru mümkün olduğundan ve hukuki danışma almak zorunlu olmadığından, bazı dilekçeler yeterince iyi hazırlanmaz ve çoğunlukla dilekçe sahibinin şikâyetinin acilliğini ve duygusal durumunu yansıtır. Böyle durumlarda dilekçe sahibi üçüncü şahıs olarak değiştirilebilir, dilekçe sahibinin kimliğini kesinleştiren detaylar gizlenebilir. İhlali mağdur dışında bilebilecek ve ondan habersiz haklarını savunabilecek olan mağdurun özellikle ilgili devlet dışında yaşayan akrabaları veya arkadaşları ya da avukat gibi profesyoneller veya insan hakları örgütleri de başvurabileceği için dilekçe sahibinin kimliği muğlaklaştırılarak dilekçe ilgili devlete gönderilir⁴¹³.

Dört aylık sürelerin uzatılmasının talep edilmesi de mümkündür. Esasa ilişkin görüşler sunmaya dair süre uzatımı taleplerini, kabul edilebilirliğe ilişkin görüşlerde olduğu gibi Komisyon Genel Sekreterliği değerlendirir. Burada da süre uzatımı için bir üst sınır öngörülmüştür, taraflardan birine ilk gözlem talebinin gönderildiği tarihten itibaren altı ayı aşan uzatmalar verilemez. (AAİHK Usul Kuralları m. 37/1-2) Ciddi ve acil durumlarda ya da bir kişinin hayatının veya kişisel bütünlüğünün gerçek ve yakın bir tehlikede olduğuna inanıldığında ve vaka incelemeye alındıktan sonra Komisyon, tarafların esasa ilişkin ek görüşlerini her vakanın koşulları dikkate alınarak belirleyeceği makul bir süre içinde iletmelerini talep eder. (AAİHK Usul Kuralları m.

---

⁴¹³ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 117.

37/3)

Komisyon, dilekçe hakkında yapılan işlemler ile dilekçenin ilgili devlete iletilme tarihi hakkında dilekçe sahibini bilgilendirir. Dilekçenin iletilmediği devletten, iddia edilen olgular ve iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğiyle ilgili her türlü bilgiyi sağlaması talep edilir⁴¹⁴.

Komisyon, vakanın esasına ilişkin karar vermeden önce, tarafların AAİHK Usul Kuralları'nın 40. maddesi uyarınca aşağıda açıklanacak olan dostane çözüm prosedürünü başlatmaya istekli olup olmadıklarını ifade etmeleri için süre verir. Ciddi ve acil durumlarda ya da bir kişinin hayatının veya kişisel bütünlüğünün gerçek ve yakın bir tehlikede olduğuna inanıldığında Komisyon taraflardan daha hızlı bir şekilde yanıt vermelerini ister. Komisyon, ayrıca, tarafları yazılı olarak ek gözlemlerini sunmaya da davet edebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 37/4)

Devletlerin, dört ay olan ya da uzatma durumunda veya ciddi ve acil durumlarda Komisyon tarafından belirlenen esasa ilişkin görüşlerin sunulması için verilen süreye uyması önemlidir. Zira AAİHK Usul Kuralları'nın 38. maddesinde bir karine öngörülmüştür. Buna göre devlet, dilekçenin kendisine iletilen kısımlarında ileri sürülen olgulara ilişkin 37. maddede belirtilen sürede cevaplayıcı bilgi sağlamazsa, bu olguların doğru olduğu varsayılacaktır. Bu durumda devlet eğer olgulara ilişkin görüşlerini süresi içinde sunmazsa, karine olarak, o devlete iletilen olgular doğru kabul edilir. Bu karine, başka kanıtların farklı bir sonuca yönlendirmesi durumunda uygulanmaz.

İlgili devletin cevap vermesi durumunda Komisyon, cevabın ilgili bölümlerini görüşlerini bildirmesi ve devletin iddialarını çürüterek kendi iddialarını destekleyici deliller sunması için dilekçe sahibine iletir. Bu cevap süreci, Komisyon Sekreterliğinde görev alan avukatın veya bizzat Komisyonun vakaya ilişkin gerçekleri tespit etmede faydalı olacağı kanaatinde olduğu sürece devam edebilir⁴¹⁵.

---

⁴¹⁴ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 118.

⁴¹⁵ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 118.

Vakanın değerlendirilmesinde gerekli görülürse, AAİHK Usul Kuralları'nın 4. bölümünde düzenlendiği üzere, inceleme aşamasında herhangi bir zamanda Komisyon tarafları duruşma için toplayabilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 37/5) Bunun yanında, Komisyon uygun ve gerekli görürse, vakanın etkin şekilde incelenebilmesi için ilgili devletten talep ederek ve ilgili devletin de tüm kolaylıkları sağlaması hâlinde yerinde soruşturma (*on-site investigation*) yapabilir. Ciddi ve acil durumlarda, bir ihlalin işlendiği iddia edilen bölgenin tabi olduğu devletin önceden onayı bulunuyorsa, kabul edilebilirlik şartlarını yerine getirmiş olan yalnızca bir dilekçenin veya devlet iletilisinin sunulması, Komisyonun yerinde soruşturma yapması için yeterlidir. (AAİHK Usul Kuralları m. 39)

4.1.1.5. Dostane Çözüm Süreci

AAİHK Usul Kuralları'nın 40. maddesinde dostane çözüm düzenlenmiştir. Komisyon, kendi inisiyatifiyle veya taraflardan birinin talebi üzerine, bir dilekçenin veya vakanın incelenmesinin herhangi bir aşamasında, konunun Ame.İHS, Amerikan Bildirisi ve diğer uygulanabilir belgelerde tanınan insan haklarına saygı temelinde dostane şekilde çözülmesi amacıyla kendisini tarafların hizmetine sunar. (Ame.İHS m. 48/1-f) Bu şekilde yürütülebilen dostane çözüm süreci, tarafların mutabakatıyla başlar ve devam eder. Dostane çözüm amacıyla taraflar arasında müzakereler gerçekleştirilir, Komisyon ise bu müzakereleri kolaylaştırma görevini üstlenir. Komisyon gerekli görürse bu görevi bir veya birkaç üyesine verebilir. Dostane çözüm süreci ile prosedürleri kısaltan ve anlaşma olasılığını arttıran barışçıl bir ortam sağlanması amaçlanır⁴¹⁶.

Dilekçe sahibi de dostane çözüm sürecine geçilmesini önerebilir. Bunun için başvuru dilekçesindeki iddiaların iyi bir şekilde kanıtlandığı ve kabul edilebilirliğe ilişkin ciddi bir ön itirazın bulunmadığı vakalar en uygun vakalardır. Bu durumda, dostane çözüm sürecine geçiş, dilekçe sahibinin Komisyon Sekreterliğine dostane çözümün hangi temelde kabul edilebilir olduğunu bildirmesiyle ve ilgili devletle müzakerelere girme

---

⁴¹⁶ Grossman (2000), p. 17.

isteğini belirtmesiyle başlar⁴¹⁷.

Komisyon bazı durumlarda dostane çözüm sürecine müdahalesini sonlandırabilir. Bu durumlar konunun dostane çözüme açık olmaması ya da taraflardan birinin başvuruya rıza göstermemesi, devam etmemeye karar vermesi veya uzlaşmaya istekli olmamasıdır. Konunun dostane çözüme açık olmaması, keyfî yaşam hakkı ihlali veya ağır işkence gibi çok ağır nitelikteki ihlallerde, ihlale sebep olan olayın niteliğinden dolayı dostane çözümün insan haklarına saygı temeline aykırı düşmesinden kaynaklanabilir⁴¹⁸. Komisyon, tarafların rızası olsa bile konunun dostane çözüme açık olmadığına kanaat getirebilir. Konunun dostane çözüme açık olmadığı veya rıza bulunmadığının Komisyon tarafından tespit edilmesi hâlinde dostane çözüm sürecine müdahale sonlandırılabilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 40/4)

Taraflar arasında Komisyonun da dahil olduğu müzakereler sonucunda dostane bir çözüme ulaşırsa, Komisyon, iddia edilen ihlalin mağdurunun veya duruma göre haleflerinin dostane çözüm anlaşmasına rıza gösterip göstermediğini kontrol eder. (AAİHK Usul Kuralları m. 40/5) Bunun yanında Komisyon, dostane çözüm koşullarının bireysel olarak mağdurun veya dilekçe sahibinin yararının yanı sıra genel çıkarları da koruduğu konusunda tatmin olmalıdır⁴¹⁹. Daha sonra, olguların ve varılan çözümün kısa bir açıklamasını içeren bir raporu kabul eder. Komisyon raporu dilekçe sahibine ve Ame.İHS tarafı devletlere iletir. Bunların yanında, yayınlanması için ADÖ Genel Sekreterliğine de iletir. Ayrıca, vakanın taraflarından herhangi biri talep ederse, o tarafa mümkün olan en eksiksiz bilgi sağlanır. (Ame.İHS m. 49)

Her durumda dostane çözüm, Ame.İHS, Amerikan Bildirisi ve diğer uygulanabilir belgelerde tanınan insan haklarına saygıya dayanmalıdır. Dostane çözüme ulaşılamazsa, Komisyon dilekçeyi veya vakayı incelemeye devam eder. (AAİHK Usul Kuralları m. 40/6)

---

⁴¹⁷ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 124.

⁴¹⁸ Gemalmaz (2012), s. 369.

⁴¹⁹ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 120.

4.1.1.6. Arşivleme Kararı

Dilekçenin Komisyona verilmesiyle başlayan bu süreç esnasında herhangi bir zamanda Komisyon, belirli durumlarda dosyayı arşivlemeye karar verebilir. Bu durumlar, dilekçe veya vakanın gerekçelerinin var olmadığının veya varlığını sürdürmediğinin doğrulanması, bir kararın kabulü için gereken bilgilerin güvence altına alınmasına yönelik girişimlere rağmen elde edilememesi ya da dilekçe sahibinin haksız usuli eylemsizliğinin dilekçeye ilişkin süreçte ilgisizliğinin ciddi bir göstergesi olmasıdır. Arşivlemeye ilişkin değerlendirme yapılmadan önce dilekçe sahiplerine arşivleme kararı olasılığını bildirerek gerekli bilgileri vermeleri Komisyon tarafından istenir. Bu bilgilerin verilmeleri için belirlenen süre sona erdiğinde Komisyon arşivleme kararına ilişkin sürece devam eder ve değerlendirmelerini yapar. Bu değerlendirmeler sonucu verilen arşivleme kararı nihaidir. Ancak maddi hata, takip eden olgular, Komisyonun kararını etkileyecek yeni bilgiler veya sahtecilik olması durumunda arşivleme kararı nihai olmaz. (AAİHK Usul Kuralları m. 42)

4.1.1.7. Esasa İlişkin Rapor ve Karar

Komisyon, dostane çözüme ulaşamaması hâlinde, vakanın esasına ilişkin karar vermek üzere müzakereler yapar. Bu müzakereler, tarafların iddialarını, sundukları delilleri, duruşmalar ve yerinde soruşturmalar sırasında elde edilen bilgileri inceleyen bir raporun hazırlanmasıyla sonlanır. Ayrıca Komisyon, kamunun bilgisi dahilinde bulunan diğer bilgileri de dikkate alabilir. Komisyon müzakereleri kapalı gerçekleştirilir ve tartışmaların tüm yönleri gizli tutulur. (AAİHK Usul Kuralları m. 43/1-2)

Müzakerelerde oylamaya konu olan herhangi bir soru, ADÖ'nün resmi dillerinden birinde kesin terimlerle, açık bir ifadeyle formüle edilmelidir. Herhangi bir Komisyon üyesi talep ederse, metin Sekreterlik tarafından diğer resmi dillerden birine çevrilebilir ve oylamadan önce dağıtılabılır. (AAİHK Usul Kuralları m. 43/3)

Komisyon müzakerelerine ilişkin raporda yer alan tutanakların içeriği, tartışmanın konusu ve onaylanan kararın yanı sıra ayrık görüşler ve tutanıklara dâhil edilmek üzere yapılan açıklamalarla sınırlıdır. Raporun tamamı veya bir kısmı, Komisyon

üyelerinin oybirliğiyle aldıkları görüşü temsil etmiyorsa, AAİHK Usul Kuralları'nın 19/4. maddesindeki usule göre, Komisyon üyelerinden herhangi biri kendi ayrıık görüşünü rapora ekleyebilir. Bunun yanında, Komisyonun vakayı incelerken talep üzerine aldığı ilgili tarafların sözlü veya yazılı açıklamalarını da ekler. (Ame.İHS m. 50/1, AAİHK Usul Kuralları m. 43/4) Bu rapor, yayınlama serbestisi olmayan ilgili devletlere iletilir. Raporu iletilmesi sırasında Komisyon, yerinde gördüğü teklif ve tavsiyelerde bulunabilir. (Ame.İHS m. 50/2-3)

Komisyon tarafından vakanın esası hakkında, özellikle bir ihlalin gerçekleşip gerçekleşmediği yönünde karar verilirken ihlal edildiği iddia edilen belirli bir hakkın yorumlanması ve vakanın koşullarının nasıl bir ihlale sebep olduğunun tespiti gerekir. Böyle bir yorum için Ame.İHS'nin yanında başka kaynaklardan da yararlanılması mümkündür. İlgili devletin anayasasından, yasalarından, ADÖ Şartı'ndan, Amerikalılar arası sistemin çeşitli organlarının ilgili kararlarından, Amerikalılar arası konferansları, ADÖ Genel Kurulu toplantıları ile AAİHK'nin kararları ile raporlarından, insan haklarıyla ilgili diğer çok taraflı sözleşmelerden ve hatta ilgili devlet tarafından onaylanmamış olsa da önemli sayıda ADÖ üyesi devlet tarafından kabul edilmiş olan andlaşmalardan bir hakkın tanımlanması ve yorumlanmasında yararlanılabilir⁴²⁰.

Vakanın esasına ilişkin yapılan müzakere ve oylamadan sonra Komisyonun gerçekleştireceği işlemler AAİHK Usul Kuralları'nın 44. maddesinde öngörülmüştür. Buna göre Komisyon, incelenen vakada bir ihlalin olmadığını tespit ederse, esasa ilişkin raporunda bunu belirtir. Bu rapor taraflara iletilir, yayınlanır ve Komisyonun ADÖ Genel Kuruluna sunduğu yıllık raporuna dahil edilir. Eğer incelenen vakada ihlal veya ihlaller tespit edilirse, Komisyon, uygun gördüğü öneri ve tavsiyeleri içeren bir ön rapor hazırlar ve ilgili devlete gönderir. Ön raporda, ilgili devletin Komisyonun tavsiyelerine uymak için aldığı önlemleri raporlaması için de bir son süre belirlenir. Komisyon bu rapor hakkında bir karar alıncaya kadar, ilgili devletin raporu yayınlama yetkisi bulunmaz. Dilekçe sahibi, raporun kabul edildiği ve devlete iletildiği konusunda bilgilendirilir. Devlete iletilen rapor üzerinde taraflar talep etmediği sürece

---

⁴²⁰ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 110.

değişiklik yapılamaz⁴²¹.

Esasen bu aşamaya kadar gerçekleşen dilekçenin kabul edilebilirliğine ilişkin koşullar, olguların bulunması yöntemleri, bulguların raporlanması veya yayınlanması gibi prosedürel işlemler, ADÖ üyesi devletler bakımından Ame.İHS'ye taraf olup olmadığı fark etmeksizin aynıdır⁴²². Ancak, ilgili devletin AAİHM'nin çekişmeli yargı yetkisini kabul etmiş olması durumunda Komisyon, dilekçe sahibine, vakanın Mahkemeye gönderilmesi veya gönderilmemesi konusunda görüşünü sunması için bir ay süre tanıdığını bildirir. Dilekçe sahibi, vakanın AAİHM'ye gönderilmesi yönünde istekliyse, dilekçe sahibininkinden farklıysa mağdurun veya mağdurun aile üyelerinin görüşlerini, vakanın Mahkemeye gönderilmesi gerektiği hususundaki gerekçelerini, tazminat ve masraflara ilişkin taleplerini sunmalıdır.

Ön raporun ilgili devlete iletilmesinden itibaren üç ay içinde vaka çözülmemişse veya AAİHM'nin yargı yetkisini kabul eden devletler açısından Komisyon veya ilgili devlet tarafından dosya AAİHM'ye havale edilmemişse, Komisyon oyların salt çoğunluğuyla, görüşünü, nihai sonuçlarını ve tavsiyelerini içeren bir nihai rapor verebilir. (Ame.İHS m. 51/1, AAİHK Usul Kuralları m. 47/1) Nihai rapor, taraflara iletilir. Uygun olduğu durumlarda Komisyon, tavsiyeleri uyarınca devletin incelenen hususu düzeltmek için gereken tedbirleri alması için bir süre belirler. (Ame.İHS m. 51/2) Taraflar, Komisyon tarafından belirlenen süre içinde tavsiyelere uyulmasına ilişkin bilgi sunmalıdır. Komisyon, mevcut bilgilere dayanarak tavsiyelerine uyulup uyulmadığını değerlendirir ve üyelerinin salt çoğunluğunun oyu ile nihai raporun yayınlanmasına karar verir. (Ame.İHS m. 51/3) Ayrıca, raporun ADÖ Genel Kuruluna sunulan yıllık rapora dahil edilip edilmeyeceğine ve/veya uygun görülen başka bir şekilde yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir. (AAİHK Usul Kuralları m. 47/3) Ancak yayınlama kararına ilişkin sürece ve yayınlama kararlarına yönelik tutarlı bir politika olması gerektiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır⁴²³.

---

⁴²¹ Çamurcuoğlu (2019), s. 752.

⁴²² Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 108.

⁴²³ Shelton (1988), s. 334.

Komisyon, dostane çözüme ilişkin veya tavsiyelerde bulunduğu esasa ilişkin bir raporu yayınladıktan sonra, taraflardan bilgi talep etmek ve dostane çözüm anlaşmasına veya tavsiyelerine uyulup uyulmadığını doğrulamak için duruşmalar düzenlemek gibi uygun gördüğü takip tedbirlerini kabul edebilir. Bunun yanında Komisyon, dostane çözüme ilişkin anlaşmaya veya tavsiyelerine uyulması konusunda kaydedilen ilerlemeyi rapor edebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 48)

Raporların, kabul edildikleri oturumlara katılan üyelerce imzalanan asılları Komisyonun dosyalarında saklanır. Taraflara iletilen raporlar ise Genel Sekreterlik tarafından onaylanır. (AAİHK Usul Kuralları m. 49)

4.1.1.8. Vakanın Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine Gönderilmesi

Vakaya taraf olan devlet, Ame.İHS madde 62 uyarınca AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmişse ve devletin Ame.İHS'nin 50. maddesine göre onaylanan raporda belirlenen tavsiyelere uymadığına kanaat getirirse Komisyon, vakayı AAİHM'ye havale edebilir. Bunun yanında, devlet Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmemişse, Komisyon, uygun durumlarda incelemekte olduğu belirli bir dava için ilgili devlete yargı yetkisini kabul etmesini önerebilir⁴²⁴. Bu durumda devletin öneriye cevabına göre vakanın Mahkemeye intikali söz konusu olur.

Komisyonun vakanın Mahkemeye gönderilmemesi yönünde karar vermesi de mümkündür. Bunun için üyelerinin salt çoğunluğunun bu kararı desteklemesi ve kararın gerekçeli olarak verilmesi gereklidir⁴²⁵. Başka bir deyişle, Komisyon ihlal kararı verdiği her vakayı Mahkemeye sunmak zorunda değildir. Zira Komisyon uzlaştırıcı nitelikli yarı yargısal bir organ olarak⁴²⁶, katı delil kurallarına bağlı olmayıp vakayla ilgili olduğunu düşündüğü herhangi bir bilgiyi dikkate alabilir. Bu bağlamda Komisyon, vakayla ilgili delillerin kendisi açısından görüş ve tavsiyelerini iletmesi için yeterli olsa da Mahkeme açısından yeterli deliller olmadığına veya vakanın

---

⁴²⁴ Buergenthal (1982), s. 236; Vargas (1984), s. 610; Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 120.

⁴²⁵ AAİHK'nin vakayı AAİHM'ye göndermeme kararı aldığı vaka örnekleri için bkz. Rodriguez-Pinzon, D. (2009) *Inter-American System*, Netherlands Quarterly of Human Rights, 27(2), s. 266-272.

⁴²⁶ Vargas Carreño (1980), s. 140; Cerna (2004), s. 197, 204.

konusunun hukuki açıdan Mahkemeye sunulması için yeterli olmadığına kanaat getirirse vakayı Mahkemeye iletmeyebilir⁴²⁷.

Komisyonun, bazı faktörlere dayalı olarak belirli bir vakada adaletin sağlanmasına yönelik temel bir değerlendirme yapacağı ayrıca belirtilmiştir. Bu faktörler; dilekçe sahibinin durumu, ihlalin niteliği ve ciddiyeti, sistemin içtihadını geliştirme veya netleştirme ihtiyacı ve kararın üye devletlerin hukuk sistemleri üzerindeki gelecekteki etkisidir. Bunun yanında, Komisyonun prosedürlerinin başvuru sahibi için tatmin edici bir sonuç vermemesi durumunda, başvuru sahibi de Komisyonun vakayı Mahkemeye havale etmesini isteyebilir⁴²⁸.

Komisyon bir vakayı Mahkemeye havale etmeye karar verdiği zaman, Komisyon Genel Sekreteri bu kararı derhâl ilgili devlete, dilekçe sahibine ve mağdura bildirir. Bu bildirimle beraber, Komisyon tarafından, başvurunun hazırlanması ve Mahkemeye sunulması için gerekli tüm unsurlar dilekçe sahibine iletilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 73) Daha sonra Komisyon, Genel Sekreterliği aracılığıyla, kabul ettiği raporun bir kopyası ile önündeki dosyanın iç çalışma belgeleri haricindeki vakanın analizi için yararlı olduğu düşünülen diğer belgeler de dahil bir kopyasını Mahkemeye gönderir. Komisyon ayrıca, mağdurun veya usulüne uygun olarak atanmış temsilcisinin mevcut verilerini, dilekçe sahibinin kimliğinin saklı tutulmasını talep edip etmediğini, esasa ilişkin raporda verilen tavsiyelere uyumun seviyesine ilişkin bir değerlendirmeyi, vakanın Mahkemeye havale edilme gerekçelerini, Komisyon delegelerinin isimlerini ve vakanın analizi için yararlı olduğu düşünülen diğer bilgileri içeren bir sevk notunu da Mahkemeye sunar. Vaka AAİHM'ye intikal ettikten sonra Komisyon, esasa ilişkin raporunu ve vakanın Mahkemeye gönderildiğine dair bilgiyi kamuoyuna açıklar. (AAİHK Usul Kuralları m. 74)

AAİHM'nin talep etmesi hâlinde Komisyon, dostane çözüme ulaşmak için yapılan başarısız girişimlere ilişkin belgeler hariç olmak üzere, vakayla ilgili diğer her türlü dilekçeyi, kanıtı, belgeyi veya bilgiyi AAİHM'ye iletir. Belgelerin iletilmesi her durumda Komisyonun kararına tabidir. Komisyonun, dilekçe sahibinin açıklanmasına

---

⁴²⁷ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 125.

⁴²⁸ Vargas (1984), s. 606.

izin vermediği hâllerde adını ve kimliğini saklaması gerektiği de bu karar verilirken göz önünde bulundurulmalıdır. (AAİHK Usul Kuralları m. 75)

Belirtmek gerekir ki, AAİHK'nin bir bireysel başvuru üzerine yaptığı incelemenin usulüne uygun olup olmadığının denetimi konusunda AAİHM'den danışma görüşü istenmiştir⁴²⁹. AAİHM ise AAİHK'nin Ame.İHS ile diğer Amerikalılar arası anlaşmaların hükümlerine uyup uymadığının denetimini yapma yetkisinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, AAİHM'ye sunulmuş başvurular hakkında AAİHK önünde gerçekleşen işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimini AAİHM yapabilir⁴³⁰.

4.1.2. Başvuru Şartları

4.1.2.1. Başvurucu

Ame.İHS'nin 61. maddesine göre yalnızca taraf devletler ve Komisyon AAİHM'ye vaka sunma hakkına sahiptir. Dolayısıyla devletler dışında Mahkemeye başvurabilecek tek kurum AAİHK'dir⁴³¹. Komisyona başvuruda olduğu gibi herhangi bir kişi, kişi grubu veya ADÖ üyesi bir ya da daha çok devlette yasal olarak tanınmış hükümet dışı kuruluşların AAİHM'ye başvurma imkânı bulunmamaktadır. Ancak Komisyon bir vakayı AAİHM'ye havale etmeye karar verirse, Genel Sekreterlik bu kararı ilgili devlete, dilekçe sahibine ve mağdura derhâl bildirir ve bu bildirimle Komisyon, başvurunun hazırlanması ve sunulması için gerekli tüm hususları dilekçe sahibine iletir. (AAİHK Usul Kuralları m. 73)

Bireylerin doğrudan AAİHM'ye başvuramaması, her ne kadar bireysel başvuru olarak anılsa da başvurunun niteliğini etkilemektedir. Bir taraf devlet Mahkemeye başvurduğunda kendi hakkını kullanmış olur, kendi adına tasarrufta bulunma özgürlüğüne sahiptir. Bunun aksine bireyler, Mahkemeye başvurulmuşsa birtakım

---

⁴²⁹ Çamurcuoğlu (2019), s. 747.

⁴³⁰ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-19/05, Control of Due Process in the Exercise of the Powers of the Inter-American Commission on Human Rights (Articles 41 and 44 to 51 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Bolivarian Republic of Venezuela, 28.11.2005, Series A No. 19, s. 11, para. 25; Pasqualucci (2013), s. 84.

⁴³¹ Dembour (2015), s. 132.

haklara sahip olurlar, ancak doğrudan Mahkemeye gitme hakları bulunmamaktadır. Bu durumda, Komisyon bir vakayı AAİHM'ye havale ettiğinde, kendisi vakanın tarafı olduğu ve artık vakayı değerlendiren makam olmadığı için, mağdur olduğunu tespit ettiği kişileri savunmaya yönelmiş olur⁴³². Bu nedenle Komisyonun Mahkeme önündeki rolünün savcılık makamına yakın olduğu belirtilmektedir⁴³³. Komisyonun bir vakada hem yargıç benzeri objektif bir karar verici hem de yargılamanın tarafı savcı benzeri bir savunucu olması eleştirilmektedir⁴³⁴.

Herhangi bir nedenle Komisyonun bireysel bir başvuruyu Mahkemeye göndermeyi reddetmesi hâlinde bireyler, vakayı Mahkemeye intikal ettirmesi için bir taraf devleti ikna etmeyi deneyebilir. Bu bağlamda, aleyhine Komisyona başvuru devleti nihai çözüm için yargı kararı olması gerektiğine veya başvuru sahibinin vatandaşı olduğu devletin yargı kararı almasında yararı olduğuna inandırılması mümkündür⁴³⁵.

Bir vakayla ilgili olarak AAİHM'ye başvurabilecek devletler açısından da açıklık bulunmamaktadır. AAİHM'nin yetkisini kabul etmiş olan her devletin, vakanın tarafı olmasa da başvurma yetkisine sahip olup olmadığı düzenlenmemiştir. Dolaylı olarak yararlanılabilecek hüküm ise Ame.İHS'nin 50/2. maddesidir. Bu maddede Komisyonun raporunun ilgili devletlere iletileceği belirtilmiştir. Buradan hareketle kendisine rapor iletilen ilgili devletlerin AAİHM'ye başvurabileceği söylenebilir. Ancak ilgili devletlerin hangileri olduğu konusunda da bir açıklık bulunmamaktadır. Bu nedenle, mağdurun vatandaşı olduğu devlet veya Komisyona başvuran mağdur olmayan kişilerin vatandaşı olduğu devlet ya da Komisyona başvuran hükümet dışı kuruluşun tanındığı devletin ilgili devlet sayılıp sayılmayacağı gibi sorular yanıtız kalmaktadır⁴³⁶.

4.1.2.2. Aleyhinde Başvurulan Devlet

Komisyon tarafından Mahkemeye gönderilmiş olan bir bireysel başvurunun incelenebilmesi için, aleyhine başvuruda bulunulan devletin Ame.İHS'nin 62. maddesi

---

⁴³² Gemalmaz (1994), s. 192.; Grossman (1998), s. 189; Grossman (2000), s. 17.

⁴³³ Vargas Carreño (1980), s. 144; Samancı (2019), s. 1812.

⁴³⁴ Icaza (2013), s. 12; Çapan (2014), s. 41.

⁴³⁵ Vargas (1984), s. 606.

⁴³⁶ Buergenthal (1982), s. 238.

uyarınca AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiş olması gerekir. Yani, AAİHM'nin yargı yetkisini kabul etmemiş olan bir devlet aleyhine Komisyona başvurulması mümkünken, bu vakanın Mahkemeye sunulması, ilgili devlet kabul beyanında bulunmadığı sürece mümkün değildir.

Birçok devlet Mahkemenin yargı yetkisini kabul beyanında bulunurken bu beyanını dilediği zaman çekebilme hakkını saklı tutmaya çalışmıştır. Ancak AAİHM, Peru Anayasa Mahkemesi kararında kabul beyanının geri çekilemeyeceğine hükmetmiştir⁴³⁷. Zira kabul beyanının hukuki niteliği özerk olmadığından, AAİHM'nin yargı yetkisinden ancak Ame.İHS'den ayrılma yoluyla çıkılabilecektir⁴³⁸.

Dominik Cumhuriyeti açısından da benzer bir durum yaşanmıştır. 4 Kasım 2014 tarihinde Dominik Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, hükümetin AAİHM'nin yargı yetkisini kabul beyanının anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür⁴³⁹. Kabul beyanının uluslararası alanda hukuki etkiler üretme kapasitesinde olduğunu ancak bunun iç hukukta yansımaları olduğunu ve Dominiklileri doğrudan etkilediğini belirterek kabul beyanında bulunma kararının parlamento tarafından ve Ame.İHS'yi de onaylayan ilk oylamadan ayrı bir oylamayla verilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Ancak Dominik Cumhuriyeti, AAİHM'nin yargı yetkisini 1999 yılında kabul ettiğinden beri dördü çekişmeli yargı kapsamında olmak üzere birçok karara kısmen uymuş ve yargılama süreçlerine katılmıştır. Ancak Ekim 2014'te kendisi aleyhine verilen hükmü⁴⁴⁰ reddettikten yalnızca iki ay sonra Anayasa Mahkemesi tarafından kabul beyanının anayasaya uygun olmadığı kararı verilmiştir. Mahkeme, yargı yetkisini kabul beyanının parlamento onayı gerektiren bir andlaşma olmadığını, Ame.İHS'nin bizzat taraf devletlere onaylama zamanında veya başka herhangi bir zamanda Mahkemenin yargı yetkisini kabul etme yetkisi verdiğini belirtmiştir. Bunun yanında, kabul beyanının iç hukuk kapsamında bir andlaşma olarak görülse dahi, bu niteliğin kabul beyanını veya beyanın uluslararası hukuktaki etkisini geçersiz

---

⁴³⁷ Grossman (2000), s. 18.; Concepcion (2001), s. 862.

⁴³⁸ Cerna (2004), s. 207.

⁴³⁹ Ragone (2016), s. 467.

⁴⁴⁰ AAİHM'nin Dominik Cumhuriyeti hakkında, aralarında on beş çocuğun da bulunduğu 26 kişiye yönelik ayrımcılık, zorla sınır dışı etme, vatandaşlıktan çıkarma politikaları ve vatansızlığı önleme görevinin ihlal edildiğini tespit ettiği kararı: I-ACt.HR, Case of Expelled Dominicans and Haitians v. Dominican Republic, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 24.10.2012, Series C, No. 251.

kılmayacağı ifade edilmiştir. Mahkeme tarafından Dominik Cumhuriyeti'nin (kabul beyanını verdiği 1999'dan Anayasa Mahkemesi'nin karar verdiği 2014'e kadar geçen) on beş yılda herhangi bir itirazda bulunmadığı da hatırlatılmıştır⁴⁴¹.

Benzer şekilde, devlet başvurusu söz konusu olduğunda AAİHM'ye vakanın intikal edebilmesi için hem başvuran hem de aleyhine başvuru alan devlet, AAİHM'nin yargı yetkisinin yanında devlet başvurusu inceleme yetkisini de kabul etmiş olmalıdır. Mahkemenin devletler arası bir başvuruyu incelemesine ilişkin özel bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak bir vakanın Mahkeme tarafından incelenebilmesi için öncelikle Komisyon aşamasını tamamlaması ve Komisyonun da devlet başvurusunu inceleyebilmesi için bu yöndeki yetkisinin devletlerce ayrıca tanınmış olması gerektiğinden, Mahkemenin böyle bir başvuruyu inceleyebilmesi için de dolaylı olarak, Ame.İHS madde 45/2 uyarınca bu yetkinin kabul edilmiş olması gerekir.

Bir vakaya taraf olan devletler, yargı yetkisine tabi olan kişilere gönderilen tüm bildirimlerin, iletişimlerin veya çağrılarının usulüne uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için işbirliği yapma yükümlülüğüne sahiptir. Ayrıca, kendi topraklarında ikamet eden veya bulunan kişilerin çağrılara uymasını da kolaylaştırmalıdır. Bu kural, vakaya taraf olan bir devletin topraklarında Mahkemenin yürüttüğü veya karara bağladığı herhangi bir işlem için de geçerlidir. Bu hususlardan herhangi birinin yerine getirilmesinde başka bir devletin işbirliği gerektiğinde, Başkanlık o devletten gerekli yardımı sağlamasını talep eder. (AAİHM Usul Kuralları m. 26)

4.1.2.3. İddia ve Talepler

Ame.İHS tarafı ve Mahkemenin yetkisini kabul etmiş olan herhangi bir devlette, Mahkemenin konu bakımından yetkisi kapsamındaki herhangi bir veya birden fazla hakkın ihlal edildiği iddiasıyla bir başvuru yapılması mümkündür. Elbette başvuru öncelikle Komisyona yapılarak yukarıda belirtilen usullere uygun şekilde Mahkemeye intikal ettirilmelidir. Başvurunun esasını oluşturan iddia, Ame.İHS ile konu

---

⁴⁴¹ Dominik Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin kararı ile AAİHM'nin görüşüne ilişkin değerlendirme için bkz. Shelton, D. and Huneus, A. (2015) *In re Direct Action of Unconstitutionality Initiated Against the Declaration of Acceptance of the Jurisdiction of the Inter-American Court of Human Rights*, *The American Journal of International Law*, 109(4), s. 866-872.

bakımından Mahkemenin yetkisi kapsamına giren diğer sözleşmelerde yer alan haklardan birinin veya birkaçının ihlal edildiği iddiasıdır. Mahkemeye Komisyon tarafından başvurulduğunda iddia, hak ihlalinin varlığı ve kendisinin bu yönde hazırladığı rapora ve tavsiyelere ilgili devletin uymadığı yönünde olmaktadır. Mahkemeye devlet tarafından başvurulduğunda ise Komisyonun hak ihlali yönünde verdiği raporun doğru olmadığı, gerçeği yansıtmadığı iddia edilmektedir.

Bir hakkın ihlal edildiği iddiasının yanında, ihlal ile sorumlu olduğu düşünülen devlet arasında bağlantı bulunduğu da iddia edilmektedir. Bu bağlamda, ihlali gerçekleştirenin aleyhine başvuru devlet olduğu veya ihlali gerçekleştirme de soruşturma ya da yargılama yapmama gibi nedenlerle ihmal yoluyla sorumlu olduğu ileri sürülmektedir⁴⁴².

Mahkemedен temel olarak bir hak ihlalinin var olup olmadığının tespiti talep edilmektedir. Herhangi bir hak ihlalinin varlığının tespit edilmesi hâlinde ise mağdura yönelik onarımın gerçekleşmesi için “Onarım ve Tazminata Hükmetme” başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklanmış olan eski hâle getirme, maddi ve manevi tazminat ve sembolik telafi yöntemleri talep edilmesi mümkündür.

4.1.2.4. Başvuru Süresi

Mahkemeye vakanın iletilmesi için Ame.İHS'nin 51/1. maddesinde dolaylı olarak bir süre öngörülmüştür. Bu hükme göre, Komisyon raporunun ilgili devletlere iletildiği tarihten itibaren üç ay içinde vaka çözülmemişse ya da Komisyon veya ilgili devlet tarafından vaka Mahkemeye götürülüp Mahkemenin yargı yetkisi kabul edilmediyse, Komisyon, üyelerinin salt çoğunluğunun oyuyla görüşüne sunulan sorunla ilgili görüş ve sonuçlarını ortaya koyabilir. Burada belirtilen üç aylık sürenin Mahkemeye başvuru süresi olduğunu teyit eden bir diğer hüküm de AAİHK Usul Kuralları'nın 46. maddesidir.

AAİHK Usul Kuralları'nın 46. maddesinde Komisyonun, devletin talebi üzerine vakanın Mahkemeye gönderilmesi için Ame.İHS madde 51/1'de belirlenen süreyi

---

⁴⁴² Cerna (2004), s. 200.

askıya alabileceği koşullar sayılmıştır. İlki, devletin esasa ilişkin raporda yer alan tavsiyeleri uygulamaya yönelik istekliliği ve yeterliliğini, uyum için uygun önlemleri kabul etmesi yoluyla göstermesidir. Bu koşulda Komisyon, tavsiyelerine uyum için bir mekanizma oluşturan herhangi bir iç mevzuatın varlığı söz konusuysa, bunu dikkate alabilir. Diğer koşul ise, devletin talebiyle vakanın Mahkemeye sunulması için Ame.İHS madde 51/1’de öngörülen süre sınırının askıya alınmasını açık ve geri dönülemez bir biçimde kabul etmesi ve bunun sonucu olarak vakanın daha sonra Mahkemeye intikal etmesi durumunda süre sınırına uyulmamasına ilişkin ön itirazda bulunma hakkından açıkça feragat etmesidir.

Ayrıca Komisyonun üç aylık süre sınırını askıya alacağı süreyi belirlerken göz önünde bulunduracağı faktörler de aynı maddede belirtilmiştir. Buna göre; konunun karmaşıklığı ve Komisyonun tavsiyelerine uymak için gerekli önlemlerin özellikle hükümetin farklı branşlarının katılımını veya merkezi ve bölgesel hükümetler arasındaki koordinasyonu gerektirmesi nedeniyle oluşan karmaşıklığı, sürenin askıya alınması talebinden önce devlet tarafından gerçekleştirilen Komisyonun tavsiyelerine uyum tedbirleri ve dilekçe sahibinin durumu göz önünde bulundurulur.

Nitekim AAİHM, Cayara v. Peru vakasında ilk itirazlar hakkında verdiği kararda, vakayı AAİHM’ye sunan Komisyonun Ame.İHS’nin 51/1. maddesindeki süreye uymaması nedeniyle vakayı reddetmiştir⁴⁴³.

4.2. Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Önünde Usul

4.2.1. Temsil

4.2.1.1. Devlet Temsili

Bir vakanın tarafı olan devletler, temsilcileri (*agents*) tarafından Mahkeme önünde temsil edilirler. Temsilciler, seçtikleri herhangi bir kişiden yardım alabilirler. Temsilcilerin görevlerini yerine getirirken yardımcı olmak ve geçici yokluklarında onların yerini almak üzere yardımcı temsilcilerin atanması da mümkündür. Bir devlet,

---

⁴⁴³ I-ACt.HR, Case of Cayana v. Peru, (Preliminary Objections), 03.02.1993, Series C, No. 14, s. 17.

temsilcisini veya temsilcilerini değiştirebilir. Değişikliğin Mahkemeye bildirilmesi gerekir, zira değişiklikler ancak Mahkemeye bildirildiklerinde geçerli olur. (AAİHM Usul Kuralları m. 23)

4.2.1.2. Komisyon Temsili

Komisyon, Mahkeme önünde kendisini temsil etmek ve herhangi bir meselenin ele alınmasına katılmak üzere delegeler atar. (AAİHM Usul Kuralları m. 24) Komisyon, delege olarak bir veya daha fazla üyesini ve Genel Sekreterini görevlendirir. Komisyon üyesinin veya Genel Sekreterin görev süreleri boyunca delege olarak temsil yetkileri devam eder. Ancak Komisyon, istisnai durumlarda bu temsilin süresinin uzatılmasına karar verebilir. (AAİHK Usul Kuralları m. 71/1)

Komisyon delegeleri tayin ederken, Mahkeme önündeki eylemlerine yol göstermek amacıyla gerekli gördüğü talimatları bildirir. Birden fazla delegenin belirlenmesi durumunda, talimatta öngörülmeven durumları çözmek veya bir delege tarafından ortaya atılan şüpheleri gidermek için delegelerden birini sorumlu olarak belirler. (AAİHK Usul Kuralları m. 71/2-3)

Delegeler de devlet temsilcileri gibi seçtikleri herhangi bir kişiden yardım alabilirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 24) Bunun yanında delegeler, Komisyon tarafından danışman olarak atanan herhangi bir kişiden de yardım alabilirler. Bu danışmanlar görevlerini yerine getirirken delegeler tarafından verilen talimatları izlemelidirler. (AAİHK Usul Kuralları m. 71/4)

4.2.1.3. Mağdur Katılımı

AAİHM Usul Kuralları'nın 39. maddesi uyarınca vakanın Mahkemeye sunulmasına ilişkin bildirim tebliğ edildikten sonra, mağdur olduğu iddia edilen kişiler ve onların temsilcileri, dilekçelerini, taleplerini ve kanıtlarını içeren belgeleri özerk bir şekilde sunabilirler ve Mahkeme önündeki işlemler boyunca da özerk olarak hareket etmeye devam edebilirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 25/1) Bu durum 2001 yılında AAİHM Usul Kuralları'nda geręekleřen değişiklikle mümkün olmuştur. Bu değişiklikten önce mağdurlar ve temsilcileri Mahkeme önündeki yargılamanın yalnızca tazminat

aşamasında özerkliğe sahipti⁴⁴⁴, bunun dışında ancak Komisyon delegelerine yardım ederek Mahkeme önünde bulunabiliyorlardı⁴⁴⁵.

Mağdur olduğunu iddia eden birden çok kişi veya birden çok temsilci olması durumunda, bunlar, kamuya açık duruşmalar da dahil olmak üzere yargılama sırasında dilekçeleri, talepleri ve kanıtları sunmaya yetkili olan tek bir kişiyi müşterek müdahil olarak tayin etmelidirler. Bir vakada müşterek müdahil atanması konusunda bir anlaşmaya varılamamışsa, Mahkeme veya Başkanlığı, uygun olduğu takdirde, müşterek müdahil olarak hareket etmek üzere en fazla üç temsilcinin atanması için bir son tarih belirleyebilir. Bu durumda Mahkeme başkanlığı, aleyhine başvuruda bulunulan devletin cevabını sunması için son tarihi ve bu devlete, mağdur olduğunu iddia edenlere veya onların temsilcilerine ve eğer bir devlet başvurusu söz konusuysa başvuran devlete açık duruşmalara katılımları için ayrılan süreyi belirler. Eğer müşterek müdahillerin belirlenmesi konusunda da anlaşmazlık söz konusu olursa, Mahkeme duruma uygun kararı verir. (AAİHM Usul Kuralları m. 25/2-3)

Mağdur olduğu iddia edilen kişilerin, usulüne uygun olarak resmen atanmış yasal temsilcisi olmaksızın hareket ettikleri durumlarda, Mahkeme re'sen yargılamanın esnasında onları temsil etmesi için bir "Amerikalılar Arası Savunucu" (*Inter-American defender*) atayabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 37) "Amerikalılar Arası Savunucu" ifadesi, AAİHM'nin, kendi isteğiyle bir avukat tayin etmemiş olan, mağdur olduğu iddia edilen bir kişinin yasal temsilini üstlenmekle görevlendirdiği kişiyi ifade eder. (AAİHM Usul Kuralları m. 2/11) Örneğin, ortak çocuğun velayetine ilişkin davada yargılamanın insan haklarını ihlal edici biçimde yapıldığı iddiasıyla başvuru yapılan vakada, ortak çocukların annelerinin avukatı tarafından temsil edilmesi yerine Amerikalılar Arası Savunucu tarafından temsil edilmesi ve böylece şüpheye yer bırakmayacak şekilde çocukların üstün menfaatine göre hareket edilmesinin sağlanmasının daha yararlı olacağı belirtilmiştir⁴⁴⁶.

Yasal temsilci atanmasının yanında mağdurların maddi nedenlerle sisteme

---

⁴⁴⁴ Cerna (2001), s. 77; Cerna (2004), s. 204.

⁴⁴⁵ Vargas (1984), s. 611.

⁴⁴⁶ Paúl, Á. (2014) *Examining Atala-Riffo and Daughters v. Chile, the First Inter-American Case on Sexual Orientation, and Some of its Implications*, *Inter-American & European Human Rights Journal*, 7, s. 66-67.

başvuramaması durumunun önüne geçmek amacıyla oluşturulmuş hukuki yardım fonu da bulunmaktadır.

4.2.1.3.1. Hukuki yardım fonu

Hukuki Yardım Fonu (*The Victims' Legal Assistance Fund of the Inter-American Court of Human Rights*), AAİHM önündeki yargılama masraflarını karşılamak için gereken ekonomik kaynaklardan yoksun olan mağdur olduğu iddia edilen kişilerin başvurabildiği, bu masrafların karşılanmasını sağlayan fondur⁴⁴⁷. Hukuki Yardım Fonu, ADÖ Genel Kurulu kararı ile kurulmuş⁴⁴⁸ ve bu karar da ADÖ Daimî Konseyinde onaylanmıştır⁴⁴⁹.

Mağdurların AAİHM önündeki yargılamalarda Hukuki Yardım Fonuna erişimini ve Hukuki Yardım Fonunun işleyişini düzenlemek amacıyla AAİHM'nin Hukuki Yardım Fonu'nun Faaliyetine İlişkin Kurallar (HYFK) (*Rules for the Operation of the Victims' Legal Assistance Fund of the Inter-American Court of Human Rights*) 4 Şubat 2010 tarihinde AAİHM'nin merkezinin bulunduğu San José'de hazırlanmış ve 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (HYFK m. 1 ve 8) Mahkeme yargıçlarının mutlak çoğunluğuyla değiştirilebilecek bu Kurallar'da (HYFK m. 7) düzenlenmeyen hususlar ile bunların yorumlanmasına ilişkin sorunlarda karar AAİHM'ye bırakılmıştır. (HYFK m. 6)

Hukuki Yardım Fonu, Mahkeme Sekreterliği tarafından yönetilir. (HYFK m. 4/1) Hukuki Yardım Fonundan yararlanmak isteyen mağdur olduğu iddia edilen kişiler, AAİHM'ye dilekçeleri (savunmaları), talepleri ve delillerini içeren bir bilgilendirme ile başvurularını yapmalıdır. Bunun yanında, mağdur olduğu iddia edilen kişiler, yeminli beyanla ve diğer güçlü delillerle AAİHM önündeki yargılama masraflarını karşılamak için gereken ekonomik kaynaklardan yoksun oldukları konusunda Mahkemeyi inandırmalıdır. Bunun yanında, Hukuki Yardım Fonunun kaynaklarının

---

⁴⁴⁷ Aslan (2012), s. 290.

⁴⁴⁸ The General Assembly of the Organization of American States (OAS), "Establishment of the Legal Assistance Fund of the Inter-American Human Rights System", Resolution AG/RES. 2426 of June 3, 2008.

⁴⁴⁹ Permanent Council of the OAS, Approval of the "Rules of Procedure for the Operation of the Legal Assistance Fund of the Inter-American Human Rights System", CP/RES. 963 of November 11, 2009.

kullanımını gerektiren yargılamalara katılıma ilişkin hususları tam olarak belirtmelidir. (HYFK m. 2)

Mahkeme Sekreterliği, başvurunun ön incelemesini yapar. Sekreterlik, başvuran tarafın, talebin Başkanlığın değerlendirmesine sunulabilmesi için gereken olayın arka planına ilişkin bilgileri sunmasını talep edebilir. Başvuru taleplerini Mahkeme Başkanlığı değerlendirir. Dolayısıyla Hukuki Yardım Fonundan yararlanılıp yararlanılamayacağına karar verir ve Hukuki Yardım Fonu ile finanse edilecek yargılamanın aşamalarını belirtir. Başkanlık bu kararı, başvurunun alındığı tarihten itibaren üç ay içinde verir. Verilen karar, Sekreterlik aracılığıyla hem mağdur olduğu iddia edilen kişilere hem de aleyhine başvuru devlet ile AAİHK'ye tebliğ edilir. (HYFK m. 3) Hukuki Yardım Fonundan yararlanılmasına karar verildiğinde, Sekreterlik, başvuru vaka için yapılan masraflara ilişkin bir dosya açar. Bu dosya, Mahkeme tarafından onaylanan etkenler uygun olarak yapılan tüm harcamaların kayıtlarını içerir. (HYFK m. 4/2)

Ayrıca, Sekreterlik, belirlenen son tarihe kadar görüşlerini sunması için Hukuki Yardım Fonundan yapılan harcamaları aleyhine başvuru devlete bildirir. Devletin görüşleriyle birlikte Mahkeme, yargılama sonucunda verdiği hükümde, Hukuki Yardım Fonundan yapılan harcamaların aleyhine başvuru devlet tarafından Fona geri ödenmesi hususunda karar verip vermeyeceğini değerlendirir. (HYFK m. 5) Sonuç olarak Mahkeme, ihlal kararı verdiğinde, Hukuki Yardım Fonundan yapılan harcamaların ihlali yapan devlet tarafından geri ödenmesine karar verebilmesinin aksine, ihlal kararı vermediği zaman da yapılan harcamaların Fon üzerine kalması riskini almış olur.

4.2.2. Yazılı Yargılama

4.2.2.1. Başvuru

AAİHM'ye çekişmeli yargı yetkisi bağlamında başvuru yapılabilmesi için öncelikle ilgili devletin Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş olması ve Komisyon aşamasının tamamlanması gerekir. Bu şartları sağlayan bir vakanın Mahkemeye intikal ettirilebilmesi için Sekreterliğe, AAİHM'nin çalışma dillerinden herhangi

birinde bir dosya sunulmalıdır. Vakanın yalnızca bir çalışma dilinde sunulması yargılamayı durdurmaz. Ancak aleyhine başvuru devlet dilinin Mahkemenin çalışma dillerinden biri olması durumunda, dosyanın bu dilde çevirisinin de sonraki 21 gün içinde sunulması gerekir. (AAİHM Usul Kuralları m. 34)

AAİHM'ye gönderilen tüm evraklar, şahsen veya kurye, faks, posta ya da elektronik posta yoluyla sunulabilir. Bu belgeler, orijinalliklerinin sağlanması için imzalanmalıdır. Bir evrakın Mahkemeye elektronik yolla gönderilmesi ve onaylanmamış olması durumunda ya da evrakın ekleriyle birlikte verilmemesi durumunda, orijinal belgelerin veya eksik eklerin Mahkemeye ulaştırılması için yenilenemeyen ve uzatılmayan bir süre öngörülmüştür. Bu süre dosyanın AAİHM'ye sunulması için belirlenen sürenin bitiminden itibaren 21 gündür. Ayrıca, elektronik olmayan yollarla AAİHM'ye sunulan tüm belgeler ve ekleri, kâğıt üzerinde veya dijital formatta iki özdeş nüsha ile birlikte sunulup bu 21 gün içinde Mahkeme tarafından teslim alınır. Sunulan ekler ve bunların nüshaları usulüne uygun olarak kişiselleştirilmeli ve tanımlanmalıdır. Mahkeme Başkanlığı, Daimî Komisyon ile istişare ederek, açıkça kabul edilemez bulunduğu herhangi bir bildirim reddedebilir ve başka bir işlem yapılmadan ilgili tarafa iade edilmesine karar verebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 28)

Mağdurlar, mağdur olduğunu iddia edenler veya onların temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvuru söz konusuysa başvuru devlet, vakaya yargılamanın sonraki bir aşamasında dahil olursa, o aşamadaki işlemlere katılır. Bunun aksine, mağdurlar, mağdur olduğunu iddia edenler veya onların temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvuru söz konusuysa başvuru devlet, vakayı takip etmezse veya katılmazsa Mahkeme kendiliğinden işlemlerin tamamlanması için gerekli önlemleri alır. (AAİHM Usul Kuralları m. 29)

Mahkeme, tarafların, konuların ve uygulanacak hukukun ortak olması durumunda ilgili vakaların birleştirilmesine, yargılamanın herhangi bir aşamasında karar verebilir. Bunun yanında Mahkeme, başvuruların tanıtılması da dahil davalara ilişkin birçok yazılı ve sözlü işlemlerin birlikte yürütülmesine de karar verebilir. Benzer şekilde, Başkanlık da temsilciler, delegeler ve mağdur olduğu iddia edilen kişiler veya temsilcileriyle görüştüktan sonra, iki veya daha fazla davanın işlemlerinin

birleştirilmesine karar verebilir. Ayrıca, geçici önlem başvurularının da konu veya taraflar aynı olduğu takdirde birleştirilmesine karar verilmesi de mümkündür. Son olarak, Mahkeme, aynı devletle ilgili olarak verilen hükümdeki kararların yakından ilişkili olduğunu düşünmesi hâlinde, bu hükümlerin takibine ilişkin işlemlerin birleştirilmesine de karar verebilir. Bu durumda, birleştirilen vakalardaki mağdurlar veya onların temsilcileri, AAİHM Usul Kuralları'nın 25. maddesi uyarınca ortak bir müdahil tayin ederler. (AAİHM Usul Kuralları m. 30)

Mahkemeye başvurulurken sunulması gereken dosyanın içeriği, Komisyon veya bir devlet tarafından vakanın Mahkemeye intikal ettirilmesi durumları için ayrı ayrı belirtilmiştir.

4.2.2.1.1. Vakanın Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Tarafından Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine Gönderilmesi

Vaka, Komisyon tarafından Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca hazırlanan ve ihlale yol açtığı iddia edilen tüm olgular ile mağdur olduğunu iddia eden kişilerin belirtildiği raporun sunulması yoluyla AAİHM'ye intikal ettirilir⁴⁵⁰. Vakanın Mahkeme tarafından incelenebilmesi için gereken bilgiler AAİHM Usul Kuralları'nın 35. maddesinde sayılmıştır. Buna göre;

- Delegelerin isimlerin,
- Varsa, mağdur olduğu iddia edilen kişilerin temsilcilerinin adları, adresleri, telefon numaraları, elektronik adresleri ve faks numaraları,
- Komisyonu vakayı Mahkemeye göndermeye sevk eden sebepler ve aleyhine başvuru devletinin Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca hazırlanan raporda yer alan tavsiyelere ilişkin cevabındaki görüşleri,
- Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca hazırlanan raporun yayınlanmasını takiben yapılan tüm yazışmalar da dahil olmak üzere, Komisyonun önündeki vakaya ilişkin dosyanın bir kopyası,

---

⁴⁵⁰ Bir örnek olarak, AAİHK'nin *Awas Tingni Mayagna (Sumo) Indigenous Community v. Nicaragua* vakasını AAİHM'ye sunduğu dilekçe için bkz. *Complaint of the Inter-American Commission on Human Rights, Submitted to the Inter-American Court of Human Rights in the Case of the Awas Tingni Mayagna (Sumo) Indigenous Community against the Republic of Nicaragua*, (2002) *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 19(1), s. 17-100.

- Ses ve yazı dahil olmak üzere, dayandıkları iddia edilen gerçekler ve argümanların bir göstergesi ile birlikte, alınan tüm deliller,
- Delillerin çekişmeli bir davada sunulup sunulmadığına ilişkin Komisyonun bildirimini,
- Amerikalılar arası insan hakları kamu düzeninin önemli ölçüde etkilenmesi durumunda, olası bilirkişilerin atanması, raporlarının amacı ve özgeçmişleri,
- Tazminatlarla ilgili olanlar da dahil olmak üzere talepler

vakanın incelenmesi için Mahkeme tarafından alınacaktır. Komisyon, Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca hazırlanan raporda yer alan olgulardan hangilerinin AAİHM'nin değerlendirmesine sunulduğunu belirtmelidir.

Kitlesele veya toplu ihlallerin söz konusu olması nedeniyle, vakaya ilişkin olgularda yer alan mağdur olduğunu iddia eden kişilerden biri veya daha fazlasının tespiti mümkün olmadığında, Mahkeme bu kişilerin mağdur olarak kabul edilip edilmeyeceğine karar verir. (AAİHM Usul Kuralları m. 35/2)

4.2.2.1.2. Vakanın Bir Devlet Tarafından Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine Gönderilmesi

Bir taraf devletin Ame.İHS'nin 61. maddesi uyarınca bir vakayı AAİHM'ye sunması da mümkündür. Bunun için AAİHM Usul Kuralları'nın 36. maddesinde belirtilen bilgileri içeren gerekçeli bir belgeyle Mahkemeye başvurulması gereklidir. Anılan hükme göre başvuruda;

- Devlet temsilcilerinin (*agents*) ve yedek temsilcilerinin (*alternate agents*) adları ve ilgili tüm iletişimlerin resmi olarak tebliğ edilmiş sayılacağı adres,
- Varsa, mağdur olduğu iddia edilen kişilerin usulüne uygun olarak atanmış temsilcilerinin adları, adresleri, telefon numaraları, elektronik adresleri ve faks numaraları,
- Devleti, vakayı Mahkemeye sunmaya sevk eden sebepler,
- Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca hazırlanan raporun yayınlanmasını takiben yapılan tüm yazışmalar da dahil olmak üzere,

Komisyunun önündeki vakaya ilişkin dosyanın bir kopyası,

- Dayandıkları iddia edilen olgular ve argümanların bir göstergesi ile birlikte, alınan tüm deliller,
- Beyan sahiplerinin kimliği ve beyanlarının amacı,
- Birlikte özetlenen ve iletişim bilgileri

bulunmalıdır. Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca Komisyonun hazırladığı raporda yer alan olgulardan hangilerinin Mahkemenin değerlendirmesine sunulduğunun belirtilmesine ilişkin hüküm ile kitlesel veya toplu ihlallerin söz konusu olması nedeniyle mağdurların tespiti mümkün olmadığında Mahkemenin bu kişilerin mağdur olarak kabul edilip edilmeyeceğine karar vermesine ilişkin hüküm devletlerin Mahkemeye başvurması durumunda da geçerlidir.

4.2.2.2. Öninceleme

Vakanın Mahkeme tarafından incelenebilmesi için öncelikle Mahkemeye ibraz edilen dosyanın, yukarıda anılan ve başvurunun Komisyon veya bir devlet tarafından yapılması durumlarına göre değişen gerekli bilgileri içerip içermediğine dair bir öninceleme yapılmalıdır. Öninceleme esnasında Başkanlık, bu gerekliliklerin karşılanmadığını tespit ederse, eksikliklerin 20 gün içerisinde giderilmesini isteyebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 38)

4.2.2.3. Vakanın Bildirimi

Mahkeme Sekreterinin, bir vakanın Mahkemeye ibraz edilmesi durumunda Başkanlığa, yargıçlara, aleyhinde başvuruda bulunulan devlete, vakayı kendisi sunmadığında Komisyona ve mağdur olduğu iddia edilen kişi veya temsilcileri ya da mevcutsa Amerikalılar Arası Savunucuya bildirimde bulunması gerekir. Mahkeme Sekreteri, diğer taraf devletlere, Başkanlığı aracılığıyla ADÖ Daimî Konseyine ve Genel Sekreterine vakanın Mahkemeye ibraz edilmesi hakkında bilgi verir. (AAİHM Usul Kuralları m. 39/1-2) Bildirimle birlikte vakaya ilişkin evraklar ve ekleri de gönderilir.

Yargılama, Mahkemeye başvurunun karşı tarafa bildirilmesiyle başlar. Bu nedenle, Mahkeme henüz başvuru vakayı incelemeye başlamamışken ve vakanın bildirimini

gerçekleşmemişken başvurunun geri çekilmesi mümkündür⁴⁵¹.

Sekreter, bildirimde bulunurken, aleyhine başvuru alan devletten 30 gün içinde temsilcisini/temsilcilerini belirlemesini ister. Devlet, temsilcilerini tayin ederken aynı zamanda ilgili tüm iletişimlerin resmi olarak alınmış sayılacağı adresi belirtmelidir. Komisyon delegeleri atanana kadar ise Başkanlığın, Komisyonu vakanın tüm amaçları için uygun şekilde temsil ettiği varsayılır. Mağdur olduğunu iddia edenler bakımından ise, temsilcilerinden ilgili tüm iletişimlerin resmi olarak alınmış sayılacağı adresi 30 gün içinde teyit etmeleri, Sekreter tarafından bildirimde bulunulurken istenir. (AAİHM Usul Kuralları m. 39/3-4-5)

4.2.2.4. Mağdur Olduğu İddia Edilen Kişinin/Kişilerin Dilekçesi

Vakanın Mahkemeye gönderildiğinin mağdur olduğunu iddia eden kişiye veya temsilcilerine bildirilmesi üzerine, bu bildirimden itibaren iki aylık süre içerisinde savunmalarını, taleplerini ve delillerini içeren dilekçeyi Mahkemeye ilgili devletlerden ve Komisyondan ayrı olarak sunabilir. Verilen iki aylık süre kesin süredir, yenilenemez. Böyle bir dilekçede bulunması gereken bilgiler de AAİHM Usul Kuralları'nın 40. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre dilekçede;

- Komisyon tarafından vakanın ibrazı sırasında oluşturulan, olgusal çerçevede, olayların bir açıklaması,
- Uygun şekilde organize edilmiş deliller ve bunların ilgili olduğunun iddia edildiği olgulara ve argümanlara ilişkin göstergeler,
- Beyan sahiplerinin kimlikleri ve beyanlarının amacı ile bilirkişilerin özgeçmişleri ve iletişim bilgileri,
- Tazminat ve masraflarla ilgili olanlar da dahil olmak üzere tüm talepler

bulunmalıdır.

---

⁴⁵¹ Medina (1994), s. 465.

4.2.2.5. Devletin Cevabı

Aleyhine başvuru devlet, vakanın Mahkemeye ibrazına ilişkin görüşlerini yazılı olarak beyan eder. Eğer mümkünse, mağdur olduğu iddia edilen kişinin savunmalarını, taleplerini ve delillerini içeren dilekçeyi cevaplar. Bu cevabın sunulması için de iki aylık kesin süre öngörülmüştür. Ancak bu süre, AAİHM Statüsü'nün 25/2. maddesinde belirtilen müşterek müdahil atanması durumunda devlete cevabını sunması için Mahkeme Başkanlığı tarafından verilen süreye hanel getirmez. (AAİHM Usul Kuralları m. 41/1)

Aleyhine başvuru devletin cevabında;

- Olguların ve iddiaların kabul edilip edilmediği veya bunların aksinin iddia edilip edilmediği,
- Uygun şekilde organize edilmiş deliller ve bunların ilgili olduğunun iddia edildiği olgulara ve argümanlara ilişkin göstergeler,
- Önerilen beyan sahiplerinin kimliği ve beyanlarının amacı ile bilirkişilerin özgeçmişleri ve iletişim bilgileri,
- Yasal argümanları, talep edilen tazminat ve masrafların geri ödenmesine ilişkin gözlemleri ve sonuçları

belirtilmelidir. (AAİHM Usul Kuralları m. 41/1) Mahkeme, açıkça reddedilmeyen olguları ve iddiaları kabul edilmiş olarak değerlendirebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 41/3)

Aleyhine başvuru devletin cevabı, Mahkeme Sekreteri tarafından Başkanlığa, yargıçlara, vakayı Mahkemeye kendisi ibraz etmediğinde Komisyona, mağdur olduğu iddia edilen kişi veya temsilcileri ya da mevcutsa Amerikalılar Arası Savunucuya ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devlete iletilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 41/2)

4.2.2.6. İlk İtirazlar

İlk itirazlar yalnızca devletin cevabına ilişkin AAİHM Usul Kuralları'nın 41. maddesinde belirtilen cevap dilekçesiyle yapılabilir. İlk itirazların belirtildiği belge, itirazların dayandığı olguları, yasal argümanları ve sonuçlarını, destekleyici belgeleri

ve sunulacak tüm kanıtları içerir. İlk itirazların sunulması, esasa ilişkin işlemlerin ya da bunların süre sınırlarının askıya alınması sonucunu doğurmaz. (AAİHM Usul Kuralları m. 42/1-2-3)

İlk itirazları içeren belgenin kendisine tebliğ edilmesinden itibaren 30 gün içinde, Komisyon, mağdur olduğu iddia edilen kişiler veya temsilcileri ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuran devlet, ilk itirazlara ilişkin görüşlerini sunabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 42/4)

Mahkeme, gerekli görürse, ileri sürülen ilk itirazlar hakkında özel bir duruşma düzenleyebilir ve sonra bu itirazlar hakkında karar verebilir. Bunun aksine, Mahkeme ilk itirazlara ilişkin kararını, esasa, tazminata ve masraflara ilişkin kararlarıyla birlikte tek bir kararda da verebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 42/5-6)

İlk itirazlarla ilgili değinilmesi gereken bir konu da Komisyon önünde ileri sürülmemiş ilk itirazların Mahkeme önünde ileri sürülüp sürülemeyeceğidir. Bu konu içtihatlarla çözüme kavuşmuştur. Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, Komisyon aşamasında ileri sürülmemiş ilk itirazlara ilişkin hususlar kabul edilmiş sayılır ve Mahkeme önünde ileri sürülemez⁴⁵². Örneğin; Komisyon önünde iç hukuk yollarının tüketilmediği yönünde ilk itirazda bulunulmazsa, iç hukuk yollarının mevcut olmadığı veya zamanında tüketildiği kabul edilmiş sayılır ve Mahkeme önünde aksi ileri sürülemez⁴⁵³.

4.2.2.7. *Amicus Curiae*

Amicus curiae ifadesi, vakayla ve yargılamayla ilgisi olmayan ve vakanın ibrazında yer alan olaylara veya yargılamanın konusuna ilişkin hukuki mülahazalarla ilgili gerekçeli argümanları duruşmada bir belge veya argüman aracılığıyla AAİHM'ye sunan kişi veya kurumu ifade eder. (AAİHM Usul Kuralları m. 2/3) *Amicus curiae* olarak yargılamaya dahil olunması yargılama sürecine birçok açıdan katkı sunar. Bu bağlamda, genellikle alanında uzman kişilerin görüşleri sunulur, Mahkemenin konu

---

⁴⁵² Gemalmaz (2012), s. 376.

⁴⁵³ I-Act.HR, Viviana Gallardo et al. v. Costa Rica, Decision of November 13, 1981, s. 7, para. 26-27; Cañado Trindade (1998), s. 193.

hakkındaki birçok farklı görüşten haberdar olması mümkün olur, daha geniş kitlelerin temsili sağlanır⁴⁵⁴. Bu yönleriyle yargılama açısından oldukça değerli olan *amicus curiae* başvurularından AAİHM tarafından sıkça yararlanılmıştır⁴⁵⁵. Hatta AAİHM'nin en kapsamlı *amicus curiae* uygulamasına sahip olduğu da ileri sürülmektedir⁴⁵⁶.

Amicus curiae olarak hareket etmek isteyen herhangi bir kişi veya kurum, yazarlarının isimlerini ve imzalarını taşıyan, vakanın çalışma diliyle yazılmış, ekleriyle birlikte bir dilekçeyle AAİHM'ye başvurabilir. Bu başvuru AAİHM Usul Kuralları'nın 28. maddesinde belirtilen herhangi bir yolla yapılabilir. Bu başvuru elektronik yollarla yapılmışsa ve imzalanmamışsa veya başvuru ekleri olmadan ibraz edilirse, ibrazdan itibaren 7 gün içinde orijinal ve destekleyici belgelerin Mahkeme tarafından alınması gerekir. (AAİHM Usul Kuralları m. 44/1-2) Mahkeme Başkanı ile istişarenin ardından, *amicus curiae* başvurusu, bilgilerine sunulmak üzere derhâl taraflara iletilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 44/3)

Amicus curiae başvurusu, çekişmeli yargılamalar esnasında, kamuya açık duruşmayı takip eden 15 güne kadar herhangi bir zamanda yapılabilir. AAİHM'nin kamuya açık bir duruşma yapmaması hâlinde, nihai argümanların sunulması için öngörülen son tarihleri belirten Kararı takip eden 15 gün içinde *amicus curiae* başvurusu yapılabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 44/3) Başvuru belgesi süresi içinde ibraz edilmezse veya gerekli belgeler olmadan teslim edilirse, hiçbir işleme tabi tutulmadan arşivlenir. (AAİHM Usul Kuralları m. 44/2) *Amicus curiae* başvurusu, AAİHM'nin hükümlerinin takibi için yapılan işlemler esnasında veya geçici önlemlere ilişkin işlemler sırasında da sunulabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 44/4)

---

⁴⁵⁴ Mohamed, A. A. (1999) *Individual and NGO Participation in Human Rights Litigation before the African Court of Human and Peoples' Rights: Lessons from the European and Inter-American Courts of Human Rights*, Journal of African Law, 43(2), s. 205.

⁴⁵⁵ AAİHM'ye sunulan bir *amicus curiae* raporu örneği için bkz. Cleveland, S., Lyon, B. and Smith, R. (2003) *Inter-American Court of Human Rights Amicus Curiae Brief: The United States Violates International Law When Labor Law Remedies Are Restricted Based on Workers' Migrant Status*, Seattle Journal for Social Justice, 1(3), s. 795-918.

⁴⁵⁶ Mohamed (1999), s. 209.

Mahkeme, 1982 tarihli danışma görüşünde⁴⁵⁷ ilk *amicus curiae* raporunu almıştır. Yani sadece çekişmeli yargılamalarda değil, AAİHM'nin danışma görüşü verme sürecinde de *amicus curiae* uygulamasından yararlanılmaktadır⁴⁵⁸. Yine çekişmeli yargı yetkisi kapsamında verdiği ilk kararda⁴⁵⁹ da Mahkeme *amicus curiae* raporu almıştır. AAİHM, bu ilk kararı ve görüşünün ardından *amicus curiae* başvurularını almaya devam etmiş ve hatta Mahkemenin eşinsel birlikteliklere ilişkin incelediği ilk vakada⁴⁶⁰ yüze yakın kişi *amicus curiae* raporu sunarak yargılamaya müdahil olmuştur⁴⁶¹.

4.2.2.8. Diğer Aşamalar ve Sözlü Yargılamadan Sonraki Son Yazılı Yargılama Aşaması

Vakanın ibrazından ve savunmaları, talepleri ve delilleri içeren dilekçe ile cevap dilekçesi alındıktan sonra, sözlü yargılama başlatılmadan önce Komisyon, mağdur olduğu iddia edilen kişiler veya temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devlet, ek yazılı savunmalar yapmak için Mahkeme Başkanlığından izin isteyebilir. Bu durumda, uygun görülmesi hâlinde, ilgili belgelerin sunulmasına ilişkin süreler Başkanlık tarafından belirlenir. (AAİHM Usul Kuralları m. 43)

Sözlü yargılama işlemlerinin gerçekleşmesinden sonra da mağdur olduğu iddia edilen kişilerin veya temsilcilerinin, aleyhine başvuru devletin ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devletin, Başkanlık tarafından belirlenen süre içinde nihai yazılı argümanlarını sunma imkânı söz konusudur. Komisyon da nihai gözlemlerini yazılı olarak sunabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 56)

---

⁴⁵⁷ I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-1/82, “Other Treaties” Subject to the Consultative Jurisdiction of the Court (Art. 64 of the American Convention on Human Rights), Requested by Peru, 24.09.1982, Series A No. 1, s. 2, para. 5.

⁴⁵⁸ Mohamed (1999), s. 210.

⁴⁵⁹ I-ACt.HR, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, (Merits), 29.07.1988, Series C, No. 4, s. 7, para. 38.

⁴⁶⁰ I-ACt.HR, Case of Atala Riffó and Daughters v. Chile, (Merits, Reparations and Costs), 24.02.2012, Series C, No. 239.

⁴⁶¹ Paúl (2014), s. 55.

4.2.3. Sözlü Yargılama

Mahkeme Başkanlığı, sözlü yargılamanın başlayacağı tarihi ilan eder ve gerekli duruşmaları ayarlar. (AAİHM Usul Kuralları m. 45)

4.2.3.1. Mağdur Beyanı

Mahkeme, Komisyondan, mağdur olduğu iddia edilen kişilerden veya temsilcilerinden, aleyhine başvuru devletten ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devletten mağdur beyanı, tanık beyanı, bilirkişi beyanı ve diğer delillere ilişkin kesin listelerini sunmalarını talep eder. Daha önce Komisyon tarafından vakanın Mahkemeye ibrazı için hazırlanan raporda, bir devlet tarafından vakanın Mahkemeye ibrazı için hazırlanan belgede, mağdur olduğu iddia edilen kişilerin veya temsilcilerinin özerk olarak sunduğu dilekçede ve devletin cevabında belirtilen mağdur, tanık ve bilirkişi beyanları ve delil tekliflerini, kesin delil listesinde onaylayabilirler veya geri çekebilirler. Ayrıca, listeyi sahipleri, listelerinde yer alan beyan sahiplerinden hangilerinin, mümkünse, beyanını duruşmada vermesi gerektiği ve hangilerinin beyanını yeminli olarak sunabileceği konusundaki görüşlerini Mahkemeye belirtmelidir. (AAİHM Usul Kuralları m. 46/1)

İstisnai olarak, taraflardan birinin haklı bir talebi üzerine ve karşı tarafın görüşünü dinledikten sonra, kesin listede bulunan beyan sahiplerinden, tanıklardan veya bilirkişilerden birinin değiştirilmesini, yerine geçecek kişinin belirlenmesi şartıyla ve her zaman beyanın amacına saygı göstererek kabul edebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 49)

Mahkeme, beyan verecek kişilere ilişkin kesin listeleri karşı tarafa iletir ve karşı tarafın gözlemlerini, itirazlarını veya yasal olmadığı yönündeki iddialarını sunması için bir süre sınırı belirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 46/2) Mahkeme veya Başkanlık, uygun olan şekilde sunulan gözlemler ve itirazlar hakkında karar veren bir emir çıkarır. Bu emirde, mağdur, tanık veya bilirkişi olarak beyan sahiplerinin her birinin beyanının amacı tanımlanır, uygun görülen beyanların yeminli şekilde sunulması talep edilir. Bu emir, beyanına başvurulmasını teklif eden tarafça beyan sahibine bildirilir. Bunun yanında, bu emirle birlikte Mahkeme, gerekirse uygun görülen herhangi bir kişiyi de

duruşmaya çağırabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 50/1-2) AAİHM, her ne kadar doğrudan çıkarları bulunsa da mağdur olduğu iddia edilen kişilerin beyanlarını, sunulan diğer delillerle beraber değerlendirerek dikkate alır⁴⁶².

Bir tanığın veya bilirkişinin beyanına başvurulmasını teklif eden taraf, bu kişinin Mahkemenin huzuruna çıkmasından veya yeminli beyanının sunulmasından sorumlu olur. (AAİHM Usul Kuralları m. 50/4) Dolayısıyla, bu tanığa ilişkin giderlerden de teklif eden taraf sorumlu olur. Herhangi bir tarafça talep edilmeyen, Mahkemenin kendi inisiyatifiyle duruşmaya çağırdığı bir kişinin giderleri Mahkemenin üzerine kalır⁴⁶³.

Beyanlar, bu emirde Mahkeme tarafından tanımlanan amaçla sınırlı olmalıdır. İstisnai olarak, haklı bir talep üzerine, karşı tarafın da görüşü alındıktan sonra, Mahkeme beyanın amacını değiştirebilir veya belirlenen amacı aşan bir beyanı kabul edebilir. Yeminli bir beyan alındıktan sonra, karşı tarafa ve mümkünse Komisyona iletilir. Mahkeme veya Başkanlık tarafından belirlenen süre içinde taraflar yeminli beyana ilişkin görüşlerini sunabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 50/3-6)

Mağdur olduğu iddia edilen kişiler veya temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuran devlet, karşı tarafın önerdiği beyanda bulunacak kişilere sorulmasını istedikleri soruları yazılı olarak hazırlayabilirler. Bunun yanında, beyanını yeminli olarak vermesi için Mahkeme tarafından çağırılan ve Komisyon tarafından beyanına başvurulması teklif edilmiş kişiler için de yazılı olarak sorular hazırlanabilir. Başkanlık, hazırlanan soruların uygun olup olmadığını belirler. Yönlendirici sorular ile beyanın Mahkeme tarafından belirlenen amacıyla ilgisi bulunmayan sorular kabul edilmez. Mahkeme aksini belirtmediği sürece, beyan sahibi sorulan soruları yanıtlamaktan çekinebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 50/5)

Devletler, mağdur olduğu iddia edilen kişilere veya temsilcilerine, tanıklara ya da bilirkişilere karşı dava açamaz ve Mahkemeye sunulan beyanlar, görüşler ve yasal savunmalar nedeniyle bu kişilere veya ailelerine baskı uygulayamaz. (AAİHM Usul Kuralları m. 53) Ancak, Mahkeme huzuruna çıkmak veya beyanda bulunmak üzere

---

⁴⁶² Burbano Herrera (2010), s. 117.

⁴⁶³ Gemalmaz (1994), s. 199.

çağırılan bir kişi, meşru bir sebep olmaksızın gelmezse veya beyanda bulunmayı reddederse ya da Mahkemenin kanaatine göre yeminini ihlal ederse, Mahkeme, ilgili ulusal mevzuat uyarınca uygun önlemin alınabilmesi için bu kişi üzerinde yargı yetkisine sahip devleti bu konuda bilgilendirir. (AAİHM Usul Kuralları m. 54)

4.2.3.2. Tanık Beyanı

Sözlü yargılamanın başında, tanıklığına başvurulacak kişiler de kesin listede belirtilir. Taraflardan herhangi biri, Mahkemeye sunulan beyan verecek kişilere ilişkin kesin listelerin kendisine tebliğ edilmesinden itibaren 10 gün içinde tanıklara itiraz edebilir. Mahkeme veya duruma göre Başkanlık, beyan verecek kişilere ilişkin listeyi ve buna karşı yapılan itirazları değerlendirir. (AAİHM Usul Kuralları m. 47)

4.2.3.3. Bilirkişi

Bilirkişiler de sözlü yargılamanın başında, kesin listede belirtilir. Tanık beyanında olduğu gibi bilirkişiye de taraflardan herhangi biri, Mahkemeye sunulan bilirkişi kesin listelerinin kendisine tebliğ edilmesinden itibaren 10 gün içinde itiraz edebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 48/2) Ancak tanıklardan farklı olarak, bilirkişinin reddi için dayanılabilecek gerekçeler AAİHM Usul Kuralları'nın 48/1. maddesinde açıkça sayılmıştır. Buna göre bilirkişinin;

- Mağdur olduğu iddia edilen kişilerden birinin dördüncü dereceye kadar kan veya sıhri hısmı ya da evlat edinme ilişkisi içinde bulunması,
- Mahkeme önündeki vakaya ilişkin gerek ulusal düzeyde gerekse de insan haklarının teşviki ve korunması için Amerikalılar arası sistemde yürütülen yargılamalarda mağdur olduğu iddia edilen kişilerden birinin temsilcisi olduysa,
- Şuanda veya önceden beyanına başvurulmasını teklif eden tarafla yakın bağları bulunuyorsa veya beyanına başvurulmasını teklif eden tarafın emri altındaysa ve Mahkeme, bu kişinin tarafsızlığının etkilenebileceğini düşünüyorsa,
- Uzman görüşünün gerekli olduğu vaka hakkında bilgi sahibi olan,

AAİHK görevlisi ise veya görevlisi idiyse,

- Uzman görüşünün gerekli olduğu vakada aleyhine başvuru devlet temsilciliğini yapıyorsa veya yapmışsa,
- Daha önce aynı vakaya ilişkin olarak herhangi bir sıfatla ve ulusal veya uluslararası herhangi bir organ nezdinde müdahil olduysa

reddedilmesi mümkündür.

Başkanlık, bilirkişi hakkında yapılan itirazları, söz konusu bilirkişiye bildirir ve bilirkişinin itirazlar hakkında görüşlerini sunması için bir süre belirler. İtirazlar ve bilirkişinin görüşü, yargılamanın bir parçasını oluşturan tüm taraflara iletilir. Daha sonra, Mahkeme veya Başkan, bilirkişiye ilişkin karar verir. (AAİHM Usul Kuralları m. 48/3)

4.2.3.4. Duruşmalar

Duruşmada ilk olarak Komisyon, Ame.İHS'nin 50. maddesi uyarınca hazırladığı esasa ilişkin raporun ve vakanın Mahkemeye gönderilmesinin gerekçelerini belirtir. Bunun yanında, vakaya ilişkin verilecek kararlar ile ilgili olduğunu düşündüğü diğer hususları da Mahkemeye sunar. Ardından, mağdur, tanık ve bilirkişilerin beyanlarının alınması ve sorgulanması aşamasına geçilir. Beyan sahiplerinin sorgusu, söz konusu kişinin beyanının alınmasını teklif eden tarafça başlatılır. (AAİHM Usul Kuralları m. 51/1-2)

Tanık olarak beyanda bulunacak kişiler, kimlikleri tespit edildikten sonra, beyanda bulunmalarından önce, gerçeği, tüm gerçeği ve yalnızca gerçeği söyleyeceğine dair yemin ederler veya ant içerirler. Benzer şekilde, Mahkemece kimliği tespit edildikten sonra, görevini ifa etmeden önce bilirkişi, görevini onurlu ve vicdani bir şekilde yerine getireceğine dair yemin eder veya ant içerir. Mağdur olduğu iddia edilenlerin ise kimlikleri belirlenir ancak bu kişiler yemin etmezler. (AAİHM Usul Kuralları m. 51/3-4-5)

Mahkeme, elektronik görsel-işitsel araçların kullanımı yoluyla tanıkların, bilirkişilerin veya mağdur olduğu iddia edilen kişilerin beyanlarını alabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 51/11) Ancak, Mahkeme huzurunda ifade vermeyen mağdur olduğu iddia edilen kişiler ve tanıklar, başka bir mağdur olduğu iddia edilen kişi, tanık veya bilirkişinin

duruşmada ifadesi alınırken hazır bulunamazlar. (AAİHM Usul Kuralları m. 51/6)

Yargıçlar, Mahkeme huzuruna çıkan herkese uygun gördükleri soruları sorabilirler. Mağdur olduğu iddia edilen kişiler, tanıklar, bilirkişiler ve Mahkemenin dinlemeye karar verdiği diğer tüm kişiler; mağdur olduğu iddia edilen kişiler veya temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devlet tarafından sorgulanabilir. Bu sorgulamalar, Başkanlık tarafından yönetilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 52/1-2) Başkanlık, Mahkeme aksini kararlaştırmadıkça, sorulan soruların uygunluğuna karar verme ve sorgulanan tarafı cevap vermektan muaf tutma yetkisine sahiptir. Bu bağlamda, yöneltici sorular Başkanlık tarafından kabul edilmez. (AAİHM Usul Kuralları m. 52/4)

Komisyon, vakayı Mahkemeye ibraz ederken önerdiği bilirkişiyi sorgulayabilir. Ayrıca, Amerikalılar arası insan hakları kamu düzeninin olumsuz yönde etkilenmesi ve Komisyon tarafından teklif edilen bir bilirkişinin beyanından yer alan bir konuya ilişkin olması durumunda, sağlam gerekçelere dayalı bir talep üzerine Mahkeme tarafından yetkilendirilmişse Komisyon, mağdur olduğu iddia edilen kişilerin veya temsilcilerinin, aleyhine başvuru devletin ve eğer bir devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devletin önerdiği bilirkişileri de sorgulayabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 52/3)

Mahkemenin çağırılan beyan sahiplerini dinlemesinin ve yargıçların onları sorgulamasının ardından, Başkanlık tarafından mağdur olduğu iddia edilen kişilerin veya temsilcilerinin ve aleyhine başvuru devletin sözlü argümanlarını sunmalarına izin verilir. Sözlü argümanların ardından Başkanlık mağdur olduğu iddia edilen kişilere veya temsilcilerine ve aleyhine başvuru devlete argümanların çürütülmesine yönelik cevaplarını ve bu cevaba cevaplarını sunmalarına da izin verir. Sözlü tartışmalar sona erdikten sonra, Komisyon nihai gözlemlerini ortaya koyar. (AAİHM Usul Kuralları m. 51/7-8)

Son olarak Mahkeme Başkanı, yargıçları AAİHM Statüsü'nün 13. maddesine göre belirlenen kıdem sırasının tersi sıralamayla arzu ederlerse Komisyona, mağdur olduğu iddia edilen kişilere veya temsilcilerine ve devlete soru sorabilmeleri için çağırır. Vakanın Komisyon tarafından Mahkemeye gönderilmediği durumlarda, Başkanlık

duruşmaları yürütür, yargılamaya katılacakların beyanlarının Mahkemeye sunulma sırasını ve duruşmaların mümkün olan en iyi şekilde yürütülebilmesi için uygun tedbirleri belirler. (AAİHM Usul Kuralları m. 51/9-10)

Yazılı yargılama kısmında da değinildiği üzere AAİHM Usul Kuralları'nın 56. maddesi uyarınca, sözlü yargılama işlemlerinin gerçekleşmesinin ardından, Başkanlık tarafından belirlenen süre içinde taraflar nihai yazılı argümanlarını sunabilirler.

4.2.3.4.1. Duruşma Tutanağı

Her duruşmada Sekreterlik mevcut yargıçların isimlerinin, duruşmaya katılanların isimlerinin ve beyanda bulunanların isimleri ile kişisel bilgilerinin kaydını tutar. Bunun yanında, Sekreterlik duruşmaları kaydeder ve kaydın bir kopyasını da dosyaya ekler. Devlet temsilcileri, Komisyon delegeleri ve mağdurlar veya mağdur olduğu iddia edilen kişiler ya da temsilcileri, kamuya açık duruşmanın kaydının bir kopyasını mümkün olan en kısa sürede alırlar. (AAİHM Usul Kuralları m. 55)

4.2.4. Deliller

4.2.4.1. Delillerin Kabulü

Komisyonca sunulan deliller, Mahkeme tarafından çoğaltılması zorunlu görülmediği takdirde, çekişmeli yargılamada kabul edildiği sürece vaka dosyasına dahil edilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 57/1) Deliller, Komisyon tarafından vakanın Mahkemeye ibrazı için hazırlanan raporda (AAİHM Usul Kuralları m. 35/1), bir devlet tarafından vakanın Mahkemeye ibrazı için hazırlanan belgede (AAİHM Usul Kuralları m. 36/1), mağdur olduğu iddia edilen kişilerin veya temsilcilerinin sunduğu özerk olarak sunduğu dilekçede (AAİHM Usul Kuralları m. 40/2) ve devletin cevabında (AAİHM Usul Kuralları m. 41/1) belirtilmelidir.

İstisnai olarak ve yargılamaya katılan herkesin görüşü alındıktan sonra, delili sunan taraf, delilin mücbir sebep veya ciddi bir engel nedeniyle AAİHM Usul Kuralları'nın 35/1, 36/1, 40/2 ve 41/1 maddelerinde belirtilen sürelerde sunulmadığını yeterince açıklarsa, Mahkeme delili kabul edebilir. Ayrıca Mahkeme, bu sürelerden sonra

meydana gelen bir olaya ilişkin delilleri de kabul edebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 57/2)

Mahkemeye sunulan tüm deliller eksiksiz ve anlaşılır olmalıdır. Aksi takdirde Mahkeme, delili sunan tarafa kusurlarını düzeltmesi veya ilgili açıklamaları sunması için bir süre verir. İstenilen düzeltmeler veya açıklamalar yapılmazsa, Mahkeme bu delilleri sunulmamış olarak değerlendirir. (AAİHM Usul Kuralları m. 59)

Herhangi bir delili sunan taraf, bu delilden kaynaklanan masrafları karşılar. (AAİHM Usul Kuralları m. 60)

4.2.4.2. Delillerin Toplanması

Delil toplama süreci AAİHM Usul Kuralları'nın 58. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Mahkeme yargılamanın herhangi bir aşamasında yararlı ve gerekli gördüğü delilleri re'sen temin eder. Bu bağlamda Mahkeme, özellikle mağdur olduğu iddia edilen kişi, tanık, bilirkişi olmak üzere, herhangi bir sıfatla, ifadesi, tanıklığı veya görüşünün ilgili olduğunu düşündüğü bir kişiyi dinleyebilir. Bunun yanında Mahkeme, herhangi bir aşamada Komisyondan, mağdurlardan veya mağdur olduğu iddia edilen kişilerden ya da temsilcilerinden, aleyhine başvuru devletten ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuran devletten talepte bulunarak, edinebilecekleri herhangi bir kanıtı veya Mahkemenin yararlı olarak değerlendirdiği herhangi bir açıklama veya beyanı sunmasını isteyebilir.

Yargılamanın herhangi bir aşamasında, herhangi bir kurumdan, ofisten, organdan veya otoriteden, herhangi bir konuda bilgi edinmesi, görüş bildirmesi, bir rapor veya bildiri sunması talep edilebilir. Bu talep üzerine sunulan belgeler Mahkemenin izni olmadan yayımlanamaz.

Mahkeme, bir veya daha fazla üyesini, Mahkemenin bulunduğu yerde veya farklı bir yerde yapılacak olan duruşmalar da dahil olmak üzere, delillerin toplanması sürecinin ilerlemesi için harekete geçmek üzere görevlendirebilir. Bu şekilde hareket etmek mümkün değilse, yargıçlar Sekreterliği gerekli adımları atması için görevlendirebilirler.

4.3. Yargılamayı Sona Erdiren Hâller

AAİHM, başvurudan vazgeçme, başvurunun kabulü veya dostane çözüm hâlinde yargılamayı sona erdirebilir. Ancak her vazgeçme, kabul veya dostane çözüm hâlinde Mahkeme tarafından bu yönde karar verilmez. AAİHM'nin insan haklarını koruma sorumluluğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durumların varlığına bakılmaksızın bir vakanın incelenmesine ve yargılamaya devam edilmesine karar verilmesi de mümkündür. (AAİHM Usul Kuralları m. 64)

4.3.1. Vazgeçme

Vakaya ilişkin olarak AAİHM'ye başvuran taraf, yargılamaya devam etme niyetinde olmadığını AAİHM'ye bildirirse, Mahkeme yargılamaya katılan herkesin görüşlerini aldıktan sonra konu hakkında karar verir. Bunun yanında, bu kararın hukuki etkilerini de tespit eder. (AAİHM Usul Kuralları m. 61)

4.3.2. Kabul

Aleyhine başvuru devlet, olguları kabul ettiğini ya da vakanın AAİHM'ye ibrazı için hazırlanan belgedeki veya AAİHM'ye mağdur olduğu iddia edilen kişiler veya temsilcileri tarafından verilen dilekçedeki iddiaları tamamen ya da kısmen kabul ettiğini Mahkemeye bildirebilir. Bu durumda, Mahkeme, yargılamaya katılan herkesin görüşlerini dinledikten sonra ve usulen uygun bir zamanda, bu rızanın kabul edilip edilmeyeceğine karar verir. Bu kararının da hukuki etkilerini tespit eder ve kararında belirtir. (AAİHM Usul Kuralları m. 62)

4.3.3. Dostane Çözüm

Ame.İHS, yargılamanın her aşamasında dostane çözüme izin vermektedir. Dolayısıyla, dostane çözüme vaka AAİHM'nin önüne geldikten sonra da başvurulabilir⁴⁶⁴. Komisyon, mağdurlar veya mağdur olduğu iddia edilen kişiler veya temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa

---

⁴⁶⁴ Çamurcuoğlu (2019), s. 750.

başvuran devlet, Mahkemeye vakanın dostane bir çözüme kavuştuğunu veya uzlaşma olduğunu ya da anlaşmazlığın çözülmesine yol açabilecek başka herhangi bir olayın varlığını bildirebilir. Böyle bir bildirim üzerine Mahkeme, usulen uygun bir zamanda, bunun kabul edilebilirliğine ve hukuki etkilerine ilişkin bir karar verir. (AAİHM Usul Kuralları m. 63) Dolayısıyla, her dostane çözüm AAİHM tarafından kabul edilmek zorunda değildir, yargılamanın devamına da karar verilebilir⁴⁶⁵.

AAİHM, Maqueda v. Arjantin vakasında AAİHK'nin katılımıyla taraflar arasında kararlaştırılan dostane çözümü incelemiş, bu dostane çözüme devlet tarafından uyulduğunu kontrol etmiş ve dostane çözüme ulaşılması nedeniyle vakanın sonlandırılmasını kabul etmiştir. Ancak AAİHM, herhangi bir zamanda dostane çözüme neden olan koşullarda bir değişiklik olması durumunda vakayı yeniden açma ve incelemeye devam etme yetkisini saklı tuttuğunu da ayrıca belirtmiştir⁴⁶⁶.

4.4. Kararlar ve Hüküm

Yargılamayı tamamlayan kararlar ve hükümler münhasıran Mahkeme tarafından verilir. Diğer tüm kararlar, aksi belirtilmedikçe, oturum hâlindeyse Mahkeme tarafından, oturum hâlinde değilse Başkanlık tarafından verilir. Mahkemenin kararları ve hükümlerine hiçbir şekilde itiraz edilemez. Ancak, Başkanlık tarafından verilen ve sadece usule ilişkin olmayan kararlar için Mahkemeye temyiz başvurusu yapılabilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 31)

Mahkeme, hükümlerini, kararlarını, görüşlerini ve muhalif veya mutabık olan ayrık görüşler de dahil olmak üzere diğer kararlarını, AAİHM Usul Kuralları'nın 65/2. maddesinde belirtilen gereklilikler yerine getirildiği zaman kamuoyuna açıklar. Bunun yanında, yayınlanması uygun olmayanlar hariç vakaya ilişkin dosyadaki belgeler, özel duruşmalar hariç duruşmaların uygun yollarla yürütüldüğü ve Mahkemenin yayına uygun gördüğü diğer belgeler de kamuoyuna açıklanır. (AAİHM Usul Kuralları m. 32/1) Mahkeme aksine karar vermedikçe, hâlihazırda karara bağlanmış vakalarla ilgili olarak Mahkeme Sekreterliğine sunulan belgeler kamuya açık hâlde tutulur. (AAİHM

⁴⁶⁵ Çamurcuoğlu (2019), s. 750.

⁴⁶⁶ I-ACt.HR, Case of Maqueda v. Argentina, (Preliminary Objections), 17.01.1995, Series C, No. 18, s. 6-7.

Usul Kuralları m. 32/3) Hükümler, her vakada hangi çalışma dili kullanıldıysa o dilde yayımlanır. Diğer tüm belgeler orijinal dillerinde yayımlanır. (AAİHM Usul Kuralları m. 32/2)

Mahkeme, kendisine elektronik yollarla sunulan belgeleri, ekleri, kararları, hükümleri, danışma görüşlerini ve diğer yazışmaları yeterli güvenlik garantisiyle iletebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 33)

Mahkeme, re'sen veya taraflardan birinin talebi üzerine, hükmün veya kararın tebliğinden itibaren bir ay içinde, açık hataları, yazım hatalarını veya hesaplama hatalarını düzeltebilir. Bir hatanın düzeltilmesi söz konusuysa, Komisyon, mağdurlar veya temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devlet bilgilendirilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 76)

4.4.1. Hükümün İçeriği

Mahkeme hükmünde, Ame.İHS veya konu bakımından yetkisi dahilindeki diğer insan hakları sözleşmelerine aykırılık olup olmadığını, yani bir hak ihlali söz konusu olup olmadığını tespit eder⁴⁶⁷. Bu tespit ve dolayısıyla Mahkemenin vereceği hüküm gerekçeli olmalıdır. (Ame.İHS m. 66/1) Mahkemenin vereceği hükmün içermesi gereken bilgiler AAİHM Usul Kuralları'nın 65. maddesinde sayılmıştır. Bunlar:

- AAİHM'ye Başkanlık eden kişinin, hükmü veren yargıçların, Sekreterin ve Sekreter yardımcılarının isimleri,
- Yargılamaya katılanların ve temsilcilerinin kimliği,
- Yargılama işlemlerine dair bir açıklama,
- Vakaya ilişkin olgular,
- AAİHK'nin, mağdurların veya temsilcilerinin, aleyhine başvuru devletin ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devletin beyanları,
- Yasal argümanlar,
- Vakaya ilişkin karar,
- Varsa tazminat ve masraflara ilişkin karar,

---

⁴⁶⁷ Gemalmaz (1994), s. 201.

- Oylama sonucu,
- Hükümün hangi dildeki metninin muteber olduğunu gösteren bir ifadedir.

Eğer vaka, dostane çözümle sonuçlandıysa, hükümde varılan anlaşmanın eşitlik ilkesine uygun olup olmadığına ilişkin açıklamalar ve varılan sonuç da yer alabilir⁴⁶⁸. Bunun yanında, verilen hükümün yerine getirileceği tarih de belirtilebilir⁴⁶⁹.

Bunların yanında, vakanın değerlendirilmesine katılan herhangi bir yargıç, hükme muhalif veya mutabık olan ayrık görüşlerini gerekçeli olarak hükme ekleme hakkına sahiptir. (Ame.İHS m. 66/2) Bu görüşler yalnızca kararda yer alan konulara değinebilir. Ayrık görüşler, hükümün tebliğinden önce diğer yargıçların haberdar olabilmesi için, Başkanlık tarafından belirlenen süre içinde sunulmalıdır. (AAİHM Usul Kuralları m. 65/2)

Hükümün tazminat öngören kısmı, ilgili ülkede, devlet aleyhine verilen kararların infazını düzenleyen yerel usule göre icra edilebilir. (Ame.İHS m. 68/2) Hükümde esasa ilişkin kararın yanında tazminat ve masraflara ilişkin özel bir karar verilmesi de tazminat ve masraflara ilişkin kararların daha sonra verilmesi de mümkündür. Mahkeme bu konuya ilişkin kararını daha sonra verecekse ertelenen kararın tarihini ve prosedürünü belirler⁴⁷⁰.

Raportör olarak belirlenen yargıç tarafından bir taslak hüküm hazırlanır. Bu taslak hüküm yargıçlar tarafından oylanarak kabul edilir⁴⁷¹. Hükümler, oylamaya katılan tüm yargıçlar ve Sekreter tarafından imzalanır. Ancak yargıçların çoğunluğu ve Sekreter tarafından imzalanmış bir hüküm de geçerlidir. Muhalif veya mutabık olan ayrık görüşler de onları sunan yargıçlar ile Sekreter tarafından imzalanır. (AAİHM Usul Kuralları m. 67/3-4)

---

⁴⁶⁸ Gemalmaz (1994), s. 201.

⁴⁶⁹ Çamurcuoğlu (2019), s. 759.

⁴⁷⁰ Samancı (2019), s. 1813, dph. 80.

⁴⁷¹ Samancı (2019), s. 1812.

4.4.2. Onarım ve Tazminata Hükmetme

Mahkeme, Ame.İHS ile korunan bir hak veya özgürlüğün ihlal edildiğini tespit ederse, mümkünse, zarar gören tarafın ihlal edilen hak veya özgürlüğünden yararlanmasının sağlanmasına karar verir. Bunun yanında, gerekirse, bu hak veya özgürlüğün ihlalini oluşturan tedbirin veya durumun sonuçlarının giderilmesine karar verebilir. Ayrıca, yine gerekirse, zarar gören tarafa adil bir tazminat ödenmesine hükmedebilir. (Ame.İHS m. 63/1) Bu bağlamda, Mahkeme ilk kez Velásquez-Rodríguez v. Honduras vakasında maddi ve manevi tazminata hükmetmiştir⁴⁷². Hatta Mahkeme, tazminat kararının ardından yaptığı yorumda tazminatların ABD doları olarak ödenmesi gerektiğini belirterek mağdurları Honduras para biriminin devalüasyonuna karşı da korumuştur⁴⁷³. El Amparo vakasında tazminat konusunda Mahkeme, gecikme durumunda ödemenin mağdur lehine korunmasını amaçlayarak devletin faiz ödeme yükümlülüğünü öngörmüştür. Böylece parasal tazminatlar, Mahkeme hükmüne uyulmaması durumunda otomatik biçimde yaptırıma bağlanmış olan tek onarım biçimi hâline gelmiştir⁴⁷⁴.

Mahkeme tarafından verilen hükümde öncelikle bir hakkın ihlal edildiği belirtilir; ardından kural olarak Mahkeme tarafları, ihlalin telafisi veya onarımı ve tazminatın miktarı hakkında anlaşmaya davet eder. Son olarak, Mahkeme, genel olarak ulusal düzeydeki yasal ve idari prosedürlerdeki fiili harcamalar için yapılan masrafların ödenmesine hükmeder. Ancak Komisyon ve Mahkeme nezdindeki işlemler için yapılan masrafların ve yasal giderlerin ödenmesine karar vermez⁴⁷⁵. Avukatlık ücretleri ve masrafları en azından kısmi olarak ödenmektedir⁴⁷⁶.

---

⁴⁷² I-ACt.HR, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, (Reparations and Costs), 21.07.1989, Series C, No. 7.

⁴⁷³ Grossman (2008), s. 1273.

⁴⁷⁴ Gonzalez-Salzberg (2013), s. 100.

⁴⁷⁵ Shelton, D. (1998) *Reparations in the Inter-American System*, in Harris, D. J. and Livingstone, S., ed., *The Inter-American System of Human Rights*. New York: Oxford University Press, s. 169.

⁴⁷⁶ Shelton (2015), s. 229.

4.4.2.1. Onarım

AAİHM'ye göre onarım, bir devletin uluslararası sorumluluğuna yol açan hususları düzeltmek için başvurabileceği çeşitli yolları kapsayan genel bir terimdir⁴⁷⁷. Onarımın belirlenmesi açısından önce eski hâle iadenin mümkün olup olmadığına bakılmalıdır. Eski hâle iadeye yasadışı olarak gözaltına alınan kişilerin özgürlüklerinin yeniden sağlanması, yasadışı olarak ele geçirilen mülkün iadesi, mağdurların yerinden edildiği ikamet yerlerine dönüşü, işe iade, adli veya idari kayıtların ya da polis kayıtlarının iptali, ortak mülkiyetlerini korumak için yerli toplulukların geleneksel topraklarına dönüşü, topraklarının sınırlarının çizilmesi ve mülkiyet hakkının verilmesi gibi örnekler verilebilir⁴⁷⁸.

Eski hâle iade mümkün veya yeterli değilse ihlal edilen hakları güvence altına alacak, ihlallerin doğurduğu sonuçları giderecek ve sebep olunan zararların tazminini sağlayacak tedbirlere hükmedilir⁴⁷⁹. Ame.İHS'nin 63. maddesi uyarınca AAİHM yalnızca zarar gören tarafa tazminat ödenmesine karar verebilir⁴⁸⁰. Bu bağlamda tazminat, mağdurları ve mirasçılarını zenginleştirmeyi veya yoksullaştırmayı değil, ihlallerin etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlamalıdır. Dolayısıyla, tazminatın niteliği ve miktarı, ihlalle ve verilen zararla orantılı olmalıdır⁴⁸¹. Hatta Mahkeme bir kararında her vakanın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini, içtihatların mutlak bir kriter olarak kullanılmayacağını ifade etmiştir⁴⁸². Bunun yanında Mahkeme, aleyhine herhangi bir onarım türüne hükmedilen bir devletin, iç hukuk hükümlerini öne sürüp tedbirleri değiştirmesinin veya uygulamayı reddetmesinin mümkün olmadığını da belirtmiştir⁴⁸³.

⁴⁷⁷ Gonzalez-Salzberg (2013), s. 94.

⁴⁷⁸ Vannuccini (2014), s. 231.

⁴⁷⁹ Gonzalez-Salzberg (2013), s. 94; Vannuccini (2014), s. 230; Samancı (2019), s. 1816.

⁴⁸⁰ Paúl (2014), s. 67.

⁴⁸¹ Shelton (2015), s. 229.

⁴⁸² I-ACt.HR, Case of Blake v. Guatemala (Reparations and Costs), 22.01.1999, Series C, No. 48, s. 13, para. 54.

⁴⁸³ I-ACt.HR, Case of the "White Van" (Paniagua Morales et al.) v. Guatemala (Reparations and Costs), 25.05.2001, Series C, No. 76, s. 27, para. 77; Case of "Street Children" (Villagrán Morales et al.) v. Guatemala (Reparations and Costs), 26.05.2001, Series C, No. 77, s. 22, para. 61; Case of Cesti Hurtado v. Peru (Reparations and Costs), 31.05.2001, Series C, No. 78, s. 8, para. 34; Case of Cantoral Benavides v. Peru (Reparations and Costs), 03.12.2001, Series C, No. 88, s. 12, para. 41; Burbano Herrera (2010), s. 48.

4.4.2.2. Onarım Tedbirleri

Onarım parasal olabileceği gibi, AAİHM'nin parasal olmayan veya sembolik telafi yöntemlerini de kullandığı görülmektedir⁴⁸⁴. Bu açıdan öne çıkan yöntem eski hâle iade iken, bunun dışında da çeşitli tazmin uygulamaları mevcuttur. Bunlara devleti mahkum eden hükmün Resmî Gazete'de ve/veya yerel medyada yayınlanması⁴⁸⁵, resmî törenlerde ihlalin kamuya açık olarak kabul edilmesi, devlet yetkilileri tarafından resmî bir özür dilenmesi gibi alışılmış örneklerin yanında mağdurların itibar ve onurunu geri kazanmaya yönelik olarak kurumların ve sokakların mağdurların adlarıyla isimlendirilmesi gibi kamusal eylemlere karar verilmesi, sağlık ve eğitim gibi çeşitli devlet hizmetlerinden mağdurların ücretsiz yararlandırılmasına hükmedilmesi, ihlalin tekrarlanmaması için yasa değişikliği yapılması gerektiğinin belirtilmesi gibi farklı örnekler verilebilir⁴⁸⁶. Bu tedbirlere, somut olayın özelliklerine göre, Mahkeme kararında ayrı ayrı veya birlikte hükmedilebilir⁴⁸⁷.

Mahkeme başlangıçta, devletin yasalarının Ame.İHS ile uyumsuz olduğu belirtildiğinde o devletin yasayı uyumlu hâle getirme yükümlülüğü olduğundan, ayrıca bu konuda emir vermesi gerekmediği görüşüyle hareket etmiştir. Ancak AAİHM'nin Castillo-Petruzzi v. Peru vakası⁴⁸⁸ ile bu yaklaşımının değiştiği ve yakın tarihli hükümlerinde devletlere açıkça yasaları değiştirme çağrısında bulunduğu görülmektedir⁴⁸⁹. Böylece, sadece vakanın mağdurunun zararının tazmin edilmesi şeklinde bireysel nitelikli tedbirler alınmamakta, bunların yanında yasa değiştirme çağrısı gibi genel nitelikli tedbirlere de karar verilmektedir⁴⁹⁰. Devletlerin yasalarını uyumlu hâle getirmelerine yönelik kararlara uyum oranı düşüktür. Uyum oranının düşük

⁴⁸⁴ Pasqualucci, J. M. (1996) *Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure*, Michigan Journal of International Law, 18(1), s. 23; Gonzalez-Salzberg (2013), s. 94; Vannuccini (2014), s. 230; Shelton (2015), s. 225.

⁴⁸⁵ AAİHM, özellikle yerli topluluklara ilişkin hükümlerin bu toplulukların dillerine çevrilerek yerel medyada yayınlanmasına karar vermektedir. Devletlerin, genel olarak hükmün Resmî Gazete'de veya medyada yayınlanması kararını yerine getirme oranı maddi tazminat dışındaki diğer onarım kararlarına nazaran daha yüksektir. Bkz. Gonzalez-Salzberg (2013), s. 102; Shelton (2015), s. 231.

⁴⁸⁶ Aslan (2012), s. 285; Gonzalez-Salzberg (2013), s. 95, 101, 102; Shelton (2015), s. 225, 231; Doğan (2019), s. 340-342.

⁴⁸⁷ Samancı (2019), s. 1814.

⁴⁸⁸ I-Act.HR, Case of Castillo-Petruzzi v. Peru (Merits, Reparations and Costs), 30.05.1999, Series C, No. 52, s. 67, para. 226/14.

⁴⁸⁹ Antkowiak, T. M. (2008) *Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond*, Columbia Journal of Transnational Law, 46(2), s. 382-384; Pasqualucci (2013), s. 214; Shelton (2015), s. 229.

⁴⁹⁰ Samancı (2019), s. 1815.

olmasında, yasal değişiklik yapma sürecinin uzun sürmesinin de etkisi bulunmaktadır⁴⁹¹.

Yasalarını uyumlu hâle getirmenin yanı sıra, 2007 yılı sonrasında AAİHM'nin onarım kararları tazminatın ardından ihlallerin tekrarlanmaması için garanti verilmesi talebi içermeye başlamıştır. Bunun gibi, ihlallerin sorumlularının kovuşturulması ve cezalandırılması için soruşturma başlatılmasının Mahkeme tarafından hükümde belirtilmesi uygulaması 1996 yılında El Amparo vakasının ardından yaygınlaşmıştır, ancak devletlerin bu karara uyma oranı oldukça düşüktür⁴⁹². Bu bağlamda genel olarak devletlerin parasal onarım kararlarına uyumunun parasal olmayan onarım kararlarından daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür⁴⁹³. Hatta hükme uyum oranıyla ilgili “...yürütme ötesindeki aktörler tarafından ne kadar çok eylem gerektiriyorsa, uygulanma olasılıkları o kadar az olur.” şeklinde bir eğilimin söz konusu olduğu ileri sürülmektedir⁴⁹⁴.

Mahkeme, mirasçılara ve diğer hak sahiplerine verilen payların miktarını belirlemek veya emanet fonları kurmak gibi hükmedilen tazminatı tüm yönleriyle kontrol etme eğilimi de göstermiştir⁴⁹⁵. Hatta AAİHM'nin bazı kararları, örneğin hükümete ihlalden sorumlu üst düzey devlet görevlisinin iadesini talep etme⁴⁹⁶ emri veya ihlal soruşturmasına misilleme olarak öldürülen kolluk görevlilerinin anısına ve onuruna tören düzenleme⁴⁹⁷ talimatı verilmesi gibi spesifik ve geniş kapsamlı olabilmektedir⁴⁹⁸. Bu nedenle, bazı devletler AAİHM hükümlerini aşırı müdahaleci

---

⁴⁹¹ Gonzalez-Salzberg (2013), s. 105-106.

⁴⁹² Cerna (2004), s. 203; Gonzalez-Salzberg (2013), s. 95, 103.

⁴⁹³ Hawkins, D. and Jacoby, W. (2010) *Partial Compliance: A Comparison of the European and Inter-American Courts of Human Rights*, Journal of International Law and International Relations, 6(1), s. 37-38; Vannuccini (2014), s. 237; AAİHM hükümlerinde belirtilen kararları beş temel gruba (parasal tazminat, hükmün yayınlanması, resmi özür dilenmesi, insan hakları ihlallerini gerçekleştirenlerin yargılanması, iç hukuk kurallarının değiştirilmesi) ayırıp devletlerin bu kararlara uyumunu ayrı ayrı inceleyen ve istatistik sunan çalışma için bkz. Gonzalez-Salzberg (2013), s. 93-114.

⁴⁹⁴ “...the more orders require action by actors beyond the executive, the less likely they will be implemented.” bkz. Vannuccini (2014), s. 239.

⁴⁹⁵ Shelton (2015), s. 229.

⁴⁹⁶ I-Act.HR, Case of Goiburú *et al.* v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs), 22.09.2006, Series C, No. 153, s. 83, para. 131-132; Case of La Cantuta v. Peru (Merits, Reparations and Costs), 29.11.2006, Series C, No. 162, s. 109, para. 227.

⁴⁹⁷ I-Act.HR, Case of Moiwana Community v. Surinam (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 15.06.2005, Series C, No. 124, s. 83, para. 217; Case of Carpio Nicolle *et al.* v. Guatemala (Merits, Reparations and Costs), 22.11.2004, Series C, No. 117, s. 79, para. 137; Case of Myrna Mack Chang v. Guatemala (Merits, Reparations and Costs), 25.11.2003, Series C, No. 101, s. 129, para. 279.

⁴⁹⁸ Shelton (2015), s. 230.

olarak nitelendirmiş ve hatta Trinidad ve Tobago ile Venezuela Ame.İHS'den çekilmelerinin nedeni olarak bu hususu belirtmişlerdir⁴⁹⁹.

4.4.2.3. Tazminat

AAİHM genel olarak onarım kararlarını sırasıyla maddi tazminat, manevi tazminat ve diğer tazmin biçimleri şeklinde oluşturmaktadır. Tazminatın miktarının ve türünün belirlenmesinde ihlal sonucu gerçekleşen zarar dikkate alınmaktadır. Mahkeme tarafından tanınan maddi zarar, dolaylı zararı, kazanç veya kâr kaybını ve kişisel servete verilen zararı içerir. Maddi veya parasal tazminata da bu zararları karşılayacak şekilde hükmedilir⁵⁰⁰. Parasal tazminatlar, AAİHM'nin en sık karar verdiği onarım yöntemi olmasının yanı sıra ilgili devletler tarafından da en fazla ifa edilen onarım türüdür⁵⁰¹. Manevi zarar ise mağdurlara verilen acı ve zorlukları, değerli veya büyük bir öneme sahip nesnelere verilen zararı, psikolojik ve ahlaki zararı ve mağdurların yaşam koşullarına hasar veren değişiklikleri kapsar. Manevi zarar açısından da parasal tazminata hükmedilebilir. Ancak, parasal olmayan tazminatlara karar verilmesinin de manevi zarar söz konusu olduğunda önemi artmaktadır⁵⁰².

Diğer tazmin biçimleri de AAİHM hükümlerinde çokça yer almaktadır. Parasal olmayan, sembolik telafi yöntemleri olarak da belirtilen tekrarlanmama garantileri, mağdurlardan veya ailesinden alenen özür dilenmesi, AAİHM hükmünün yayınlanması veya dağıtılması, sosyal programların uygulanması, bir plaket koyma veya anıt dikme gibi mağdurların ve bir bütün olarak toplumun onuruna ilişkin sembolik ve somut eylemler, mağdurların anılması, mağdurların meçhul olduğu durumlarda nerede olduklarını belirlemek için idari soruşturma başlatılması, kurbanların kalıntılarının yakınlarına iade edilmesi, iç hukukun uyarlanması, kamu görevlileri için insan hakları eğitimi, mağdurlara yönelik tıbbi masrafların ödenmesi veya mağdurlara ücretsiz tıbbi ve psikolojik bakım gibi rehabilitasyon önlemleri, hak ihlalinin sorumlularının belirlenmesi, ihlallerin etkin soruşturulmasını garanti etme, ilgili cezaları uygulama ve ulusal yargılamayı engellemiş olabilecek kişilere yaptırım

---

⁴⁹⁹ Samancı (2019), s. 1829.

⁵⁰⁰ Gonzalez-Salzberg (2013), s. 94.

⁵⁰¹ García-Sayán (2012), s. 108; Gonzalez-Salzberg (2013), s. 100; Shelton (2015), s. 230.

⁵⁰² Gonzalez-Salzberg (2013), s. 94; Shelton (2015), s. 230.

uygulama gibi kararlar hükümde yer alan diğer tazmin biçimleridir⁵⁰³.

Mahkeme yargıçları tarafından bazı kararlarda parasal olmayan tazminatlara parasal tazminatlardan daha çok önem verildiği görülmektedir. Mahkeme hükmünde yer alan, bir yargıcın ayrık görüşünde insan hakları hukukunun, insan kişiliğinin bütünlüğünü ve ihlalin etkisini göz önünde bulunduran, aynı zamanda maddi bir perspektifte hareket eden ve tüm potansiyellerle kapasiteleri dikkate alan tazminatları gerektirdiği belirtilmiştir⁵⁰⁴.

Ayrıca, mağdurlara ait tazminat hakkı da veraset yoluyla mirasçılara iletilir. Ancak dikkat edilmesi gereken, mirasçılar ile zarar gören üçüncü kişiler arasındaki ayırmadır. Mağdurun aile üyelerinin ihlalden dolayı manevi bütünlüğünün zarar gördüğünün kabul edilmesi gibi⁵⁰⁵, mirasçılar açısından da mağdurun ölümünün kendilerini uğrattığı maddi ve manevi zararın kabul edilmesi ve bunun karşılığı tazminata hükmedilmesi söz konusu olmaktadır. Bu noktada, mirasçıların zarara uğramadığını ispat yükü karşı tarafa düşmektedir. Ancak zarar gören üçüncü kişiler açısından, kendilerine tazminat ödenmesini haklı kılan olguları kanıtlaması beklenmektedir. Zarar gören üçüncü kişiler açısından tazminata hak kazanıp kazanmadıklarına karar verilirken Mahkeme tarafından kullanılan birtakım kriterler bulunmaktadır. Öncelikle Mahkemeye göre, talep edilen tazminat, yasal bir destek ödeme yükümlülüğü oluşturup oluşturmadığına bakılmaksızın, mağdur tarafından üçüncü kişiye fiilen yapılan ödemelere dayanmalıdır. Bunun yanında, mağdur ile üçüncü kişi arasındaki ilişkinin niteliği, mağdur öldürülmeseydi ödemelerin devam edeceği varsayımına temel sağlayacak şekilde olmalıdır. Son olarak, üçüncü kişi mağdur tarafından yapılan katkılarla periyodik olarak karşılanan bir finansal ihtiyaç yaşamış olmalıdır, ancak bu mutlaka üçüncü kişinin yoksul olması gerektiği anlamına gelmemektedir⁵⁰⁶.

---

⁵⁰³ Antkowiak (2008), s. 351-419; Burgorgue-Larsen, L. and Úbeda de Torres (2011) *The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary*. New York: Oxford University Press, s. 217-241; Pasqualucci (2013), s. 188-250; Vannuccini (2014), s. 231; Shelton (2015), s. 230.

⁵⁰⁴ I-ACt.HR, Case of Loayza Tamayo v. Peru (Reparations and Costs), 27.11.1998, Series C, No. 42, Joint Concurring Opinion of Judges A. A. Cançado Trindade and A. Abreu-Burelli, s. 3, para. 10.

⁵⁰⁵ Pasqualucci (2013), s. 194.

⁵⁰⁶ Medina, C. (1994) *Inter-American System*, Netherlands Quarterly of Human Rights, 12(4), s. 466-467.

4.4.2.4. Onarıma Hükmetme Yetkisinin Sonuçları

AAİHM'nin ihlallere yönelik onarımın kapsamını geliştirmesi ve genişletmesi, doktrinde uluslararası hukuka yaptığı en büyük katkılardan biri olarak değerlendirilmektedir⁵⁰⁷. Ancak, ADÖ üyesi devletlerin bölgelerindeki tarihsel yapıdan dolayı egemenliklerine bağlı olması ve iç işlerine karışılması yasağına duyarlı olması nedeniyle bu geniş kapsamlı onarımlar eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden öne çıkan Venezuela'nın eleştirisi hatta bu nedenle de Ame.İHS'den çekilmesidir. Bu konu hakkında Venezuela Yüksek Mahkemesi, AAİHM'nin kendi yargı yetkisini saptırdığını, Venezuela'nın kamu gücü kullanan organlarına doğrudan emir verdiğini, bir sömürge gücü gibi hareket ederek fonksiyon gaspı gerçekleştirdiğini ve egemen ve bağımsız olan Venezuela'nın anayasal sistemi ile bağdaşmayan, siyasi nitelik taşıyan kararlarını ve ideolojisini dayatmaya çalıştığını belirtmiştir⁵⁰⁸.

Doktrinde bu eleştirilere karşı, siyasi düşüncelerle hareket edildiği şüphesi yaratmadan objektif şekilde karar verilerek AAİHM'nin kurucu sözleşmesi olan Ame.İHS tarafından verilen yetkilerin sınırlarının dikkatli olarak belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu belirleme yapılırken de doğal hukuk anlayışına dayanarak insan haklarının ulusal yetki alanlarını aştığı, salt iç işleri olmaktan çıktığı⁵⁰⁹ göz önünde bulundurulmalı ve devletlerin egemenliği ile iç işlerine karışma yasağının uluslararası hukukun temel kuralları olduğu dikkate alınmalıdır. Aksi hâlde, Ame.İHS'ye taraf devlet sayısının sınırlı kalacağı ve Venezuela gibi başka devletlerin de Ame.İHS'de çekilmesi ihtimalinin artacağı, bunun da Ame.İHS'nin insan haklarının korunması amacını olumsuz etkileyebileceği belirtilmektedir⁵¹⁰.

4.4.3. Hükümün Teslimi ve İletilmesi

Bir vaka karara bağlanmaya hazır olduğunda, Mahkeme özel olarak görüşür ve Sekreterlik tarafından Komisyona, mağdurlara veya mağdur olduğu iddia edilen kişilere ya da temsilcilerine, aleyhine başvuru devlete ve eğer devlet başvurusu söz

⁵⁰⁷ Gonzalez-Salzberg (2013), s. 94; Ural Uslan (2014), s. 158.

⁵⁰⁸ Pasqualucci (2013), s. 303.

⁵⁰⁹ Sur (2021), s. 134.

⁵¹⁰ Samancı (2019), s. 1817.

konusuysa başvuran devlete bildirilecek olan hükmü onaylar. Ancak hüküm taraflara tebliğ edilinceye kadar, metni, yasal argümanları ve oyları gizli kalır. (AAİHM Usul Kuralları m. 67/1-2) Hükümler, tebliği ve icrayı sağlayan bir kararla sona erer. Bu karar Başkanlık ve Sekreter tarafından imzalanır ve Başkanlık tarafından mühürlenir. (AAİHM Usul Kuralları m. 67/5)

Hükümlerin asılları, Mahkeme arşivlerinde saklanır. Sekreter hükmün tasdikli kopyalarını taraf devletlere, Komisyona, mağdurlara veya mağdur olduğu iddia edilen kişilere ya da temsilcilerine, aleyhine başvuru devlete, eğer bir devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devlete, Başkanlığı aracılığıyla ADÖ Daimî Konseyine, ADÖ Genel Sekreterine ve talep eden diğer ilgili kişilere gönderir. (AAİHM Usul Kuralları m. 67/6)

4.4.4. Hükümün Yorumlanması

Çekişmeli yargı yetkisi bağlamında ihlale ve tazminata hükmetme yetkisinin yanı sıra verdiği hükmü yorumlama yetkisi de AAİHM'ye aittir. AAİHM'nin hükmü kesindir ve temyiz edilemez. Ancak hükmün anlamı veya kapsamı konusunda anlaşmazlık olması durumunda Mahkeme, taraflardan birinin talebi üzerine hükmü yorumlayabilir. Bu talep hükmün tebliğinden itibaren 90 gün içinde gerçekleştirilmelidir. (Ame.İHS m. 67)

Hükümün yorumlanması talebi, ilk itirazlar, esasa veya tazminat ve masraflara ilişkin kararlar ile ilgili olarak yapılabilir. Talep AAİHM Sekreterliğine sunulur. Yorumlanması istenen hükmün anlamı veya kapsamına ilişkin sorular kesin olarak belirtilmelidir. (AAİHM Usul Kuralları m. 68/1) Sekreter, yorum talebini yargılamaya katılan herkese iletir ve Başkanlık tarafından belirlenen süre içinde ilgili gördükleri görüşlerini yazılı olarak sunmaya davet eder. (AAİHM Usul Kuralları m. 68/2) Yorum talebi Sekreterliğe sunulur, ancak talebin değerlendirilmesi ve yorumlama AAİHM tarafından yapılır.

Mahkeme bir yorum talebini değerlendirirken, mümkün olduğu ölçüde, yorumu istenen hükmü veren yargıçların Mahkemeyi oluşturmasını sağlar. Ancak ölüm, istifa, göreve engellilik hâlleri, mazeret durumları ve görevden azil durumları söz konusu

olduğunda, ilgili yargıç AAİHM Usul Kuralları'nın 17. maddesine göre değiştirilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 68/3)

Yorumlama talep edilmiş olması, hükmün etkisini askıya almaz veya sona erdirmez. (AAİHM Usul Kuralları m. 68/4) Yorum talebi Mahkeme tarafından değerlendirilir ve haklı bulunursa, talepte belirtilen sorular doğrultusunda hükmün yorumlanması aşamasına geçilir. Mahkeme yorumlamada izlenecek prosedürü belirler ve kararını bir hüküm şeklinde verir. (AAİHM Usul Kuralları m. 68/5)

4.4.5. Hükümün İcrası

AAİHM hükümlerinin icrasına ilişkin tüm taraf devletler açısından geçerli olan ortak bir hüküm ve dolayısıyla ortak bir yol bulunmamaktadır. Ancak AAİHM hükümlerinin kesin ve temyiz edilemez nitelikleri dolayısıyla taraf devletlerin hükümlere tam olarak ve derhâl uymaları gerekir. Bu nedenle devletler AAİHM hükümlerinin yerel düzeyde uygulanmasını sağlamakla yükümlüdürler⁵¹¹. AAİHM hükümlerine uyulmasının Ame.İHS'de düzenlenen adil yargılanma hakkı (m. 8) ve yargısal korunma hakkı (m. 25) ile ilgili olduğu ve hükme uyulmaması durumunda bu hakların ihlal edilmiş sayılabileceği belirtilmektedir⁵¹².

Devletler arasında ve hatta iktidardaki hükümetlere bağlı olarak devlet içinde AAİHM hükümlerine uyumun farklılık gösterdiği söylenebilir. Özellikle bir kararı uygulamakla görevli hükümet demokratik olarak hesap verebilir olmadığına ya da hükümden yararlanan terörist olduğu iddia edilenler, idam mahkumları veya marjinalleştirilmiş azınlıklar gibi halkın çoğunluğu tarafından antipatik olarak görüldüğünde devletlerin AAİHM hükümlerini yerine getirmemeye eğilimli olduğu görülmektedir⁵¹³.

Ancak Mahkeme hükümlerinin tazminata ilişkin kısımları açısından Ame.İHS madde 68/2'de ilgili ülkede devlet aleyhine verilen kararların icrasını düzenleyen yerel usullere uygun olarak icra edilebileceğini düzenlenmiştir. Buradan hareketle, temel

---

⁵¹¹ Vannuccini (2014), s. 228.

⁵¹² Vannuccini (2014), s. 229, 238.

⁵¹³ Vannuccini (2014), s. 242.

olarak Mahkeme kararlarının icrasının iç hukuk düzenlemelerine bırakıldığını söylemek mümkündür.

Bu durumda, taraf devletlerin yerel mahkemelerinin, Ame.İHS madde 68/2'ye dayanarak AAİHM kararlarını ulusal kararlarmış gibi icra edilmesine izin verip veremeyeceği sorusu akla gelmektedir. Bu bağlamda, AAİHM'nin Kosta Rika ile imzaladığı 10 Eylül 1981 tarihli AAİHM'nin Merkezi Andlaşması'nın 27. maddesine bakmak yol gösterici olabilir. Bu maddeye göre AAİHM kararlarının Kosta Rika mahkemelerinin kararlarıyla aynı etkiye ve yürütme gücüne sahiptir. AAİHM kararlarının devletlerin iç hukuklarındaki etkisini belirlemek ve bu konuda karşılaşılabilecek sorunların çözülmesine yardımcı olmak amacıyla diğer devletlerle benzer hükümler içeren andlaşmalar yapmayı planlamıştır⁵¹⁴.

Ayrıca, vakanın tarafları arasında hükmün icrası konusunda bir anlaşma yapılması da mümkündür. Bu bağlamda, mağdurlar veya temsilcileri, aleyhine başvuru devlet ve eğer devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devlet, esasa ilişkin kararın icrası konusunda bir anlaşmaya vardıkları hususunda bilgilendirirse Mahkeme, anlaşmanın Ame.İHS ile uyumlu olup olmadığını doğrular ve buna göre karar verir. (AAİHM Usul Kuralları m. 66)

Hükmün icrasını kolaylaştırmayı amaçlayan çeşitli öneriler mevcuttur. İlki, insan hakları sözleşmesi yükümlülüklerini iç hukukta üstün kılan veya uluslararası mahkemelerin kararlarını yerel mahkemelerde uygulanabilir kılan anayasal veya yasal hükümlerin varlığıdır. İkinci olarak, tazminat kararlarının uygulanmasından sorumlu çeşitli devlet kurumlarını bir araya getiren geçici veya kalıcı komiteler gibi koordinasyon mekanizmalarının oluşturulmasıdır. Son olarak, hak ihlalini gerçekleştirenlerin yargılanmasına yardımcı olan özel yargı mekanizmalarının ve prosedürlerinin oluşturulması önerilmiştir⁵¹⁵.

---

⁵¹⁴ Buergenthal (1982), s. 240.

⁵¹⁵ Vannuccini (2014), s. 243-244.

4.4.6. Hükümün Takibi

Ame.İHS'ye taraf olan devletler, tarafı oldukları bir vakaya ilişkin Mahkeme hükmüne uymayı taahhüt ederler. (Ame.İHS m. 68/1) Bunun yanında, devletlerin taraf oldukları andlaşmalarda üstlendikleri yükümlülükleri iyiniyetli olarak yerine getirmelerini ifade eden *pacta sunt servanda* ilkesinin, devletlerin taraf oldukları vakalarla ilgili verilen Mahkeme kararlarına uyulması yükümlülüğü açısından da geçerli olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır⁵¹⁶. Bu bağlamda, Mahkeme hükmüne uyulmaması durumunda ilgili devletin ek bir ihlal gerçekleştirdiği de ileri sürülmüştür⁵¹⁷. Ancak sonuçta, AAİHM'nin hükümlerine uyulması hâlâ esas olarak ilgili devletin iyi niyetine bağlıdır⁵¹⁸.

AAİHM uygulamada emsal sistemi ile çalışmaz, önceki hükümlerini kendine açısından bağlayıcı olarak değerlendirmez, ancak bir vakaya ilişkin karar verirken önceki hükümlerine atıfta bulunabilir. Hatta AAİHM, Ame.İHS'ye taraf olan ve yargı yetkisini kabul eden devletlerin ulusal organlarının Mahkemenin içtihatlarını uygulamak zorunda olduğunu ileri sürmektedir⁵¹⁹.

AAİHM, kararlarına ve hükümlerine uyumu geliştirmek için belirli stratejiler oluşturmuştur. Bunlardan en önemlisi hükmün takibi prosedürüdür.⁵²⁰ Mahkemenin hükümlerine veya diğer kararlarına uyulup uyulmadığının izlenmesi yani takip prosedürü, devlet tarafından raporlar sunulması ve mağdurların veya temsilcilerinin bu raporlara ilişkin görüşlerinin alınması ile yürütülür. Komisyon ise hem devletin raporlarına hem de mağdurların veya temsilcilerinin görüşlerine ilişkin gözlemlerini sunar. Bunların yanında Mahkeme, hükümlerine ve kararlarına uyumu değerlendirmek için diğer bilgi kaynaklarından da olayla ilgili verileri takip edebilir. Bu amaçla, uygun görülen uzman görüşleri veya raporları da Mahkeme tarafından talep edilebilir. (AAİHM Usul Kuralları m. 69/1-2)

⁵¹⁶ Martin, C. (2008) "Inter-American System", *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 26(3), s. 432; Pasqualucci (2013), s. 299; Cançado Trindade, A. A. (2013) *Compliance with Judgments and Decisions – The Experience of the Inter-American Court of Human Rights: A Reassessment*, *Revista do Instituto Brasileiro de Direitos Humanos*, 13(13), s. 30; Vannuccini (2014), s. 228.

⁵¹⁷ Cançado Trindade (2013), s. 29.

⁵¹⁸ Grossman (2000), s. 18.

⁵¹⁹ Paúl (2014), s. 69.

⁵²⁰ Gonzalez-Salzburg (2013), s. 108.

AAİHM'ye rapor verme yükümlülüğünün, belirlenen süre içinde yükümlülükte belirtilen hususlara ilişkin spesifik, doğru, güncel ve ayrıntılı bilgilerin sunulmasıyla yerine getirilmiş olacağına, dolayısıyla raporun zamanında Mahkemeye sunulmaması veya raporda spesifik, doğru, güncel, ayrıntılı bilgilerin verilmemesi yoluyla rapor verme yükümlülüğünün düzgünce yerine getirilmemesi durumunda devletin AAİHM hükmüne uymadığının kabul edileceğine ilişkin “Geçici Önlem Alma Yetkisi” başlığı altında yapılan açıklamalar AAİHM hükümleri açısından da geçerlidir⁵²¹.

Mahkeme gerekli görürse, hükümlerine veya kararlarına uyulup uyulmadığını denetlemek için ilgili devleti ve mağdurları veya temsilcilerini bir duruşmaya davet edebilir. Mahkeme bu duruşmada Komisyonun da görüşünü dinler. Mahkeme ilgili tüm bilgileri edindikten sonra, hükümlerine veya kararlarına uyum durumunu belirler ve bununla ilgili kararlarını yayınlar. (AAİHM Usul Kuralları m. 69/3-4) 2007 yılında AAİHM, hükmün takibi konusuna özel duruşmalar organize etmeye başlamıştır. Bu duruşmalar genellikle iki saat sürmektedir. Duruşmalarda AAİHM önce devletin açıklamalarını, daha sonra AAİHK'nin ve mağdurların gözlemlerini dinler, iki tarafa da iddialara cevap verme imkânı sunulur ve son olarak yargıçlar tarafları sorgulayabilir. Duruşma yapılmasıyla devletin hükme uyması için yapması gereken fiillere rehberlik edilmesi ve taraflar arasında hükmün icrası konusundaki ihtilafların giderilmesi amaçlanmaktadır⁵²². Hükmün takibi prosedürü ve buna ilişkin olarak AAİHM Usul Kuralları'nın 69. maddesinde belirtilen kurallar, Mahkemeye Komisyonun sunmadığı vakalar için de geçerlidir. Bu husus, ayrıca ve açıkça AAİHM Usul Kuralları'nın 69/5. maddesinde belirtilmiştir.

Hükmün takibi prosedürü esnasında AAİHM'nin verdiği kararlar, hükmü değiştirici nitelikte değildir. Ancak bu kararlar hükümle doğrudan ilişkili olup hükmün kapsamının devletin davranışları ışığında netleştirmeye, hükümdeki onarım kararlarının belirtilen şekilde yerine getirilmesini sağlamaya, uyuşmazlıkları gidermeye ve insan haklarını korumaya yönelik kararlardır⁵²³.

---

⁵²¹ Vannuccini (2014), s. 229.

⁵²² Vannuccini (2014), s. 235-436.

⁵²³ Vannuccini (2014), s. 235; Samancı (2019), s. 1825.

AAİHM'nin hükmü takip etme yetkisine ilk defa Panama, Baena-Ricardo et al. v. Panama vakasında verilen hükme uyulup uyulmadığının Mahkeme tarafından denetimi esnasında karşı çıkmıştır⁵²⁴. Panama, AAİHM'nin hükmü takip etme yetkisine itiraz etse de AAİHM'nin kararına uygun işlemler gerçekleştirmiştir. Panama, hükmün takibi aşamasının yargılama aşamasına girmediğini, bir hüküm sonrası aşama (*postjudgement stage*) olduğunu belirterek, bu aşamanın siyasi olduğunu ve bu yetkinin münhasıran ADÖ Genel Kuruluna ait olduğunu ileri sürmüştür. Ame.İHS'nin ve AAİHM Statüsü'nün Mahkemenin yetkisinin sınırlarını açıkça belirttiğini, Ame.İHS'nin 65. maddesinin sadece Mahkemenin yükümlülüklerini ortaya koyduğunu, taraf devletlere herhangi bir yükümlülük getirmediğini ve Mahkemeye hükmün takibi yetkisi vermediğini iddia etmiştir. Dolayısıyla, Mahkemenin sürekli uygulamalarla yargı işlevini tek taraflı olarak genişletmesinin Ame.İHS ve AAİHM Statüsü'ne aykırı olması nedeniyle mümkün olmadığını ve Mahkemenin kendi yetkisinin kapsamını belirleyebilmesi (*compétence de la compétence*) yoluyla da bu yetkiyi kendisine tanıyamayacağını öne sürmüştür⁵²⁵.

AAİHM 28 Kasım 2003 tarihli Baena-Ricardo et al. v. Panama vakasına ilişkin hükmün takibi kararında öncelikle Mahkemenin kendi yargı yetkisini belirleme yetkisine her koşulda sahip olduğu için, devlet tarafından Mahkemenin yetkisini etkilemeye yönelik bir itirazın veya herhangi bir eylemin hiçbir sonucu olmayacağı belirtilmiştir⁵²⁶. Ardından Mahkemenin hükmü takip etme yetkisinin hukuki dayanakları sayılmıştır. Bu bağlamda kararda, Ame.İHS'nin 33, 62(1), 62(3) ve 65. maddeleri, AAİHM Statüsü'nün 30. maddesi ve 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31(1). maddesi irdelenmiştir⁵²⁷. Özellikle aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacak olan Ame.İHS'nin 65. maddesi gereğince ADÖ Genel Kuruluna sunulan yıllık raporda bir devlet tarafından bir karara uyulmadığının belirtilebilmesi için öncelikle o devlet tarafından karara uyulmadığının belirlenmesi, dolayısıyla hükmün takibinin yapılmış olması gerektiği vurgulanmıştır⁵²⁸.

---

⁵²⁴ Martin (2008), s. 433; Vannuccini (2014), s. 232; Samancı (2019), s. 1819.

⁵²⁵ I-Act.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104, s. 10-11, para. 53-54.

⁵²⁶ I-Act.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104, s. 23, para. 68.

⁵²⁷ I-Act.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104, s. 26-22, para. 84-104.

⁵²⁸ I-Act.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104, s. 29, para. 90; s. 31, para. 101.

Ayrıca, Mahkemenin hükmün takibi ve bunun için belirlenen prosedürü izleme yetkisi, Mahkemenin sürekli ve standart uygulamasına ve Ame.İHS tarafı devletlerin hükmün takibinin hukuken gerekli olduğu inancıyla hareket etmelerine (*opinio juris communis*) ve bu inançla gerçekleştirdikleri hükmü takip yetkisini kabul eden genel ve tekrarlanan davranışlarına da dayandırılmaktadır⁵²⁹. Zira AAİHM, onarıma ilişkin ilk hükmünü verdiği 1989'dan beri aleyhine başvuru devlet iddiaları ve hukuki sorumluluğunu kabul etse bile hükmüne uyulup uyulmadığını takip etmiştir⁵³⁰. Hukuki dayanakların yanında, hükümlere uyumun izlenmesinin yargı yetkisinin unsurlarından biri olduğu, hükümlerin etkinliğinin hükümlere uyuma bağlı olduğu ve hatta hükümlere uyumun, en geniş anlamıyla adalete erişim hakkının ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir⁵³¹.

Son olarak, 28 Kasım 2003 tarihli kararda, ADÖ Genel Kurulunun Mahkemenin hükmü takip yetkisi konusundaki görüşüne yer verilmiştir. Hükmü takip yetkisinin münhasıran ADÖ Genel Kurulunun yetkisinde olması hâlinde Genel Kurulun kararın verildiği 2003 yılına kadar bu yönlü kararlarının olacağına, fakat hükmü takip eden kararlarının olmadığına ve dolayısıyla ADÖ Genel Kurulunun da anılan yetkiyi Mahkemeye ait gördüğüne işaret edilmiştir. Buna, Mahkemenin 1994 tarihli yıllık raporunda Aloeboetoe et al. ve Gangaram Panday vakalarında hükmün takibi için istenen bilgilerin ilgili devlet hükümeti tarafından sağlanmamasını belirtmesi nedeniyle ADÖ Genel Kurulunun verdiği “*Hükümeti ... Aloeboetoe et al. ve Gangaram Panday vakalarındaki hükümlere uyumu konusunda AAİHM’yi bilgilendirmeye teşvik etme*” şeklindeki tavsiye kararı de örnek gösterilmiştir⁵³².

AAİHM’nin gerçekleştirdiği hüküm takibi çerçevesindeki ısrarlı istekleri, devletlerin hükümlere uymaları açısından önem teşkil etmektedir⁵³³. Hükmün takibi sonucunda, hükümdeki her bir maddenin ayrı ayrı yerine getirildiği tespit edilirse AAİHM vakasının

---

⁵²⁹ I-ACt.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104, s. 32, para. 102.; Devletlerin hükmü takip yetkisini kabul eden genel ve tekrarlanan davranışlarına, hükmün takibi kapsamında istenilen bilgilerin Mahkemeye rapor olarak sunulması örnek verilebilir.

⁵³⁰ Vannuccini (2014), s. 234.

⁵³¹ I-ACt.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104, s. 42, para. 129-130.

⁵³² I-ACt.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104, s. 36-37, para. 110-111.

⁵³³ Hawkins and Jacoby (2010), s. 56.; Aslan (2012), s. 287.

kapatılmasına karar verir⁵³⁴. Ancak hükümdeki herhangi bir husus yerine getirilmemişse, geriye kalan her şey eksiksiz yerine getirilmiş olsa dahi dosyanın kapatılmasına karar verilmez⁵³⁵. Ancak bu uygulama, hükme kısmen uyulması durumunda da gerçekleştirildiği için, koruma sisteminin etkisi bağlamında yanlış izlenim oluşturabileceği görüşüyle eleştirilmektedir⁵³⁶. Zira bu nedenle AAIHM hükümlerine genel uyum oranı düşük görünmektedir⁵³⁷. Bunun yanında, her yıl artan vaka sayısının yanında, hükmedilen parasal tazminat dışındaki onarım tedbirlerinin bazılarının uygulanmasının zaman alması ve uygulama oranlarının düşük olması dolayısıyla dosyaların açık kalması nedeniyle hükmün takibi prosedürü AAIHM açısından zorlayıcı hâle gelmektedir⁵³⁸.

Hükmün takibi sonucunda ilgili devletin hükmün gereklerini yerine getirmediği tespit edilirse uygulanacak somut bir yaptırım belirtilmemiştir. Ancak Mahkeme, ADÖ Genel Kuruluna her olağan oturumunda bir önceki yıldaki çalışmalarını hakkında sunduğu raporda, devletin hükme uymadığını, tavsiyelerde bulunarak, belirtir. (Ame.İHS m. 65) Maddede olağan oturum olarak belirtilmiş olmasının, hükme uymama durumunun özel oturumda ileri sürülemeyeceği anlamına gelmediği ifade edilmiştir. Hatta AAIHM tarafından, ADÖ Genel Kurulu oturum hâlinde değilken onu temsil eden ADÖ Daimî Konseyinin dikkati, özellikle geçici önlem kararına uyulmaması gibi acil durumlara çekilebilir⁵³⁹.

ADÖ Genel Kuruluna rapor sunulması yoluyla Mahkeme hükümlerine uyulmamasının bir nevi siyasi yaptırıma bağlandığı ileri sürülmektedir⁵⁴⁰. Bu yolla adlandırma ve utandırma olarak anılan bir strateji ile uluslararası alanda hak ihlalinde bulunan devletin açıklanması ile kamuoyu baskısı altında bırakılması ve hükme uymasını teşvik eden diplomatik girişimlere olanak tanınması amaçlanmaktadır⁵⁴¹. Fakat her ne kadar yıllık raporların sunulmasıyla ADÖ Genel Kurulunun bilgilendirilmesi sağlansa da hükmün denetiminde ADÖ Genel Kurulunun etkili bir katılımı olmadığı ve bunun

---

⁵³⁴ Vannuccini (2014), s. 235.

⁵³⁵ Pasqualucci (2013), s. 303.

⁵³⁶ Cançado Trindade (2013), s. 33.

⁵³⁷ Chavez, L. C. and Follesdal, A. (2013) *Fragile Democracies, Strong Human Rights Courts: Comparing European and Inter-American Cases*, Nordic Journal of Human Rights, 31(4), s. 473.

⁵³⁸ Samancı (2019), s. 1826.

⁵³⁹ Buergenthal (1982), s. 241.

⁵⁴⁰ Gemalmaz (1994), s. 202; Gemalmaz (2012), s. 378.

⁵⁴¹ Vannuccini (2014), s. 234.

da sistemi zayıflatan bir yön olduğu doktrinde belirtilmektedir⁵⁴². Zira ADÖ Genel Kurulu, hükme tam uyumu sağlamak için başka herhangi bir adım atmadan, sadece devletleri genel olarak Mahkeme kararlarına uymaya çağırarak kararları kabul etmekle sınırlamıştır⁵⁴³. Bu tutumun, bölgedeki devletlerin egemenliklerine ve iç işlerine karışılması konusundaki oldukça hassas yaklaşımlarından kaynaklandığı ifade edilmiştir⁵⁴⁴. Ancak sonuç olarak, hükmün takibini gerçekleştirecek ayrı bir komisyon kurulması önerileri sıklıkla dile getirilmiş olsa da mevcut sistemde bu alandaki süregelen kurumsal ve hükümsel boşluk nedeniyle AAİHM, oturumları esnasında hükümlerine uyumun takibini kendiliğinden (*motu proprio*) üstlenmektedir⁵⁴⁵.

1999-2004 yılları arasında AAİHM Başkanlığı yapmış olan Antônio Augusto Cançado Trindade, kararlarına sadık kalınarak uyulması veya bunların icrasının tüm uluslararası mahkemelerin meşru bir meşguliyeti olduğunu ifade etmiş ve hatta AAİHM'nin ise özel bir endişesi olarak nitelendirmiştir⁵⁴⁶. Cançado Trindade, ADÖ'nün Hukuki ve Siyasi İşler Komisyonu bünyesinde Ame.İHS'ye taraf devletlerin temsilcilerinden oluşan bir "çekirdek komisyon (*nuclear Commission*)" kurulmasını ve bu komisyonun Mahkeme kararlarına uyulmasının ve dolayısıyla adaletin gerçekleşmesini güvence altına alınmasının denetiminden sürekli olarak sorumlu olmasını önermiştir. Bu öneriyle birlikte, AAİHM hükümlerinin uygulanmasıyla ilgili Ame.İHS'ye taraf bazı devletlerin iç hukuk usulleri benimsemiş olmasının bir çözüm olmadığını belirtmiş ve iç hukuk usullerinin, AAİHM hükümlerine uyumu takibi için kalıcı bir uluslararası denetim mekanizmasının oluşturulmasıyla tamamlanacağını ileri sürmüştür⁵⁴⁷.

Başka bir öneri de Ame.İHS'yi ve Amerikalılar arası insan hakları ilkelerinin ağır bir şekilde ihlal edilmesi hâlinde ADÖ Genel Kuruluna ilgili devletlere yönelik Genel Kuruldaki oy haklarının askıya alınması veya insan hakları ihlalleri giderilene kadar ADÖ üyeliğinin askıya alınması gibi birtakım kısıtlamalar yapma yetkisi verilmesidir. Bu yetkilerin taraf devletleri uluslararası yükümlülüklerine uymaya zorlayacağı ileri sürülmüştür⁵⁴⁸. Bunun yanında, Mahkemenin yargı yetkisinin Amerikan Bildirisi

---

⁵⁴² Samancı (2019), s. 1795, 1827.

⁵⁴³ Martin (2008), s. 433; Pasqualucci (2013), s. 305; Samancı (2019), s. 1826.

⁵⁴⁴ Samancı (2019), s. 1828.

⁵⁴⁵ Cançado Trindade (2013), s. 31; Vannuccini (2014), s. 232, 234; Ural Usulan (2014), s. 140.

⁵⁴⁶ Cançado Trindade (2013), s. 31.

⁵⁴⁷ Cançado Trindade (2013), s. 30.

⁵⁴⁸ Concepcion (2001), s. 887-888.

ihlallerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi ve dolayısıyla Ame.İHS'ye taraf olmayan devletlerin vatandaşlarına da Mahkemenin korumasının sağlanması da önerilmiştir⁵⁴⁹.

---

⁵⁴⁹ Concepcion (2001), s. 889.

BÖLÜM 5: AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İLE DİĞER BÖLGESEL MAHKEMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde AAİHM'nin diğer bölgesel insan hakları mahkemelerinden olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Avrupa Mahkemesi/AİHM) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi (Afrika Mahkemesi/AİHHM) ile karşılaştırması yapılacaktır. Bu bağlamda, genel hatlarıyla mahkemeler arasındaki farklılıklardan bahsedilecek, diğer bölgesel insan hakları mahkemelerine ilişkin detaylı açıklamalarda bulunulmayacaktır.

5.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Karşılaştırma

Amerikan insan hakları sisteminin ilk belgesi olarak nitelendirebileceğimiz 2 Mayıs 1948'de kabul edilen Amerikan Bildirisi her ne kadar 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden önce kabul edilse de bağlayıcı bir insan hakları belgesini kabul eden ilk bölgesel örgüt Avrupa Konseyi olmuştur. 4 Kasım 1950'de Roma'da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olarak da bilinen İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi kabul edilmiş, 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir⁵⁵⁰. Ame.İHS'nin 1978 yılında yürürlüğe girmesiyle Avrupa sisteminin bölgesel insan hakları sistemi olarak tekeli sona ermiştir⁵⁵¹.

Haklar bakımından Ame.İHS'nin, AİHS'de yer almayan hukuk kişiliğine sahip olma hakkı, isim hakkı, çocuk hakları gibi bazı hakları düzenlediği görülür⁵⁵². Aynı zamanda, istisnai rejimde dokunulmaz haklar bakımından da AİHS'den daha geniş kapsamlıdır⁵⁵³. Benzer şekilde hem AİHS'de hem de Ame.İHS'de yer alan hakların

⁵⁵⁰ The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms/ European Convention on Human Rights (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi/ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022); Türkçesi için bkz. Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁵⁵¹ Buergenthal (1980), s. 155.

⁵⁵² Gemalmaz (2012), s. 354; Ural Uslan (2014), s. 82; Doğan (2019), s. 324.

⁵⁵³ Ame.İHS toplam on iki adet dokunulmaz hak (hukuk kişiliğine sahip olma hakkı, yaşam hakkı, insanca muamele görme hakkı, köle olmama özgürlüğü, *ex post facto* yasalara tabi olmama özgürlüğü, vicdan ve din özgürlüğü, aileye ilişkin haklar, isim hakkı, çocuk hakları, vatandaşlık hakkı, yönetime katılma hakkı) içerirken AİHS'de dört hak (yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik yasağı, kanunsuz ceza

sınırlandırmasına ilişkin genel hükmün yanında bazı hakların buldukları maddede özel sınırlandırma ölçütleri öngörülmüştür⁵⁵⁴. Bu bağlamda, Ame.İHS’de yer alan yirmi üç haktan yedisinde⁵⁵⁵ özel sınırlandırma ölçütlerine yer verilmişken AİHS’de bulunan on üç haktan beşinde⁵⁵⁶ özel sınırlandırma ölçütü mevcuttur. Dolayısıyla, AİHS’nin sınırlanabilir haklarının düzenlediği haklara oranının Ame.İHS’ye göre daha yüksek olduğu görülür⁵⁵⁷.

AİHS ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile AİHM oluşturulmuştur. Avrupa sistemi, Ame.İHS için bir model olmuştur⁵⁵⁸. Uygulama mekanizmaları açısından Ame.İHS, AİHS’de yer alan komisyon ve mahkeme modelini benimsemiştir⁵⁵⁹. Özellikle AAİHM’nin kurulduğu ilk yıllarda, çekişmeli yargı yetkisinde kullanılan usul kuralları hazırlanırken Avrupa sistemi örnek alınmıştır⁵⁶⁰. Bunun yanında, AAİHM kararlarında Avrupa Mahkemesi’nin emsal kararlarına doğrudan atıfta bulunmaktadır⁵⁶¹. Aynı şekilde, AİHM’nin de Amerikan Mahkemesi kararlarına atıfları bulunmaktadır⁵⁶².

Her ne kadar Amerikan sistemi Avrupa sistemini örnek alsada Amerikan sisteminin de Avrupa sistemi üzerinde etkileri olduğu açıktır. AİHM özellikle zorla kaybedilme

---

verilmemesi) dokunulmaz olarak belirlenmiştir. Bkz. Buergenthal (1980), s. 165; Gemalmaz (2012), s. 355; Ural Uslan (2014), s. 85.

⁵⁵⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi’nin insan haklarının sınırlandırılmasında devletlere tanınan takdir yetkisi açısından karşılaştırmalı detaylı inceleme için bkz. Contreras, P. (2012) *National Discretion and International Deference in the Restriction of Human Rights: A Comparison Between the Jurisprudence of the European and the Inter-American Court of Human Rights*, Northwestern University Journal of International Human Rights, 11(1), s. 28-82.

⁵⁵⁵ Adil yargılanma hakkı (Ame.İHS m. 8), vicdan ve din özgürlüğü (Ame.İHS m. 12), düşünce ve ifade özgürlüğü (Ame.İHS m. 13), toplanma hakkı (Ame.İHS m. 15), örgütlenme özgürlüğü (Ame.İHS m. 16), mülkiyet hakkı (Ame.İHS m. 21), seyahat ve yerleşme özgürlüğü (Ame.İHS m. 22).

⁵⁵⁶ Adil yargılanma hakkı (AİHS m. 6), özel hayata ve aile hayatına saygı (AİHS m. 8), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (AİHS m. 9), ifade özgürlüğü (AİHS m. 10), toplantı ve dernek kurma özgürlüğü (AİHS m. 11).

⁵⁵⁷ Gemalmaz (2012), s. 355.

⁵⁵⁸ Cerna (2004), s. 196-197.; Gemalmaz (2012), s. 351.

⁵⁵⁹ Buergenthal (1980), s. 157; Shelton (2008), s. 102; Doğan (2019), s. 333.

⁵⁶⁰ Cançado Trindade s. 146 dñn. 4.

⁵⁶¹ Duymaz E. (2013) *İfade Özgürlüğünün Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Korunması Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(1-2), s. 1372, 1394; Çamurcuoğlu (2019), s. 734.

⁵⁶² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına atıf yaptığı kararlarının listesi ve açıklaması için bkz. *References to the Inter-American Court of Human Rights and Inter-American Instruments in the Case-Law of the European Court of Human Rights* (2016) Council of Europe/European Court of Human Rights. Erişim adresi: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=> (Erişim tarihi: 03.11.2020).

gibi Amerikan sisteminde yaygın olan ihlallerde kullanılan metodolojiyi ve tespit yöntemlerini benimsemiştir⁵⁶³. Hatta ifade özgürlüğü veya göçmenler gibi bazı konularda Amerikan Mahkemesinin daha ilerici kararlar verdiği belirtilmektedir⁵⁶⁴.

Amerikan Mahkemesi, ilk vakasından itibaren, temelde farklı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ortam nedeniyle Avrupa Mahkemesinden farklı hukuki ve kurumsal uygulamalar geliştirmiştir. Bu bağlamda AAİHM, diktatörlük rejimleri, aşırı yoksulluk, yolsuzluk ve hükümet destekli sürekli toplu suçlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır⁵⁶⁵.

Avrupa sistemi ile Amerikan sistemi arasındaki farklılıklar azalmakta, zaman geçtikçe iki sistem de benzer sorunlarla karşılaşmaktadır. Latin Amerika ülkelerinin demokrasiye geçişi ile birlikte Amerikan sisteminin Avrupalılaştığı belirtilmekte, başta Rusya gibi yeni devletlerin Avrupa Konseyine katılmasıyla değişen ihlal fiilleri nedeniyle de Avrupa sisteminin Latin Amerikalılaştığı ileri sürülmektedir⁵⁶⁶.

Amerikan sisteminde ADÖ üyesi olabilmek için Ame.İHS'ye taraf olması gerekmez iken Avrupa Konseyine üye olabilmek için bir devletin AİHS'yi onaylama yükümlülüğü söz konusudur⁵⁶⁷.

5.1.1. Bölgesel Sistemlerin Yapısı

Avrupa sisteminde, 1 Ocak 1994'te yürürlüğe giren AİHS'ye Ek Protokol 9⁵⁶⁸ ile bireylerin Avrupa İnsan Hakları Komisyonunu veya devleti beklemeden AİHM'ye

---

⁵⁶³ Mace, G. (2011) *Sixty Years of Protecting Human Rights in the Americas*, Quebec Journal of International Law (Special Edition), s. 3.; AİHM'nin tıpkı zorla kaybedilmede olduğu gibi yerli halklara ilişkin AAİHM içtihatlarından yararlanması gerektiği yönünde bir çalışma için bkz. Kovacs, P. (2016) *Indigenous Issues under the European Convention of Human Rights, Reflected in an Inter-American Mirror*, George Washington International Law Review, 48(4), s. 781-806.

⁵⁶⁴ Örnek için bkz. Duymaz (2013), s. 1392; Dembour (2015), s. 7-8.

⁵⁶⁵ Buergenthal (1980), s. 156; Padilla (1990), s. 399; Mower (1991), s. 3-39; Contreras (2012), s. 29; Chavez and Follesdal (2013), s. 471-472; Vannuccini (2014), s. 230; Dembour (2015), s. 9; Nesli (2019), s. 340.

⁵⁶⁶ Cerna (2004), s. 202.

⁵⁶⁷ Harris (1998) *Regional Protection of Human Rights: The Inter-American Achievement*, s. 2, dnp. 4.

⁵⁶⁸ Protocol No. 9 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 9 No'lu Protokolü) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P9_ETSI40E_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

doğrudan başvurulabilmesi sağlanmıştır. Bu durum, bağlayıcı karar verebilen organ olan AİHM'ye başvurulabileceken, Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvurunun tercih edilmeyeceğine yönelik bir eğilim oluşturmuş ve sonucunda AİHS'ye Ek 11. Protokol⁵⁶⁹ ortaya çıkmıştır⁵⁷⁰.

1 Kasım 1998'de yürürlüğe giren AİHS'ye Ek 11. Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa Mahkemesi ile birleştirilmiştir. Bu nedenle, Avrupa sistemi artık tek bir yargı organı tarafından yürütülmektedir. Amerikan sisteminde de benzer şekilde Komisyonun Mahkeme ile birleştirmesi gerektiği, iki farklı organ bulunmasının başta süre ve Mahkemeye doğrudan başvurulamaması açısından olmak üzere birçok dezavantajının olduğu, bu nedenle Avrupa sisteminin örnek alınması gerektiği de doktrinde ifade edilmiştir⁵⁷¹.

Bunun aksine, Komisyonun oldukça fazla sayıda olan başvuruları filtreleme işlevi gördüğünü⁵⁷², bu nedenle Mahkemenin iş yükünü azaltarak hem başvuruların incelenme süresini düşürdüğünü hem de başvuru vakalarının ve yargılama sürecinin daha nitelikli olmasını sağladığını söylemek mümkündür. Hatta Mahkemeye başvurunun Komisyon ve devletlerle sınırlı tutulmasının da aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir. Fakat vakanın tarafları olarak nitelendirilebilecek başvuru ve aleyhine başvuru devlet arasından sadece devlete Mahkemeye başvurma hakkının verilmiş olmasının silahların eşitliği ilkesini ve dolayısıyla adil yargılanma hakkını zedelediği ileri sürülebilir. Ancak, Mahkemeye doğrudan bireysel başvuruya izin verilmesi durumunda da AİHM'nin iş yükünün artacağı ve yetersiz kalabileceği de söylenebilir.

AİHS'nin orijinal hâliyle öngörülen sistemde devlet başvurusu için AİHS'ye taraf olmak yeterli iken bireysel başvuru için ayrıca bir beyanda bulunulması öngörülüyordu. Bu hâliyle Avrupa sistemi Amerikan sisteminin aksi bir uygulama gerçekleştirmekteydi. Ancak AİHS'ye Ek Protokol 11 ile birlikte hem Avrupa İnsan

---

⁵⁶⁹ Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 11 No'lu Protokolü) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P11_ETS155E_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁵⁷⁰ Cerna (2001), s. 77.

⁵⁷¹ Cerna (2004), s. 202.

⁵⁷² Cerna (2001), s. 75; Çapan (2014), s. 34, dpn. 14.

Hakları Komisyonu kaldırılmış ve dolayısıyla başvurular doğrudan AİHM'ye yapılmaya başlanmış hem de bireysel başvuru da devlet başvurusu gibi zorunlu hâle getirilmiştir⁵⁷³. AİHM'ye doğrudan bireysel başvuru yapılabilmesi, Amerikan sistemiyle en temel farklarından biridir. Zira, AAİHM'ye ancak AAİHK veya devletler başvurabilir, bireyler doğrudan AAİHM'ye başvuramazlar, yalnızca AAİHK'ye başvurabilirler⁵⁷⁴.

Amerikan sisteminde yer alan iki organın merkezleri farklı yerde iken Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kaldırılmadan önce Avrupa sistemindeki organların merkezi aynı şehirde, Strasburg'da yer almıştır⁵⁷⁵. Avrupa Mahkemesinin binası, ödüllü mimar Richard Rogers tarafından mahkeme olarak kullanılmak üzere tasarlanmış bir bina iken Amerikan Mahkemesi, Kosta Rika hükümeti tarafından bağışlanmış ve değişiklikler yapılmış bir villada faaliyetlerini sürdürmektedir⁵⁷⁶.

5.1.2. Mahkemelerin Çalışması ve Yapısı

Amerikan Mahkemesi de Amerikan Komisyonu da yarı zamanlı çalışmakta, yıl içerisinde belirlenen tarihlerde yapılan oturumlarla işlerini yürütmektedir. Bunun aksine, Avrupa Mahkemesi tam zamanlı olarak çalışmaktadır⁵⁷⁷. Bu nedenle, AİHM yargıçları tam gün esasıyla çalışır ve tam gün çalışma koşuluyla bağdaşmayan hiçbir görevi üstlenemezler. (AİHS m. 21/4) Dolayısıyla, AİHM yargıçları yargıçlıkla bağdaşmayan görevler açısından, yarı zamanlı çalışan AAİHM yargıçlarına göre daha kapsamlı bir sınırlamaya tabidir.

Amerikan Komisyonu da Amerikan Mahkemesi de yedi üyeden/yargıçtan oluşmaktadır. Ancak, Avrupa sisteminde her devlet için bir üye/yargıç bulunmaktadır⁵⁷⁸. (AİHS m. 20) Amerikan sisteminde hüküm yedi yargıcın oluşturduğu Amerikan Mahkemesi tarafından verilmektedir. Ancak, Avrupa

---

⁵⁷³ Mohamed (1999), s. 206; Gemalmaz (2012), s. 363-364; Ural Uslan ve Güner (2014), s. 315, dnp. 7; Ural Uslan (2014), s. 28; Dembour (2015), s. 16.

⁵⁷⁴ Çamurcuoğlu (2019), s. 740.

⁵⁷⁵ Gemalmaz (2012), s. 356.

⁵⁷⁶ Dembour (2015), s. 13.

⁵⁷⁷ Padilla (1990), s. 402; Harris (1998) *Regional Protection of Human Rights: The Inter-American Achievement*, s. 3.

⁵⁷⁸ Buergenthal (1980), s. 157-158; Cerna (2004), s. 198; Dembour (2015), s. 148.

sisteminde Dairelerin, Komitelerin, tek yargıcın ve Büyük Daire'nin karar verebilmeleri mümkündür⁵⁷⁹. AAİHM'nin yargıç sayısının oldukça düşük olması, saygınlığı ve içtihatları üzerinde negatif etkisi olduğu ileri sürülerek eleştirilmektedir⁵⁸⁰. AİHM, yargıçlar ve görevlendirmeler açısından cinsiyetlerin dengeli temsilini amaçlayan bir politika izlemektedir. (AİHM İçtüzüğü⁵⁸¹ m. 14) Ancak Amerikan Mahkemesinde cinsiyet dengesine ilişkin herhangi bir gereklilik bulunmamaktadır⁵⁸². AİHM yargıçlarının nitelikleri ve yargıcılıkla bağdaşmazlık hâlleri açısından AAİHM ile oldukça benzer düzenlemeler içermektedir⁵⁸³.

AAİHM'nin yargıç seçme sisteminde devletlerin aday listesinde kendi vatandaşları dışında bir kişiyi önermesi zorunluluğu AİHM sisteminden farklıdır⁵⁸⁴. AİHM sisteminde her devlet üç aday sunar ve Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğu ile seçim yapılır. (AİHS m. 22) Avrupa sisteminde Amerikan sisteminden farklı olarak yargıç adayları açısından yaş sınırı öngörülmemiştir. Buna göre, üç adaylık listelerin Parlamenterler Meclisi tarafından talep edildiği tarihte adayların altmış beş yaşının altında olması gerekir. (AİHS m. 21/2)

AAİHM yargıçlarının görev süresi altı yıl ve bir kere tekrar seçilmeleri mümkünken AİHS'ye ek 14. Protokol ile yapılan değişiklikle AİHM yargıçlarının görev süresi dokuz yıldır ve tekrar seçilemezler. (AİHS m. 23/1) AİHS'de Ame.İHS'den farklı olarak yargıçların yerine başkaları seçilinceye kadar veya diğer yargıçların üçte ikisi ile alınmış yargıcılık koşullarının taşınmadığına dair bir karar alınıncaya kadar görevden alınmaz. (AİHS m. 23/2-3) Bu nedenle de aynı AAİHM'de olduğu gibi daha önce katılmış oldukları davalara görevleri süre nedeniyle sona erdikten sonra da bakmaya devam edebilirler. (AİHS m. 23/2)

Avrupa Mahkemesinde de başkan ve başkan yardımcıları bulunur, ancak başkan yardımcısı sayısı ikidir. Amerikan Mahkemesininkinden farklı olarak Avrupa

---

⁵⁷⁹ Buergenthal (1982), s. 234.

⁵⁸⁰ Pasqualucci, J. M. (1994/1995) *The Inter-American Human Rights System: Establishing Precedents and Procedure in Human Rights Law*, The University of Miami Inter-American Law Review, 36(2), s. 359-360; Çamurcuoğlu (2019), s. 735.

⁵⁸¹ Rules of European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁵⁸² Dembour (2015), s. 152; Nesli (2019), s. 345.

⁵⁸³ Ural Uslan (2014), s. 183.

⁵⁸⁴ Dembour (2015), s. 149; Çamurcuoğlu (2019), s. 734; Nesli (2019), s. 344.

Mahkemesi başkan ve yardımcıları üç yıllık süreler için seçilirler ve tekrar seçilmeleri mümkündür. (AİHS m. 25/a)

AİHM, idari kararlar alan ve tüm üyelerden oluşan Genel Kurul (AİHS m. 25), kabul edilemezlik kararı verebilen tek yargıç, üç yargıçlı komiteler, yedi yargıçlı daireler ve on yedi yargıçlı Büyük Dairenden (AİHS m. 26) oluşmaktadır. Amerikan Mahkemesinde ise böyle bir yapılanma mevcut değildir.

AAİHM'nin resmi dilleri, İspanyolca, İngilizce, Portekizce ve Fransızcadır. Çalışma dilleri ise her yıl Mahkeme tarafından belirlenir. AİHM'nin resmi dilleri ise Fransızca ve İngilizcedir. Başvuruların taraf devletlerden birinin diliyle yapılması mümkünken devamındaki işlemlerin Büyük Daire tarafından aksi kararlaştırılmadıkça AİHM'nin resmi dillerinden birinde yapılması gerekir. (AİHM İçtüzüğü m. 34) AİHM kararları ise kural olarak İngilizce veya Fransızca olarak verilir, yalnızca Büyük Dairenin kararları her iki resmi dilde de verilir. (AİHM İçtüzüğü m. 57)

Ancak, spesifik bir vakada, Mahkemeye başvuran devletin veya aleyhine başvuru alan devletin dili de Mahkemenin resmi dillerinden biri olması şartıyla çalışma dili olarak kabul edilebilir. Her bir vakaya ilişkin çalışma dili, yargılama işlemlerinin başlangıcında belirlenir.

5.1.3. Mahkemelerin Yetkileri

AAİHM'nin yargı yetkisi kabul edilirken karşılıklılık koşulu getirilmesi mümkünken Avrupa sisteminde karşılıklılık esası kabul görmemektedir⁵⁸⁵. Zira zaten AİHS'ye taraf olmakla AİHM'nin yargı yetkisi kabul edilmiş olur, Amerikan Mahkemesindeki gibi ayrıca bir beyana gerek duyulmaz.

AİHM'nin de devletler arası başvurular (AİHS m. 33) ve bireysel başvurular (AİHS m. 34) yoluyla çekişmeli yargı yetkisi ile danışma görüşü verme (AİHS m. 46) ve geçici önlem kararı verme (AİHM İçtüzüğü m. 39) yetkileri bulunmaktadır⁵⁸⁶.

---

⁵⁸⁵ Çamurcuoğlu (2019), s. 737.

⁵⁸⁶ Buergenthal (1980), s. 161-162.

Çekişmeli yargı yetkisi bakımından en önemli fark Avrupa sisteminde devletler gibi bireylerin de doğrudan AİHM'ye başvurmasının mümkün olması, buna karşılık Amerikan sisteminde AAİHM'ye yalnızca AAİHK'nin veya devletlerin başvurabilmesidir⁵⁸⁷. Bu durum, Avrupa Mahkemesine yapılan başvuruların sayısını artırmakta, Amerikan Mahkemesine ulaşan başvuru sayısının Avrupa Mahkemesine göre oldukça düşük kalmasına neden olmaktadır⁵⁸⁸. AAİHM'de olduğu gibi AİHM'nin çekişmeli yargı yetkisi kapsamında da AİHS ile Ek Protokollerinde yer alan hükümlerin ihlal edildiği gerekçesiyle yapılan başvurular incelenir. (AİHS m. 33-34)

Devlet başvuruları açısından Avrupa sisteminde, Amerikan sisteminin aksine ayrıca beyanda bulunulması gerekmemektedir⁵⁸⁹. Avrupa sisteminde de devletler arası başvurulara çekince ile yaklaşılsa da Amerikan sisteminden daha fazla başvurulmuştur. Amerikan sisteminde hem bireysel hem de devlet başvuruları yedi yargıçlık AAİHM tarafından incelenmektedir. Ancak AİHM'de bireysel başvurular komiteler ve daireler tarafından, devlet başvuruları ise sadece daireler tarafından incelenmektedir⁵⁹⁰.

Geçici önleme karar verme yetkisi, AAİHM için doğrudan Ame.İHS'de düzenlenmiştir. Ancak, Avrupa sisteminde AİHS ile düzenlenmemiş, AİHM İçtüzüğü'nde hüküm altına alınmıştır⁵⁹¹. Bunun yanında, Amerikan Mahkemesinin ailelerin birleştirilmesi veya kişilerin ülkelerine dönmelerine izin verilmesi gibi geçici önlem kararlarından bazıları diğer bölgesel sistemlerden oldukça farklıdır⁵⁹². Özellikle olumsuz edim içeren geçici önlem kararları diğer bölgesel mahkemelerin uygulamasında yer almamaktadır⁵⁹³.

---

⁵⁸⁷ Ural Uslan (2014), s. 184.

⁵⁸⁸ Chavez and Follesdal (2013), s. 473.; Young, A. (2015) *Advances in Children's Rights over the Past Decade: The Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights' Progressive Incorporation of the Convention on the Rights of Children*, Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 28(1), s. 287.

⁵⁸⁹ Mower (1991), s. 70.

⁵⁹⁰ Ural Uslan (2014), s. 34.

⁵⁹¹ Buergenthal (1980), s. 162; Gemalmaz (2012), s. 379.

⁵⁹² Çamurcuoğlu (2019), s. 755-756.

⁵⁹³ Gemalmaz (2012), s. 383-385.

Danışma görüşü yetkisi de Amerikan sisteminde doğrudan Ame.İHS’de hüküm altına alınmışken Avrupa sisteminde AİHS Ek 16. Protokol’de yer almıştır⁵⁹⁴. Amerikan Mahkemesinin danışma görüşü verme yetkisinin kapsamı da hem talep edebilecekler hem de konu bakımından Avrupa Mahkemesinden daha geniştir⁵⁹⁵. Bu bağlamda, AİHM’nden danışma görüşünü ancak 16. Protokol’ün 10. maddesine göre Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderilen bildirimde AİHS’ye taraf devletler bakımından seçilen en yüksek mahkemeler veya yargı kurumları ile AİHS madde 47/1’e göre Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi isteyebilir. Talepte bulunan mahkeme veya yargı kurumu ancak önünde derdest bulunan bir dava çerçevesinde görüş isteyebilir. (AİHS Ek 16. Protokol m. 1/2) Danışma görüşünün konusu da içerdikleri hakların içeriği ve kapsamına ilişkin sorunlar hariç olmak üzere AİHS ve Protokollerinin yorumlanmasına ilişkin hukuksal sorunlar ile sınırlıdır⁵⁹⁶. (AİHS m. 47/2) Bu nedenle, danışma görüşü usulüne AİHM tarafından AİHM’den daha fazla başvurulmaktadır⁵⁹⁷.

Amerikan sisteminde danışma görüşünü yedi yargıçtan oluşan AİHM verirken, Avrupa sisteminde danışma görüşü Büyük Daire bünyesinde beş yargıçtan oluşan bir kurulun kabul ettiği talepler hakkında Büyük Daire tarafından verilir (AİHS Ek 16. Protokol m. 2/1-2). Avrupa Mahkemesinde danışma görüşü verilirken talepte bulunan mahkeme veya yargı kurumunun bağlı olduğu devletin AİHM yargıcının bulunması zorunlu iken (AİHS Ek 16. Protokol m. 2/3) Amerikan Mahkemesinde zaten yedi yargıç olması ve yirmi bir devletin Amerikan Mahkemesinin yargı yetkisini kabul etmiş olması nedeniyle danışma görüşü talep eden her devletin yargıcının bulunması mümkün değildir.

5.1.4. Mahkemelerin Yetkilerinin Kapsamı

Zaman bakımından kapsamın kural açısından bir farkı bulunmamaktadır. Kural, ilgili devletin insan hakları sözleşmesini onaylamasının ardından gerçekleşen ihlallere

---

⁵⁹⁴ Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 16 No’lu Protokolü) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P16_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁵⁹⁵ Buergenthal (1980), s. 162.; Shelton (1983), s. 253; Gemalmaz (2012), s. 392; Dembour (2015), s. 286; Dicosola, Fasone and Spigno (2015), s. 1417; Çamurcuoğlu (2019), s. 761.

⁵⁹⁶ Buergenthal (1980), s. 163; Gemalmaz (2012), s. 392-393.

⁵⁹⁷ Çamurcuoğlu (2019), s. 718.

ilişkin yargılama yapılabileceğidir. Bunun ortak istisnası da onay tarihinden önce gerçekleşmiş olsa da etkisi hâlen devam eden süregelen ihlaldir. Bu bağlamda, Avrupa sistemi ile Amerikan sistemi arasındaki fark, devletlerin AİHS ile Ame.İHS'yi onaylama tarihlerinin farklı olmasından kaynaklanan farktır.

Avrupa ve Amerika Mahkemelerinin yer bakımından yetkilerinin kapsamı benzerlik göstermektedir. AİHM açısından da yer bakımından kapsam öncelikle olağan anlamıyla ülke toprakları ve gemiler üzerinde bayrak devletinin yetkisi gibi ülke sayılan yerler olarak değerlendirilmektedir. Ancak sınır aşan müdahaleler gibi durumlarda AİHM, yargı yetkisinin ülke topraklarıyla sınırlı olmasına bir devletin yabancı topraklar üzerinde etkin kontrole sahip olması istisnasını getirmiştir. Böylece, Amerikan sisteminde olduğu gibi Avrupa sisteminde de devletler, ülke toprakları dışında gerçekleşen ihlallerden sorumlu tutulabilmektedir⁵⁹⁸.

Başvurucular bakımından Amerikan Sözleşmesi, Avrupa Sözleşmesi'nden daha geniş kapsamlıdır. Amerikan Sözleşmesi kapsamında doğrudan AAİHK'ye dolaylı olarak da AAİHM'ye başvurabilecek kişiler sadece mağdur olduğu ileri sürülenlerle sınırlı tutulmamıştır⁵⁹⁹. Zaten mağdur kavramı da Amerikan sisteminde daha geniş tutulmuştur⁶⁰⁰. Bununla birlikte, tüzel kişiler AİHM'ye başvuru hakkına sahipken⁶⁰¹, Amerikan sisteminde başvuru ancak gerçek kişi olabilir. Amerikan sisteminde AAİHK'ye başvuruda öngörüldüğü gibi AİHM'ye başvuruyu mağdur olduğunu ileri süren her gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları yapabilir. (AİHS m. 34) Avrupa sisteminde ise hükümet dışı kuruluşlar başkaları adına değil, bizzat kendi haklarının ihlali nedeniyle başvuruda bulunabilirler⁶⁰².

Avrupa sisteminde başvuru olmaması hâlinde, mağdurun muvafakati bulunmadan başvurabilmesi için muvafakatin yokluğunun haklı bir sebebe dayandığının ve bu sebep devam ederken başvuru yapıldığının gösterilmesi gerekir. Oysa Amerikan sisteminde herhangi bir sebep sunulması gerekmemektedir⁶⁰³.

---

⁵⁹⁸ Feria-Tinta and Milnes (2016), s. 76.

⁵⁹⁹ Vargas Carreño (1980), s. 136; Doğan (2019), s. 333.

⁶⁰⁰ Çamurcuoğlu (2019), s. 755.

⁶⁰¹ Aybay, R. ve Oral, E. (2016) *Kamusal Uluslararası Hukuk*. 1. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 404.

⁶⁰² Ural Uslan (2014), s. 31; Nesli (2019), s. 346.

⁶⁰³ Pasqualucci (1994/1995), s. 307; Çamurcuoğlu (2019), s. 741.

Konu bakımından kapsam açısından da zaman bakımından kapsamda olduğu gibi kural açısından bir fark yoktur. Amerikan Mahkemesi Ame.İHS'nin, Avrupa Mahkemesi AİHS'nin hükümlerinin uygulanmasından ve yorumlanmasından sorumludur. (AİHS m. 32) Avrupa Mahkemesi AİHS Protokollerinin de yorumu ve uygulanmasından sorumlu iken Amerikan Mahkemesi “*Konu Bakımından*” başlığı altında açıklandığı üzere bazı Amerikalılar arası insan hakları sözleşmelerinde geçen bazı haklara ilişkin başvuruları da kabul edebilmektedir.

Sosyal, ekonomik ve kültürel haklar, Avrupa sisteminde ayrı bir sözleşme olan Avrupa Sosyal Şartı ile tanınmıştır. Amerikan sisteminde ise sosyal, ekonomik ve kültürel haklar ek protokol olan San Salvador Protokolü ile tanınmıştır. San Salvador Protokolü'nün bazı hakları düzenlememesi, güvence altına almaması ve bireysel başvuru imkanının sınırlanması nedeniyle sosyal, ekonomik ve kültürel haklar bakımından Amerikan sisteminin Avrupa sisteminden daha zayıf olduğu söylenebilir⁶⁰⁴.

5.1.5. Mahkemelerin Yargılama Usulleri

Yargılama usulleri arasındaki en önemli fark, Avrupa sisteminde Komisyon bulunmadığı için Komisyona başvuru zorunluluğu da bulunmamasıdır. Oysa, Amerikan sisteminde AAİHM'den önce AAİHK'ye başvurulması hem bireyler hem de devletler açısından zorunludur.

Bireysel başvuruların çoğunluğunu kabul edilemezlik kararıyla reddeden Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun kabul edilebilirlik incelemesi prosedürünün AAİHK'nin kabul edilebilirlik incelemesi ve kararına ilişkin prosedürden daha resmi olduğu belirtilmektedir⁶⁰⁵. Zira, AAİHK'nin uygulamada kabul edilebilirlik ile esasa ilişkin incelemeyi aynı anda ele aldığı ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun izlediği prosedürün aksine kabul edilebilirlik konusunda resmi bir karar alınmamasının

⁶⁰⁴ Çamurcuoğlu (2019), s. 721-722.

⁶⁰⁵ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 117; Padilla (1990), s. 400; Dembour (2015), s. 14.

mümkün olduğu görülmektedir⁶⁰⁶.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, başlangıçta iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını çok katı uygulamış, başvuruculardan şartın gerçekleştiğini kanıtlamasını talep etmiştir. Ame.İHS’de yer alan iç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin ispat külfetini düzenleyen bir hüküm AİHS’de yer almamış, bu konu AİHM içtihatlarıyla belirginleştirilmiştir⁶⁰⁷. Ancak, daha sonra Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Statüsü’nde değişikliğe gidilerek iç hukuk yollarının tüketildiğinin başvuruda belirtilmesini yeterli görülmüş ve aleyhine başvuru devleti iç hukuk yollarının tüketilmediğini ileri sürmesi gerektiği belirtilmiştir⁶⁰⁸. İç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin itirazın AAİHK önünde yapılmaması hâlinde ilgili devletin iç hukuk yollarının tüketildiğini kabul etmiş sayılması yönündeki AAİHM uygulaması, AİHM içtihatlarına dayanmaktaydı⁶⁰⁹.

Başvuru şartları açısından temel farklardan birisi başvuru süresidir. Zira 1 Şubat 2022’de yürürlüğe giren AİHS’ye Ek 15. Protokol⁶¹⁰ ile AİHM’ye başvuru süresi iç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren altı aydan dört aya indirilmiştir. Bu nedenle, her ne kadar Amerikan sisteminde önce AAİHK’ye başvurulması gerekse de AAİHK’ye başvurunun iç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren altı ay, AAİHM’ye başvurunun da AAİHK’nin esas hakkındaki raporundan itibaren üç ay içinde yapılmış olması nedeniyle iki farklı süre bulursa da genel olarak bölgesel koruma sistemine başvuru süresi açısından ortak olan altı aylık süre, AİHS’te yapılan değişiklikle farklılaşmıştır.

Ame.İHS’de iç hukuk yollarının tüketilmesi şartının aranmadığı durumlar açıkça düzenlenmişken Avrupa sisteminde bu konuda AİHS’te bir hüküm bulunmamaktadır, istisnalar AİHM içtihatlarıyla tanınmıştır⁶¹¹.

---

⁶⁰⁶ Norris (1984) *The Individual Petition Procedure of the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, s. 124.

⁶⁰⁷ Gemalmaz (2012), s. 367.

⁶⁰⁸ Vargas Carreño (1980), s. 138.

⁶⁰⁹ Gemalmaz (2012), s. 377.

⁶¹⁰ Protocol No. 15 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 15 No’lu Protokolü) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P15_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁶¹¹ Çamurcuoğlu (2019), s. 742.

AIHM, başvurunun isimsiz olması veya daha önce kendisi tarafından incelenmiş veya başka uluslararası mercilere sunulmuş başvurularla aynı olguları içeren bir bireysel başvuru yapılması durumunda başvuruyu ele almaz. (AIHS m. 35/2) Dolayısıyla usullerin tekrarlanmaması şartı, Avrupa sisteminde de yer almaktadır⁶¹². Ancak bu şartın istisnaları⁶¹³ Amerikan sistemindeki kadar ayrıntılı düzenlenmemiştir⁶¹⁴.

Kabul edilemezlik kararı açısından başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması ortak olsa da AIHS daha ayrıntılı bir düzenleme içermekte ve açıkça dayanaktan yoksunluğa ek olarak bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması durumunda veya AIHS ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerektirmediği sürece başvurucunun önemli bir zarar görmemiş olması da kabul edilemezlik kararı için gerekçe olarak kabul edilmiştir. (AIHS m. 35/3)

Dostane çözüm gerek Avrupa gerekse de Amerikan sistemi için ortaktır. İki sistemde de dostane çözüme her aşamada başvurulabilir⁶¹⁵. Tarafların anlaşması yoluyla uyuşmazlıkların çözülmesine önem verilmektedir.

5.1.6. Mahkemelerin Hükümleri

AAIHM hükümlerinin temyizi mümkün değildir. Oysa, AIHM açısından daireler tarafından verilen kararlar istisnai de olsa itiraz üzerine Büyük Dairede incelenebilir⁶¹⁶. (AIHS m. 43) Ancak, Büyük Dairenin kararları kesindir. (AIHS m. 44)

AIHM açısından da AAIHM'de olduğu gibi öncelik eski hâle iadededir⁶¹⁷. Dolayısıyla, mümkünse ihlalden önceki hâlin tekrar tesis edilmesi amaçlanır. Ancak

---

⁶¹² Vargas Carreño (1980), s. 139.

⁶¹³ AAIHK Usul Kuralları'nın 33. maddesinde düzenlenen istisnalar şunlardır: Diğer kuruluş nezdinde izlenen prosedürün söz konusu devletteki insan hakları durumunun genel bir incelemesi ile sınırlı olması ve Komisyon huzurunda dilekçeye konu olan belirli olgular hakkında herhangi bir karar alınmış olmaması veya etkili bir çözüme ulaşılmaması ya da Komisyon önündeki dilekçe sahibi veya bir aile üyesi ihbara konu ihlalin iddia edilen mağduru olduğunda, diğer kuruluş önündeki dilekçe sahibinin üçüncü kişi veya yetkisi olmayan bir sivil toplum kuruluşu olması.

⁶¹⁴ Gemalmaz (2012), s. 368; Çamurcuoğlu (2019), s. 745.

⁶¹⁵ Ural Uslan (2014), s. 37.

⁶¹⁶ Çamurcuoğlu (2019), s. 738.

⁶¹⁷ Ural Uslan (2014), s. 37.

bu mümkün değilse veya kısmen mümkünse tazminat ve onarım tedbirleri devreye girer ve iki Mahkeme arasındaki farklılık da bu noktada ortaya çıkar.

AİHM, bir hak ihlali tespit ettiğinde ihlalin sonuçları ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa, zarar gören taraf lehine adil bir tazminat kararı vermektedir. (AİHS m. 41) AİHM'nin tespit ettiği ihlali düzeltmek için ilgili devletten spesifik önlemler talep etmesi yönünde bir uygulaması bulunmamaktadır⁶¹⁸. Amerikan sisteminde ise başlangıçta Ame.İHS'nin 63. maddesi hazırlanırken AİHS'nin 50. maddesi örnek alınsa da bazı devletler bu hükmün güçlendirilmesi gerektiğini savunmuş ve hazırlık komitesi de bu öneriyi dikkate alarak Ame.İHS'nin 63. maddesini geliştirmiştir⁶¹⁹. Avrupa Mahkemesinden farklı olarak Amerikan Mahkemesi, ihlallerin nasıl sona erdirileceğine, nasıl tazmin edileceğine ve ihlallerden nasıl kaçınılacağına ilişkin kararlar verebilmektedir⁶²⁰. Bu bağlamda AAİHM, tazminatın yanı sıra çoğu insan hakları hukukunda emsali bulunmayan adil çözümlere karar veren tek uluslararası insan hakları kuruluşudur⁶²¹. Ancak, hükümlerin niteliğindeki bu farklılık, hükümlere uyumun, özellikle de kısmen uyum oranlarının karşılaştırmasını zorlaştırmaktadır⁶²².

Her ne kadar kapsamlı onarım hükümleri bulunsa da AAİHM de AİHM gibi bir temyiz mercii değildir, sadece başvuruya konu vakada ilgili devletin Ame.İHS'yi ihlal edip etmediğini tespit etmek ve ihlal bulunması hâlinde onarım yollarına hükmetmektedir⁶²³. Başvurucularda olduğu gibi onarım hükümlerinden yararlananlar da Amerikan sisteminde mağdurlarla sınırlı tutulmamıştır⁶²⁴.

Hükmün yorumlanması müessesesi her iki Mahkeme için de söz konusudur. Ancak, aralarındaki fark hükmün yorumlanmasının talep edilebileceği süredir. Amerikan Mahkemesinde hükmün tebliğinden itibaren doksan gün içinde hükmün yorumlanması talep edilebilir. Avrupa Mahkemesinde ise kararın açıklandığı yıl içinde yorumlanması talebinde bulunulması mümkündür. (AİHM İçtüzüğü m. 79)

⁶¹⁸ Hawkins and Jacoby (2010), s. 44; Aydın (2019), s. 56.

⁶¹⁹ Shelton (2015), s. 228.

⁶²⁰ Viljoen, F. (1999) *The Relevance of the Inter-American Human Rights System for Africa*, African Journal of International and Comparative Law, 11(4), s. 669; Hawkins and Jacoby (2010), s. 37; Chavez and Follesdal (2013), s. 471-472; Young (2015), s. 288.

⁶²¹ Vannuccini (2014), s. 232; Shelton (2015), s. 226; Samancı (2019), s. 1808.

⁶²² Hawkins and Jacoby (2010), s. 44.

⁶²³ Samancı (2019), s. 1814.

⁶²⁴ Çamurcuoğlu (2019), s. 754.

Hem AİHM hem de AAİHM hükümlerinin icra şekli taraf devletlere bırakılmıştır. Yani kararların nasıl yerine getirileceği konusu taraf devletlerce belirlenmektedir⁶²⁵. Bu bağlamda, AAİHM'nin tazminat hükümlerinin icrası açısından ilgili devletteki devlet aleyhine verilen kararların icrasına yönelik iç hukuk kurallarına atıfta bulunulduğu unutulmamalıdır.

Hükmün takibi prosedürü açısından temel farklılık, Amerikan sisteminde kurumsal boşluktan dolayı hükmün takibi bizzat AAİHM'nin kendisi tarafından gerçekleştirilirken Avrupa sisteminde hükmün denetimi konusunda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi yetkilidir⁶²⁶. AAİHM'nin yıllık raporlarını sunduğu ADÖ Genel Kurulu ile benzerlik yaratılmak istendiği de akla gelebilir⁶²⁷. Ancak gerek ADÖ Genel Kurulunun etkisizliği gerekse de Bakanlar Komitesi gibi bağlayıcı bir karar alma yetkisinin bulunmaması nedeniyle böyle bir benzerlik söz konusu değildir. Zira kesinleşen AİHM kararları infazının denetlenmesi için Bakanlar Komitesine gönderilmektedir (AİHS m. 46/2) ve AİHM kararlarına uyumu Bakanlar Komitesi denetlemektedir. Oysa Amerikan sisteminde AAİHM hükümlerine uyulmadığını denetler ve tespit ederse yıllık raporunda ADÖ Genel Kurulunu bilgilendirir. Amerikan sisteminde süreç genelde burada son bulurken Avrupa sisteminde Bakanlar Komitesi ve AİHM arasındaki ilişki devam eder. Bakanlar Komitesi, karara uyulmaması durumunda bunu AİHM'ye intikal ettirebilir ve AİHM'de karara uyulmadığını tespit ederse alınacak önlemleri değerlendirmesi için Bakanlar Komitesine gönderir. (AİHS m. 46/4-5) Dolayısıyla son kararı Bakanlar Komitesi verir.

5.2. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi ile Karşılaştırma

AAİHM'nin, Afrika'nın isteyebileceği makul, Avrupalı olmayan bir model sağlayabileceği ileri sürülmüştür⁶²⁸. Buna karşı, ABD ve Kanada'nın AAİHM'nin

---

⁶²⁵ Ural Uslan (2014), s. 37.

⁶²⁶ Aslan (2012), s. 285; Caçado Trindade (2013), s. 29, 34; Gonzalez-Salzburg (2013), s. 95; Vannuccini (2014), s. 226-227; Ural Uslan (2014), s. 185; Aybay ve Oral (2016), s. 405; Samancı (2019), s. 1818; Doğan (2019), s. 342; Harris (1998) *Regional Protection of Human Rights: The Inter-American Achievement*, s. 3

⁶²⁷ Gemalmaz (2012), s. 378.

⁶²⁸ Viljoen (1999), s. 661, 665; Paúl (2014), s. 73.

yetkisini kabul etmiş olmaması sebebiyle, Amerikan sisteminin Avrupa ve Afrika'ya kıyasla insan hakları sözleşmelerinin onaylanması ve bölgesel mahkemelerin yetkisinin tanınması açısından yetersiz olduğu ifade edilmiştir⁶²⁹. Ancak Afrika İnsan ve Hakların Hakları Şartı (Afrika Şartı/AİHHŞ) hakların korunması ve uygulanması ile hak ihlalleri durumunda koruma ve denetleme açısından diğer bölgesel sistemlere göre daha zayıf durumdadır⁶³⁰.

Afrika sistemi ve Afrika sistemini oluşturan belgeler, Amerikan ve Avrupa sistemine göre daha yenidir⁶³¹. Afrika insan hakları sisteminin temel sözleşmesi olan 27 Haziran 1981 tarihinde kabul edilen Afrika Şartı 21 Ekim 1986'da yürürlüğe girmiştir⁶³². Afrika Şartı'nın diğer bölgesel insan hakları sözleşmelerinden en temel farkı, düzenlediği hak ve özgürlüklerin üçüncü kuşak hakları da halkların hakları adı altında içermesidir⁶³³. Bu bağlamda, Afrika Şartı var olma hakkı veya barış hakkı gibi Ame.İHS'de düzenlenmeyen bazı hakları ihtiva etmektedir⁶³⁴. Bunun yanında Afrika Şartı, Ame.İHS'den farklı olarak Amerikan Bildirisi'ndeki gibi ödevler listesi de yer vermiştir⁶³⁵. Afrika Şartı'nda hakların sınırlandırılmasını sınırlayan herhangi bir hüküm bulunmamaktadır, bu da en büyük eksikliklerden biri olarak belirtilmektedir⁶³⁶. Afrika Şartı, istisnai rejimde hakların sınırlandırılmasına veya dokunulmaz haklara ilişkin herhangi bir hüküm öngörmemiştir. Dolayısıyla, istisnai rejimler sebebiyle hakların sınırlandırılmasına izin vermediği ve bu yönüyle diğer bölgesel sistemlerden ayrıldığı söylenebilir⁶³⁷.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesini (Afrika Mahkemesi) kuran, 9 Haziran 1998 tarihinde kabul edilen Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin

---

⁶²⁹ Aslan (2012), s. 293.

⁶³⁰ Gemalmaz (2012), s. 475.

⁶³¹ Terzi, M. ve Yenal, S. (2019) *İnsan Haklarının Afrika'da Hukuki Korunma Sistemi Üzerine Bir İnceleme (Bölgesel Karşılaştırmalar ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)*, Avrasya Etüdları, 25(55), s. 72.

⁶³² African Charter on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı) Erişim adresi: <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁶³³ Viljoen (1999), s. 659.

⁶³⁴ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nda düzenlenen haklar ile Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen hakların karşılaştırması için Okere, B. O. (1984) *The Protection of Human Rights in Africa and the African Charter on Human and People's Rights: A Comparative Analysis with the European and American Systems*, Human Rights Quarterly, 6(2), s. 152-156.

⁶³⁵ Gemalmaz (2012), s. 454-455; Aybay ve Oral (2016), s. 406.

⁶³⁶ Gemalmaz (2012), s. 456; Aybay ve Oral (2016), s. 406.

⁶³⁷ Gemalmaz (2012), s. 457; Ural Uslan (2014), s. 43.

Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Hakların Hakları Şartı Protokolü (Afrika Şartı Mahkeme Protokolü/AİHHŞ MP) 25 Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir⁶³⁸. Afrika Birliği Örgütü döneminde hazırlanan ve kabul edilen Afrika Şartı Mahkeme Protokolü, Afrika Birliği Örgütünün yerine 9 Temmuz 2002'de kurulan Afrika Birliğinin döneminde yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla gerek Afrika Şartı'nda gerekse de Afrika Şartı Mahkeme Protokolü'nde Afrika Birliği Örgütü Şartı'na⁶³⁹ yapılan atıflar Afrika Birliği Kurucu Andlaşması'na yapılmış sayılır.

Afrika Birliği Kurucu Andlaşması ile birlikte Afrika Birliği Adalet Divanı kurulmuştur⁶⁴⁰. Afrika Birliği Adalet Divanı, Afrika Birliği Kurucu Andlaşması ile Afrika Birliği Adalet Divanı Protokolü uyarınca kendisine havale edilen uyuşmazlıkları ve başvuruları incelemeye yetkili bir Afrika Birliği organıdır. Dolayısıyla yargı yetkisi Afrika Mahkemesinden farklıdır⁶⁴¹. Ancak Afrika Birliği Meclisinin 1 Temmuz 2008 tarihinde kabul ettiği Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı Statüsü Protokolü ile Afrika Birliği Adalet Divanı ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin tek bir mahkemede birleştirilmesine karar verilmiştir⁶⁴². Fakat bu Protokol'ün yürürlüğe girmesi için Afrika Birliği üyesi on beş devletin onay belgelerini sunması gerekir. 18 Haziran 2020 tarihinde güncellenen listeye göre sadece sekiz devlet onay belgesini tevdi etmiş⁶⁴³ ve dolayısıyla da Protokol henüz yürürlüğe girmemiştir. Protokol henüz yürürlüğe girmemiş olmasına rağmen Protokol'de değişiklik yapılmasına dair yeni bir Protokol 27 Haziran 2014'te kabul edilmiştir⁶⁴⁴.

---

⁶³⁸ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Hakların Hakları Şartı Protokolü) Erişim adresi: <https://www.african-court.org/wpafc/wp-content/uploads/2020/10/2-PROTOCOL-TO-THE-AFRICAN-CHARTER-ON-HUMAN-AND-PEOPLES-RIGHTS-ON-THE-ESTABLISHMENT-OF-AN-AFRICAN-COURT-ON-HUMAN-AND-PEOPLES-RIGHTS.pdf> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁶³⁹ Organization of African Unity Charter (Afrika Birliği Örgütü Şartı) Erişim adresi: <https://au.int/en/treaties/oau-charter-addis-ababa-25-may-1963> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁶⁴⁰ Constitutive Act of the African Union (Afrika Birliği Kurucu Andlaşması) Erişim adresi: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁶⁴¹ Gemalmaz (2012), s. 481.

⁶⁴² Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights (Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı Statüsü Protokolü) Erişim adresi: <https://au.int/en/treaties/protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (Erişim tarihi: 12.10.2022); Gemalmaz (2012), s. 497; Aybay ve Oral (2016), s. 407; Terzi ve Yenil (2019), s. 65.

⁶⁴³ Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı Statüsü Protokolü'ne ilişkin onay belgesi tevdi eden devletlerin listesi için bkz. <https://au.int/sites/default/files/treaties/36396-sl-PROTOCOL%20ON%20THE%20STATUTE%20OF%20THE%20AFRICAN%20COURT%20OF%20JUSTICE%20AND%20HUMAN%20RIGHTS.pdf> (Erişim tarihi: 23.11.2022).

⁶⁴⁴ Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Right (Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı Statüsü Protokolü'nde Değişiklik Yapılmasına Dair

Bu Protokol'de yeni kurulacak olan mahkemenin adı Afrika Adalet ve İnsan ve Halkların Hakları Divanı olarak değiştirilmiştir⁶⁴⁵.

5.2.1. Bölgesel Sistemlerin Yapısı

Amerikan insan hakları sisteminin ADÖ tarafından oluşturulması gibi Afrika insan hakları sistemi de Afrika Birliği (AFB) (önceki adıyla Afrika Birliği Örgütü) altında oluşturulmuştur. Afrika sisteminde de Amerikan sisteminde olduğu gibi bir komisyon ve bir mahkeme bulunmaktadır.

Afrika sisteminde önce Afrika Şartı'yla Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu (Afrika Komisyonu) kurulmuştur⁶⁴⁶. Ardından, Afrika Şartı Mahkeme Protokolü ile Afrika Mahkemesinin kurulmasına karar verilmiştir. Bu yönüyle Afrika Mahkemesi, doğrudan Ame.İHS ile kurulmuş olan Amerikan Mahkemesinden ayrılmaktadır⁶⁴⁷. Ancak benzer siyasi ortam söz konusu olsa da Afrika'da bölgesel bir insan hakları mahkemesinin kurulması aşamasının daha hızlı gerçekleştiği söylenebilir⁶⁴⁸.

Afrika sisteminde, Amerikan sisteminden farklı olarak devletlerin Afrika Şartı'nda düzenlenen haklarla ilgili gerçekleştirilen uygulamalara ve yasal düzenlemelere ilişkin rapor verme yükümlülüğü bulunmaktadır⁶⁴⁹. Amerikan sisteminde ise devletlerin düzenli aralıklarla rapor vermesine dair bir yükümlülük düzenlenmemiştir.

Amerikan sisteminde yer alan iki organın merkezleri farklı yerde olduğu gibi Afrika Mahkemesinin merkezi Arusha/Tanzanya, Afrika Komisyonunun merkezi ise Banjul/Gambia'dadır.

Protokol) Erişim adresi: <https://au.int/en/treaties/protocol-amendments-protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

⁶⁴⁵ Aybay ve Oral (2016), s. 408.

⁶⁴⁶ Terzi ve Yenal (2019), s. 59.

⁶⁴⁷ Gemalmaz (2012), s. 475.

⁶⁴⁸ Terzi, M. (2017) *İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika (Barrios Altos Davası Örneği ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)*, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 27(2), s. 80.

⁶⁴⁹ Terzi ve Yenal (2019), s. 60.

5.2.2. Mahkemelerin Çalışması ve Yapısı

Afrika Mahkemesi on bir yargıcıyla (AİHHŞ MP m. 11/1) Amerikan Mahkemesinden daha fazla yargıcı bulursa da yargıç sayısı azdır. Ancak, Avrupa Mahkemesinde olduğu gibi Afrika Mahkemesi de cinsiyetlerin dengeli temsiline dikkat etmesi gerektiğine ilişkin bir düzenleme bulunmaktadır. (AİHHŞ MP m. 12/2- 14/3) Buna karşılık, Amerikan sisteminde cinsiyetlerin dengeli temsiline ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. AAİHM'nin resmi dilleri, İspanyolca, İngilizce, Portekizce ve Fransızca iken Afrika Mahkemesinin İngilizce, Fransızca, Portekizce ve Arapçadır.

Afrika Mahkemesi yargıçlarının seçimini, Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi tarafından seçilmektedir. Seçim usulü Amerikan Mahkemesi yargıçlarının seçim usulüyle oldukça benzerdir. Her devletin üç aday önerebilmesi, önerilen adaylardan birinin öneren devletten başka bir devletin vatandaşı olması (AİHHŞ MP m. 12/1), liste hazırlanması, listelerin bildirilme süresi (AİHHŞ MP m. 13) ve seçim usulü (AİHHŞ MP m. 14/1) iki Mahkeme açısından da aynıdır. Afrika Mahkemesinde de seçilen yargıçları yemin ederler. (AİHHŞ MP m. 16) Yargıçların altı yıllık görev süresi ve bir kere tekrar seçilmelerinin mümkün olması da Amerikan Mahkemesiyle aynıdır. (AİHHŞ MP m. 15/1) Aynı şekilde, görev süresinin bitiminden önce bir yargıcın yargıçlığının sona ermesi hâlinde, yerine seçilen yargıç, önceki yargıcın kalan görev süresini tamamlayacağı hükmü de Amerikan Mahkemesi ile aynıdır. (AİHHŞ MP m. 15/3)

Yargıçlık için gereken nitelikler (AİHHŞ MP m. 11/1), yargıçların bağımsızlığı (AİHHŞ MP m. 17/1), bir yargıcın davayı görmesine engel durumlar (AİHHŞ MP m. 17/2), yargıçların seçildikleri andan itibaren görev süreleri sona erene kadar uluslararası hukukça diplomatik ajanlara tanınan bağışıklıklardan yararlanması (AİHHŞ MP m. 17/3), görevlerinin ifası sırasında açıkladıkları görüşlerden veya aldıkları kararlardan dolayı görev süreleri bitmiş olsa dahi sorumlu tutulamamaları (AİHHŞ MP m. 17/4), yargıçlıkla bağdaşmazlık durumunda uygulanacak usul kuralları (AİHHŞ MP m. 18) ve istifa veya ölüm gibi sebeplerle boşalan yargıç yerlerinin doldurulmasına ilişkin usul (AİHHŞ MP m. 20) da hem Amerikan Mahkemesi hem de Afrika Mahkemesi için aynı şekilde öngörülmüştür. Bunun yanında, Afrika Mahkemesinde de bir yargıç yargılamaya taraf devletlerden birinin

vatandaşı olması durumunda yargılamada bulunamaz. (AİHHŞ MP m. 22)

Afrika Mahkemesinde de Başkan ve Başkan Yardımcıları yer alır. Afrika Mahkemesi Başkanı ile Başkan Yardımcılarının seçimi, iki yıllık çalışma süreleri ve yalnızca bir defa tekrar seçilebilme imkanları (AİHHŞ MP m. 21) Amerikan Mahkemesi Başkan ve Başkan Yardımcıları için aynıdır. Afrika Mahkemesinde de Başkan haricindeki yargıçlar yarı zamanlı çalışırlar. (AİHHŞ MP m. 15/4) Ancak, Afrika Mahkemesinde daha yargıçların seçimi esnasında öngörülen bölgesel temsil ve eşitlik hususu (AİHHŞ MP m. 14/2), Amerikan Mahkemesinde Başkan ve Başkan Yardımcıları açısından ele alınmaktadır.

5.2.3. Mahkemelerin Yetkileri

Afrika Mahkemesinin de çekişmeli yargı yetkisi, danışma görüşü verme yetkisi ve geçici önlem kararı alma yetkisi bulunmaktadır. Çekişmeli yargı yetkisinin kapsamı Afrika Şartı ve Mahkeme Protokolü'yle sınırlı tutulmamış, ilgili devletçe imzalanan diğer insan hakları sözleşmelerini de kapsayacak şekilde belirlenmiştir. (AİHHŞ MP m. 3/1) Bu belirleme gerek Afrika Şartı Mahkeme Protokolü'nün gerekse de diğer insan hakları sözleşmelerinin Afrika ülkeleri tarafından onaylanmasını engelleyebilecek bir duruma yol açabileceği görüşüyle yerinde bir şekilde eleştirilmektedir⁶⁵⁰.

Amerikan Mahkemesinde olduğu gibi Afrika Mahkemesinin de yargı yetkisinin kabul edilmiş olması gerekir⁶⁵¹. Amerikan Mahkemesinin kendi yetkisinin kapsamını belirleyebilme yetkisini (*compétence de la compétence*) içtihatlarıyla belirtmesine karşılık Afrika Mahkemesi açısından bu yetki Afrika Şartı Mahkeme Protokolü'nde açıkça düzenlenmiştir. (AİHHŞ MP m. 3/2)

Çekişmeli yargı yetkisindeki geniş uygulama alanı danışma görüşü verme yetkisinde de görülmektedir. Zira Afrika Mahkemesi, sadece Afrika Şartı'na değil, herhangi bir insan hakları sözleşmesine ilişkin hukuki konularda danışma görüşü verebilir⁶⁵².

⁶⁵⁰ Gemalmaz (2012), s. 485-486.

⁶⁵¹ Aybay ve Oral (2016), s. 407.

⁶⁵² Viljoen (1999), s. 661, 665.

Amerikan Mahkemesinin geçici önlem alma yetkisi doğrudan Ame.İHS’de düzenlenmiştir. Afrika Mahkemesinde ise doğrudan Afrika Şartı’nda değil Afrika Şartı Mahkeme Protokolü’nde düzenlenmiştir. (AİHHŞ MP m. 27/2) Bu düzenleme de Ame.İHS’nin hükmüne benzer şekilde, ihlal tespiti nedeniyle tazminata hükmedilebileceğine ilişkin maddede yer almaktadır. Geçici önlem alma şartları Ame.İHS’dekiyle aynı olsa da Amerikan Komisyonunun henüz Amerikan Mahkemesine sunulmamış bir vaka hakkında Amerikan Mahkemesinden geçici önlem talep edebilmesine paralel bir hüküm Afrika Mahkemesi için öngörülmemiştir.

5.2.4. Mahkemelerin Yetkilerinin Kapsamı

Afrika Mahkemesinin yetkisinin zaman bakımından kapsamının kural açısından Amerikan Mahkemesiyle farkı bulunmamaktadır. Burada da kural, süregelen ihlaller söz konusu değilse, ilgili devletin Afrika Şartı Mahkeme Protokolü’nü onaylamasının ardından gerçekleşen ihlallere ilişkin yargılama yapılabileceğidir⁶⁵³. Bu bağlamda Afrika sistemi ile Amerikan sistemi arasındaki fark da devletlerin Afrika Şartı Mahkeme Protokolü ile Ame.İHS’yi onaylama tarihlerinin farklı olmasından kaynaklanan farktır.

Kural olarak, Afrika Mahkemesine de Amerikan Mahkemesinde olduğu gibi bireylerin doğrudan başvurması mümkün değildir. Ancak, Afrika Şartı Mahkeme Protokolü’nün 34/6. maddesi uyarınca onaylama esnasında veya herhangi bir zamanda devletlerin Afrika Mahkemesinin bireysel başvuruları inceleme yetkisini kabul ettiğini beyan etmesi hâlinde bireylerin doğrudan Afrika Mahkemesine başvurabilmesi mümkündür. Bunun yanında, Afrika Mahkemesinin ilgili hükümet dışı kuruluşlara Afrika Komisyonu önünde gözlemci statüsü tanınması mümkündür. (AİHHŞ MP m. 5/3) Çekişmeli yargı yetkisine başvurabilecek kişiler açısından Afrika Şartı Mahkeme Protokolü’nün daha ayrıntılı bir düzenleme içerdiği söylenebilir. Zira Afrika Komisyonu, aleyhine başvuru devlet, devlet başvurusu söz konusuysa başvuru devletin yanında vatandaşı insan hakları ihlalinin mağduru olan devlet ve Afrikalı hükümetler arası kuruluşlar da başvurabilecek kişiler arasında düzenlenmiştir.

⁶⁵³ <https://www.achpr.org/afchpr/> (Erişim tarihi: 23.11.2022).

(AİHHŞ MP m. 5/1) Amerikan sisteminde olduğu gibi Afrika sisteminde de Afrika Mahkemesinden önce Afrika Komisyonuna başvurulması, Afrika Mahkemesinin iş yükünü hafifleten, başvuruları filtreleme işlevi gören bir mekanizma söz konusudur⁶⁵⁴.

Danışma görüşü talep edebilecek kişiler açısından da Afrika Mahkemesinin kapsamı daha geniştir. Afrika Birliği üyesi devletler, Afrika Birliği veya herhangi bir Afrika Birliği organı ya da Afrika Birliği tarafından tanınan Afrikalı kuruluşlar Afrika Mahkemesinden danışma görüşü talep edebilirler. (AİHHŞ MP m. 4)

Afrika Mahkemesinin konu bakımından kapsamı Amerikan Mahkemesine göre daha geniştir. Çekişmeli yargı yetkisi açısından Afrika Mahkemesi, Afrika Şartı'nın, Afrika Şartı Mahkeme Protokolü'nün ve ilgili devlet tarafından onaylanmış herhangi bir insan hakları sözleşmesinin yorumu ve uygulanması hakkındaki başvurularda yetkilidir. (AİHHŞ MP m. 3)

Danışma görüşü verme yetkisi açısından da Afrika Mahkemesi, konu bakımından aslında oldukça geniş bir kapsama sahip Amerikan Mahkemesinden daha geniş bir kapsama sahiptir. Afrika Mahkemesi, konu Afrika Komisyonu önünde incelenen bir olaya ilişkin olmadığı müddetçe Afrika Şartı'na veya herhangi bir insan hakları sözleşmesine ilişkin hukuki konularda danışma görüşü verebilir. (AİHHŞ MP m. 4)

5.2.5. Mahkemelerin Yargılama Usulleri

Amerikan sistemine başvuru süresi öngörülmemiştir. Afrika Şartı Mahkeme Protokolü'nün 6/2. maddesinde atıfta bulunulduğu üzere Afrika Komisyonunun kabul edilebilirlik şartlarını düzenleyen Afrika Şartı'nın 56. maddesinde iç hukuk yollarının tüketilmesinden ya da Afrika Komisyonunun konuyu ele aldığı tarihten itibaren makul bir süre içinde başvuru yapılmalıdır. (AİHHŞ m. 56/6) Bu bağlamda, Afrika sistemindeki makul süre şeklindeki başvuru süresi, Amerikan Komisyonuna başvuru süresi olan altı aydan oldukça farklıdır.

---

⁶⁵⁴ Terzi ve Yenal (2019), s. 73.

İç hukuk yollarının tüketilmesi şartı da Amerikan ve Afrika sistemlerinde ortak olarak yer almaktadır. Ancak, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartının istisnaları, Ame.İHS’de olduğu gibi Afrika Şartı’nda da daha dar kapsamlı da olsa öngörülmüştür⁶⁵⁵. (AİHHŞ m. 56/5)

Usullerin tekrarlanmaması şartı da aslında iki sistem açısından ortaktır. Ancak, Afrika Şartı’ndaki düzenleme farklılıklar içermektedir. Buna göre, bir başvurunun kabul edilebilmesi için Birleşmiş Milletler Şartı’ndaki ya da Afrika Birliği Kurucu Andlaşması’ndaki ilkeler veya Afrika Şartı’nın hükümleri uyarınca ilgili devletler tarafından çözüme bağlanmış bulunan vakalara ilişkin olmaması gerekir. (AİHHŞ m. 56/7)

Kabul edilebilirlik açısından Afrika Şartı, Amerikan sisteminde hüküm altına alınmamış birtakım farklı şartlar da içermektedir. Buna göre, başvurunun tek dayanağının kitle iletişim araçlarıyla yayılan haberler olmaması (AİHHŞ m. 56/4) ve ilgili devlete ve onun kurumlarına ya da Afrika Birliğine yönelik olarak küçük düşürücü ya da tahrik edici bir dille yazılmış olmaması (AİHHŞ m. 56/3) gerekir.

Amerikan Mahkemesinde olduğu gibi Afrika Mahkemesi de tüm tarafların iddialarını dinler, yazılı veya sözlü her türlü delili kabul edebilir, bilirkişi veya tanık beyanlarını dinleyebilir ve kararlarını bu delillere dayandırarak verebilir. (AİHHŞ MP m. 26) Afrika Mahkemesine önünde bulunan herhangi bir kişi, tanık veya temsilci, Afrika Mahkemesi önünde gerçekleştirdiği fiiller ve görevlerle ilgili olarak korumadan yararlanabilir. (AİHHŞ MP m. 10/3) Benzer bir koruma Amerikan Mahkemesi tarafından da sağlanmaktadır.

5.2.6. Mahkemelerin Hükümleri

Afrika Mahkemesi, insan ve halkların haklarının ihlal edildiğini tespit ettiğinde, ihlalin giderilmesi için adil bir tazminat ödenmesi veya onarım gibi uygun kararları verir. (AİHHŞ MP m. 27/1) Oysa Amerikan Mahkemesi tazminatın yanında geniş onarım hükümlerine yer vermektedir. Ancak, Afrika Şartı’nda yer alan “adil bir tazminat veya

---

⁶⁵⁵ Gemalmaz (2012), s. 367.

onarım gibi uygun kararlar” şeklindeki hükmün genel bir düzenleme olduğunu ve dolayısıyla Amerikan sistemine Avrupa sisteminden daha yakın olduğunu söylemek mümkündür⁶⁵⁶.

Afrika Şartı Mahkeme Protokolü, diğer bölgesel insan hakları sözleşmelerinden farklı olarak Afrika Mahkemesinin karar vermesi için bir süre öngörülmüştür. Buna göre Afrika Mahkemesi, müzakerelerin tamamlanmasından itibaren doksan gün içinde karar vermelidir. (AİHHŞ MP m. 28/1)

Afrika Mahkemesinin kararları da kesindir ve temyiz edilemez. (AİHHŞ MP m. 28/2) Ancak, Amerikan Mahkemesinden farklı olarak Afrika Mahkemesinin belirli koşullarda yeni delillerin ışığında kararını gözden geçirebileceği açık bir düzenlemeyle hüküm altına alınmıştır. (AİHHŞ MP m. 28/3) Bunun yanında, Amerikan Mahkemesindeki gibi Afrika Mahkemesinin de kararını yorumlaması mümkündür. (AİHHŞ MP m. 28/4)

Afrika Mahkemesinin kararlarına uyumun denetimi konusunda Afrika Birliği Bakanlar Konseyi yetkilidir. (AİHHŞ MP m. 29/2) Bu yönüyle Afrika Mahkemesi, hükümlerinin denetimini kendi yapan AAİHM'den ayrılmaktadır. Amerikan sisteminde olduğu gibi Afrika Mahkemesi de Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisine yıllık rapor sunar ve bu raporda devletlerin kararlarına uymadığı vakaları belirtir. (AİHHŞ MP m. 31)

---

⁶⁵⁶ Viljoen (1999), s. 669-670.

BÖLÜM 6: SONUÇ

Amerikalılar arası insan hakları sisteminin temel yargı organı olan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin en önemli dezavantajları yargı yetkisinin seçimlik olması yani Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin onaylanmasıyla kabul edilmiş sayılmaması, bireylerin doğrudan Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine başvuramaması ve hükümlerinin denetimi konusundaki kurumsal eksiklidir. Bunun yanında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi bölgedeki gelişmiş devletlerin sisteme katılmaması nedeniyle Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatları ve incelediği ihlaller Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden farklılaşmaktadır. Yargı yetkisinin seçimlik olması ve doğrudan bireysel başvuru yapılamaması nedeniyle Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin ulaşılabilirliği azalmaktadır.

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin hükümlerinin denetimi konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde olduğu gibi yetkili bir başka kurumun bulunmaması, sadece hükümlere uyulması gerektiğini belirten kararlar alan Amerikan Devletleri Örgütüne rapor verilmesi yoluyla denetimin öngörülmesi olması, hem denetimi bizzat gerçekleştiren Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin iş yükünü arttırmakta hem de devletleri hükümlere uymaya teşvik etme konusunda etkisiz kalmaktadır. Bunların yanında, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin bütçe sıkıntısı da önemli sorunlarından biridir. Zira bu sıkıntı, gerek yargıç ve personel sayısının az olmasına gerekse Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin tam zamanlı çalışmamasına sebebiyet vermektedir.

Bu dezavantajlarının yanında Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesini diğer bölgesel insan haklarını koruma mekanizmalarından ayıran birtakım üstün özellikler de mevcuttur. Bunlardan ilki, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu aracılığıyla başvurabilecek kişilerin geniş tutulması, özellikle de sadece mağdurlarla sınırlandırılmamasıdır. Bu tutum hem Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesine doğrudan bireysel başvuru yapılamamasının yarattığı dezavantajın etkisini azaltmakta hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin oluşturduğu Avrupa insan haklarını koruma sistemine göre

Amerikalılar arası koruma sisteminin ulaşılabilirliğini artırmaktadır. Benzer şekilde, danışma görüşü verme yetkisinin de gerek başvuruçular gerekse de konular bakımından geniş tutulması Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin avantajlarından biridir.

Başvuruçuların yanı sıra *amicus curiae* raporlarını ilk kararlarından itibaren kabul etmesi ve böylece hükümet dışı kuruluşları sisteme dahil edip etkin şekilde yararlanması da Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesini diğer bölgesel mahkemelerden ayıran önemli özelliklerden biridir. Bunun yanında, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin en önemli ve ayırıcı özelliğinin ve hatta insan haklarının korunması sistemine en büyük katkısının geniş kapsamlı ve ayrıntılı onarım hükümleri olduğunu söylemek mümkündür. Bir hak ihlali tespit edildiğinde bu ihlalin sonuçları ancak kısmen ortadan kaldırılabiliyorsa tazminata hükmedebilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinden daha gelişmiş olduğu iddiasının en zayıf kaldığı alan onarım hükümlerine ilişkin alandır.

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, demokrasi oranı yüksek ve uluslararası insan hakları konusunda işbirliğine yatkın Avrupa devletlerinden farklı olarak egemenliklerine ve iç işlerine karışmama ilkesine aşırı duyarlı ve uluslararası insan haklarına ilişkin işbirliği konusunda daha temkinli olan Amerikan devletleriyle ilgilenmektedir. Bu yönüyle, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin Avrupa'daki ihlallerden farklı olarak, bölgesel koşulları gereğince daha fazla karşılaştığı özellikle yerli halklar, zorla kaybedilme veya ifade özgürlüğü gibi konulara ilişkin ilerici içtihatlar oluşturmuştur.

Sosyal, ekonomik, politik açıdan Afrika'ya daha yakın olması sebebiyle Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi için daha gerçekçi bir emsal oluşturmaktadır. Türkiye açısından da sosyal, ekonomik, politik açıdan benzer yapıda olması sebebiyle içtihatları dikkate alınması gereken bir mahkemedir. Zira insan haklarının evrenselliği gereği, bölgesel insan hakları mahkemelerinin birbirlerinin içtihatlarından yararlanmaları ve kararlarında birbirlerinin içtihatlarına atıfta bulunmaları günümüzde sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Bu bağlamda, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarını ve uygulamalarını, Türkiye'nin yargı yetkisine tabi olduğu Avrupa İnsan Hakları

Mahkemesi'nin dikkate aldığı emsal hükümleri göz önünde bulundurulduğunda, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin ve hükümlerinin Türkiye açısından etki doğurabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abello-Galvis, R. and Arevalo-Ramirez, W. (2019) *Inter-American Court of Human Rights Advisory Opinion OC-23/17: Jurisdictional, Procedural and Substantive Implications of Human Rights Duties in Context of Environmental Protection*, Review of European, Comparative & International Environmental Law (RECIEL), 28, ss. 217-222.

Acer, Y. ve Kaya, İ. (2019) *Uluslararası Hukuk*. 10. baskı. Ankara: Seçkin.

Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights – Protocol of San Salvador (Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü - San Salvador Protokolü) Erişim adresi: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

African Charter on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı) Erişim adresi: <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

American Convention of Human Rights (Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi). Erişim adresi: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm> (Erişim tarihi: 25.12.2020).

American Declaration of the Rights and Duties of Man (Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi). Erişim adresi: https://www.oas.org/dil/access_to_information_human_right_American_Declaration_of_the_Rights_and_Duties_of_Man.pdf (Erişim tarihi: 24.11.2020).

Antkowiak, T. M. (2008) *Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond*, Columbia Journal of Transnational Law, 46(2), ss. 351-419.

Aslan, V. (2012) *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3(2), ss. 261-296.

Aybay, R. ve Oral, E. (2016) *Kamusal Uluslararası Hukuk*. 1. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aydın, R. (2019) *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sisteminde Hükümet Dışı*

Kuruluşların Yargısal Süreçlere Katılımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Banda, M. L. (2018) *Inter-American Court of Human Rights' Advisory Opinion on the Environment and Human Rights*, American Society of International Law Insights, 22(6) [Online]. Erişim adresi: <https://www.asil.org/insights/volume/22/issue/6/inter-american-court-human-rights-advisory-opinion-environment-and-human> (Erişim tarihi: 28.10.2020).

Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to February 2012 (2012). San José: Secretariat of the Inter-American Court of Human Rights.

Buergenthal, T. and Torney, J. V. (1976) *International Human Rights and International Education*. Washington D. C.: US National Commission for UNESCO Department of State.

Buergenthal, T. (1975) *The Revised OAS Charter and the Protection of Human Rights*, American Journal of International Law, 69(4), ss. 828-836.

Buergenthal, T. (1980) *The American and European Conventions on Human Rights: Similarities and Differences*, American University Law Review, 30(1), ss. 155-166.

Buergenthal, T. (1982) *The Inter-American Court of Human Rights*, The American Journal of International Law, 76(2), ss. 231-245.

Buergenthal, T. (1985) *The Advisory Practice of the Inter-American Human Rights Court*, The American Journal of International Law, 79(1), ss. 1-27.

Burgogue-Larsen, L. and Úbeda de Torres (2011) *The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary*. New York: Oxford University Press.

Cabra, M. G. M. (1980) *Rights and Duties Established by the American Convention on Human Rights*, American University Law Review, 30(1), ss. 21-64.

Cançado Trindade, A. A. (1998) *Thoughts on Recent Developments in the Case-Law of the Inter-American Court of Human Rights: Selected Aspects*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), April 1-4, 1998, 92, ss. 192-201.

Cançado Trindade, A. A. (2013) *Compliance with Judgments and Decisions – The Experience of the Inter-American Court of Human Rights: A Reassessment*, Revista do Instituto Brasileiro de Direitos Humanos, 13(13), ss. 29-36.

Cavallaro, J. L. and Brewer, S. E. (2008) *Reevaluating Regional Human Rights Litigation in the Twenty-First Century: The Case of the Inter-American Court*, The American Journal of International Law, 102(4), ss. 768-827.

Cerna, C. M. (2001) *The Inter-American System for the Protection of Human Rights*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), April 4-7, 2001, 95, ss. 75-79.

Cerna, C. M. (2004) *The Inter-American System for the Protection of Human Rights*, Florida Journal of International Law, 16(1), ss. 195-212.

Charter of Organization of American States (A-41) (Amerikan Devletleri Örgütü Şartı) Erişim adresi: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-41_charter_OAS.asp (Erişim tarihi: 20.12.2020).

Chavez, L. C. and Follesdal, A. (2013) *Fragile Democracies, Strong Human Rights Courts: Comparing European and Inter-American Cases*, Nordic Journal of Human Rights, 31(4), ss. 471-476.

Cleveland, S., Lyon, B. and Smith, R. (2003) *Inter-American Court of Human Rights Amicus Curiae Brief: The United States Violates International Law When Labor Law Remedies Are Restricted Based on Workers' Migrant Status*, Seattle Journal for Social Justice, 1(3), ss.795-918.

Complaint of the Inter-American Commission on Human Rights, Submitted to the Inter-American Court of Human Rights in the Case of the Awas Tingni Mayagna (Sumo) Indigenous Community against the Republic of Nicaragua, (2002) Arizona Journal of International and Comparative Law, 19(1), ss. 17-100.

Concepcion, N. P. (2001) *The Legal Implications of Trinidad&Tobago's Withdrawal from the American Convention on Human Rights*, American University International Law Review, 16(3), ss. 847-890.

Constitutive Act of the African Union (Afrika Birliği Kurucu Andlaşması) Erişim adresi: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Contesse, J. (2018) *The Inter-American Court of Human Rights' Opinion on Gender Identity and Same Sex Marriage*, American Society of International Law Insights, 22(9) [Online]. Erişim adresi: <https://www.asil.org/insights/volume/22/issue/9/inter-american-court-human-rights-advisory-opinion-gender-identity-and> (Erişim tarihi: 28.10.2020).

Contreras-Garduño, D. and Fraser, J. (2014) *The Identification of Victims before the Inter-American Court of Human Rights and the International Criminal Court and Its Impact on Participation and Reparations*, Inter-American and European Human Rights Journal, 7, ss. 174-203.

Contreras, P. (2012) *National Discretion and International Deference in the Restriction of Human Rights: A Comparison Between the Jurisprudence of the European and the Inter-American Court of Human Rights*, Northwestern University Journal of International Human Rights, 11(1), ss. 28-82.

Cooper, A. F. and Thérien, J.-P. (2004) *The Inter-American Regime of Citizenship: Bridging the Institutional Gap between Democracy and Human Rights*, Third World Quarterly, 25(4), ss. 731-746.

Çamurcuoğlu, G. (2019) *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Öngörülen Koruma Mekanizmaları*, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(2), ss. 713-770.

Çapan, A. (2014) *İnter-Amerikan İnsan Hakları Sistemi (Tarihsel Gelişim ve Güncel Sorunlara Yeni Yaklaşımlar)*, Hukuk Kuramı, 1(3), ss. 25-44.

Davidson, S. (1997) *The Inter- American Human Rights System*. Aldershot, Brookfield: Dartmouth Publishing.

Delgado, J. L. (1999) *The Inter-American Court of Human Rights*, ILSA Journal of International & Comparative Law, 5(3), ss. 541-550.

Dembour, M.-B. (2015) *When Humans Become Migrants – Study of the European Court of Human Rights with an Inter-American Counterpoint*. New York: Oxford University Press.

Dicosola, M., Fasone, C. and Spigno, I. (2015) *The Prospective Role of Constitutional Courts in the Advisory Opinion Mechanism before the European Court of Human Rights: A First Comparative Assessment with the European Union and the Inter-*

- American System*, German Law Journal, 16(6), ss. 1387-1428.
- Doğan, İ. (2019) *İnsan Hakları Hukuku*. 3. baskı. Ankara: Astana.
- Duhaime, B. (2012) *Canada and the Inter-American Human Rights System: Time to Become a Full Player*, International Journal, 67(3), ss. 639-659.
- Duymaz E. (2013) *İfade Özgürlüğünün Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Korunması Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(1-2), ss. 1367-1404.
- Dwyer, A. S., (1990) *The Inter-American Court of Human Rights: Towards Establishing an Effective Regional Contentious Jurisdiction*, Boston College International and Comparative Law Review, 13(1), ss. 127-166.
- Fenwick, C. G. (1956) *The Inter-American Regional System: Fifty Years of Progress*, American Journal of International Law, 50(1), ss. 18-31.
- Feria-Tinta, M. and Milnes, S. C. (2016) *The Rise of Environmental Law in International Dispute Resolution: The Inter-American Court of Human Rights Issues a Landmark Advisory Opinion on the Environment and Human Rights*, Yearbook of International Environmental Law, 27(1), ss. 64-81.
- Garcia-Sayan, D. (2012) *The Role of the Inter-American Court of Human Rights in the Americas*, U.C. Davis Journal of International Law & Policy, 19(1), ss. 103-112.
- Gemalmaz, H. B. (çev.) (2002) *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Önleyici Tedbir Kararları*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 22(2), ss. 1167-1172.
- Gemalmaz, M. S. (1994) *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Latin Amerika'da İnsan Hakları*. 3. baskı. İstanbul: Kavram Yayıncılık.
- Gemalmaz, M. S. (2007) *Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukukunda "Geçici Önlem" (Kapsam, İşlev, Yetkili Organ, Uygulama ve Değerlendirme) İkinci Kitap*. 1. baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Gemalmaz, M. S. (2011) *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri I. Cilt*. 2. baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Gemalmaz, M. S. (2012) *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 2*. 8. baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Glendon, M. A. (2003) *The Forgotten Crucible: The Latin American Influence on the Universal Human Rights Idea*, Harvard Human Rights Journal, 16, ss. 27-40.

Gonzalez-Salzburg, D. D. (2013) *Do States Comply with the Compulsory Judgments of the Inter-American Court of Human Rights? An Empirical Study of the Compliance with 330 Measures of Reparation*, Revista do Instituto Brasileiro de Direitos Humanos, 13(13), ss. 93-114.

Grossman, C. (1998) *Strengthening the Intra-American Human Rights System: The Current Debate*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), April 1-4, 1998, 92, ss. 186-192.

Grossman, C. (2000) *Moving Toward Improved Human Rights Enforcement in the Americas*, Human Rights, 27(3), ss. 16-18.

Grossman, C. (2008) *The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future*, Indiana Law Journal, 83(4), ss. 1267-1282.

Hawkins, D. and Jacoby, W. (2010) *Partial Compliance: A Comparison of the European and Inter-American Courts of Human Rights*, Journal of International Law and International Relations, 6(1), ss. 35-86.

Helton, T. (2010-2011) *Introduction to the IACHR on Indigenous and Tribal Peoples' Rights over Their Ancestral Lands and Natural Resources: Norms and Jurisprudence of the Inter-American Human Rights System*, American Indian Law Review, 35(2), ss. 257-262.

Hennebel, L. (2011) *The Inter-American Court of Human Rights: The Ambassador of Universalism*, Quebec Journal of International Law (Special Edition), ss. 57-97.

Icaza, E. Á. (2013) *The Inter-American System and Challenges for Its Future*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), 2013, 107, ss. 3-13.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-1/82, "Other Treaties" Subject to the Consultative Jurisdiction of the Court (Art. 64 of the American Convention on Human Rights), Requested by Peru, 24.09.1982, Series A No. 1.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-3/83, Restrictions to the Death Penalty (Arts. 4.2 and 4.4 American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission of Human Rights, 08.09.1983, Series A No. 3.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-4/84, Proposed Amendments to the Naturalization Provision of the Constitution of Costa Rica, Requested by the Government of Costa Rica, 19.01.1984, Series A No. 4.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-10/89, Interpretation of the American Declaration of the Rights and Duties of Man within the Framework of Article 64 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Government of Colombia, 14.07.1989, Series A No. 10.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-11/90, Exceptions to the Exhaustion of Domestic Remedies (Arts. 46(1), 46(2)(a) and 46(2)(b) American Convention on Human Rights), Requested by the Inter-American Commission on Human Rights, 10.08.1990, Series A No. 11.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-16/99, The Right to Information on Consular Assistance in the Framework of the Guarantees of the Due Process of Law, Requested by the United Mexican States, 01.10.1999, Series A No. 16.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-19/05, Control of Due Process in the Exercise of the Powers of the Inter-American Commission on Human Rights (Articles 41 and 44 to 51 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Bolivarian Republic of Venezuela, 28.11.2005, Series A No. 19.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-20/09, Article 55 of the American Convention on Human Rights, Requested by the Republic of Argentina, 29.09.2009, Series A, No. 20.

I-ACt.HR, Advisory Opinion OC-23/17, Environment and Human Rights (States Obligations Regarding the Environment Within the Framework of the Protection and Guarantee of Rights to Life and Personal Integrity – Interpretation and Scope of Articles 4.1 and 5.1, in Relation to Articles 1.1 and 2 of the American Convention on Human Rights), Requested by the Government of the Republic of the Colombia, 15.11.2017, Series A No. 23.

I-ACt.HR, Acevedo Buendía *et al.* (Discharged and Retired Employees of the Comptroller) *v.* Perú, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 01.07.2009, Series C, No. 198.

I-ACt.HR, Caballero Delgado and Santana Case, Order of the I-ACt.HR of December 7, 1994, Provisional Measures Requested by the Inter-American Commission on

Human Rights in the Matter of Colombia, 07.12.1994.

I-ACt.HR, Cantoral-Huamaní and García-Santa Cruz v. Peru, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 10.07.2007, Series C, No. 167.

I-ACt.HR, Case of Apitz Barbera et al, v. Venezuela (Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs), 05.08.2008, Series C, No. 182.

I-ACt.HR, Case of Atala Riffo and Daughters v. Chile, (Merits, Reparations and Costs), 24.02.2012, Series C, No. 239.

I-ACt.HR, Case of Baena-Ricardo et al. v. Panama, (Competence), 28.11.2003, Series C, No. 104.

I-ACt.HR, Case of Blake v. Guatemala, Order of the I-ACt.HR of June 6, 2003, Provisional Measures in the Matter of the State of Guatemala, 06.06.2003.

I-ACt.HR, Case of Cantos v. Argentina (Merits, Reparations and Costs), 28.11.2002, Series C, No. 97.

I-ACt.HR, Case of Cantoral Benavides v. Peru (Reparations and Costs), 03.12.2001, Series C, No. 88.

I-ACt.HR, Case of Carpio Nicolle *et al.* v. Guatemala (Merits, Reparations and Costs), 22.11.2004, Series C, No. 117.

I-ACt.HR, Case of Castillo-Petruzzi et al. v. Peru, (Preliminary Objections), 04.09.1998, Series C, No. 41.

I-ACt.HR, Case of Castillo-Petruzzi v. Peru (Merits, Reparations and Costs), 30.05.1999, Series C, No. 52.

I-ACt.HR, Case of Cayana v. Peru, (Preliminary Objections), 03.02.1993, Series C, No. 14.

I-ACt.HR, Case of Cesti Hurtado v. Peru (Reparations and Costs), 31.05.2001, Series C, No. 78.

I-ACt.HR, Case of Expelled Dominicans and Haitians v. Dominican Republic, (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 24.10.2012, Series C, No. 251.

I-ACt.HR, Case of Garibaldi v. Brazil (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 23.09.2009, Series C, No. 203.

I-ACt.HR, Case of Goiburú *et al.* v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs), 22.09.2006, Series C, No. 153.

I-ACt.HR, Case of Haitian and Haitian-Origin Dominican Persons in the Dominican Republic, Order of the I-ACt.HR of August 18, 2000, Provisional Measures Requested by the Inter-American Commission on Human Rights in the Matter of the Dominican Republic, 18.08.2000.

I-ACt.HR, Case of La Cantuta v. Peru (Merits, Reparations and Costs), 29.11.2006, Series C, No. 162.

I-ACt.HR, Case of Loayza Tamayo v. Peru (Reparations and Costs), 27.11.1998, Series C, No. 42.

I-ACt.HR, Case of “Las Dos Erres” Massacre v. Guatemala (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 24.11.2009, Series C, No. 211.

I-ACt.HR, Case of the Mapiripán Massacre v. Colombia (Merits, Reparations and Costs), 15.09.2005, Series C, No. 134.

I-ACt.HR, Case of Maqueda v. Argentina, (Preliminary Objections), 17.01.1995, Series C, No. 18.

I-ACt.HR, Case of Moiwana Community v. Suriname (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 15.06.2005, Series C, No. 124.

I-ACt.HR, Case of Myrna Mack Chang v. Guatemala (Merits, Reparations and Costs), 25.11.2003, Series C, No. 101.

I-ACt.HR, Case of Serrano-Cruz Sisters v. El Salvador (Preliminary Objections), 23.11.2004, Series C, No. 118.

I-ACt.HR, Case of “Street Children” (Villagrán Morales *et al.*) v. Guatemala (Reparations and Costs), 26.05.2001, Series C, No. 77.

I-ACt.HR, Case of the "White Van" (Paniagua Morales *et al.*) v. Guatemala (Reparations and Costs), 25.05.2001, Series C, No. 76.

I-ACt.HR, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, (Preliminary Objections), 26.06.1987, Series C, No. 1.

I-ACt.HR, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, (Merits), 29.07.1988, Series C,

No. 4.

I-ACt.HR, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, (Reparations and Costs), 21.07.1989, Series C, No. 7.

I-ACt.HR, Casos: Liliana Ortega y Otras, Luisiana Ríos y Otros, Luis Uzcátegui, Marta Colomina y Liliana Velásquez, Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 04 de Mayo de 2004, Medidas Provisionales Respecto de Venezuela, 04.04.2004.

I-ACt.HR, González *et al.* (“Cotton Field”) v. Mexico (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 16.11.2009, Series C, No. 205.

I-ACt.HR, In the matter of Viviana Gallardo *et al.*, Series A, No. 101.

I-ACt.HR, James, Briggs, Noel, Garcia and Bethel Cases, Order of the I-ACt.HR of June 14, 1998, Provisional Measures Requested by the Inter-American Commission on Human Rights in the Matter of the Republic of Trinidad and Tobago, 14.06.1998.

I-ACt.HR, James *et al.* Cases, Order of the President of the Inter-American Court of Human Rights of June 19, 1999, Request for Amplification of the Provisional Measures Adopted by the Inter-American Court of Human Rights in the Matter of the Republic of Trinidad and Tobago, 19.06.1999.

I-ACt.HR, Las Palmeras v. Colombia, (Preliminary Objections), 04.02.2000, Series C, No. 67.

I-ACt.HR, Luis Uzcátegui Respecto de Venezuela, Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 2 de Diciembre de 2003, Medidas Provisionales, 02.12.2003.

I-ACt.HR, Matter of Luisiana Ríos *et al.* regarding Venezuela, Order of the Inter-American Court of Human Rights of December 2, 2003, Provisional Measures, 02.12.2003.

I-ACt.HR, Vélez Looor v. Panama (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs), 23.11.2010, Series C, No. 218.

I-ACt.HR, Viviana Gallardo *et al.* v. Costa Rica, Decision of July 22, 1981.

I-ACt.HR, Viviana Gallardo *et al.* v. Costa Rica, Decision of November 13, 1981.

I-ACt.HR, Villagrán Morales *et. al.* (Street Children) v. Guatemala, (Merits),

19.11.1999, Series C, No. 63.

Inter- American Convention Against All Forms of Discrimination and Intolerance (A-69) (Her Türlü Ayrımcılık ve Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme) Erişim adresi: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-69_discrimination_intolerance.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021).

Inter-American Convention Against Racism, Racial Discrimination and Related Forms of Intolerance (A-68) (İrkçılık, İrk Ayrımcılığı ve İlgili Her Türlü Toleranssızlığa Karşı Amerikalılar Arası Sözleşme) Erişim adresi: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-68_racism.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021).

Inter-American Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Persons with Disabilities (Engelli Kişilere Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme) Erişim adresi: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-65.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons (Kişilerin Zorla Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme) <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-60.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

Inter-American Convention on the Granting of Civil Rights to Women (Kadınlara Kişisel Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme) Erişim adresi: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-45.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence Against Women – Convention of Belem Do Para (Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme) Erişim adresi: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-61.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Person (A-70) (Yaşlıların İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme) Erişim adresi: http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-70_human_rights_older_persons.asp (Erişim tarihi: 30.05.2021).

Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture (Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi) Erişim adresi:

<http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-51.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

Inter-American Human Rights Commission Decision on Cuba Detainees, (2002) *The American Journal of International Law*, 96(3), ss. 730-731.

Konuk Sommer, B. (2020) *Çevre ve İnsan Hakları İlişkisine Yeni Bir Yaklaşım: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin OC-23/17 Sayılı Tavsiye Görüşü*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(1), ss. 384-393.

Kovacs, P. (2016) *Indigenous Issues under the European Convention of Human Rights, Reflected in an Inter-American Mirror*, *George Washington International Law Review*, 48(4), ss. 781-806.

Lixinski, L. (2010) *Treaty Interpretation by the Inter-American Court of Human Rights: Expansionism at the Service of the Unity of International Law*, *The European Journal of International Law*, 21(3), ss. 585-604.

Mace, G. (2011) *Sixty Years of Protecting Human Rights in the Americas*, *Quebec Journal of International Law (Special Edition)*, ss. 1-5.

Martin, C. (2008) *Inter-American System*, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 26(3), ss. 432-440.

Medina, C. (1994) *Inter-American System*, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 12(4), ss. 461-468.

Mohamed, A. A. (1999) *Individual and NGO Participation in Human Rights Litigation before the African Court of Human and Peoples' Rights: Lessons from the European and Inter-American Courts of Human Rights*, *Journal of African Law*, 43(2), ss. 201-213.

Montalvo, A. E. (2000) *Reservations to the American Convention on Human Rights: A New Approach*, *American University International Law Review*, 16(2), ss. 269-314.

Mower, A. G. (1991) *Regional Human Rights: A Comparative Study of the West European and Inter-American Systems*. Westport: Greenwood Press.

Norris, R. E. (1984) *Observations in Loco: Practice and Procedure of the Inter-American Commission on Human Rights, 1979-1983*, *Texas International Law Journal*, 19(2), ss. 285-318.

Nesli, A. (2019) *Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesinin Tarihi Gelişim*

Süreci, Genel Teşkilât Yapısı ve Yargılama Usûl Esasları, Terazi Hukuk Dergisi, 14(150), ss. 339-351.

“Official Documents, Second Special Inter-American Conference, Rio de Janeiro, Brasil, November, 17-30, 1965, Resolutions”, (1966), *The American Journal of International Law*, 60(2), ss. 445-461. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/2197611?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=the+Final+Act+of+the+Second+Special+Inter-American+Conference&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dthe%2BFinal%2BAct%2Bof%2Bthe%2BSecond%2BSpecial%2BInter-American%2BConference&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Ftest&refreqid=fastly-default%3A29aa7519acc7bd2b1034d3d47d0b3af3&seq=16#metadata_info_tab_contents (Erişim tarihi: 06.03.2020).

Okere, B. O. (1984) *The Protection of Human Rights in Africa and the African Charter on Human and People's Rights: A Comparative Analysis with the European and American Systems*, *Human Rights Quarterly*, 6(2), ss. 141-159.

Organization of African Unity Charter (Afrika Birliği Örgütü Şartı) Erişim adresi: <https://au.int/en/treaties/oau-charter-addis-ababa-25-may-1963> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Padilla, D. J. (1990) *The Inter-American System for the Promotion and Protection of Human Rights*, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 20(2), ss. 395-406.

Pasqualucci, J. M. (1993) *Provisional Measures in the Inter-American Human Rights System: An Innovative Development in International Law*, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 26(4), ss. 803-864.

Pasqualucci, J. M. (1994/1995) *The Inter-American Human Rights System: Establishing Precedents and Procedure in Human Rights Law*, *The University of Miami Inter-American Law Review*, 36(2), ss. 297-361.

Pasqualucci, J. M. (1996) *Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure*, *Michigan Journal of International Law*, 18(1), ss. 1-58.

Pasqualucci, Jo. M. (2013) *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press.

Paúl, Á. (2014) *Examining Atala-Riffo and Daughters v. Chile, the First Inter-American Case on Sexual Orientation, and Some of its Implications*, *Inter-American & European Human Rights Journal*, 7, ss. 54-74.

Pazarcı, H. (2019) *Uluslararası Hukuk*. 18. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.

Pinto, M. (2013) *The Crisis of the Inter-American System*, *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 2013, 107, ss. 127-129.

Piza, R. (1980) *Coordination of the Mechanisms for the Protection of Human Rights in the American Convention with Those Established by the United Nations*, *American University Law Review*, 30(1), ss. 167-188.

Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (B-31) – Protocol of Buenos Aires (Amerikan Devletleri Örgütü Şartı’nda Değişiklik Yapılması Protokolü (Buenos Aires Protokolü)) Erişim adresi: http://www.oas.org/dil/treaties_B-31_Protocol_of_Buenos_Aires.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (A-50) – Protocol of Cartagena de Indias (Amerikan Devletleri Örgütü Şartı’nda Değişiklik Yapılması Protokolü (Cartegena de Indias Protokolü)) Erişim adresi: http://www.oas.org/dil/treaties_A-50_Protocol_of_Cartagena_de_Indias.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (A-58) – Protocol of Managua (Amerikan Devletleri Örgütü Şartı’nda Değişiklik Yapılması Protokolü (Managua Protokolü)) Erişim adresi: http://www.oas.org/dil/treaties_A-58_Protocol_of_Managua.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of American States (A-56) – Protocol of Washington (Amerikan Devletleri Örgütü Şartı’nda Değişiklik Yapılması Protokolü (Washington Protokolü)) Erişim adresi: http://www.oas.org/dil/treaties_A-56_Protocol_of_Washington.htm (Erişim tarihi: 23.12.2020).

Protocol to the American Convention on Human Rights to Abolish the Death Penalty

- A-53 (Ame.İHS'ye Ek Ölüm Cezasını Kaldıran Protokol) Erişim adresi:
<http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-53.html> (Erişim tarihi: 30.12.2020).

Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Right (Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı Statüsü Protokolü'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Protokol) Erişim adresi:
<https://au.int/en/treaties/protocol-amendments-protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights (Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı Statüsü Protokolü) Erişim adresi:
<https://au.int/en/treaties/protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin Kurulmasına Dair Afrika İnsan ve Hakların Hakları Şartı Protokolü) Erişim adresi: <https://www.african-court.org/wpafc/wp-content/uploads/2020/10/2-PROTOCOL-TO-THE-AFRICAN-CHARTER-ON-HUMAN-AND-PEOPLES-RIGHTS-ON-THE-ESTABLISHMENT-OF-AN-AFRICAN-COURT-ON-HUMAN-AND-PEOPLES-RIGHTS.pdf> (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Protocol No. 9 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 9 No'lu Protokolü) Erişim adresi:
https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P9_ETS140E_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 11 No'lu Protokolü) Erişim adresi:
https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P11_ETS155E_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Protocol No. 15 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 15 No'lu Protokolü) Erişim adresi:
https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P15_ENG.pdf (Erişim

tarihi: 12.10.2022).

Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi 16 No'lu Protokolü) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P16_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Ragone, S. (2016) *The Importance of the Relationship between Domestic Institutions and the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, *Inter-American and European Human Rights Journal*, 9(2), ss. 456-469.

References to the Inter-American Court of Human Rights and Inter-American Instruments in the Case-Law of the European Court of Human Rights (2016) Council of Europe/European Court of Human Rights. Erişim adresi: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=> (Erişim tarihi: 03.11.2020).

Reinsberg, L. J. (2014) *Advocacy before the Inter-American System: A Manual for Attorneys and Advocates – Preventing and Remediating Human Rights Violations through the International Framework*. 2nd edition. San Francisco: International Justice Resource Center.

Rodriguez-Pinzon, D. (2005) *Inter-American System*, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 23(3), ss. 461-473.

Rodriguez-Pinzon, D. (2009) *Inter-American System*, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 27(2), ss. 264-272.

Rules of European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İktüzüğü) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Rules of Procedure of the Inter-American Commission on Human Rights (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları) Erişim adresi: <https://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp> (Erişim tarihi: 11.09.2020).

Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları) Erişim adresi:

https://www.oas.org/36ag/english/doc_referencia/Reglamento_CorteIDH.pdf (Erişim tarihi: 11.09.2020).

Samancı, U. (2019) *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları ve Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının Denetimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(Özel S.), ss. 1795-1832.

Scheman, L. (1965) *The Inter-American Commission on Human Rights*, American Journal of International Law, 59(2), ss. 335-344.

Seymen Çakar, A. (2018) *Sosyal Hakların Gerçekleştirilmesinin Amerikan Devletleri Örgütü Sisteminde Denetimi*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), ss. 422-433.

Shelton, D. (1983) *Implementation Procedures of the American Convention on Human Rights*, German Yearbook of International Law, 26, ss. 238-268.

Shelton, D. (1988) *Improving Human Rights Protections: Recommendations for Enhancing the Effectiveness of the Inter-American Commission and Inter-American Court of Human Rights*, American University Journal of International Law and Policy, 3(2), ss. 323-338.

Shelton, D. (1998) *Reparations in the Inter-American System*, in Harris, D. J. and Livingstone, S., ed., *The Inter-American System of Human Rights*. New York: Oxford University Press, ss. 151-172.

Shelton, D. and Huneus, A. (2015) *In re Direct Action of Unconstitutionality Initiated Against the Declaration of Acceptance of the Jurisdiction of the Inter-American Court of Human Rights*, The American Journal of International Law, 109(4), ss. 866-872.

Shelton, D. (2015) *Remedies in International Human Rights Law*. 3rd edition. New York: Oxford University Press.

Statistics of Inter-American Commission on Human Rights (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu İstatistikleri) Erişim adresi: <http://www.oas.org/en/iachr/multimedia/statistics/statistics.html> (Erişim tarihi: 27.11.2020).

Statute of the Inter-American Commission on Human Rights (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu Statüsü) Erişim adresi:

<https://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/statuteiachr.asp#:~:text=1.,2.> (Erişim tarihi: 11.09.2020).

Statute of the Inter-American Court of Human Rights (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü) Erişim adresi: https://www.oas.org/xxxivga/english/reference_docs/Estatuto_CorteIDH.pdf (Erişim tarihi: 11.09.2020).

Sur, M. (2021) *Uluslararası Hukukun Esasları*. 13. baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Terzi, M. (2017) *İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika (Barrios Altos Davası Örneği ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)*, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 27(2), ss. 53-92.

Terzi, M. ve Yenal, S. (2019) *İnsan Haklarının Afrika'da Hukuki Korunma Sistemi Üzerine Bir İnceleme (Bölgesel Karşılaştırmalar ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)*, Avrasya Etüdüleri, 25(55), ss. 47-82.

The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms/ European Convention on Human Rights (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi/ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Ural Uslan, Y. (2014) *İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Ural Uslan, Y. ve Güner, T. (2014) *İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(2), ss. 309-322.

Vannuccini, S. (2014) *Member States' Compliance with the Inter-American Court of Human Rights' Judgments and Orders Requiring Non-Pecuniary Reparations*, Inter-American and European Human Rights Journal, 7, ss. 225-244.

Vargas Carreño, E. (1980) *Some Problems Presented by the Application and Interpretation of the American Convention on Human Rights*, American University Law Review, 30(1), ss. 127-146.

Vargas, M. D. (1984) *Individual Access to the Inter-American Court of Human Rights*, New York University Journal of International Law and Politics, 16(3), ss. 601-618.

Viljoen, F. (1999) *The Relevance of the Inter-American Human Rights System for Africa*, African Journal of International and Comparative Law, 11(4), ss. 659-670.

Vivas, L. (2014-2015) *Latin America: A Backlash in Human Rights?*, Harvard International Review, 36(2), ss. 17-21.

Volio, F. (1980) *The Inter-American Commission on Human Rights*, American University Law Review, 30(1), ss. 65-78.

Young, A. (2015) *Advances in Children's Rights over the Past Decade: The Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights' Progressive Incorporation of the Convention on the Rights of Children*, Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 28(1), ss. 285-308.

Yücel Dericiler, Ö. (2014) *Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri – Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme*. İstanbul: XII Levha Yayıncılık.